

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

**ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Колективна монографія

*за загальною редакцією
доктора педагогічних наук, професора Гнізділової О. А.*

Полтава
2024

УДК 378.011.3-051:373.2

DOI <https://doi.org/10.33989/pnpn.520>

I-66

*Рекомендовано до друку вченою радою
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка (протокол № 13 від 23. 04. 2024 р.)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

ЗДАНЕВИЧ Л. В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії;

КОТЕЛЯНЕЦЬ Н. В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка;

КАРПЕНКО О. Є. – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Авторський колектив: Бурсова С. (розд. 1); Вашак О. (розд. 2); Вільхова О. (розд. 3); Гнізділова О. (розд. 4); Дубовик Ю. (розд. 5); Зімакова Л. (розд. 6); Карапузова І. (розд. 7); Ковалевська Н. (розд. 8); Манжелій Н. (розд. 9); Пасічніченко А. (розд. 10); Фазан Т. (розд. 11).

I-66 **Інноваційний потенціал професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти** : колективна монографія / за заг. ред. проф. О. А. Гнізділової. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2024. 466 с.

ISBN 978-966-2538-97-7

У колективній монографії презентовано авторський досвід викладання професійно-орієнтованих дисциплін для студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта професорсько-викладацьким складом кафедри дошкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Висвітлено інноваційні підходи до змісту та методики професійної підготовки бакалаврів та магістрів дошкільного профілю. Монографія адресована науково-педагогічним працівникам, педагогам-практикам, здобувачам вищої освіти.

УДК 378.011.3-051:373.2

Редакція за зміст, достовірність інформації та точність цитувань відповідальності не несе.

При передруці статей посилання на збірник є обов'язковим.

ISBN 978-966-2538-97-7

Колектив авторів, 2024
ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ	9
1.1. Загальний опис і структура освітніх компонентів «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» та «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності в ЗДО».....	13
1.2. Специфіка опанування навчальних дисциплін «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» та «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності в ЗДО» здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.....	30
1.3. Практична складова вивчення навчальних курсів «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» та «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності в ЗДО»	39
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ «ПРОФЕСІЙНИЙ ІМІДЖ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ» У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 012 ДОШКІЛЬНА ОСВІТА	45
2.1. Компетентнісний підхід у професійній підготовці.....	48
2.2. Структурно-змістове наповнення освітнього компонента «Професійний імідж у педагогічній освіті».....	53
2.3. Особливості організації вивчення навчальної дисципліни «Професійний імідж у педагогічній освіті» здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти.....	65
2.4. Оцінювання результатів навчальної діяльності.....	80
РОЗДІЛ 3. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗДО	92
3.1. Сучасні підходи до формування здорового способу життя особистості. Актуальність використання здоров'язбережувальних технологій в умовах закладів дошкільної освіти.....	92
3.2. Перевірка готовності майбутніх педагогів до здоров'язбережувальної діяльності у сучасних ЗДО	109
3.3. Особливості вивчення здобувачами вищої освіти дисципліни «Педагогічна ортобіотика».....	115

РОЗДІЛ 4. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ «НАУКОВІ ШКОЛИ У ГАЛУЗІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»	131
4.1. Теоретико-методичні аспекти викладання навчальної дисципліни «Наукові школи у галузі дошкільної освіти» у системі підготовки магістрів дошкільного профілю в педагогічних закладах вищої освіти.....	131
4.2. Педагогічна обумовленість професійної підготовки майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження.....	143
4.3. Експериментальне дослідження перевірки ефективності визначених педагогічних умов готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження.....	160
РОЗДІЛ 5. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «РАННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЯ ДОШКІЛЬНИКІВ» У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 012 ДОШКІЛЬНА ОСВІТА)	170
5.1. Актуальність впровадження вибіркової дисципліни «Рання профорієнтація дошкільників» у систему підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти.....	170
5.2. Загальний аналіз і структурно-змістовий огляд освітнього компоненту «Рання профорієнтація дошкільників».....	181
5.3. Методи та форми організації навчального процесу зі студентами у рамках вивчення дисципліни «Рання професійна орієнтація дошкільників».....	193
РОЗДІЛ 6. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ 5-7-МИ РОКІВ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА	210
6.1. Роль мистецтва в процесі соціалізації особистості.....	213
6.2. Педагогічна обумовленість використання сучасного мистецтва у професійній підготовці майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-ми років.....	243
6.3. Модель професійної підготовки майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку засобами сучасного мистецтва.....	248
РОЗДІЛ 7. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ПРИРОДНИЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	267
7.1. Актуальність проблеми підготовки майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дітей дошкільного віку.....	267
7.2. Структурно-змістове наповнення освітніх компонентів, що сприяють підготовці майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дітей дошкільного віку.....	272
7.3. Упровадження моделі підготовки майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дошкільників.....	291

РОЗДІЛ 8. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ФОРМУВАННЯ ІГРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	304
8.1. Теоретичні аспекти проблеми формування ігрової компетентності у дітей дошкільного віку.....	304
8.2. Професійна підготовка майбутніх вихователів до формування ігрової компетентності у дітей дошкільного віку в умовах сучасного ЗВО.....	311
8.3. Експериментальна перевірка ефективності підготовки майбутніх вихователів до формування ігрової компетентності у дітей дошкільного віку.....	321
РОЗДІЛ 9. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ ІЗ СУЧАСНОЮ СІМ'ЄЮ	339
9.1. Теоретичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до взаємодії із сім'єю.....	339
9.2. Загальний опис і структура освітніх компонентів.....	348
9.3. Педагогічний аналіз рівнів професійної готовності майбутніх вихователів до роботи з батьками дошкільників.....	364
РОЗДІЛ 10. ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО	375
10.1. Психологічна компетентність вихователів закладу дошкільної освіти як предмет наукового аналізу.....	375
10.2. Змістові та методичні аспекти формування психологічної компетентності у майбутніх фахівців дошкільної освіти.....	386
РОЗДІЛ 11. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ» У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 012 ДОШКІЛЬНА ОСВІТА	414
11.1. Актуальність та необхідність вибіркової дисципліни «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» у професійній підготовці фахівців дошкільної освіти.....	414
11.2. Загальний опис та структурно-змістове наповнення освітнього компоненту «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку».....	421
11.3. Форми та підходи до аудиторної і дистанційної роботи зі студентами при вивченні освітнього компоненту «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку».....	432
11.4. Оцінювання результатів навчальної діяльності.....	446
ПІСЛЯМОВА	455
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	461

ПЕРЕДМОВА

Соціально-політичні умови сьогодення, нові пріоритети вищої освіти, підвищення вимог до рівня загальнокультурної і фахової підготовки випускників закладів вищої освіти, необхідність постійного самовдосконалення зумовлюють об'єктивну потребу в підвищенні якості підготовки майбутніх фахівців дошкільної ланки освіти. Це дає поштовх модернізації освітнього процесу, яка відбувається через оновлення змісту освітніх компонентів, запровадження нових вибіркового навчальних дисциплін, оптимізацію традиційних форм, методів і засобів навчання, розвиток інноваційної освітньої діяльності. Тому, актуальним на часі є професійна підготовка таких педагогів дошкільного фаху, що здатні до швидкої адаптації до змін у професійній діяльності, до застосування педагогічних інновацій, до професійної мобільності, до розвитку творчих здібностей та формування інноваційної культури.

Унікальним за характером та вагомістю науково-педагогічних та творчих здобутків видається досвід кафедри дошкільної освіти ПНПУ імені В. Г. Короленка, де результативно впроваджуються науково-дослідницькі та педагогічні ініціативи щодо пошуків шляхів вдосконалення освітнього процесу, підготовки педагогічних кадрів дошкільного профілю, формування наукового доробку, оновлення методичного забезпечення відповідно до чинних освітніх стандартів.

Монографія «Інноваційний потенціал професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти» є ґрунтовним і багатоплановим дослідженням розробки, експериментальної перевірки та впровадження низки змістових і методичних інновацій у професійну психолого-педагогічну підготовку майбутніх фахівців дошкільного профілю колективу викладачів кафедри дошкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Колективна праця презентує результати впровадження навчально-методичного забезпечення і особливості викладання освітніх компонентів освітніх програм для

здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти, що підкреслює теоретичне та практичне її значення.

У монографії акцентовано увагу на оновленні змісту професійно-орієнтованих навчальних дисциплін, які є складовими освітніх програм для підготовки педагогів у галузі дошкільної освіти (першого (бакалаврського) рівня вищої освіти «Дошкільна освіта», «Дошкільна освіта. Сімейне виховання», «Дошкільна освіта (скорочений термін навчання)»; другого (магістерського) рівня вищої освіти «Дошкільна освіта», «Дошкільна освіта (Управління у системі дошкільної освіти)») та удосконаленні методики їх опанування. Коригування зазнали такі обов'язкові освітні компоненти, вивчення яких сприятиме формуванню у студентів фахових компетентностей і гнучких навичок, що дозволяють вихователів відповідати вимогам часу, приймати відповідні рішення, ефективно діяти, тобто бути професійно життєстверджуючим: «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників», «Педагогічна ортобіютика», «Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою», «Педагогіка сімейного виховання», «Теорія і методика роботи домашнього вихователя та співпраця ЗДО з родинами», «Професійний імідж у педагогічній освіті», «Психолого-педагогічний супровід дітей у ЗДО» тощо.

Значна увага авторського колективу приділена висвітленню змістового і процесуального складника процесу підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку до професійної діяльності у ЗДО через запровадження таких вибіркових освітніх компонентів, як: «Рання професійна орієнтація дошкільників», «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку», «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності в ЗДО», «Організація дослідно-експериментальної діяльності дітей в природі», «Технології формування ігрової компетентності», «Соціальна адаптація дітей 5-7-річного віку засобами сучасного мистецтва», «Наукові школи у галузі дошкільної освіти», «Актуальні проблеми сімейного виховання дошкільників» тощо.

У книзі розкрито сучасні методики професійно-педагогічної підготовки майбутніх вихователів до формування рухової, здоров'язбережувальної,

екологічної, дослідницької, ігрової компетентностей та соціальної адаптації дітей дошкільного віку; репрезентовано наукові школи у галузі дошкільної освіти; окреслено особливості підготовки майбутніх вихователів до взаємодії із сім'єю; представлено методику ранньої профорієнтації та духовно-морального виховання дітей дошкільного віку; розглянуто необхідність формування психологічної компетентності і педагогічного іміджу як важливих складових професійної зрілості вихователя і керівника (директора) ЗДО.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

DOI: <https://doi.org/10.33989/pnpu.520.c1622>

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні фахівці дошкільної освіти, здоров'язбережувальна компетентність, фізкультурно-оздоровча діяльність, освітній компонент.

Стрімкий технологічний прогрес є визначальною рисою сьогодення та має як позитивний, так і негативний вплив на здоров'я населення, і зв'язок між цими процесами є досить складним. До позитивних аспектів ми можемо віднести: медичні технології, що поліпшують діагностику, лікування та профілактику захворювань; електронні медичні записи та онлайн-консультації, що дозволяють полегшити організацію медичних послуг і зробити їх більш доступними для людей у віддалених або важкодоступних регіонах; технології здорового способу життя, що містяться в мобільних додатках, і за допомогою яких можна вимірювати та контролюють стан сну, фізичної активності, харчування тощо.

Проте є і негативні аспекти: розвиток виробничих технологій призводить до погіршення стану природного довкілля, що негативно впливає на здоров'я населення, викликаючи різні захворювання (алергічні реакції, захворювання дихальних шляхів тощо); використання сучасних гаджетів, що спрощують наші повсякденні справи, проте призводить до малорухливого способу життя, що сприяє розвитку ожиріння, серцево-судинним та іншим захворюванням; використання електронних пристроїв перед сном призводить до його порушення. Тому актуальність збереження й зміцнення здоров'я підрастаючого покоління визначається не лише сьогоdnішнім добробутом, але й майбутнім розвитком суспільства.

Можливо, саме значущість і незмінна актуальність проблеми збереження та зміцнення здоров'я є причиною багатоаспектності досліджень і відсутності єдиного чіткого формулювання дефініції «здоров'я», навіть на сьогоднішньому історичному етапі розвитку суспільства.

У визначені поняття, за Т. Андрющенко, «здоров'я» – це стан динамічної рівноваги його фізичної, психічної, соціальної та духовної складових, особистісна життєва активність індивідуума, здатність організму до адаптації в постійно змінюваному довкіллі [2, с. 175].

Пріоритетним напрямом діяльності сучасного закладу дошкільної освіти є збереження і зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку, забезпечення їх гармонійного фізичного, психічного та духовного розвитку, що визначає ступінь їх життєздатності та життєтворчості, можливості реалізувати власні потенційні біологічні і соціальні функції. Про це зазначається в державних документах, якими керується дошкільна освіта в Україні: у Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)» [15] наголошується на створенні належних умов для повноцінного життя дітей, оптимального їх розвитку й виховання, зміцнення здоров'я; у Законі України «Про дошкільну освіту» [11] пріоритетним завданням є збереження, зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я дітей; у Базовому компоненті дошкільної освіти України [3] зазначено ключові для дошкільної освіти компетентності, серед яких є здоров'язбережувальна компетентність, що визначена в межах освітнього напрямку «Особистість дитини».

Сутність поняття «здоров'я», а, отже, і здоров'язбережувальної компетентності за різними підходами – онтологічним, феноменологічним, холістичним, гносеологічним, герменевтичним – аналізується науковцями на підтвердження її як ключової (базової) [4]. Тож, формування здоров'язбережувальної компетентності є важливим завданням для суспільства та освітніх систем, яке допоможе забезпечити здоров'я та благополуччя людей у всіх аспектах їхнього життя.

Активний пошук шляхів і засобів формування, збереження та зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку присвятили свої наукові доробки низка

вітчизняних вчених: Т. Александрова, Т. Андрющенко, Г. Беленька, О. Богініч, О. Букатова, Е. Вільчковський, О. Гнізділова, Н. Денисенко, Н. Левінець, Л. Лохвицька, О. Максимова, М. Машовець, Т. Овчиннікова, С. Юрочкіна та ін.. У їхніх працях висвітлені особливості збереження та зміцнення фізичного, психічного, духовного здоров'я дошкільників, формування валеологічного світогляду, практичних навичок безпеки життєдіяльності, здоров'язбережувальної компетентності дітей дошкільного віку.

Для нашого дослідження важливою є позиція М. Гриньової, що для більш систематичного та ефективного впливу на здоровий розвиток підростаючого покоління майбутній педагог, як безпосередній і основний організатор освітнього процесу, повинен володіти високим рівнем теоретичної і практичної підготовки до формування здоров'язбережувальної компетентності в дітей [9, с. 80].

Базовим компонентом дошкільної освіти здоров'язбережувальну компетентність потлумачено як «здатність дитини до застосування навичок здоров'язбережувальної поведінки відповідно до наявної життєвої ситуації; дотримання основ здорового способу життя, збереження та зміцнення здоров'я у повсякденній життєдіяльності» [3, с. 8].

У наукових розвідках Т. Андрющенко поняття «здоров'язбережувальна компетентність» трактує як «суб'єктивну категорію, що включає свідоме прагнення дитини до здорового життя, отримання знань про здоров'я та чинники його збереження, сформованість навичок здорового способу життя і здатність до їх адекватного використання у відповідних життєвих ситуаціях» [1, с. 8].

Водночас проблема професійної підготовки майбутніх вихователів до формування здоров'язбережувальної компетентності у дошкільників не була предметом спеціального наукового дослідження. Окремі її аспекти висвітлені в наукових розвідках Т. Андрющенко, О. Гнізділової, І. Мардарової, В. Нестеренко, С. Гозак.

Виявлені нами прогалини в дослідженні проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування здоров'язбережувальної компетенції у дітей засвідчують, з одного боку,

актуальність теми, а з іншого – необхідність її розробки. Ефективність формування здоров'язбережувальної компетентності дітей дошкільного віку залежить від педагогічної майстерності сучасних вихователів закладів дошкільної освіти. Тож, актуальним постає питання професійної підготовки майбутніх вихователів ЗДО до її формування.

Професійна підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування здоров'язбережувальної компетентності дошкільників здійснювалась під час вивчення обов'язкового освітнього компонента «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» освітніх програм першого (бакалаврського) рівня вищої освіти «Дошкільна освіта» [14], «Дошкільна освіта. Сімейне виховання» [13], «Дошкільна освіта (скорочений термін навчання)» [12] та у рамках вивчення вибіркової дисципліни «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності у ЗДО» вищезазначених освітніх програм у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка на факультеті педагогічної і мистецької освіти.

О. Гнізділова в наукових працях наголошує, що професійна підготовка майбутнього вихователя до здоров'язбережувальної роботи з дітьми дошкільного віку є системою педагогічних та організаційних заходів, що забезпечують формування в особистості професійної спрямованості знань, умінь, навичок, професійної готовності до здійснення фізкультурно-оздоровчої діяльності у закладі дошкільної освіти крізь призму норм валеологічної культури, здатності ефективно та творчо впроваджувати в систему дошкільної освіти дієві механізми збереження та примноження здоров'я дітей дошкільного віку» [5; 6; 7; 8, с.232].

1.1. Загальний опис і структура освітніх компонентів «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» та «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності в ЗДО»

Для забезпечення теоретичної та практичної підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі дошкільної освіти, формування в них загальних та фахових компетентностей, якими повинен володіти вихователь для формування здоров'язберезувальної компетентності у дітей дошкільного віку, в освітній процес впроваджено обов'язковий освітній компонент – *«Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників»*.

«Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» є однією з фахових дисциплін, що займає провідне місце в підготовці фахівців освітнього рівня бакалавр за спеціальністю 012 Дошкільна освіта у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка.

З метою ефективного впровадження в освітній процес навчальної дисципліни розроблено навчальні та інструктивно-методичні матеріали для студентів денної та заочної форм навчання, що навчаються за освітньою-професійними програмами «Дошкільна освіта», «Дошкільна освіта. Сімейне виховання», «Дошкільна освіта (скорочений термін навчання)»:

- робочі програми (до кожної освітньої програми) навчальної дисципліни підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти;
- силабуси освітнього компонента;
- опорні конспекти лекцій;
- інструктивно-методичні рекомендації до проведення практичних занять;
- тестові завдання для забезпечення контролю знань (поточного та модульного) майбутніх фахівців дошкільної освіти; критерії оцінювання навчальних знань студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Робочі програми навчальних дисциплін підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та силабуси освітніх компонентів «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» укладені

відповідно до освітньо-професійних програм здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта, обговорені і схвалені на засіданні кафедри дошкільної освіти, погоджені з гарантами освітніх програм і затверджені радою факультету педагогічної і мистецької освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Метою освітнього компонента «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» є підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі дошкільної освіти, здатних на основі знань з основ психології, природничих наук, дошкільної педагогіки та методик дошкільного виховання здійснювати роботу з формування у дітей дошкільного віку валеологічної свідомості та мотивацій оздоровчої поведінки, що забезпечать формування повноцінної особистості та її безпечну життєдіяльність; засвоєння майбутніми вихователями основ професійної діяльності педагога в галузі фізичного виховання дошкільників, оволодіння системою знань в галузі теорії та методики фізичного виховання, практичними вміннями та навичками з організації і проведення з фізичної культури активних форм роботи.

У процесі вивчення навчальної дисципліни викладач реалізував наступні завдання:

1. Оволодіння майбутніми вихователями основними дефініціями, категоріями, завданнями та змістом всіх модулів навчальної дисципліни.
2. Усвідомлення майбутніми педагогами необхідності реалізації принципів здорового способу життя.
3. Формування мотиваційної поведінки щодо дотримання правил здорового способу життя, на основі усвідомлення студентами цінностей та мотивів оздоровчої активності.
4. Оволодіння майбутніми фахівцями галузі дошкільної освіти вміннями використовувати у власній професійній діяльності доцільні методи, прийоми, різноманітні форми роботи з валеологічного виховання дошкільників.

5. Формування у студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта» практичних умінь та навичок виконання фізичних вправ та проведення всіх організаційних форм роботи з фізичного виховання дітей дошкільного віку.

6. Формування в майбутніх вихователів практичних професійних умінь з організації та впровадження ефективних здоров'язберезувальних технологій, створення передумов для фізичного, психічного й духовного розвитку та соціальної адаптації дітей дошкільного віку.

7. Реалізація відповідних умов навчання, діяльності й відпочинку дошкільників задля забезпечення їх всебічного гармонійного розвитку та зміцнення здоров'я.

Зазначимо, що передреквізитами вивчення освітнього компоненту «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» є дошкільна педагогіка, методики виховання та навчання дітей дошкільного віку, навчальні та виробничі практики у закладах дошкільної освіти.

Навчальна дисципліна «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» є обов'язковим освітнім компонентом, який вивчається студентами денної форми навчання на третьому році здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти у п'ятому семестрі.

На вивчення курсу відводиться 6 кредити ЄКТС із загальною кількістю годин – 180, серед них:

- для здобувачів денної форми навчання: 26 годин лекційних занять, 34 годин практичних занять та 120 годин відведено на самостійну роботу студентів над навчальним матеріалом;

- для здобувачів заочної форми навчання: 10 годин лекційних занять, 8 годин практичних занять та 162 години – самостійна робота студентів (табл. 1.1.1).

Таблиця 1.1.1

Опис навчальної дисципліни «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників»

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 6	Обов'язкова	
Загальна кількість годин – 180	Рік підготовки:	
	3-й	3-й: ДО-37 4-й: ДО-47
Кількість змістових модулів (за умов поділу) – 2	Семестр	
	5-й	5-й 7-й
	Лекції	
	26 год.	10
	Практичні	
	34 год.	8
	Лабораторні	
	- год.	- год.
	Самостійна робота	
	120 год	162
Вид підсумкового контролю: Екзамен		

Курс розрахований на один семестр. Підсумковий контроль передбачає складання екзамену студентами третього курсу.

Зміст навчання розуміється як сукупність матеріалу, який повинен освоїти здобувач вищої освіти, відповідно до встановлених стандартів, цілей і завдань навчання, різних видів діяльності, що використовуються в процесі навчання.

Відповідно до освітніх програм «Дошкільна освіта», «Дошкільна освіта. Сімейне виховання», «Дошкільна освіта (скорочений термін навчання)», що акредитовані на факультеті педагогічної і мистецької освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, по завершенню вивчення обов'язкового освітнього компоненту «Теорія та методика фізичного

виховання та валеологічної освіти дошкільників» здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти оволодіває загальними та фаховими компетентностями. Серед *загальних* компетентностей виокремлено такі:

- «здатність зберігати та примножувати культурні, моральні, наукові цінності та досягнення суспільства, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя» [12; 13; 14];
- «здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт» [12; 13; 14];
- «здатність до міжособистісної взаємодії» [12; 13; 14];
- «здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями» [12; 13; 14];
- «здійснення безпечної діяльності» [12; 13; 14].

Серед *фахових* компетентностей виділено такі:

- «здатність працювати з науковими та навчальними джерелами інформації» [12; 13; 14];
- «здатність до виховання в дітей раннього і дошкільного віку навичок свідомого дотримання правил поведінки, суспільно визнаних морально-етичних норм та визначених компетентностей» [12; 13; 14];
- «здатність до формування в дітей раннього та дошкільного віку елементарних уявлень про види мистецтва, засоби художньої виразності (звуки, слова, фарби тощо) та досвіду самостійної творчої діяльності» [12; 13; 14];
- «здатність здійснювати фізичний розвиток дітей раннього та дошкільного віку, корекцію і зміцнення їхнього здоров'я засобами рухової активності і фізичних вправ» [12; 13; 14];
- «здатність до формування в дітей раннього та дошкільного віку навичок здорового способу життя як основи валеологічної культури особистості в умовах закладу дошкільної освіти і сім'ї» [12; 13; 14];
- «здатність до організації і керівництва художньо-продуктивною (образотворчою, музичною, театральною), художньо-мовленневою і ігровою (провідною) діяльністю дітей раннього і дошкільного віку» [12; 13; 14];
- «здатність до комунікативної взаємодії з вихованцями та їх батьками, колегами» [12; 13; 14];

- «здатність до диференційованого та індивідуального розвитку дітей різних періодів дошкільного дитинства з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх можливостей» [12; 13; 14];
- «здатність здобувати, опрацьовувати та застосовувати потрібну освітню інформацію у роботі з вихованцями та їх батьками» [12; 13; 14];
- «здатність до саморозвитку, самоосвіти, до безперервності в освіті для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, перетворення здобуття освіти в процес, що триває впродовж усього життя особистості» [12; 13; 14].

Зміст дисципліни «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» відображено в робочих програмах навчальної дисципліни та силабусах освітніх компонентів.

Теоретико-методична підготовка здобувачів вищої освіти є системою, яка складається з аудиторної (лекційні та практичні заняття) і самостійної роботи студентів. Її результативність перевіряється під час навчальної педагогічної та виробничої педагогічної практик у закладах дошкільної освіти.

Співвідношення форм у структурі обов'язкового освітнього компоненту «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» представлено на рис. 1.1.1.

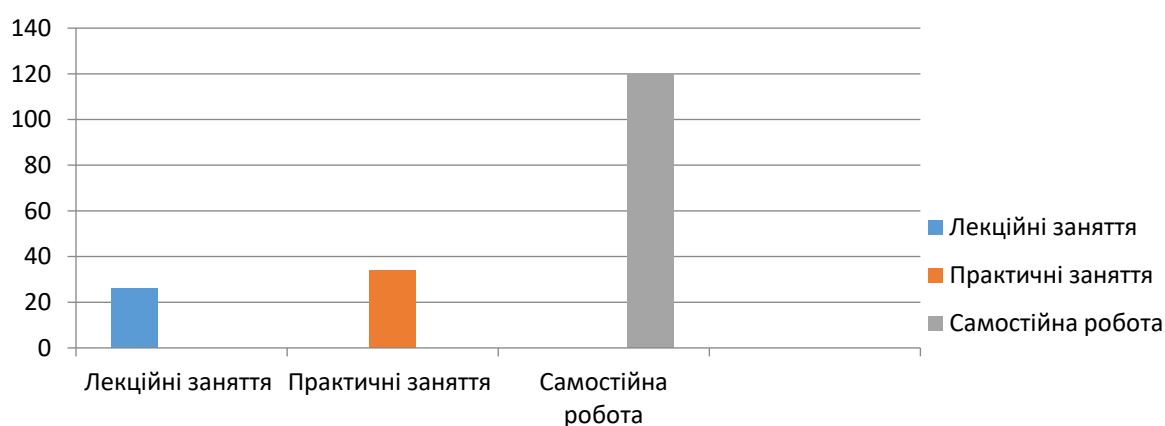

Рис 1.1.1 Співвідношення форм у структурі обов'язкового освітнього компоненту «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» (у годинах)

Теоретичний матеріал освітнього компоненту «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти має такий зміст:

Тема 1. Теорія і практика валеологічної освіти дошкільників.

Мета: формувати теоретичні знання студентів про здоров'я та його основні види (фізичне, соціальне, психічне та духовне); розкрити основні завдання та принципи валеологічної освіти; переконати у важливості засвоєння знань з даної теми для майбутньої професійної діяльності.

Тема 2. Психологічні аспекти реалізації здорового способу життя.

Мета: формувати теоретичні знання студентів щодо поняття «психічне здоров'я», розкрити його основні показники та причини порушення у дітей дошкільного віку; висвітлити особливості реагування дітей на стресу та напрямки щодо його попередження.

Тема 3. Соціальні та духовні умови здоров'я.

Мета: формувати теоретичні знання студентів щодо понять «соціальне здоров'я» та «духовне здоров'я»; розкрити їх основні показники, причини порушення та особливості збереження та зміцнення.

Тема 4. Умови формування здорового способу життя дошкільників засобами фізичної культури.

Мета: закріпити теоретичні знання з проблеми формування здорового способу життя дітей дошкільного віку; перевірити рівень обізнаності студентів із завданнями, змістом, засобами фізичного виховання дошкільників; ознайомити майбутніх вихователів з особливостями фізкультурно-оздоровчої роботи в закладі дошкільної освіти, загартувальними процедурами; сприяти формуванню навички збереження та зміцнення здоров'я.

Тема 5. Рухливі та спортивні ігри як засіб гармонійного розвитку дитини.

Мета: розкрити значення рухової активності для дітей дошкільного віку, виховне та оздоровче значення рухливих і спортивних ігор; висвітлити значення рухової активності, її форми та особливості прояву у дітей дошкільного віку; формувати у студентів здатність до організації та керівництва ігрової діяльності

дошкільників; обирати ефективні методи, форми, засоби організації фізичного виховання у ЗДО відповідно до потреб та запитів дітей дошкільного віку.

Тема 6. Загальні основи навчання та розвитку дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання.

Мета: здійснити характеристику принципів, методів та прийомів навчання в процесі поетапного формування рухових навичок; сформувати у майбутніх вихователів здатність обирати ефективні методи організації фізичного виховання у ЗДО відповідно до потреб та запитів дітей дошкільного віку.

Тема 7. Розвиток рухових якостей у дітей дошкільного віку.

Мета: розкрити особливості формування та удосконалення фізичних якостей дітей дошкільного віку; сформувати у майбутніх вихователів здатність до розвитку рухових якостей у дошкільників, уміння використовувати різні види та форми рухової активності, обирати ефективні форми, методи, засоби організації фізичного виховання у закладі дошкільної освіти.

Тема 8. Методика навчання основним рухам дітей дошкільного віку.

Мета: висвітлити особливості формування та удосконалення основних рухів у дітей різного дошкільного віку; сформувати у майбутніх вихователів здатність до удосконалення основних рухів у дошкільників, уміння обирати ефективні форми, методи, засоби організації фізичного виховання у ЗДО, використовувати різні види та форми рухової активності.

Тема 9. Методика проведення занять з фізичної культури дітям дошкільного віку.

Мета: формувати теоретичні знання студентів щодо типів занять з фізичної культури у закладі дошкільної освіти; розкрити особливості, методику проведення занять з фізичної культури у різних вікових групах, способи організації дітей на занятті; сформувати здатність у майбутніх вихователів добирати ефективні форми, методи, засоби організації фізичного виховання в ЗДО та аналізувати якість виконуваних робіт; висвітлити метод проведення занять з фізичної культури на повітрі; переконати у важливості засвоєння знань з даної теми для майбутньої професійної діяльності.

Тема 10. Забезпечення рухової активності в повсякденному житті дітей.

Мета: висвітлити зміст дефініції «рухова активність»; розкрити значення рухової активності для дошкільників, визначити форми її прояву; формувати у майбутніх вихователів здатність до організації та керівництва рухової активності дошкільників; обирати ефективні форми, методи та засоби організації фізичного виховання у ЗДО; переконати у важливості засвоєння знань з даної теми для майбутньої професійної діяльності.

Тема 11. Створення умов для фізичного виховання дітей у дошкільному закладі.

Мета: сформувати уявлення майбутніх вихователів щодо фізкультурного обладнання групової кімнати, фізкультурного залу та фізкультурного майданчику на території закладу дошкільної освіти; знання щодо створення здоров'язбережувального середовища в ЗДО; причини травматизму та засоби його запобігання у фізичному вихованні дітей дошкільного віку.

З метою формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку в освітній процес здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта впроваджено вибіркового освітнього компонент – *«Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності у ЗДО»*.

Для студентів денної та заочної форм навчання, що навчаються за освітньою-професійною програмою «Дошкільна освіта», розроблено навчальні та інструктивно-методичні матеріали:

- робочі програми (до кожної освітньої програми) навчальної дисциплін підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти;
- силабуси освітнього компонента;
- опорні конспекти лекцій;
- інструктивно-методичні рекомендації до проведення практичних занять;
- завдання для забезпечення поточного та модульного контролю знань майбутніх вихователів; критерії оцінювання навчальних знань студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Робочі програми навчальної дисципліни та силабуси освітнього компонента укладені відповідно до освітньо-професійних програм здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта, обговорені і схвалені на засіданні кафедри дошкільної освіти, погоджені з гарантантами освітніх програм і затверджені радою факультету педагогічної і мистецької освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Метою освітнього компоненту «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності в ЗДО» є підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі дошкільної освіти, здатних на основі знань з основ психології, природничих наук, дошкільної педагогіки та фахових методик здійснювати роботу з організації і проведення фізкультурно-оздоровчої діяльності з дітьми в закладі дошкільної освіти».

У процесі вивчення навчальної дисципліни викладач реалізував наступні завдання:

1. Озброїти майбутніх фахівців знаннями з методики проведення фізкультурно-оздоровчих форм освітньої роботи з дошкільниками та створення здоров'язбережувального середовища у закладі дошкільної освіти.
2. Формувати уявлення про обсяги рухової активності дітей дошкільного віку та зміст фізкультурно-оздоровчої діяльності з дошкільниками на основі чинних державних і авторських програм.
3. Сформувати в студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта практичні навички проведення фізкультурно-оздоровчих занять та масових фізкультурно-спортивних заходів з дітьми дошкільного віку.
4. Навчити застосовувати в майбутній професійній діяльності різні здоров'язбережувальні технології.

Передреквізитами вивчення освітнього компоненту «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності у ЗДО» є дошкільна педагогіка, теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників, навчальні та виробничі практики у ЗДО.

Навчальна дисципліна «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності у ЗДО» є вибіркоvim освітнім компонентом, що вивчається на четвертому році здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в сьомому семестрі студентами денної форми навчання.

На вивчення курсу відводиться 4 кредити ЄКТС із загальною кількістю годин – 120, серед них: 24 годин лекційних занять, 24 годин практичних занять та 72 годин відведено на самостійну роботу студентів над навчальним матеріалом (табл. 1.1.2).

Таблиця 1.1.2.

Опис навчальної дисципліни «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності в ЗДО»

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Обов'язкова	
Загальна кількість годин – 120	Рік підготовки:	
	4-й	4-й
Кількість змістових модулів (за умов поділу) – 2	Семестр	
	7-й	8-й
	Лекції	
	24 год.	6 год.
	Практичні	
	24 год.	6 год.
	Лабораторні	
	- год.	- год.
	Самостійна робота	
	72 год.	108 год.
Вид підсумкового контролю: залік		

Вивчення дисципліни розраховано на один семестр. Підсумковий контроль передбачає складання заліку студентами четвертого курсу.

Зміст дисциплін «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності в ЗДО» відображено в робочих програмах навчальної дисципліни та силабусах освітнього компоненту.

Співвідношення форм у структурі вибіркового освітнього компоненту «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності у ЗДО» представлено на рис. 1.1.2.

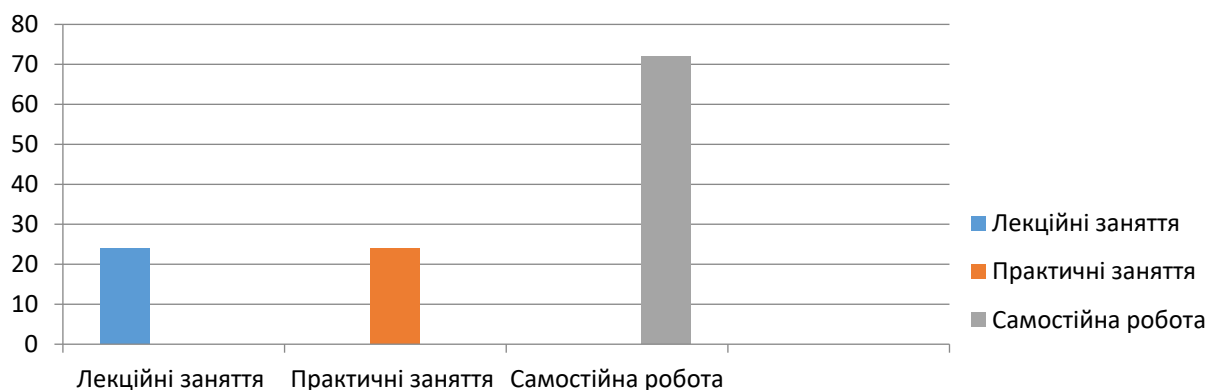

Рис 1.1.2. Співвідношення форм у структурі обов’язкового освітнього компоненту «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності в ЗДО» (у годинах)

Теоретичний матеріал освітнього компоненту «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності в ЗДО» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти має такий зміст:

Тема 1. Теоретичні засади організації фізкультурно-оздоровчої роботи у ЗДО.

Мета: формувати теоретичні знання студентів щодо особливостей організації фізкультурно-оздоровчої діяльності у ЗДО; висвітлити сутність поняття «здоров’язберезувальна компетентність»; переконати у важливості засвоєння знань з даної теми для майбутньої професійної діяльності.

Тема 2. Характеристика освітніх педагогічних технологій фізкультурно-оздоровчої діяльності.

Мета: закріпити теоретичні знання з проблеми організації фізкультурно-оздоровчої діяльності в ЗДО; розкрити сутнісну характеристику здоров’язберігаючим технологіям, що впроваджуються в закладі дошкільної освіти та їх вплив на здоров’я підростаючого покоління; сприяти формуванню навички збереження та зміцнення здоров’я.

Тема 3. Зміцнення фізичного здоров'я дітей в процесі використання оздоровчих технологій.

Мета: ознайомити майбутніх вихователів з принципами організації та проведення системи профілактичних та оздоровчих заходів, напрямками фізкультурно-оздоровчої роботи та зі змістом роботи вихователя по навчанню основам здорового способу життя дошкільників.

Тема 4. Організаційна робота всіх структур з фізкультурно-оздоровчої роботи.

Мета: закріпити теоретичні знання з проблеми організації фізкультурно-оздоровчої діяльності в ЗДО; надати майбутнім вихователям характеристику всім структурним ланкам освітнього процесу, що здійснюють фізкультурно-оздоровчу роботу у ЗДО; сприяти формуванню навичок збереження та зміцнення здоров'я.

Тема 5. Сучасні оздоровчі технології збереження та стимулювання здоров'я.

Мета: ознайомити студентів з особливостями використання здоров'язбережувальних технологій у ЗДО: технології збереження та стимулювання здоров'я дошкільників (різні види гімнастики, масажі, фітотерапія тощо), технології забезпечення оптимального психічного та морального здоров'я дітей (релаксація, музикотерапія, сміхотерапія, аутогенне тренування та ін.), корекційних технологій (арттерапія, казкотерапія).

Тема 6. Інноваційні оздоровчі технології психофізичного розвитку дитини.

Мета: ознайомити майбутніх вихователів з особливостями використання нетрадиційних оздоровчих технологій: психогімнастики, ігор-медитацій, гімнастики ушу, дихально-оздоровчого комплексу «Кунг-фу» та «бєбі-йоги»; розкрити їх значення для здоров'я дітей дошкільного віку.

Тема 7. Рефлексотерапія – засіб реалізації завдань фізкультурно-оздоровчої діяльності.

Мета: ознайомити студентів з поняттям «рефлексотерапія»; висвітлити особливості впровадження в різних вікових групах імунної гімнастики, Су-Джок терапії та спелеотерапії; розкрити їх значення для здоров'я дошкільників.

Тема 8. Педагогічний потенціал здоров'язбережувального простору в ЗДО.

Мета: розкрити сутність поняття «здоров'язбережувальний простір» та методику його організації у ЗДО; висвітлити значення фізкультурного обладнання у фізкультурному залі та на груповому майданчику; схарактеризувати нестандартне фізкультурне обладнання на ігрових чи спортивних майданчиках у ЗДО; розкрити доцільність створення сухого басейну для дітей дошкільного віку, куточку психологічного розвантаження для дітей та педагогічних працівників ЗДО.

Тема 9. Просвітницька робота серед батьків.

Мета: розкрити зміст роботи педагогічного персоналу закладу дошкільної освіти з питань забезпечення єдності виховного впливу на дітей; схарактеризувати основні форми організації співпраці ЗДО та сім'ї з фізкультурно-оздоровчої роботи.

Вивчення програми освітніх компонентів здійснюється під час лекційних та практичних занять. Основною метою лекційних занять є висвітлення основних теоретичних положень у межах навчальної дисципліни, знайомство студентів з сучасними літературними джерелами, концентрація уваги на найбільш складних завданнях, наданні рекомендацій щодо підготовки до практичного заняття.

В освітньому процесі нами використовуються інформаційні лекції та лекції-візуалізації з використанням мультимедійних презентацій або відео фрагментів, на яких представлений досвід впровадження різних форм фізичного виховання у закладах дошкільної освіти. Перегляд таких відео фрагментів супроводжується аналізом та обговоренням важливих моментів.

Під час практичних занять студенти мають змогу розширити та закріпити знання, отримані під час лекційних занять та в процесі самостійної роботи, сформулювати вміння та навички практичної діяльності. З навчальних дисциплін «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» та «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності у ЗДО» нами розроблено інструктивно-методичні матеріали до практичних занять, у яких розміщено тема, мета, план роботи, завдання до самостійної роботи студентів до кожного практичного заняття, подано основну та допоміжну літературу для вивчення освітнього компоненту.

Самостійна робота здобувачів вищої освіти в Україні спрямована не лише на опрацювання тем освітнього компоненту, а, насамперед, на формування у студентів навичок самостійної роботи в навчальній, професійній та науковій діяльності, здатності самостійно вирішувати проблеми, приймати на себе відповідальність, знаходити конструктивні рішення.

Самостійна робота студентів має на меті:

- закріпити, розширити та поглибити знання, уміння, навички та компетенції студентів;
- ознайомити здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти із додатковими матеріалами освітнього компонента;
- сформувати у студентів загальні та фахові компетентності;
- розвивати пізнавальні здібності майбутніх вихователів ЗДО;
- розвинути активності: творчу ініціативи, організованість, самостійність та відповідальність;
- формувати самостійність мислення студентів, здібності до саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації;
- розвивати науково-дослідницькі уміння [7, с.202].

Виконання завдань самостійної роботи студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта передбачає використання різних форм роботи: робота з навчально-методичною літературою, опрацювання підручників з дисципліни; розробка дидактичних, рухливих та спортивних ігор; перегляд проведених вихователями форм фізичного виховання та їх аналіз; підготовка до тестових завдань, модульних контрольних робіт, іспиту тощо.

Регулярний контроль за виконанням самостійної роботи здійснюється також за допомогою об'єктивного оцінювання якості та кількості засвоєного навчального матеріалу. Викладачем використовуються різні форми контролю: перевірка наявності виконання завдань самостійної роботи, співбесіда зі студентами, захист власної точки зору, письмове та усне опитування, тестування та самоконтроль.

Для забезпечення якісного контролю самостійної роботи студентів, він повинен відповідати таким вимогам: системність характеру завдань;

систематичність проведення контролю; максимальна індивідуалізація контролю; розумне поєднання різних форм та видів контролю; необхідне та достатнє методичне забезпечення; наявність критеріїв оцінювання результатів самостійної роботи студентів, що мають бути їм зрозумілі та доступні [10, с. 204].

Вивчення обов'язкового для спеціальності 012 Дошкільна освіта освітнього компоненту «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» та вибіркового освітнього компоненту «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності в ЗДО» дає змогу спрогнозувати такі програмні результати навчання:

- визначати педагогічні умови, принципи та закономірності, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до вступу в школу; знаходити характерні ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей дошкільного віку;
- розуміти, описувати та аналізувати процеси розвитку, навчання і виховання дітей від народження до вступу в школу з використанням фундаментальних психологічних та педагогічних понять і категорій;
- знати вікові особливості та природу дітей від народження до вступу в школу, особливості виховання дошкільників з різними рівнями розвитку, особливості розвитку обдарованих дітей, індивідуальні відмінності дошкільників з особливими освітніми потребами;
- здійснювати взаємодію в роботі закладу дошкільної освіти, сім'ї вихованців та школи. Залучати батьків до організації освітнього процесу в умовах ЗДО з дітьми раннього і дошкільного віку;
- розуміти і визначати особливості навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку, всіх видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку;
- встановлювати зв'язок між досягнутими дітьми результатами та педагогічними впливами;

- планувати освітній процес в закладах дошкільної освіти, враховуючи вікові та індивідуальні можливості дітей різних вікових груп, дітей з особливими освітніми потребами, складати прогнози щодо його ефективності;
- мати знання, вміння та навички збереження, зміцнення здоров'я дошкільників;
- володіти технологіями організації розвивального пізнавального, природно-екологічного, предметно-ігрового, мовленнєвого середовища в різних вікових групах закладу дошкільної освіти;
- дотримуватись умов безпеки життєдіяльності дітей у закладі дошкільної освіти;
- враховувати рівні розвитку дошкільників при виборі методик, технологій навчання та виховання, при визначенні зони актуального розвитку дошкільників та створенні зони найближчого розвитку;
- застосовувати у власній професійній діяльності сучасні засоби, методи, прийоми, технології навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку;
- аналізувати здобутки зарубіжної педагогічної теорії та освітньої практики, вміти творчо трансформувати їх потенціал у сучасний освітній процес закладів дошкільної освіти України та сім'ї;
- застосовувати різні способи зміцнення та збереження професійного здоров'я вихователів закладу дошкільної освіти, гувернерів. Володіти прийомами усунення психосоматичних і невротичних розладів фахівців в галузі дошкільної освіти, методами попередження професійних деформацій, гармонізації їх особистості. Формувати навички здорового способу життя дошкільників в умовах ЗДО та сім'ї.

1.2. Специфіка опанування навчальних дисциплін «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» та «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності в ЗДО» здобувачами першого рівня вищої освіти

Зміст освітніх компонентів «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» та «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності в ЗДО», їх вимоги до результатів навчання узгоджуються з вимогами до відповідних освітніх програм. Структурований зміст освітніх компонентів відображено та наскрізно прослідковується у їх навчально-методичному забезпеченні. Тематика змістових модулів, лекційних та практичних занять, розподіл годин за формами навчальної діяльності, максимальна кількість балів, які студенти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти мають можливість отримати під час вивчення дисципліни представлено у таблицях 1.2.1, 1.2.2.

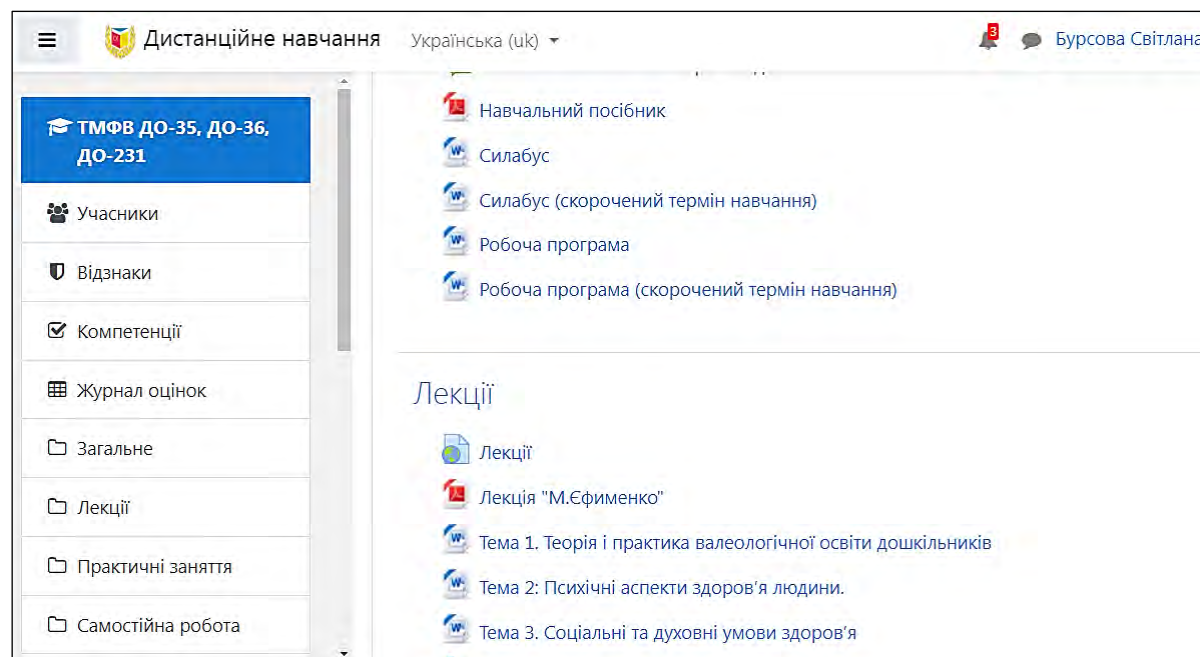

Рис. 1.2.1. Методичне забезпечення у Moodle (денна форма навчання)

Таблиця 1.2.1.

Дидактична карта обов'язкового освітнього компонента «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників»

Назва теми	Лекційні заняття		Практичні заняття		Самостійна робота		Кількість балів за тему
	Денна форма навчання (години)	Заочна форма навчання (години)	Денна форма навчання (години)	Заочна форма навчання (години)	Денна форма навчання (години)	Заочна форма навчання (години)	
Змістовий модуль №1. Теоретичні основи теорії та методики фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників.							
Тема 1. Теорія і практика валеологічної освіти дітей дошкільного віку.	2	2	2		10	15	7
Тема 2. Психологічні аспекти реалізації здорового способу життя.	2		2		10	20	4
Тема 3. Соціальні та духовні умови здоров'я людини.	2		4		10	15	4
Тема 4. Умови формування здорового способу життя дошкільників засобами фізичної культури	2	2	2		10	10	4
Тема 5. Рухливі та спортивні ігри як засіб гармонійного розвитку дитини дошкільного віку.	2		4	2	10	10	4
Тема 6. Загальні основи навчання та розвитку дошкільників у процесі фізичного виховання.	2		4		10	15	6
Разом за модуль	12	4	18	2	60	85	
Змістовий модуль №2. Методика фізичного виховання дошкільників.							
Тема 7. Розвиток рухових якостей у дітей.	4	2	2	2	10	15	7
Тема 8. Методика навчання основним рухам дошкільників.	4	2	4	2	15	15	4
Тема 9. Методика проведення занять з фізичної культури у різних вікових групах ЗДО.	2	2	2	2	15	15	7
Тема 10. Забезпечення рухової активності в повсякденному житті дошкільників.	2		4		10	17	4
Тема 11. Створення умов у закладі дошкільної освіти для фізичного виховання дітей	2		4		10	15	9
Разом за модуль	14	6	18	6	60	77	
Всього	26	10	34	8	120	162	
Розподіл балів	Аудиторна та самостійна робота						60
	Екзамен						40
	Всього балів						100

Таблиця 1.2.2.

Дидактична карта вибіркового освітнього компонента «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності в ЗДО»

Назва теми	Лекційні заняття		Практичні заняття		Самостійна робота		Кількість балів за тему
	Денна форма навчання (години)	Заочна форма навчання (години)	Денна форма навчання (години)	Заочна форма навчання (години)	Денна форма навчання (години)	Заочна форма навчання (години)	
Змістовий модуль №1. Загальні основи теорії фізкультурно-оздоровчої роботи у закладах дошкільної освіти							
Тема 1. Теоретичні засади організації фізкультурно-оздоровчої роботи у закладах дошкільної освіти.	2	2	2		6	8	6
Тема 2. Характеристика освітніх педагогічних технологій фізкультурно-оздоровчої діяльності дошкільників.	2		2		6	10	9
Тема 3. Зміцнення фізичного здоров'я дошкільників у процесі використання оздоровчих технологій.	2		2		6	10	11
Разом за модуль	6	2	6		18	28	
Змістовий модуль №2. Методика фізкультурно-оздоровчої роботи у закладі дошкільної освіти							
Тема 4. Організаційна робота всіх структур з фізкультурно-оздоровчої роботи закладу дошкільної освіти	2		2		6	10	16
Тема 5. Сучасні оздоровчі технології збереження та стимулювання здоров'я дітей дошкільного віку.	4	2	4	2	12	16	11
Тема 6. Інноваційні оздоровчі технології психофізичного розвитку дошкільника	2		2		6	24	10
Тема 7. Інновації оздоровчі технології профілактично-лікувального та терапевтичного характеру	4	2	4	2	12		10
Тема 8. Рефлексотерапія – засіб реалізації завдань фізкультурно-оздоровчої діяльності у ЗДО	2		2		6	10	8
Тема 9. Педагогічний потенціал здоров'язбережувального простору у закладі дошкільної освіти	2		2		6	10	8
Тема 10. Просвітницька робота серед батьків вихованців	2		2		6	10	10
Разом за модуль	18	4	18	4	54	80	
Всього	24	6	24	6	72	108	
Розподіл балів	Аудиторна та самостійна робота						100
	Всього балів						100

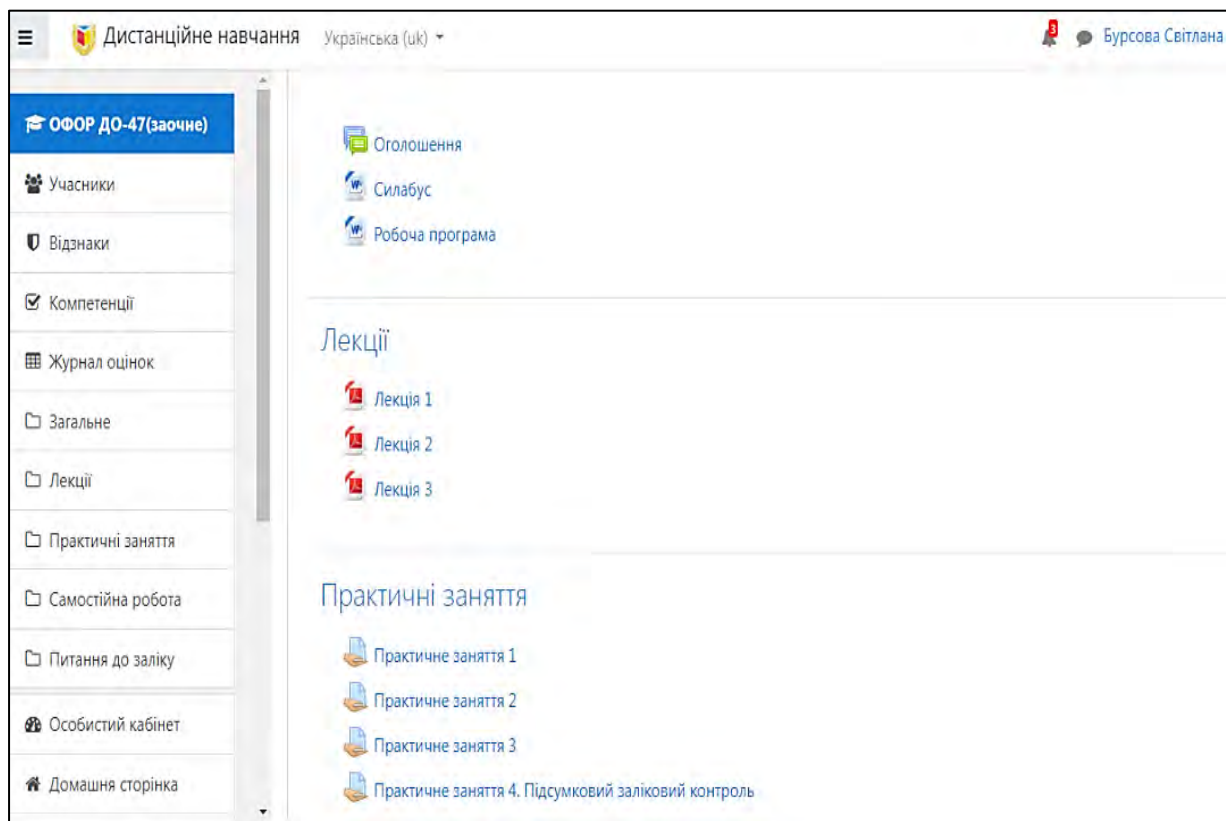

Рис.1.2.2. Методичне забезпечення у Moodle (заочна форма навчання)

З метою успішного засвоєння знань, умінь, навичок та компетенцій, надання додаткової підтримки під час вивчення різних тем освітніх компонентів, розвитку критичного мислення та аналітичних навичок для студентів розроблено навчально-методичні та інструктивні матеріали до обох освітніх компонентів. До кожної теми з навчальних дисциплін сформульовано дидактичну мету, питання для обговорення під час практичних занять, практичні завдання, питання, що винесені на самостійне опрацювання, рекомендовану літературу, методичні рекомендації по підготовці до виконання практичного завдання, критерії оцінювання усіх завдань. Наведемо приклад на одній з тем обов'язкового освітнього компонента «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників».

Тема: Рухливі та спортивні ігри як засіб гармонійного розвитку дитини дошкільного віку.

Мета: розкрити значення рухової активності для дітей дошкільного віку, виховне та оздоровче значення рухливих і спортивних ігор; висвітлити значення

рухової активності, її форми та особливості прояву у дітей дошкільного віку; формувати у студентів здатність до організації та керівництва ігрової діяльності дошкільників; обирати ефективні методи, форми, засоби організації фізичного виховання у ЗДО відповідно до потреб та запитів дітей дошкільного віку.

Питання для обговорення

1. Оздоровче та виховне значення рухливих ігор для дошкільників.
2. Організація та методика проведення рухливих ігор з дітьми у різних вікових групах.
3. Особливості керівництва рухливими іграми в різних вікових групах ЗДО.
4. Рухливі ігри під музику та специфіка їх проведення.
5. Методика проведення ігор спортивного характеру.

Практичне завдання:

1. Розробити план-конспект рухливої гри для дітей дошкільного віку (гра на вибір студента, відповідно програми).
2. Розробити план-конспект спортивної гри на повітрі (гра на вибір студента, відповідно програми).

Методичні рекомендації: під час виконання практичного завдання, зверніть увагу на схему написання конспекту ігор. Вона має містити такі пункти: назва гри, вікова група дітей, мета гри, підготовка вихователя до проведення гри, місце проведення гри (груповою кімната, спортивна зала, майданчик на території ЗДО), ступінь її рухливості, хід проведення. Важливо також вказати спосіб, за допомогою якого вихователь залучатиме дітей до гри, розміщуватиме їх для пояснення правил та змісту гри. Завершуючи складання конспекту, необхідно записати кількість повторень гри, прийоми закріплення правил гри та виконати підсумковий аналіз..

Завдання для самостійної роботи:

1. Опрацювати літературу за темою практичного заняття.
2. Підберіть приклади ігор спортивного характеру, що проводяться з дітьми різних вікових груп.

Критерії оцінювання:

Максимальна кількість балів за практичне заняття 4 бали: 2 бали за виконання практичного завдання (1 бал – рухлива гра, 1 бал – спортивна гра), 2 бали за відповідь на теоретичні питання.

Враховуючи стандарти вищої освіти в Україні (збільшення кількості годин на самостійну роботу), нами розроблений перелік завдання самостійної роботи студентів. Наведемо приклади, виконання яких підготує майбутніх вихователів ЗДО до формування здоров'язбережувальної компетентності дітей дошкільного віку.

Завдання для самостійної роботи з обов'язкового освітнього компонента «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників»:

– створити лепбук на тему «здоров'я» для певної вікової групи (за вибором студента) та презентуйте його;

– розробити заняття з профілактики психічного здоров'я та емоційних розладів у дітей дошкільного віку за запропонованою метою (вікова група та мета на вибір студента):

- *мета:* закріплення знань дошкільників про позитивні риси характеру, формування у них працелюбності; створення емоційно комфортної атмосфери в групі однолітків;

- *мета:* формування у дітей таких рис характеру як доброта, ніжність; забезпечення позитивного емоційного фону в дитячому колективі, зняття напруження, розвиток уваги;

- *мета:* формування таких рис характеру, як милосердя та турбота про близьких; створення позитивної атмосфери у колективі однолітків, зняття напруження;

– підібрати та розробити гру з метою соціальної адаптації дітей дошкільного віку;

– підібрати казки для дітей дошкільного віку з метою збереження та зміцнення духовного здоров'я дошкільника; описати форми роботи з ними;

– підібрати комплекс вправ ранкової гімнастики для дошкільників; підготуватися до їх проведення;

- розробити план-конспект рухливої та спортивної гри для дітей дошкільного віку (гра на вибір відповідно програми);
- підготувати відео на тему «Методика навчання дітей дошкільного віку основним рухам: ходьба, біг, вправи з рівноваги, лазіння, повзання, метання, стрибки» (один рух на вибір студента);
- виготовити нестандартне фізкультурне обладнання, яке можна використовувати у закладі дошкільної освіти під час різних форм фізичного виховання.

Завдання для самостійної роботи з вибіркового освітнього компоненту «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності у ЗДО»:

- характеристика та порівняльний аналіз чинних програм з проблеми збереження та зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку;
- порівняльний аналіз традиційних та нетрадиційних фізкультурно-оздоровчих заходів у сучасних ЗДО;
- розробка сценарію «Дня здоров'я», ранкових гімнастик, системи роботи по оздоровленню для дітей різних вікових груп;
- створення пам'ятки для батьків на тему «Здоров'я дитини плескається у родині», рекомендацій для вихователів з використання оздоровчих технологій у ЗДО;
- створення макетів кімнат з обладнанням для фізичного виховання дітей у групі;
- презентації профілактично-лікувальних, терапевтичних та оздоровчих технологій.

При організації самостійної роботи викладачі дотримуються таких вимог як: конкретність мети, порядок виконання завдання, відповідність навчальним можливостям здобувачів першого (бакалаврського) рівня, забезпечення розвитку їх пізнавальних здібностей, формування звички до самостійного пізнання та поєднання різних видів діяльності.

Над виконання самостійної роботи студентів здійснюється постійний контроль: кожна самостійна робота перевіряється, підбиваються підсумки її

здійснення, визначаються аспекти, що вдалися найкраще та на що слід звернути увагу. У ході такого аналізу виконаної самостійної роботи визначається причина появи помилки, знаходиться правильний шлях її виправлення та запобігання виникнення у майбутньому.

Ми практикуємо організацію різних форм роботи майбутніх вихователів під час практичних занять, залежно від теми і завдань до них: фронтальна, групова, індивідуальна.

Фронтальна форма роботи на практичному занятті представляє собою виконання одного й того ж завдання усіма студентами одночасно. До прикладу такої форми роботи можемо віднести обговорення зі студентами теоретичних питань практичного заняття, демонстрацію відео проведення фізкультурного заняття (спортивних ігор, дня здоров'я, гімнастики пробудження тощо) та обговорення побаченого, виконання тестових завдань до теми.

Групова форма роботи передбачає, що одне й те саме завдання студенти виконують у парі або невеликими групами: презентація оздоровчої технології для дітей дошкільного віку, розробка лепбуку на тему здоров'я, розробка тематичного заходу тощо.

Індивідуальна форма занять характеризується виконанням конкретного завдання одним студентом. До такої форми роботи належать: підготовка та виступ студента з доповіддю на практичному занятті, складання та розв'язування проблемних ситуацій, розв'язування тестових завдань, пошук в мережі Інтернет додаткового матеріалу на запропоновану тему тощо.

Оцінка успішності майбутніх вихователів з дисципліни «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» та «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності у ЗДО» є рейтинговою й виставляється за 100-бальною шкалою. Визначається вона за двома шкалами: за системою ECTS та традиційною в Україні шкалою.

Загальна оцінка за освітній компонент не перевищує 100 балів. Присутність чи відсутність здобувачів вищої освіти на заняттях у балах не оцінюється. Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять в усній чи

письмовій формі та має на меті перевірку рівня підготовленості майбутніх вихователів до виконання практичних завдань. Форма проведення поточного контролю під час навчальних занять визначається викладачем, що проводить практичні заняття.

Шкала оцінювання успішності студентів

90–100 балів – високий рівень: студент демонструє високий рівень досягнення запланованих результатів вивчення освітніх компонентів: має міцні і глибокі знання з дисципліни; вміє аналізувати проблему і знаходити шляхи вирішення ситуацій; самостійно виконує практичні завдання; вміє презентувати творчі доробки. Це все засвідчує його готовність до подальшого навчання та професійної діяльності за фахом вихователя дітей дошкільного віку.

89–75 балів – достатній рівень: студент виявляє достатній рівень досягнення запланованих результатів вивчення освітніх компонентів: має достатній рівень знань з вивченого матеріалу; самостійно відповідає на питання викладача; самостійно виконує практичні завдання з деякими недоліками, що засвідчує готовність до подальшого навчання та професійної діяльності за фахом вихователя закладу дошкільної освіти.

60–74 балів – середній рівень: у студента наявний мінімально достатній для подальшого навчання або професійної діяльності за фахом результати вивчення освітніх компонентів. Студент не в повному обсязі відтворює програмний матеріал, у змозі його аналізувати за підтримки педагога, не переконливо аргументує власні думки, виконує практичні завдання з грубими помилками.

35-59 – початковий рівень: ряд запланованих результатів вивчення освітніх компонентів відсутні. Студент відтворює програмний матеріал на початковому рівні з допомогою викладача, практичні завдання виконані не в повному обсязі з рядом помилок. Рівень наявних результатів навчання у студента є недостатнім для подальшого навчання та професійної діяльності за фахом вихователя закладу дошкільної освіти.

0–34 бали – студент володіє програмовим матеріалом на елементарному рівні, виконав лише деякі практичні завдання з грубими помилками, завдання для самостійної роботи не виконує.

1.3. Практична складова вивчення навчальних курсів «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» та «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності в ЗДО»

Навчально-професійна діяльність студентів передбачає виконання реальних дослідницьких (науково-дослідницька робота, виконання курсових робіт) або практичних функцій (педагогічна практика). В освітньо-професійних програмах спеціальності 012 Дошкільна освіта першого (бакалаврського) рівня вищої освіти «Дошкільна освіта», «Дошкільна освіта. Сімейне виховання» та «Дошкільна освіта (скорочений термін навчання)» у ПНПУ імені В. Г. Короленка обов'язковим освітнім компонентом у циклі професійної підготовки визначено курсову роботу.

Написання курсових робіт з проблеми формування здоров'язберезувальної компетентності дітей дошкільного віку дає можливість майбутнім вихователям здійснити аналіз наукових підходів та концепцій, що лежать в основі формування даної компетентності, зрозуміти сутність та значення її формування для здоров'я підростаючого покоління; розширити та поглибити знання з різних методик, програм, інновацій з проблеми збереження та зміцнення здоров'я; ознайомитися з передовим педагогічним досвідом роботи вихователів та спеціалістів з реалізації програм здоров'язбереження в дошкільних установах; сформувати практичні навички з планування фізкультурно-оздоровчої роботи в ЗДО та реалізувати свої ідеї щодо формування здоров'язберезувальної компетентності дітей дошкільного віку.

З проблеми формування здоров'язберезувальної компетентності для студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта запропонований наступний перелік тем курсового дослідження:

1. Використання методів релаксації та медитації для підвищення рівня здоров'я та благополуччя дітей дошкільного віку.

2. Піші прогулянки як засіб підвищення рухової активності у дітей дошкільного віку.
3. Сюжетні фізкультурні заняття як засіб розвитку інтересу до рухової діяльності у дітей молодшого (середнього/старшого) дошкільного віку.
4. Використання фізкультурного обладнання як засобу підвищення рівня самостійної рухової активності дітей молодшого (середнього/старшого) дошкільного віку.
5. Використання Су-Джок терапії як засобу розвитку дрібної моторики рук у дітей молодшого дошкільного віку.
6. Розвиток вольових якостей у дітей старшого дошкільного віку в процесі рухливих ігор.
7. Вплив ігор з м'ячем на фізичний розвиток дітей дошкільного віку.
8. Виховання позитивних взаємовідносин між дітьми під час рухливих ігор.
9. Роль казки в процесі формування уявлень у дітей дошкільного віку про здоровий спосіб життя.
10. Роль фізичних вправ у збереженні та зміцненні здоров'я дітей дошкільного віку.

До циклу професійної підготовки студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта входить педагогічна практика, яка є важливою ланкою між накопиченням знань під час теоретичного навчання та їхньою трансформацією в професійні уміння та навички. Професійна практична підготовка спрямована на виконання фахових завдань в умовах закладу дошкільної освіти та сім'ї, формування умінь та навичок роботи з дітьми дошкільного віку згідно чинних нормативних документів. Педагогічна практика в закладі дошкільної освіти безпосередньо впливає на свідомість майбутнього вихователя, його пізнавально-пошуковий інтерес, творчі здібності в практичній діяльності; відіграє системоутворюючу роль у формуванні творчої особистості майбутнього спеціаліста.

Закріпити, розширити та поглибити знання з освітнього компонента «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» майбутні фахівці дошкільної освіти можуть під час різних видів практик:

- виробнича педагогічна практика у групах дошкільного віку (VI семестр);
- виробнича педагогічна практика у ЗДО (літня) (VI семестр);
- виробнича педагогічна практика у ЗДО (VII семестр).

Під час проходження виробничих педагогічних практик студенти мають змогу:

- розширити та поглибити знання традиційних та інноваційних методів фізкультурно-оздоровчої, профілактичної роботи, індивідуальних відмінностей психомоторного розвитку дітей різних вікових груп;
- навчитися розробляти сприятливі форми організації освітнього простору з фізичного виховання та оздоровлення дитячого колективу на засадах особистісно-орієнтованої моделі виховання відповідно до вимог Базового компоненту дошкільної освіти;
- сформувати практичні уміння щодо створення безпечних для фізичного розвитку та здоров'я дітей умов у ЗДО, проведення різних форм фізичного виховання, організації спільних рухових ігор, фізичних вправ під час прогулянок, самостійних ігор, фізкультурних пауз (динамічних перерв) на малорухливих заняттях, спортивних свят та розваг з урахуванням стану здоров'я та вікових особливостей дітей тощо;
- ознайомитися з передовим педагогічним досвідом з використання технологій оздоровчої спрямованості;
- ознайомитися з особливостями роботи закладів дошкільної освіти у літній період за різними програмами навчання, розвитку та виховання дітей дошкільного віку;
- вдосконалити уміння та навички планувати освітній простір закладу дошкільної освіти у літній період;
- вдосконалювати навички роботи з дітьми під час екскурсій, прогулянок, різних видів спостережень.

Узагальнюючи сказане зауважимо, що зміни, які відбуваються в суспільстві, вимагають нових вимог до професійної підготовки майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти – педагогів, які будуть вміло застосовувати свої знання та вміння

з формування здоров'язберезувальної компетентності у дітей дошкільного віку, організувати безпечно, оздоровче, розвивальне середовище у сучасних ЗДО.

Ефективно вирішувати завдання організації процесу збереження та зміцнення здоров'я дошкільників та формувати відповідний рівень професійної компетентності здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітніх програм «Дошкільна освіта», «Дошкільна освіта. Сімейне виховання», «Дошкільна освіта (скорочений термін навчання)» презентовано в змісті обов'язкового освітнього компонента «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників» та вибіркового освітнього компонента «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності в ЗДО».

Список використаних джерел:

1. Андрющенко Т. К. Формування здоров'язберезувальної компетентності дошкільників у процесі навчально-дослідницької діяльності: навч.-метод. посіб. К.: ТОВ «Праймдрук, 2012. 100с.
2. Андрющенко Т. Феномен «здоров'я» з позиції наукових поглядів вітчизняних і зарубіжних учених. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»*. 2014. №35. С.169-175.
3. Базовий компонент дошкільної освіти: [нормативний документ]. 2021. 37с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 04.03.2024).
4. Бойченко Т. Є. Алгоритм здоров'ятворення особистості. *Біологія і хімія в школі*. 2010. № 2. С. 14-16; № 3. С. 20-22.
5. Гнізділова О. А., Бурсова С. С. Використання здоров'язберезувальних технологій у період адаптації дітей до дошкільного навчального закладу. *Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження* : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. С. 361–366.

6. Гнізділова О.А., Бурсова С.С. Впровадження здоров'язберігаючих технологій в освітній процес дошкільних закладів. Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі: колективна монографія / за заг. ред. Л.М. Рибало. Тернопіль: Осадца В.М., 2019. С.345–363.

7. Гнізділова О.А., Бурсова С.С. Розвиток дрібної моторики дітей дошкільного віку засобами Су-Джок терапії. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*. Глухів, 2022, Вип.3 (50) 2 частина. С.151-157.

8. Гнізділова О. А. Професійна підготовка майбутніх вихователів до формування здоров'язбережувальної компетенції у дітей дошкільного віку. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]*. Педагогічні науки. 2014. Вип. 65. С. 231-237.

9. Гриньова М. В. Формування здоров'язбережувальної компетентності студентів педагогічних закладів вищої освіти. *XVI Менделєєвські читання: зб. наук. праць Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 14-15 березня 2023 р.)*. Полтава: Редакційно-видавничий відділ ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. С. 80-82.

10. Зайцева Ю. Теоретико-методичні аспекти викладання дисципліни «Іншомовний спортивний дискурс» у системі професійної підготовки магістрів на факультеті фізичного виховання та спорту. *Теоретико-методичні аспекти викладання компонентів освітніх програм у системі підготовки магістрів у педагогічних закладах вищої освіти: колективна монографія / за заг. ред. О. О. Момот; Ю. В. Зайцевої; В. В. Карманенка*. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023, С. 187-216.

11. Закон України «Про дошкільну освіту». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (дата звернення: 04.03.2024).

12. Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта (скорочений термін)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта галузі знань 01 Освіта/Педагогіка. URL: <https://sites.google.com/gsuite.pnpu.edu.ua/kafedradoskilna/Osvitnya-diyalnist/Osvitni-programu-OS-Bakalavr/osvitnya-programa-2022/2022-os-bakalavr-skorochений-термін> (дата звернення: 11.03.2024).

13. Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта. Сімейне виховання» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта галузі знань 01 Освіта/Педагогіка. URL:

<https://drive.google.com/file/d/1EEiYNbfLRHkQNGZVzJzjroG1ydw1T7to/view> (дата звернення: 11.03.2024).

14. Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта галузі знань 01 Освіта/Педагогіка. URL: <http://pnpu.edu.ua/osvitni-programi-2020> (дата звернення: 11.03.2024).

15. Про державну національну програму «Освіта (Україна XXI століття)» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п#Text> (дата звернення 11.03.2024).

16. Ягунов В. В. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Либідь, 2002. 560 с.

РОЗДІЛ 2.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ «ПРОФЕСІЙНИЙ ІМІДЖ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ» У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 012 ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

DOI: <https://doi.org/10.33989/pnpu.520.c1623>

Ключові слова: підготовка майбутніх вихователів; професійна діяльність; педагогічний імідж у педагогічній діяльності; педагогічні технології; особистість нової формації; високопрофесійна компетентність фахівців; творчий підхід до створення освітнього простору.

На сучасному етапі впровадження освітніх реформ Україна висуває високі вимоги до рівня професійної підготовки майбутніх фахівців. Це повинна бути особистість нової формації, здатна до самовдосконалення, саморозвитку й креативності. Тому, у процесі модернізації освітньої галузі, велика увага приділяється проблемі професійного іміджу в педагогічній освіті. Ознайомлення магістрантів з різними видами педагогічних технологій, а також інноваціями, методами, які вони зможуть використовувати в подальшій професійній діяльності, набуває актуальності в навчально-виховному процесі закладів вищої освіти.

Концептуальні положення основних документів, які регламентують діяльність закладів освіти, а саме Конституція України, Закон України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність» та інші, спрямовують роботу педагогів на саморозвиток та самоосвіту, що дає можливість набуття позитивного професійного іміджу. Реалізація зазначених у цих документах завдань зумовлює надання якісних освітніх послуг і кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці та професійного вдосконалення, а також формування та розвиток позитивного іміджу суб'єктів освітнього процесу.

Оскільки сьогодні висуваються якісно нові вимоги до дошкільного виховання як первинної ланки безперервної освіти, державна політика в галузі вищої освіти, повинна бути спрямована на якісну, конкурентоспроможну підготовку здобувачів для вдосконалення педагогічних кадрів закладів дошкільної освіти, які у подальшому будуть відповідати вимогам інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки, кожного громадянина. На цьому наголошується в державному документі «Національна стратегія розвитку освіти в Україні».

Професія педагога є особливим видом діяльності, яка вимагає, окрім знань, умінь і навичок, специфічних особистісних якостей, професіоналізму, сформованості в майбутніх вихователів позитивного іміджу. Так, відповідно до вимог та головних завдань професійного стандарту «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти», формування іміджу керівника закладу освіти є важливою та актуальною проблемою у створенні ним освітнього середовища та організації його управлінської діяльності. Професійний розвиток вихователя відбувається в процесі взаємного формування особистісних і професійних його якостей та стає потужною рушійною силою для його професійного зростання. Ефективним інструментом поширення кращих практик, як наголошується в документі, є участь педагогів у фахових конкурсах, виставках, створенні та популяризації власних сайтів, телеграм-каналів тощо. Професійне моделювання та прогнозування очікуваних результатів сприяє індивідуальному професійному розвитку.

Відтак магістранти повинні бути не тільки високо професійними компетентними фахівцями, але й справжніми творцями освітнього простору.

Питання професійного іміджу педагога розкрито в дослідженнях українських науковців Т. Демчук, Т. Довгої, В. Зінченко, І. Ковальнової, А. Кононенко, Л. Мартинець та ін. Зокрема, проблемі формування педагогічного іміджу присвячені наукові праці О. Горovenko, О. Грейліх, Ю. Дзядевич, Л. Донської, О. Ігнатюк, О. Калюжного, О. Ковальнової, Л. Ковальчук та ін.

Цінними для вивчення іміджу як наукової проблеми у педагогічній галузі, є й наукові праці Л. Артемової, А. Богущ, О.Гнізділової, О. Кононко, К. Крутій, В. Кузьменко, Г. Нижник, Н. Погрібняк. У їхніх наукових доробках розкриваються

сучасні вимоги до закладів дошкільної освіти, принципів організації їхньої діяльності, професійних та особистісних якостей вихователів.

У наукових дослідженнях О. Андрєєва, Н. Гузій, Л. Загородньої та ін. детальна увага приділена проблемі готовності майбутніх вихователів до формування позитивного професійного іміджу.

Як бачимо проблема формування освіченого конкурентоспроможного фахівця в освіті є актуальною, оскільки трансформація будь-яких процесів у суспільстві або економіці неодмінно пов'язана з якістю чинної у країні системи освіти. Відповідно, результатом функціонування цієї системи є якість знань та рівень компетентності, отримані майбутніми фахівцями в процесі їхньої професійної підготовки. Тому магістранти під час навчання у закладах вищої освіти повинні навчитися творчо мислити, активно впроваджувати сучасні методи й технології навчання, апробувати, зреалізовувати власні педагогічні ідеї та вміти прогнозувати їх кінцевий результат.

Проте незважаючи на значну кількість наукових праць проблема використання педагогічних технологій, інновацій, методик у формуванні професійного іміджу майбутніх фахівців залишається важливою. Підвищення їх фахової компетентності викликає особливий інтерес для вітчизняних та зарубіжних досліджень самого феномену формування позитивного іміджу педагогів як педагогічної технології.

На нашу думку, у процесі сучасної підготовки студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта, важливо поступово змінювати різні стереотипи та використовувати нові технології, методи, форми роботи, які будуть спрямовувати не тільки дітей дошкільного віку, а й студентів, як майбутніх вихователів до розширення знань, розвитку творчості, самовдосконалення та самореалізації. Набуваючи теоретичних знань під час лекційних занять, студенти можуть закріплюють їх на практичних заняттях. Так, розкриваючи важливу роль педагогічного іміджу для майбутньої професійної діяльності, ми наголошуємо на його головних чинниках.

Таким чином, у сучасних умовах розвитку освіти та суспільства в цілому, особливого значення набуває компетентність магістрантів, а професійна гнучкість, постійне самовдосконалення та саморозвиток відіграють важливу роль у формуванні їх позитивного професійного іміджу та сприяють ефективності їх професійної діяльності у подальшій роботі.

2.1. Компетентнісний підхід у професійній підготовці

Сьогодні професійно-педагогічний імідж, який є найважливішою складовою професійної компетентності педагогів, стає головною проблемою наукового вивчення. Завдяки потужним дослідженням науковцям вдалося виділити таку нову галузь педагогічної науки як педагогічну іміджологію. З'явилися нові наукові напрями: професійна іміджологія, педагогічна іміджологія та ін., які вивчають проблему іміджу спеціалістів. Це дає можливість вивчати основні аспекти зазначеної проблеми, що знайшли своє відображення у наукових працях, О. Ігнатюк, О. Калюжного, О. Ковальнової, Л. Ковальчук та ін..

На нашу думку, наявність і розуміння важливої ролі педагогічного іміджу як важливої складової професійної компетентності, дозволить майбутнім фахівцям виконувати відповідну діяльність у сферах власної професійної діяльності, зокрема в галузі дошкільної освіти. Високий рівень знань, вмінь та навичок яких магістранти набувають під час навчання у закладах вищої освіти, значною мірою зможе у подальшому забезпечити їх професіоналізм та високий рівень компетентності. Це, у першу чергу, висока професійна компетентність, високе володіння професійними вміннями і навичками у галузі дошкільної освіти.

Науковці Н. Бутенко, Н. Гузій, І. Зязюн, Л. Хоружа та ін., які досліджують поняття «імідж» у межах педагогіки, потрактовують це поняття як багатокomпонентний емоційний образ, що визначає рольову відповідність особистості щодо стандартів і вимог її професії в очах колег, підлеглих, суспільства; як поєднання зовнішніх і внутрішніх складових частин особистості, емоційно забарвлений стереотип сприймання образу суб'єкта у свідомості певної групи, а також у масовій свідомості [13, с. 53].

На думку іншого науковця О. Грейліх, імідж – це емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу педагога у свідомості студентів, колег, соціального оточення, у масовій свідомості [7, с. 294–299].

Оскільки ми розглядаємо проблему педагогічного іміджу, то слід зауважити, що в чисельних дослідженнях поняття «імідж» розглядають з точки зору педагогічної інтерпретації. Це тлумачення, на думку науковців, реалізується в розумінні усвідомленого уявлення сутності певної педагогічної якості, яку педагог хоче презентувати як основу своєї професійної індивідуальності [11, с. 84–86].

Аналіз наукових психолого-педагогічних джерел свідчить, що проблема професійного становлення людини пов'язана з тим, як саме вона буде опановувати свою діяльність на різних етапах професійного розвитку. Науковці зауважують, що саме від цих важливих кроків буде залежати формування не тільки її власного стилю поведінки, але й певного образу. У цьому контексті вчені розглядають не тільки сприйнятий зовнішньо вигляд, але й образ мислення, дій і вчинків конкретної особистості [21, с. 1].

Упродовж тривалого часу європейськими вченими Т. Гринберг, С. Лорен, Е. Семпсон та ін. привертається увага до важливої ролі процесу створення іміджу в професійній діяльності фахівця.

За визначенням С. Болсуна, професійний імідж – це синтез професійних якостей і компетентностей, особистісних якостей і зовнішності особистості [2, с. 51].

У процесі викладання навчальної дисципліни «Професійний імідж у педагогічній освіті» здійснено аналіз наукових праць, присвячених детальному вивченню проблеми іміджу як складової професійної компетентності майбутнього педагога. Так, концептуальні засади та практичний інструментарій іміджології сьогодні вивчається вітчизняними та зарубіжними вченими (П. Берд, Л. Браун, Ф. Джефкінс та ін.). Відтак, в іміджології як науці, образ людини, який детермінований професійними характеристиками, визначають як професійний імідж.

Аналіз інших наукових джерел свідчить, що такі вчені як Ю. Палеха, Д. Вергун, І. Муратов та ін., проблему професійного іміджу розкривають у сукупності професійних, моральних, естетичних, етичних норм, вироблених суспільством, а також як ставлення суб'єкта до своїх професійних обов'язків.

У наукових дослідженнях до основних компонентів іміджу професіонала відносять зовнішні компоненти іміджу, професійну спрямованість, професійну компетентність, професійно важливі психофізіологічні особливості та професійно важливі властивості особистості [14, с. 122].

Як бачимо поняття професійного іміджу, яке є найважливішою складовою професійної компетентності майбутніх фахівців, має достатню кількість взаємопов'язаних між собою складових, уміле поєднання яких буде залежати від кожної людини особисто, що й буде в подальшому створювати її імідж як такий.

На цих важливих аспектах ми наголошуємо під час вивчення магістрантами теоретичної та практичної частин освітнього компоненту «Професійний імідж у педагогічній освіті». Використання інтегрованого підходу та різних методів, зокрема пояснювально-ілюстративного, репродуктивного, проблемного викладення навчального матеріалу, частково-пошукового (евристичний), дослідницького налаштовує магістрантів на глибокий та детальний аналіз інформаційного контенту. Окрім того, важливою складовою освітньої діяльності майбутніх фахівців є творчий, креативний підхід у реалізації завдань під час індивідуальної та самостійної роботи.

Ми зосереджуємо увагу здобувачів вищої освіти на тому, що подальший успіх та кар'єра будь-якого фахівця залежить від створеного ним професійного іміджу. У цьому контексті важливою складовою є професійна компетентність. Тому, на нашу думку, формування в магістрантів потреби, як мотивації до успішної діяльності під час навчання у закладах вищої освіти, є сьогодні одним із найважливіших завдань для їх подальшої професійної діяльності.

Під час опанування здобувачами вищої освіти навчальної дисципліни «Професійний імідж у педагогічній освіті» важливу увагу акцентуємо на тому, що будь-який фахівець, який на високому рівні розуміє специфіку своєї майбутньої

професії, уміє вибудовувати професійний імідж, зможе побудувати успішну кар'єру в майбутньому. Тому важливо, щоб головними засадами професійного іміджу були такі розвинені особистісні та професійні якості, від вдалого поєднання яких буде залежати їхня реалізація та успіх у педагогічній діяльності. Це і є, на нашу думку, найважливішою складовою професійної компетентності кожного магістранта, як майбутнього фахівця в галузі дошкільної освіти.

Важливою складовою у формуванні професійної компетентності, є засоби комунікації. Зокрема, у педагогічній іміджології, важливими чинниками педагогічного іміджу визначають вербальні та невербальні засоби комунікації. На їх важливій ролі ми наголошуємо під час лекційних та практичних занять. Зазначаємо і важливість зовнішнього вигляду сучасного фахівця, що теж відіграє важливу роль у професійній діяльності.

Внутрішня відповідність образу професії, тобто внутрішнє «Я» кожної особистості, є ще одним важливим складником іміджу педагога. Тому, на нашу думку, використання різних інтерактивних методів та прийомів під час роботи з магістрантами, є доцільним під час їх практичної діяльності. Оскільки внутрішня складова іміджу безпосередньо визначає стан людини, який впливає на її зовнішність, мімічні та поведінкові реакції, ми запроваджуємо для них спеціальні вправи, або аналізуємо ділові ігри та реалізуємо їх завдання. Під час цієї діяльності, ми наголошуємо, що імідж педагога є інтегральною характеристикою, яка поєднує сукупність зовнішніх, внутрішніх, особистісних та професійних якостей, що забезпечує ефективність його педагогічної діяльності.

Отже, різні види освітньої діяльності майбутніх фахівців передбачають не тільки вміння правильно, логічно, змістовно та цікаво подавати навчальний матеріал, але й володіти елементами зовнішньої та внутрішньої техніки самовладання. На нашу думку, це створює педагогічний імідж як важливу складову професійної діяльності.

У психолого-педагогічній науці визначені вимоги до психолого-педагогічної діяльності, яким повинні відповідати професійні якості педагога:

- поважати в студентів особистість;

- постійно шукати можливість саморозвитку та самовдосконалення;
- передавати знання так, щоб студент хотів і міг їх освоювати, був готовий використовувати їх у різних ситуаціях.

У дослідженнях В. Тимошенко зазначається, що викладач зобов'язаний бути особистістю, адже тільки особистість виховує особистість, тільки характер формує характер [20, с. 56].

Послугуючись науковими доробками з проблеми педагогічного іміджу різних вчених, нами були розроблені різні форми роботи з магістрантами під час опанування ними освітнього компоненту «Професійний імідж у педагогічній освіті».

Так, розкриваючи магістрантам проблему професійного іміджу, ми наголошуємо ще на такому важливому складникові як естетична культура. На думку різних вчених, саме вона гармонізує педагогічний інтелект, емоційно-чуттєву, вольову і мотиваційну сфери професійної самосвідомості. Тому, через використання різноманітних спеціальних вправ, завдань, під час самостійної роботи, ми намагаємося акцентувати увагу магістрантів на тому, що важливо мати певний рівень естетичної розвиненості.

Це, на нашу думку, стимулює роботу педагогічної уяви та фантазії в майбутнього фахівця, збагачує образність та асоціативність професійного мислення, виробляється емоційна виразність професійної поведінки та зовнішнього вигляду, а також виховується наполегливість та вміння керувати собою.

Окрім того, ми наголошуємо магістрантам під час опрацювання ними навчальної дисципліни на тому, що зовнішній імідж, повинен відповідати інтересам суспільства. Імідж майбутнього фахівця, є важливим фактором успішності його подальшої професійної діяльності. Тому володіння різноманітними технологіями самопрезентації є важливим чинником у створенні педагогічного іміджу.

Аналіз наукових праць з проблеми іміджології дає можливість визначитися з важливою роллю у створенні педагогічного іміджу –візуальним іміджем. На думку

вчених, це образ, створений зовнішністю людини, її гардеробом, колористикою. З точки зору науковців, саме одяг є найважливішою складовою, адже він може сприйматися оточенням як привабливий, так і непривабливий.

Сучасна освіта наразі розвивається досить швидко. Стриманість, почуття міри, смак та естетика зможуть надати довершеності до образу педагога, до його зовнішнього вигляду та продемонструвати його авторитет. Нехтування цими елементарними правилами призведе до того, що імідж педагога може не сприйматися суспільством. Для того, щоб відповідати вимогам суспільства, педагогічній професії, майбутні фахівці повинні постійно самовдосконалюватися, тобто створювати такий імідж, який би мав цілісний характер.

Тому (поряд із високим рівнем наукового викладання, мовлення, володінням психолого-педагогічними дисциплінами, методиками, інформаційно-комунікативними технологіями) зовнішній вигляд, рівень культури – це найважливіші елементи у створенні педагогічного іміджу на сучасному ринку праці.

2.2. Структурно-змістове наповнення освітнього компоненту «Професійний імідж у педагогічній освіті»

Нормативна дисципліна «Професійний імідж у педагогічній освіті» дозволяє здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Дошкільна освіта. (Управління в системі дошкільної освіти)» за спеціальністю 012 Дошкільна освіта ознайомитися з особливостями професійного іміджу в дошкільній галузі.

Мета освітнього компонента полягає в оволодінні здобувачами спеціальності 012 Дошкільна освіта освітньої програми «Дошкільна освіта. (Управління в системі дошкільної освіти)» системою теоретичних знань про педагогічний імідж, набуття ними основних практичних умінь і навичок щодо створення професійного іміджу в педагогічній діяльності.

Формат освітнього компонента «Професійний імідж у педагогічній освіті» полягає у проведенні лекцій, практичних занять, завдання для самостійної роботи, індивідуальних завдань, консультацій, модульних контрольних робіт та ін..

Постреквізити: дошкільна педагогіка, психологія, основи педагогічної майстерності та педагогічної творчості, методики з дошкільного виховання.

Політика курсу визначається системою вимог, що висувають здобувачам вищої освіти: норми законодавства України, Статут, Кодекс академічної доброчесності Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, інші нормативні документи.

Основною вимогою є добросовісне і вчасне виконання всіх видів навчальних робіт. Додатковими балами студенти заохочуються за неформальну освіту (за умови надання відповідного документу, що підтверджує її), активність і творчість. Неприпустимі пропуски занять без поважної причини, порушення термінів виконання завдань, порушення академічної доброчесності, за що можуть відніматися бали. За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до академічної відповідальності [12, п. 4.3].

Студент має дотримуватися вимог до культури зовнішнього вигляду і спілкування, демонструвати прихильність до здорового способу життя. Магістрантам повідомляється і аргументується політика курсу на першому аудиторному занятті. Також надається навчальний контент (опорні конспекти лекцій, методичні вказівки до практичних занять, самостійної роботи, модульного та семестрового контролю результатів навчання) не пізніше другого аудиторного заняття з дисципліни у письмовому або електронному, або в комбінованому форматі. Вивчення магістрантами навчальної дисципліни відбувається на принципах об'єктивності, неупередженості в оцінюванні результатів навчання, поваги до особистості.

В основі побудови освітнього компоненту покладено проблемно-дослідницький підхід до організації пізнавальної діяльності магістрантів про формування іміджу як головної складової професійної компетентності педагога.

Методи навчання освітнього компонента визначаються за характером навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемного викладення навчального матеріалу, частково-пошуковий (евристичний), дослідницький.

Сутність пояснювально-ілюстративного методу полягає в тому, що, користуючись різними засобами, здобувачі отримують спеціально підготовлену, систематизовану інформацію. Сприймаючи її, осмислюють, запам'ятовують і фіксують. Нову інформацію магістранти отримують через усне слово (розповідь, лекція, пояснення), тексти (підручник, посібники), наочні засоби, технічні засоби (інтернет-джерела, інформаційно-комунікаційні технології, вебсторінки, інтернет-платформи та ін.).

Маючи суттєві переваги, пояснювально-ілюстративний метод дозволяє за відносно короткий термін часу повідомити магістрантам у концентрованому вигляді значний обсяг наукової інформації. Адже безпосереднє викладання і засвоєння знань здійснюється в системі послідовно, у певному режимі й темпі для великої кількості студентів одночасно.

Проте наголосимо, що пояснювально-ілюстративний метод, за допомогою якого у здобувачів вищої освіти формуються знання, не забезпечує набуття ними досвіду практичної діяльності (професійних компетентностей). Тому з цією метою застосовується репродуктивний метод. За допомогою завдань для магістрантів створюються умови, за яких вони відтворюють продемонстровані ними способи діяльності. Студентам ставляться завдання, які вони виконують під час розв'язання педагогічних задач.

Пояснювально-ілюстративний і репродуктивний методи забезпечують формування знань, навичок і умінь, але не гарантують розвиток творчих здібностей у магістрантів. Тому, під час вивчення навчальної дисципліни з «Професійної іміджології у професійній діяльності», використовуються проблемні методи, зокрема, проблемний виклад навчального матеріалу. Так, евристичний або частково-пошуковий метод, що наближає їх до самостійного розв'язання проблем, формує у них мотивацію до запитань, а також умінь робити припущення та

висновки. Цей метод дає можливість зосередитися на самостійній роботі та зможе додати творчості безпосередньо самому процесу навчання.

Студенти вчатьсЯ бачити проблему, ставити запитання, робити висновки або припущення, послуговуючись фактами. Кількість репродуктивної й творчої роботи може варіюватися.

Особливості частково-пошукового або евристичного методу полягають у тому, що інформація не надається магістрантам у готовому вигляді. Вони повинні отримати її самостійно, у ході пошуку рішення проблеми. Тому діяльність здобувачів скеровуються на тому, щоб допомогти їм знайти правильне рішення, під час якого вони можуть самостійно розмірковувати, розв'язувати проблемні ситуації, аналізувати, порівнювати та узагальнювати.

Приблизний перелік загальних компетентностей, якими повинен оволодіти здобувач після завершення вивчення навчальної дисципліни «Професійний імідж у педагогічній освіті»:

КЗ-1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

КЗ-2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

КЗ-4. Здатність спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово.

КЗ-5. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

КЗ-6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

КЗ-7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

КЗ-8. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Передбачені фахові компетентності, якими повинен оволодіти здобувач після завершення вивчення освітнього компонента:

КС-18. Здатність знаходити, опрацьовувати потрібну освітню інформацію та застосовувати її в роботі з дітьми, батьками.

КС-19. Здатність до комунікативної взаємодії з дітьми, батьками, колегами.

КС-20. Здатність до самоосвіти, саморозвитку, до безперервності в освіті для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, перетворення набуття освіти в процес, який триває впродовж усього життя людини.

Очікувані результати навчання з дисципліни:

ПРН 1. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

ПРН 2. Розуміти, описувати й аналізувати процеси розвитку, навчання та виховання дітей раннього й дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять та категорій.

ПРН 9. Розуміти історію та закономірності розвитку дошкільної освіти. Аналізувати педагогічні системи минулого та творчо трансформувати їх потенціал у сучасний навчально-виховний простір закладу дошкільної освіти.

ПРН 10. Бути знайомим з програмою раннього втручання, розуміти можливості опори на нього в подальшій роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

ПРН 11. Бути знайомим з ознаками булінгу. Вміти використовувати прийоми попередження та протидії йому.

ПРН 12. Будувати цілісний освітній процес з урахуванням основних закономірностей його перебігу. Оцінювати власну діяльність як суб'єкта педагогічної праці.

ПРН 13. Здійснювати управління якістю освітнього процесу, керуючись психолого-педагогічними принципами його організації в системі дошкільної освіти та взаємодії з сім'єю.

ПРН 14. Мати навички збереження та зміцнення психофізичного і соціального здоров'я дітей.

ПРН 15. Визначати завдання і зміст різних видів діяльності дітей раннього й дошкільного віку на основі програм дошкільної освіти та знань про культурно-історичний досвід українського народу, загальнолюдські культурні та етико-естетичні цінності.

ПРН 16. Проєктувати педагогічні заходи із залученням фахівців суміжних галузей, батьків, громадських діячів та ін. для реалізації завдань всебічного розвитку дітей.

ПРН 17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно-і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

ПРН 18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

ПРН 24. Знати найважливіші факти, події, процеси розвитку української державності та національної культури у контексті європейської і світової історії для світоглядного самовизначення і формування громадянської позиції.

ПРН 25. Організовувати професійну діяльність відповідно до нормативних вимог безпекознавства і виконувати правила поведінки при небезпеках різного походження, дотримуватися норм здорового способу життя.

ПРН 26. Усно й письмово спілкуватися з професійних питань державною та іноземною мовами, використовуючи відповідну фахову термінологію.

До змісту курсу включені знання з різних галузей наук: педагогіки, психології, менеджменту. Майбутні фахівці з дошкільної освіти знайомляться з основними засадами, метою, завданнями та принципами іміджології, а також особливостями формування позитивного іміджу педагога на сучасному етапі як науковою проблемою. Так, у змістовій частині передбачено вивчення здобувачами вищої освіти структури педагогічної іміджології як науки, представлена характеристика функцій іміджу. Передбачені такі теми як: формування у майбутніх педагогів

професійного іміджу, ознайомлення з формами інтерактивного навчання професійному іміджу майбутніх фахівців. У процесі вивчення дисципліни магістранти набувають знань з іміджевих технологій в галузі освіти. Представлена актуальність теми з проблеми створення професійного іміджу вихователя закладу дошкільної освіти. Магістранти знайомляться зі структурою формування позитивного іміджу керівників закладів дошкільної освіти в Україні на сучасному етапі. Наприкінці вивчення навчальної дисципліни здобувачі вищої освіти набувають компетентностей з особливостей створення іміджу сучасного закладу дошкільної освіти.

Програма навчальної дисципліни:

Змістовий модуль 1. Структура, функції та характеристика поняттєвого апарату педагогічної іміджології як науки.

Тема № 1–2. Структура педагогічної іміджології як науки. Основні поняття педагогічної іміджології. Визначення поняття «імідж», «педагогічна іміджологія», «педагогічний імідж». Імідж сучасного педагога. Особливості індивідуального іміджу кожного педагога. Значення психологічних та професійних рис у процесі створенні іміджу педагога. Я-образ особистості у формуванні позитивного іміджу педагога. Я-реальне. Я-бажане. Я-фантастичне. Я-ідеальне. Формування іміджу педагога. Зовнішній вигляд педагога. Стилi одягу педагога як презентація стабільності й респектабельності навчального закладу, демонстрація рівня його культури. Критерії вибору моделі поведінки педагога. Модель поведінки педагога як складова його іміджу.

Тема № 3. Функції та характеристики інструментів створення іміджу. Основні функції іміджу. Види іміджу. Характеристика інструментів створення іміджу. Головні складові створення іміджу навчального закладу. Основні функції: комунікативна, інформаційна, когнітивна, емоційна, креативна, проєктивна, конструктивна, організаційна, комунікативна. Трудові функції: уміння здійснювати контроль за перебігом освітнього процесу та його регулювання; уміння оцінювати отримані результати і визначати нові педагогічні завдання. Фахово-методичні: уміння вдосконалювати власну педагогічну техніку та імідж;

уміння самовдосконалюватися. Аналітичні: проєктивно-конструктивні, гностичні, спонукально-організаційні. Види іміджу. Інструментарій створення іміджу. Створення іміджу навчального закладу.

Тема № 4. Іміджеві технології в галузі освіти. Роль іміджевих технологій у педагогічній діяльності. Характеристика іміджевих технологій в освітній галузі. Характеристика понять «технологія», «педагогічні технології». Завдання іміджевих технологій. Комунікаційні технології. Імідж–технології. Професійне профілю вихователя. Володіння теорією лідерства. Важлива роль технології візуалізації у педагогічній діяльності. Мета використання іміджевих технологій. Основне завдання іміджевих технологій у процесі професійної освітньої діяльності. Портфоліо як провідна технологія створення іміджу вихователя. Етапи формування технологій іміджу навчального закладу (внутрішня та зовнішня). Технологія створення позитивного іміджу вихователя як показник рівня розвитку закладу дошкільної освіти у цілому.

Тема № 5. Портфоліо вихователя як іміджева сучасна технологія. Визначення основних понять. Типи та види портфоліо. Основні складові формування професійного іміджу та створення професійного портфоліо: педагогічна майстерність; відповідність необхідному образу; рівень професійної підготовки; педагогічна культура; професійна спрямованість; візуальна привабливість; вербальна та невербальна поведінка; манери й етикет; авторитет педагога; позиція суспільства та держави тощо. Основні складники формування професійного іміджу та складання портфоліо. Визначення специфіки професійного іміджу вихователя. Нові вимоги та стандарти до професійного іміджу: професіоналізм, компетентність, розвиток професійної культури, творчий підхід до справи, ініціативність, мобільність, цілеспрямованість, відповідальність, громадянська активність.

Тема № 6. Портфоліо дошкільника як сучасна іміджева технологія. Визначення понять «технології» та «педагогічні технології». Види сучасних освітніх технологій. Технологія портфоліо дошкільника. Переваги технології «Портфоліо» у ЗДО: спрямована на співпрацю вихователя і дитини, педагогів і

батьків, колег; представляє одночасно форму, процес організації та технологію роботи. «Портфоліо» як форма безперервної власної оцінки та спосіб удосконалення освітнього процесу у ЗДО. Портфоліо як інструмент досягнень кожної дитини. Портфоліо дошкільника як перший крок у відкритті дитиною свого Я: своїх почуттів, переживань, досягнень, розчарувань, вивчення нового через призму дитячого сприйняття; спілкування з близькими.

Змістовий модуль 2. Фахова компетентність професійного іміджу вихователя ЗДО. Формування позитивного іміджу ЗДО.

Тема № 7. Професійний імідж вихователя закладу дошкільної освіти. Значення професійного іміджу вихователя закладу дошкільної освіти. Створення професійного іміджу в професійній діяльності вихователя ЗДО. Педагогічна діяльність як важливий фактор формування іміджу вихователя. Визначення поняття «іміджу вихователя дошкільного навчального закладу». Головні складники іміджу вихователя. Компоненти професійного іміджу вихователя ЗДО: візуальний (зовнішній вигляд, невербальні засоби комунікації, предметне середовище вихователя), аудіальний (володіння технікою та комунікативними якостями мовлення, ораторським мистецтвом), професійний (компетентність вихователя, якість його праці в цілому, досвід, репутація, вміння самовдосконалюватися) та внутрішній (педагогічна спрямованість, психічне й психологічне, соціальне і духовне здоров'я, особистісно-професійні якості педагога). Структура професійного іміджу вихователя ЗДО. Якісна характеристика особистості педагога.

Тема № 8. Формування позитивного іміджу керівників закладів дошкільної освіти в Україні на сучасному етапі. Особливості формування позитивного іміджу керівників закладів дошкільної освіти в Україні на сучасному етапі. Технології формування позитивного іміджу керівників закладів дошкільної освіти. Самовдосконалення іміджу керівника закладу дошкільної освіти. Сутність і структура процесу самовдосконалення. Постійне особистісне і професійне зростання. Важлива роль самовдосконалення як основного компоненту у процесі створення позитивного іміджу. Структура процесу самовдосконалення: мотивація, мета, завдання, напрямки, засоби і результат. Характеристика засобів

самовдосконалення. Професійно-педагогічне самовиховання. Самопізнання. Самопрограмування. Самовплив. Самоосвіта менеджера. Професійно-педагогічна самоактуалізація. Етапи, методи та прийоми самовдосконалення. Діагностування. Цілепокладання. Планування. Виконання безпосередніх дій із самовдосконалення. Контроль і корекція дій. Самоконтроль і самозвіт. Професійно-педагогічний самоменеджмент.

Тема № 9. Особливості створення іміджу сучасного закладу дошкільної освіти. Напрями створення позитивного іміджу ЗДО. Організація колективної роботи за проєктом «Імідж сучасного закладу дошкільної освіти». Професійна етика керівника закладу дошкільної освіти як головна умова формування позитивного іміджу. Етика взаємин управлінця, вихователя і батьків вихованців. Умови успішного співробітництва. Суперечності й труднощі у взаєминах. Суб'єктивні причини. Соціально-психологічний клімат колективу. Специфіка соціально-психологічного клімату. Конфлікти в діяльності педагога ЗДО та шляхи їх розв'язання. Види конфліктів.

Тема № 10. Головні компоненти та механізми формування позитивного іміджу закладу дошкільної освіти. Імідж закладу дошкільної освіти: поняття і структура. Компоненти у структурі іміджу освітнього закладу. Механізми і фактори формування іміджу закладу дошкільної освіти. Імідж закладу дошкільної освіти як багатокомпонентний образ установи, що створюється на основі сприйняття його суспільством та цільовою аудиторією, учасниками освітнього процесу. Причини та чинники щодо потреби формування іміджу закладу дошкільної освіти. Складові іміджу закладу освіти: інформаційна як образ організації, який склався у свідомості людей; оціночна, що відображає якісну оцінку громадськістю діяльності закладу освіти. Компоненти в структурі іміджу освітнього закладу: мотиваційно-цільовий; змістовний; технологічний. Використання психологічних механізмів взаємин індивіда і групи у формуванні іміджу організації.

Тема № 11. Головні етапи формування позитивного іміджу закладу дошкільної освіти. Етапи формування іміджу ЗДО. Механізми формування

корпоративного іміджу ЗДО. Оцінка привабливості ЗДО. Критерії: престижність ЗДО (мотив його вибору); стан і вигляд кімнат, будівлі, прилеглих територій; зовнішність персоналу; якість освітніх послуг; професіоналізм вихователів; авторитет керівника; технічне забезпечення освітнього процесу; стан комунікації персоналу ЗДО з громадськістю; оцінка сильних і слабких сторін тощо. Розроблення концепції іміджу (проект ідеального іміджу): цілі, місія, завдання, планування інновацій у діяльності закладу освіти; SMART-аналіз. Оцінка можливостей ЗДО (SWOT-аналіз). Базова матриця SWOT-аналізу ЗДО. Формування і впровадження іміджу через систему заходів. Реалізація плану щодо створення позитивного іміджу ЗДО та контроль кожного його пункту.

Тема № 12. Соціальні мережі як засіб формування позитивного іміджу закладу дошкільної освіти. Роль соціальних мереж у формуванні іміджу ЗДО. Переваги соціальних мереж для освітніх потреб. Визначення терміну «соціальна мережа». Соціальна мережа як платформа, онлайн-сервіс або веб-сайт для побудови, відображення та організації соціальних відносин; як структури, що ґрунтуються на контактах серед індивідів, обміні різноманітною інформацією; як інтерактивний веб-сайт, контент який наповнюють користувачі мережі. Класифікація соціальних мереж: за доступністю: відкриті, закриті та змішані; за географічним розташуванням: міжнародного значення; за спрямуванням: особисті, професійні та тематичні; за метою спілкування: для особистих зв'язків, для професійних зв'язків, з метою розваги. Основні напрями використання соціальних мереж в комунікаційній стратегії закладів дошкільної освіти: зовнішня аудиторія; внутрішня аудиторія.

Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин			
	Денна форма навчання			
	Лекції	Практ./ Семинар. заняття	Лаборат. заняття	Самост. робота
Змістовий модуль 1. Теоретико-методичні аспекти педагогічної іміджології як науки.				
Тема № 1–2. Структура педагогічної іміджології як науки.	4	4		12
Тема № 3. Функції та характеристики інструментів створення іміджу.	2	2		6
Тема № 4. Іміджеві технології в галузі освіти.	2	2		6
Тема № 5. Портфоліо вихователя як іміджева сучасна технологія.	2	2		6
Тема № 6. Портфоліо дошкільника як сучасна іміджева технологія.	2	2		6
Разом за модуль	12	12		36
Змістовий модуль 2. Фахова компетентність професійного іміджу вихователя ЗДО. Формування позитивного іміджу ЗДО.				
Тема № 7. Професійний імідж вихователя закладу дошкільної освіти.	2	2		6
Тема № 8. Формування позитивного іміджу керівників закладів дошкільної освіти в Україні на сучасному етапі.	2	2		6
Тема № 9. Імідж сучасного закладу дошкільної освіти.	2	2		6
Тема № 10. Головні компоненти та механізми формування позитивного іміджу закладу дошкільної освіти.	2	2		6
Тема № 11. Головні етапи формування позитивного іміджу закладу дошкільної освіти.	2	2		6
Тема № 12. Соціальні мережі як засіб формування позитивного іміджу закладу дошкільної освіти.	2	2		6
Разом за модуль	12	12		36
Усього годин	24	24		72

Аналіз наукових психолого-педагогічних джерел дає підстави стверджувати, що практичне заняття – це вид навчального заняття, на якому викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентами відповідно до сформульованих завдань.

Основна дидактична мета практичного заняття – розширення, поглиблення й деталізація наукових знань, отриманих студентами на лекціях та в процесі самостійної роботи і спрямованих на підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, прищеплення умінь і навичок, розвиток наукового мислення та усного мовлення студентів.

Завдання практичного заняття:

- підготовка до самостійного виконання практичних завдань;
- підготовка студентів до контрольних робіт;
- набуття вмінь застосування теоретичних знань на практиці;
- підготовка студентів до майбутньої практичної діяльності тощо.

Основною вимогою до проведення практичних занять є забезпечення розуміння студентами теоретичних основ і творчого виконання практичної роботи. Ефективність практичного заняття залежить від самостійності виконання роботи кожним студентом.

2.3. Особливості організації вивчення навчальної дисципліни «Професійний імідж у педагогічній освіті» здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти

Для повноцінного опанування змістом навчальної дисципліни «Професійний імідж у педагогічній освіті» через її опрацювання, критичний розбір та осмислення поза навчальним часом, для підготовки до практичних занять та виконання самостійної роботи здобувачі використовують навчально-методичні та інструктивні матеріали.

У методичних вказівках до кожного практичного заняття з навчальної дисципліни «Професійного іміджу у педагогічній освіті» є тема, яка відповідає темі лекційного заняття; сформульована дидактична мета; представлений план роботи; теоретичні питання для усного обговорення; практичні завдання та самостійна робота для практичного виконання магістрантами. Передбачений перелік основної, додаткової літератури та інтернет-джерела. Розміщено методичні рекомендації, які допомагають здобувачам зорієнтуватися та усвідомлено підготуватися до дискусії й виконати завдання самостійної роботи, а також критерії оцінювання до всіх завдань.

На кожному практичному занятті магістрант отримує заздалегідь оголошені бали. Так, окремо бали за відповідь на теоретичне питання та окремі бали за виконання практичних завдань та самостійної роботи. Ці завдання магістранти виконують на платформі MOODLE. Оскільки навчальна дисципліна передбачає два змістових модулі, то магістранти отримують відповідні бали за виконання завдань, передбачених у кожному модулі. Наприкінці вивчення навчальної дисципліни «Професійний іміджу у педагогічній освіті» магістранти отримують бали під час форми контролю—екзамену, де додаються бали, отримані ними під час виконання завдань на практичних заняттях та бали за виконання двох змістових модулів. Загальний бал щодо рівня знань оголошується кожному магістрантові індивідуально.

Тематика і плани проведення практичних занять із переліком рекомендованої літератури заздалегідь доводяться до відома студентів. Перелік тем і зміст практичних занять визначаються робочою навчальною програмою дисципліни. Продемонструємо це на одній із тем освітнього компонента.

Практичне заняття № 1

Тема: Структура педагогічної іміджології як науки.

Мета: закріпити знання студентів про структуру іміджології та базовими категоріями науки.

План

1. Основні поняття педагогічної іміджології.
2. Імідж сучасного педагога.
3. Структура педагогічної іміджології.
4. Зовнішній вигляд педагога.
5. Критерії вибору моделі поведінки педагога.

Практичні завдання

1. Визначити причини, які зумовили виникнення педагогічної іміджології.

№ п/п	Причини які зумовили виникнення педагогічної іміджології	Передумови виникнення педагогічної іміджології як науки

2. Виконайте самодіагностику «Мій імідж».

Інструкція. Вам пропонується ряд тверджень, на які Ви повинні відповісти «так» чи «ні».

1. Я впевнена у собі.
2. Під час розмови я дивлюсь співрозмовнику у вічі.
3. У мене є почуття гумору.
4. Я доброзичливо ставлюся до людей.
5. Я впевнена у своїй зовнішній привабливості.
6. Під час розмови я повністю зосереджена на співрозмовника і не перебиваю його.
7. Я відчуваю почуття самоповаги.
8. Я завжди ввічлива навіть з неприємними для мене людьми.
9. Я з тих людей, що за словом у гаманець не лізуть.
10. Я вважаю, що моє фізичне здоров'я та розвиток – у нормі.
11. Я віддаю перевагу взаємовигідним рішенням суперечок.
12. Я постійно посміхаюсь оточуючим.
13. Якщо я не права, то я швидко визнаю свої помилки.
14. Я вмію розряджати свої негативні емоції.
15. Я говорю людям компліменти.
16. Моя професійна компетентність не викликає сумнівів.
17. Мій гардероб старанно підібраний.
18. Мені знайомі методи самозаспокоєння та релаксації.
19. Моє волосся завжди чисте та охайно прибране.
20. Я володію тактикою дій у конфліктних ситуаціях.
21. Я продовжую підвищувати свої професійні якості.
22. Я харчуюсь правильно та не маю шкідливих звичок.
23. Я володію засобами красномовства.

Якщо на всі запитання ви відповіли «так», то проблеми створення іміджу для вас не існує. Якщо присутні відповіді «ні», то це сигнал до відповідних дій.

Самостійна робота

1. Висловіть свою думку стосовно висловлювання Д. Бурстіна «Мова іміджів панує скрізь. Вона повсюди замінила мову ідеалів».

Методичні рекомендації

Готуючись до практичного заняття, особливу увагу зверніть на визначення базових понять педагогічної іміджології як науки. Важливим є розуміння взаємозв'язку педагогічної іміджології із суспільними науками, а також з тими, що сфокусовані на проблемі створення позитивного іміджу та психолого-педагогічними дисциплінами. Детально потрібно зупинитися на визначенні предмета педагогічної іміджології на кожному історичному етапі її розвитку. Зверніть увагу на те, що залежно від розуміння предмета педагогічної іміджології виокремлено основні об'єкти її вивчення. На основі єдності предмета і об'єкта педагогічної іміджології викристалізовано її мету та завдання.

Список рекомендованої літератури

Базова:

1. Бобир В. (2022). Формування позитивного іміджу сучасного дошкільного навчального закладу. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah.
2. Вашак О. (2019). «Професійний імідж у педагогічній освіті». *Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта»* Полтава. ПНПУ імені В. Г. Короленка, 68с..
3. Вашак, О., & Мартиросян, Л. (2019). Формування професійно-педагогічного іміджу працівників вищої школи. *Педагогічний дискурс*, 26, 38–43.
4. Oksana Vashak, Lyudmila Martirosyan, Yuliya Fedorenko. (2020). Image as a presentation of a university teacher. *Людинознавчі студії: збір. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка», Human studies. Series of Pedagogy*, 10/42, 135–143.
5. Доманова О. (2022). Іміджеві складові сучасного дошкільного навчального закладу нового типу. URL: ird.npu.edu.ua/files/domanova.
6. Загородня Л. (2012). Методика визначення готовності майбутніх вихователів до створення позитивного професійного іміджу. *Наукові записки. Серія Психолого-педагогічні науки*, 4, 77–82.
7. Загородня Л. (2012). Педагогічні умови створення позитивного професійного іміджу вихователя дошкільного навчального закладу. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія Педагогічні науки*, 20, 286–290.
8. Марєєв Д. (2022). Імідж закладу дошкільної освіти: тлумачення і структура. *Управління науковими та освітніми проєктами*. С.232–236.

9. Марєєв Д. (2022). Соціальні мережі як засіб формування позитивного іміджу ЗДО. *Збірник матеріалів щорічної звітної науково-практичної конференції здобувачів фахової передвищої, вищої освіти та молодих учених «Освіта і наука XXI століття: молодіжний вимір»*. С. 243–245.

10. Марєєв Д., Марєєва Т. (2022). Соціальні мережі як засіб формування позитивного іміджу закладу дошкільної освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*, 2 (49).

11. Пшенична Л. (2018). Імідж керівника – важлива складова кар’єри управлінця. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології.*, 6 (80). С. 233–250.

Практичне заняття № 3

Тема: Функції та характеристики інструментів створення іміджу.

Мета: закріпити знання студентів про функції та характеристики іміджу.

План

1. Функції та характеристики іміджу.
2. Види іміджу.
3. Інструментарій створення іміджу.
4. Створення іміджу навчального закладу.

Практичні завдання

1. Розробляючи інструментарій для створення іміджу педагога, які, з вашої точки зору, найефективніші методи, шляхи та засоби повинні використовуватися? Обґрунтуйте свій вибір.

Самостійна робота

Завдання 1. Визначити найактуальніші власні та освітні цілі за допомогою вправи «Ілюстрація цілей».

Подумайте про свої цілі, про те, чого Вам хотілося б досягти в майбутньому, навчаючись в університеті, працюючи на заняттях з «Іміджу сучасного спеціаліста». Спробуйте намалювати, наочно представивши те, про що Ви проговорили.

Проаналізуйте власні цілі:

- чи виявилися в ході роботи цілі, які раніше не усвідомлювалися;
- чи сприяло глибшому розумінню цілей їх символічне зображення;
- як вплинула робота на усвідомлення і глибше розуміння власних теперішніх

цілей та перспективних цілей;

- Опрацюйте цілі з урахуванням критеріїв SMART, які мають бути:
- Specific – конкретними,
- Measurable – вимірюваними,
- Achievable – досягнутими,
- Realistic – реалістичними,
- Timid – структурованими у часі.

Зробіть висновок: наскільки важливим є процес усвідомлення цілей для подальшої успішної навчальної та професійної діяльності людини.

Методичні рекомендації

Готуючись до практичного заняття особливу увагу зверніть на те, що з розвитком педагогічної іміджології як науки поступово сформувалися її структура, поняттєвий апарат, виокремилися основні функції, ключові поняття. Потрібно чітко визначитися з елементами структури педагогічної іміджології. Зважте також на те, що, як самостійна галузь, педагогічна іміджологія виконує різні функції. Важливим є розуміння того, що як і кожна наука, педагогічна іміджологія оперує певними категоріями – фундаментальними поняттями, які характеризують найбільш закономірні, суттєві зв'язки і відносини в організованій діяльності людей.

Список рекомендованої літератури

Базова:

1. Бобир В. (2022). Формування позитивного іміджу сучасного дошкільного навчального закладу. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah.

2. Вашак О. (2019). «Професійний імідж у педагогічній освіті». *Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта»* Полтава. ПНПУ імені В. Г. Короленка, 68с..

3. Вашак О., & Мартиросян Л. (2019). Формування професійно-педагогічного іміджу працівників вищої школи. *Педагогічний дискурс*, 26, 38–43.

4. Oksana Vashak, Lyudmila Martirosyan, Yuliya Fedorenko. (2020). Image as a presentation of a university teacher. *Людинознавчі студії: збір. наук. праць*

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка», Human studies. Series of Pedagogy, 10/42, 135–143.

5. Доманова О. (2022). Іміджеві складові сучасного дошкільного навчального закладу нового типу. URL: ird.npu.edu.ua/files/domanova.

6. Загородня Л. (2012). Методика визначення готовності майбутніх вихователів до створення позитивного професійного іміджу. *Наукові записки. Серія Психолого-педагогічні науки*, 4, 77–82.

7. Загородня Л. (2012). Педагогічні умови створення позитивного професійного іміджу вихователя дошкільного навчального закладу. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія Педагогічні науки*, 20, 286–290.

8. Марєєв Д. (2022). Імідж закладу дошкільної освіти: тлумачення і структура. *Управління науковими та освітніми проектами*. С.232–236.

9. Марєєв Д. (2022). Соціальні мережі як засіб формування позитивного іміджу ЗДО. *Збірник матеріалів щорічної звітної науково-практичної конференції здобувачів фахової передвищої, вищої освіти та молодих учених «Освіта і наука XXI століття: молодіжний вимір»*. С. 243–245.

10. Марєєв Д., Марєєва Т. (2022). Соціальні мережі як засіб формування позитивного іміджу закладу дошкільної освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*, 2 (49).

11. Пшенична Л. (2018). Імідж керівника – важлива складова кар'єри управлінця. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології.*, 6 (80). С. 233–250.

Приклади ділових ігор для використання студентами під час практичних занять

Ділова гра

«Імідж сучасного закладу дошкільної освіти»

Мета гри: визначити складові, що сприяють формуванню позитивного іміджу організації; стимулювати бажання формувати позитивний імідж вихователя, педагогічного колективу, закладу дошкільної освіти; розробити кодекс поведінки вихователя.

Етапи проведення гри:

I. Організаційно-підготовчий етап.

1. Напередодні учасники гри вивчають наукові джерела про різні підходи до розробки кодексу поведінки.

2. На початку гри учасники діляться на групи та визначаються з лідерами.

II. Ігровий етап.

1. Ведучий озвучує мету ділової гри.

2. Ведучий говорить вступне слово.
3. Ведучий наводить приклади кодексів поведінки.
4. З метою вироблення загальної аргументації, ведучим використовується метод дискусії.
5. Проходить захист власної концепції кожною підгрупою окремо.
6. Прийняття та затвердження «Кодексу поведінки вихователя закладу дошкільної освіти».
7. Підбиття підсумків.

Хід гри

I. Аналіз–дискусія з питань:

- ставлення вихователів до закладу дошкільної освіти (відданість справі, ефективність справі, відчуття себе частиною цілого);
- ставлення до роботи (відповідальність за доручену справу, гармонія та співпраця, наполегливість у досягненні мети);
- відносини з колегами (ставлення до співрозмовників, повага, рівність у поведінці);
- ставлення вихователів до дітей: (особистісно-орієнтований підхід, створення ситуації успіху).

II. Робота учасників ділової гри над «Кодексом поведінки вихователя закладу дошкільної освіти» у групах:

- організація спільної дискусії: захист кожною підгрупою своєї концепції (одна з підгруп готує проект «Кодексу поведінки вихователя закладу дошкільної освіти»);
- колективне творче обґрунтування найбільш професіонального та креативного «Кодексу поведінки вихователя закладу дошкільної освіти» та обговорення його впливу на створення позитивного іміджу закладу дошкільної освіти;
- виступ робочої групи, прийняття рішення щодо затвердження «Кодексу поведінки вихователя закладу дошкільної освіти».
- підбиття підсумків ділової гри.

Результат ділової гри.

«Кодекс поведінки вихователя закладу дошкільної освіти»:

- виявляти педагогічний такт у роботі з дітьми, колегами, батьками та іншими людьми;
- поважати в іншій людині особистість;
- учитися бачити власні недоліки і пробачати їх іншим людям;
- учитися упродовж усього життя;
- розвивати свої інтелектуальні здібності;
- передавати свій педагогічний досвід іншим;
- вірити і довіряти дитині;
- не докоряти дитині, не принижувати її гідність;
- на високому професійному рівні виконувати свої функціональні обов'язки вихователя;
- бути відповідальним за кожну дитину;
- уміти радіти успіху своїх колег;
- бути порядною людиною;
- бути толерантним;
- мати чисті помисли;
- відстоювати почуття власної гідності;
- пам'ятати про важливу роль зовнішнього вигляду та внутрішніх якостей.

Кінець ділової гри.

Інтерактивна форма роботи з кадрами «Методичний колаж»

на тему: «Імідж сучасного закладу дошкільної освіти»

Мета гри: визначити проблеми закладу дошкільної освіти та пріоритетні шляхи їх усунення для створення позитивного іміджу закладу; сприяти активізації творчого пошуку педагогів; скласти портрет педагога сучасного закладу дошкільної освіти; стимулювати у учасників гри бажання формувати позитивний імідж педагогічного колективу ЗДО.

Очікувані результати: мотивувати вихователів до позитивних змін, відповідно до чітко визначеної мети та способів її досягнення; об'єднати учасників освітнього

процесу навколо поставленої мети; допомогти кожному вихователю усвідомити особисту відповідальність за розвиток закладу дошкільної освіти; створити психологічну атмосферу підтримки і порозуміння у педагогічному колективі; розвивати стратегічне, корпоративне, інноваційне мислення педагогів.

Обладнання: магнітно-маркерна дошка; макети: «Дошкільний заклад», «Портрет вихователя»; малюнок «Сходи»; папір різного кольору; маркери, ручки; музичне оформлення звуків моря.

Хід гри

Перед педагогами стоять чотири столи, за які вони сідають відповідно до кольорових фішок.

Ведучий: Доброго дня, колеги!

З гарним настроєм хто прийшов – махніть рукою.

Хто чує мене – кивніть головою.

Хто бачить мене – прошу оком моргнути,

Хто любить дітей, прошу встати.

Хто веселий, енергійний – ви всім усміхніться.

Хто ввічливий – сусідові злегка вклоніться.

Хто працює над собою, іде вперед сміло,

Похитайте головою вправо і вліво, вправо і вліво.

Почитати кому охота, любить хто свою роботу,

І про імідж садка дбає, перспективи намічає.

Поплескайте, вас побачить я хочу.

Отже, в залі зібралися веселі, творчі, працьовиті педагоги. І ми можемо розпочати свою роботу.

Визначення правил гри

Ведучий: Китайська народна мудрість говорить: «Не дай вам Бог жити у часи змін». Сучасний світ змінюється з неймовірною швидкістю. Змінюється клімат, соціальні системи, відносини. Стрімко розвивається наука й освіта.

Тож сьогодні система освіти потребує від педагогів співучасті, «співдумки». Вихователь, який споглядає, сліпо виконує вказівки керівництва, більше не може забезпечити ефективний і результативний освітній процес.

Проте, може, варто посперечатися з китайською мудрістю? Час змін – це час найбільших можливостей! Важливо побачити ці зміни, перейнятися ними, а отже крокувати в ногу з часом.

Визначення мети

Вдала колективна робота завжди приносить плідний результат.

І сьогодні ми з вами пограємо у гру «Методичний колаж» – «Імідж закладу дошкільної освіти». Його мета:

- визначити проблеми закладу дошкільної освіти та представити покрокові шляхи їх усунення для формування позитивного іміджу закладу;
- допомогти кожному вихователю усвідомити особисту відповідальність за розвиток ЗДО.

Перед нами стоїть дуже цікаве і важливе завдання: не лише вивчити поле діяльності закладу, а й визначити можливості «вирощування» на цьому полі чогось якісно нового й корисного. Упевнена, що разом ми зможемо із цим упоратися.

Давайте визначимося з правилами гри.

- не витрачати свій і чужий час даремно;
- ділитися своїми думками;
- не вдаватися до оціночних суджень і образ;
- говорити по одному – всі інші мають слухати;
- враховувати всі думки присутніх;
- пам'ятати: результат роботи залежить від активності кожного учасника і групи в цілому.

Вправа «Нас із вами об'єднує...»

Ведучий: спочатку потрібно виконати вправу. Порадьтеся і виберіть із наявних піктограм, що, на вашу думку, об'єднує нас, і прикріпіть на макет «Заклад дошкільної освіти».

Ведучий: отже, ми всі з вами різні, але нас об'єднує: любов до дітей, педагогічна освіта, прагнення до змін, мрії про краще майбутнє, цілеспрямованість, творчість, доброта, турбота про навколишній світ, патріотизм.

Аналіз діяльності навчального закладу

Ведуча: зараз ми проведемо аналіз діяльності нашого закладу дошкільної освіти. Алгоритм дій такий:

- педагоги, які сидять за 1 і 2 столом, визначають по 5 найсильніших сторін у роботі закладу дошкільної освіти;
- педагоги, які сидять за 3 і 4 столом, визначають по 5 найслабших сторін діяльності закладу дошкільної освіти;
- під час дискусійної хвилини обговорюємо й виокремлюємо з десяти п'ять основних сильних сторін у роботі закладу дошкільної освіти і п'ять вразливих або слабких сторін, які записуємо на стенді.

Ведуча: запрошую представників 1 і 2 столу озвучити визначені сильні сторони роботи закладу.

Сильні сторони закладу дошкільної освіти:

- творчі напрацювання педагогів із проблемної теми закладу «Інтеграція родинного і суспільного виховання в розв'язанні завдань безпеки життєдіяльності»;
- наявність платних освітніх послуг;
- небайдужий, високо компетентний педагогічний колектив (5 вихователів мають звання «вихователь-методист»);
- є сучасне розвивальне ігрове середовище для усіх вікових груп;
- сприятливий морально-психологічний клімат у педагогічному колективі;
- завжди підтримуються професійні традиції педагогічного колективу;
- наявність об'єднаного дитячого та батьківського колективів;
- власний сайт в інтернеті;
- постійний саморозвиток педагогічного колективу;
- високі результати щодо підготовки дітей старшого дошкільного віку до школи.

Ведуча: запрошую представників 3 і 4 столів озвучити слабкі сторони діяльності закладу.

Слабкі сторони закладу дошкільної освіти:

- низький рівень матеріального стану більшості мешканців мікрорайону;
- недостатньо укомплектований заклад кваліфікованими кадрами;
- відсутність яскравої зовнішньої атрибутики: символіка закладу;
- недостатнє матеріально-технічне забезпечення закладу дошкільної освіти;
- не налагоджена співпраця з соціальними інститутами, закладами вищої освіти, музеями, школами;
- відсутність реклами про діяльність закладу, освітні послуги;
- немає іміджмейкера, піару закладу;
- недостатнє застосування інформаційно-комунікаційних технологій;
- не об'єднані спільною справою дитячий, батьківський і педагогічний колектив;
- недостатнє використання інноваційних технологій.

Далі відбувається обговорення і визначення по 5 сильних і 5 слабких сторін закладу дошкільної освіти роботи.

Вправа «Сходинки»

Ведучий: п'ять основних сильних сторін є безумовною перевагою роботи закладу дошкільної освіти і не повинні бути втраченими в процесі розвитку. Слабкі сторони негативно впливають на створення позитивного іміджу закладу дошкільної освіти. Тому наші зусилля та енергію ми спрямуємо на те, щоб «слабкі сторони» діяльності нашого закладу зробити сильними. Для цього визначимо покрокові шляхи подолання слабких сторін для розвитку і підняття іміджу закладу дошкільної освіти.

На другій сходинці напишемо «завтра», а на третій – «через тиждень», на четвертій – «через місяць», на п'ятій – «через рік» і на шостій – «через два роки».

Подумайте, порадьтеся і визначте, що ми можемо зробити завтра, через тиждень, через місяць, через рік і через два роки.

«Завтра» – розпочати виготовлення зовнішньої атрибутики.

«Через тиждень» – працювати над рекламою закладу, відзняти телепередачу за участю дітей, педагогів, розробити буклети про надання додаткових освітніх педагогічних послуг.

«Через місяць» – ефективніше застосовувати ІКТ.

«Через рік» – покращити матеріально-технічне забезпечення, поповнити ігрові розвивальні осередки у кожній віковій групі.

«Через 2 роки» – укомплектувати заклад кваліфікаційними кадрами.

Ведучий: отже, ми визначили покрокові шляхи подолання слабких сторін закладу дошкільної освіти у формуванні позитивного іміджу.

Вправа «Морські зірки»

Ведучий: на початку гри я вам прочитаю притчу Бруно Ферреро «Морські зірки». Пропоную зручно влаштуватися на своїх місцях, розслабитися, забути всі проблеми і налаштуватися на сприйняття розповіді. Можна заплющити очі, щоб краще уявити те середовище, про яке йтиметься в розповіді. (Звучить інструментальна музика із колекції «Музика моря»).

Ведучий: на морі була сильна буря. Сильні пориви холодного вітру здавалося прошивали воду, і вона підносилася догори велетенськими хвилями, що падали на пляж, немов удари ковальського молотка. І кожна хвиля на десятки метрів викидала раків, молюсків та інших морських мешканців...

Та ось буря стихла – так само раптово, як почалася. Море заспокоїлося і повернулося до звичного стану. Однак увесь пляж було вкрито болотом, у якому звивалися тисячі «морських зірок», викинутих із води. І було їх стільки, що берег здавався рожевим.

Це явище привернуло увагу багатьох людей усього узбережжя. Приїхали навіть знімальні групи, аби зафільмувати незвичайну картину.

«Морські зірки» вже майже не рухалися, вони вмирили.

Усі стояли, дивилися і нічого не робили.

Раптом маленький хлопчик відпустив руку батька, зняв черевички і шкарпетки та кинувся на берег. Хлопчик нахилився, підбирав малесенькими рученятами

«зірки», біг до води, і випускав їх у воду. Один чоловік крикнув: «Що ти робиш, дитино?»

«Повертаю у воду «морських зірочок», бо на березі вони всі загинуть», -- відповів хлопчик.

«Але тут тисячі «морських зірок»! Ти не зможеш порятувати їх усіх! Їх надто багато! – наполягав на своєму чоловік. «Ти не зможеш нічого змінити!»

Хлопчик нахилився для того, щоб підняти ще одну «зірку», і, вкидаючи її до води, вимовив: «А проте я змінив світ для оцієї зірочки!»

Чоловік якусь хвилю мовчав, а потім і сам почав збирати зірочок і відносити їх до моря. Далі до них приєдналися всі люди, які стояли на березі.

І так було порятовано всіх «зірок».

Ведучий коментує притчу: педагог, подібно маленькому хлопчику, є тим, хто першим готовий змінити світ. Коли всі навколо кажуть, що нічого змінити не можна, педагог продовжує «сіяти розумне, добре, вічне». Пам'ятаймо: для того, щоб змінити щось на краще у цілому світі, інколи саме нам потрібно зробити перший крок.

Вправа «Портрет вихователя» (показати)

Ведучий: на початку гри, я пропоную вам скласти портрет сучасного вихователя, педагога, генератора ідей, який, на вашу думку, може суттєво підняти імідж закладу дошкільної освіти.

У цій грі беруть участь чотири групи педагогів, які працюють над виконанням завдання.

1 група – пише на квіточках якими вміннями, здібностями повинен володіти сучасний вихователь, і на голову кріпить віночок.

2 група – на стрічках пише на що направлені ці здібності, на співпрацю з ким? І теж кріпить до віночка.

3 група – на сердечках пише духовні якості, які характеризують сучасного вихователя і кріплять на блузку.

4 група – складає портфоліо сучасного педагога і вкладає до теки.

Ведучий: ось ми і склали портрет вихователя сучасного закладу дошкільної освіти. Тепер погляньте на сходинки, на них залишилася вільною перша сходинка. Давайте напишемо на ній, що ми сьогодні вже зробили на шляху до означеної нами мети, зокрема склали портрет сучасного вихователя, зрозуміли про відповідальність кожного за створення позитивного іміджу закладу.

Отже, ми з вами склали методичний колаж, направлений на підняття іміджу нашого закладу дошкільної освіти, намітили покрокові шляхи розв'язання проблем закладу. Сподіваюся, що разом, спільними зусиллями ми зможемо досягнути хороших результатів на цьому шляху. Наш заклад дошкільної освіти буде посідати гідне місце серед закладів міста (показати малюнок).

За плідну роботу пропоную поласувати родзинками і бажаю знайти ту родзинку, яка буде відрізняти наш заклад від інших дошкільних закладів міста.

Бажаю всім творчості, оптимізму, впевненості у завтрашньому дні!

Так, готуючись до практичних занять, студенти опрацьовують рекомендовану літературу з тем. Особливу увагу звертають на наукову психолого-педагогічну базу, а також на головні поняття педагогічної іміджології. Важливою умовою опрацювання тем до практичних занять, є визначення й аналіз основних характеристик професійної іміджології у галузі педагогічної освіти.

2.4. Оцінювання результатів навчальної діяльності

У процесі викладання навчальної дисципліни передбачені такі *методи контролю* як: усні опитування, письмові самостійні роботи, тестові завдання, модульні контрольні роботи та ін.. Так методи контролю і самоконтролю забезпечують перевірку рівня засвоєння знань та рівня сформованості вмінь і навичок здобувачами вищої освіти. З цією метою використовуються методи усного, письмового, текстового, програмованого контролю, практичної перевірки, самоконтролю, а також методи самооцінки.

Засоби діагностики результатів навчання з освітнього компоненту

«Професійний імідж у педагогічній освіті»:

1. Загальні методи (розповідь, лекція, бесіда).

2. Словесні методи (монологічні – пояснення, лекція; діалогові – семінар, диспут, дискусія).

3. Наочні методи (демонстрація – відеофільм, мультимедійний файл).

4. Практичні методи (самостійна робота – моделювання).

5. Проблемно-пошукові методи (евристичні – обговорення, дискусія; пошуковий – курсова робота; дослідницькі (наукова праця, дипломна робота).

6. Логічні методи (індуктивний – від часткового до загального; дедуктивний – від загального до часткового; аналіз, узагальнення).

7. Метод інтелектуальної колективної діяльності (конкурси, метод «мозкової атаки»).

Зокрема в процесі усного опитування магістранти вчать логічно мислити, аргументувати, висловлювати власні думки та різні точки зору. Усне опитування здійснюється в певній послідовності: формулювання запитань або завдань з урахуванням специфіки навчальної дисципліни і вимог робочої програми; підготовка магістрантів до відповіді та викладу засвоєного матеріалу; корекція і самоконтроль викладених знань у процесі відповіді; аналіз і оцінка відповіді.

Для усної перевірки знань важливо чітко визначити, які конкретно запитання доцільно ставити або які саме давати завдання. Тому під час вивчення навчальної дисципліни завдання розподіляються за рівнем пізнавальної активності, а саме:

– репродуктивні, які передбачають відтворення отриманої ними інформації під час заняття;

– реконструктивні, які передбачають застосування знань у змінених ситуаціях;

– творчі, які потребують застосування знань і вмінь у нестандартних умовах, перенесення засвоєних способів дій на розв'язання складніших інтелектуальних завдань.

Оскільки запитання для усної перевірки поділяють на основні, додаткові й допоміжні, то основні запитання для магістрантів ставимо так, щоб вони змогли дати на них самостійну розгорнуту відповідь. Враховуючи, що додаткові запитання ставляться для уточнення, їх ставимо, щоб зрозуміти чи орієнтуються вони у конкретному питанні, формулюванні та ін.. Оскільки допоміжні запитання є, як

правило, навідними, вони допомагають магістрантам виправити помилки, неточності. Побудова запитань під час занять є логічною, цілеспрямованою, чіткою, зрозумілою і посилюююю, а їх сукупність є послідовною і систематичною.

Таким чином, метод усної перевірки знань сприяє встановленню тісного контакту з магістрантами, дає змогу відслідковувати думку усієї групи, виявляти неточності в знаннях та виправляти їх. У процесі опитування кожного магістранта, відбувається повторення, узагальнення і систематизація знань усієї групи.

Для визначення рівня знань магістрантів з навчальної дисципліни «Професійний імідж у педагогічній освіті» використовується поточний письмовий контроль, який проводиться у формі письмових відповідей на запитання, або письмового розв'язання завдань, або на платформі MOODLE. Окрім того виконання письмової контрольної роботи дає можливість оцінити глибину відповідей на запитання і виконання практичних дій, здійснити аналіз результатів знань кожного магістранта.

Під час підсумкової форми контролю проводяться тестові методи перевірки знань, які представляють собою систему завдань для оцінювання знань кожного магістранта за допомогою кількісних норм. Здебільшого передбачено вибір магістрантом, який проходить тестування, однієї з кількох запропонованих відповідей. Приблизний перелік тестових запитань, представлений для магістрантів на платформі MOODLE.

У психолого-педагогічних дослідженнях наголошується на тому, що на відміну від традиційних методів контролю, орієнтованих в основному на перевірку засвоєння конкретних знань, тестовий контроль спрямований на перевірку засвоєння ключових елементів навчального матеріалу. Він відрізняється більшою об'єктивністю, усуває суб'єктивізм, скорочує час на перевірку, сприяє дотриманню єдності вимог, запобігає випадковості при оцінюванні знань, забезпечує сприйняття магістрантами оцінки як об'єктивної, дає змогу статистично опрацювати одержані результати.

Після опрацювання магістрантами навчальної дисципліни «Професійний імідж у педагогічній освіті» для здобувачів проводиться підсумковий тестовий

контроль. Мета його полягає у визначенні їх рівня знань, досягнень, компетентностей, а також рівня розвитку логічного мислення, оволодіння розумовими операціями, науковими принципами, основними законами та ін.. Тому на платформі MOODLE пропонуються завдання, які магістранти повинні виконати в чітко відведений час відповідно до розкладу занять.

Окрім того спеціалізовані тести для визначення рівня досягнень, дають змогу оцінити рівень засвоєння магістрантами окремих понять, явищ, способів дій у межах конкретної теми. Використовуючи тести креативності для оцінювання творчих здібностей магістрантів, визначаються їх уміння знаходити нетрадиційні способи вирішення проблемних завдань. Важливим є використання критеріально-орієнтованих тестів для визначення динаміки індивідуальних досягнень кожного магістранта з певного критерію.

Самооцінка здобувачів вищої освіти в освітньому процесі розвиває критичне ставлення до своїх здібностей і можливостей, а також формує вміння об'єктивного оцінювання результатів навчання. Тому для формування навичок самоконтролю й адекватної самооцінки магістрантів навчаємо мотивувати виставлені бали. Окрім того пропонуємо їм оцінити власну відповідь, організувати рецензування відповідей інших, ознайомивши їх перед цим з нормами і критеріями оцінювання знань.

Орієнтовна тематика магістерських робіт з навчальної дисципліни

«Професійний імідж у педагогічній освіті»:

1. Особливості професійної діяльності керівників у формуванні іміджу закладів дошкільної освіти.
2. Особливості формування професійного іміджу вихователя закладу дошкільної освіти.
3. Інноваційна діяльність педагогів як головна умова створення позитивного іміджу закладу дошкільної освіти.
4. Особливості формування позитивного іміджу керівника сучасного закладу дошкільної освіти.

5. Особливості створення іміджу педагогічного колективу сучасного закладу дошкільної освіти.
6. Формування фахової компетентності вихователів як умова позитивного іміджу ЗДО.
7. Професійна етика керівника закладу дошкільної освіти як головна умова створення іміджу.
8. Особливості створення іміджу вихователя в освітньому просторі ЗДО.
9. Умови формування позитивного іміджу закладів дошкільної освіти в сучасних умовах.
10. Умови формування професійного іміджу педагогічного колективу ЗДО.
11. Імідж як важливий компонент управління закладами дошкільної освіти.
12. Особливості використання іміджових атрибутів у педагогічній діяльності вихователів.
13. Особливості створення корпоративного іміджу педагогічних працівників.
14. Особливості педагогічної діяльності як фактор формування іміджу вихователя ЗДО.
15. Особливості використання педагогічної техніки у створенні позитивного іміджу вихователя ЗДО.
16. Професійно-педагогічна культура колективу як важлива складова іміджу.
17. Особливості формування іміджу керівника ЗДО як важлива умова професійної компетентності.
18. Особливості сучасного іміджу вихователя закладу дошкільної освіти.
19. Особливості використання освітніх технологій як умова створення сучасного іміджу закладу дошкільної освіти.
20. Професійні функції менеджера дошкільної освіти у створенні іміджу педагогічного колективу.

Приблизний перелік питань

до форми контролю з навчальної дисципліни «Професійний імідж у педагогічній освіті»:

1. Розкрийте роль особистості педагога в професійному іміджі навчального закладу.
2. Охарактеризуйте основні чинники формування іміджу особистості педагога у професійній діяльності.
3. Назвіть та дайте характеристику компоненту, який визначає специфіку професійної діяльності вихователя ЗДО.
4. Розкрийте функції та характеристики іміджу.
5. Дайте характеристику видам іміджу.
6. Визначте інструментарій створення іміджу.
7. Розкрийте етапи створення іміджу навчального закладу.
8. Розкрийте основні поняття педагогічної іміджології.
9. Розкрийте сутність іміджу сучасного педагога.
10. Розкрийте структуру педагогічної іміджології.
11. Розкрийте важливість високого рівня компетентності, професійного мовлення та зовнішнього вигляду у створенні позитивного іміджу педагога.
12. Назвіть та дайте характеристику критеріям вибору моделі поведінки педагога.
13. Назвіть сфери компетенції вихователя закладу дошкільної освіти.
14. Розкрийте функції, які має виконувати сучасний вихователь.
15. Змоделюйте професійний портрет сучасного вихователя ЗДО.
16. Назвіть структурні компоненти педагогічної діяльності вихователя.
17. Розкрийте напрями створення позитивного іміджу ЗДО.
18. Розкрийте значення професійного іміджу вихователя закладу дошкільної освіти.
19. Розкрийте роль професійного іміджу в практиці вихователя ЗДО.
20. Охарактеризуйте педагогічну діяльність як фактор формування іміджу вихователя.

21. Визначте специфіку професійного іміджу.

22. Дайте характеристику основним складовим компетентності у формуванні професійного іміджу педагога.

Після вивчення навчальної дисципліни «Професійний імідж у педагогічній освіті» магістранти повинні:

- мати сформований рівень професійних та іміджевих компетенцій;
- оволодіти основними знаннями про імідж у педагогічній освіті як наукову проблему;
- розуміти роль позитивного іміджу в педагогічному менеджменті як основної передумови кардинальних змін усієї системи освіти;
- набути знань про характеристику різних функцій іміджології;
- розуміти основні елементи структури різних іміджевих технологій;
- знати шляхи оновлення системи дошкільної освіти засобами іміджології;
- набути знань про види та типи різних проєктів;
- набути практичних вмінь використовувати іміджові технології в управлінні педагогічним персоналом;
- уміти практично застосовувати інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) у системі дошкільної освіти.

Окрім того магістранти повинні набути таких іміджевих компонентів сучасного вихователя закладу дошкільної освіти: професійної компетентності; культури мовлення і спілкування; комунікативності; зовнішнього вигляду; самоосвіти педагога; професійно-педагогічного самоменеджменту. Розкриємо їх більш детально.

Професійна компетентність. Здатність фахівця ще на початку своєї професійної діяльності відповідати вимогам суспільства та державного професійного стандарту. Шляхом ефективної професійної діяльності демонструвати особистісні якості, концентруючи для цього відповідні знання, уміння, навички, емоції. Ґрунтуючись на власній внутрішній мотивації, ставленнях, моральних і етичних цінностях та досвіді, усвідомлювати рівень своїх знань та вмінь, акумулювати інші ресурси для їх компенсації.

Культура мовлення і спілкування. Культура мовлення є обов'язковим елементом загальної культури людини, її візитівкою. Це те, від чого залежить її успіх у професійній діяльності. Культура мовлення фахівця – це: 1) ознаки і властивості, сукупність і система яких говорять про комунікативну досконалість; 2) сукупність навичок і знань людини, які забезпечують цілісне і просте застосування мови з метою спілкування; 3) галузь лінгвістичних знань про культуру мовлення як сукупності і системи її комунікативних якостей.

Комунікативність. Комунікативність вихователя формується під впливом професійно-особистісних навичок (сукупності професійних і особистісних якостей, які утворюється внаслідок трансформації професійно важливих знань, вимог і вмінь в особистісні та виявляються у більш ефективній педагогічній діяльності вихователя); активності (участі в громадській, педагогічній, комунікативній діяльності); дисциплінованості (здатності керувати своєю поведінкою і діяльністю відповідно до суспільних вимог); організованості (активній навчальній і комунікативній діяльності, цілеспрямованому, планомірному педагогічному впливові на аудиторію) тощо.

Одяг сучасного педагога. Він може бути яскравим, стильним, елегантним, простим. Тому педагог має звернути особливу увагу на зручність одягу та взуття; доречність, гармонійність, естетичність прикрас, помірність у їх використанні, створюючи власний позитивний візуальний імідж.

Самоосвіта педагога. Це самостійна пізнавальна діяльність педагога, спрямована на оновлення і вдосконалення наявних загальнокультурних та професійних знань з метою досягнення бажаного рівня професійної компетентності. Завдяки самоосвіті вихователь реалізовує власні пізнавальні інтереси, задовольняє пізнавальні потреби, розвиває інтелектуальні здібності. Самоосвітні запити формуються в процесі безпосереднього зіткнення з педагогічними проблемами й поділяються залежно від характеру на освітні (зміст окремих розділів і тем навчальних дисциплін), методичні (щодо методики викладання фахових дисциплін), психолого-педагогічні (щодо психологічних і загально-педагогічних закономірностей і особливостей) та особисті (стосовно

специфічних освітніх інтересів кожного окремого педагога). Важливою є збалансованість професійно-педагогічної самоосвіти за усіма названими напрямками.

Професійно-педагогічний самоменеджмент (самоорганізація, самоуправління). Це специфічна активність педагога, що ґрунтується на технологіях ефективного використання часу та цілеспрямованої регуляції поведінки і дій, спрямованої на організацію власної діяльності в різних сферах життєдіяльності і розвитку. Він виступає важливим механізмом самовдосконалення, який забезпечує ефективну організацію усіх форм і етапів роботи вихователя над собою. Процес самоменеджменту охоплює шість фаз:

- визначення мети – аналіз і формування особистих цілей;
- планування – розробка планів і альтернативних варіантів своєї діяльності;
- прийняття рішень щодо конкретних справ;
- організація та реалізація – розпорядку дня й організація особистого трудового процесу з метою реалізації поставлених завдань;
- контроль – самоконтроль і контроль підсумків (у разі потреби – коригування цілей);
- інформація і комунікації – фаза, властива всім функціям, оскільки і комунікація, і обмін інформацією необхідні під час усіх фаз самоменеджменту.

Серед сучасних форм підвищення професійної компетентності вихователів вирізняються: коучинг, нетворкінг, тайм-менеджмент, кайрос-менеджмент, ігри-симуляції, педагогічний плейбек-театр, педагогічний міст, школа педагогічної майстерності, конкурси педагогічної майстерності.

Отже, магістрант, який показав всебічні, систематичні знання з освітнього компоненту «Професійний імідж у педагогічній освіті», а також уміння вільно виконувати як основні завдання, так і додаткові, що передбачені програмою навчальної дисципліни, виявив творчі здібності у розумінні та застосуванні навчально-програмового матеріалу в педагогічній діяльності, опрацював основну та додаткову літературу та був присутній на всіх лекційних та практичних заняттях, зможе претендувати на високий результат.

Список використаних джерел:

1. Бобир В. Формування позитивного іміджу сучасного дошкільного навчального закладу. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah.
2. Болсун С. Професійний імідж керівника навчального закладу. *Управління школою*. 2009. №7–9 (37–38). С. 51–55.
3. Вашак О. Професійний імідж у педагогічній освіті: *Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта*. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка. 2019. 68 с.
4. Вашак О., Мартиросян Л. (2019). Формування професійно-педагогічного іміджу працівників вищої школи. *Педагогічний дискурс*. 2019. № 26. С. 38–43.
5. Гнізділова О., Вашак О. Використання педагогічних технологій у формуванні професійного іміджу майбутніх вихователів. *Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти: зб. наук. праць до ІХ Міжнародної науково-практичної конференції*. Кам'янець-Подільський. 2023. С 52-57.
6. Гнізділова О., Вашак О., Мартиросян Л. Педагогічний менеджмент як важлива складова системи освіти в Україні. *Інноватика у вихованні: зб. наук. пр./упоряд. О. Б. Петренко; ред. кол.: О.Б. Петренко, Н. Б. Грицай, Т. С. Ціпан та ін.* Рівне: РДГУ, 2021. Вип. 14. С. 35-41.
7. Грейліх О. Психологія формування іміджу викладача вищого навчального закладу. *Збірник наукових праць Переяслав-Хмельницького університету*, 2010. Вип. 19. С. 294–299.
8. Доманова О. Іміджеві складові сучасного дошкільного навчального закладу нового типу. URL: ird.npu.edu.ua/files/domanova.
9. Загородня Л. Методика визначення готовності майбутніх вихователів до створення позитивного професійного іміджу. *Наукові записки. Серія Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 4. С. 77–82.
10. Загородня Л. Педагогічні умови створення позитивного професійного іміджу вихователя дошкільного навчального закладу. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія Педагогічні науки*.

2012. № 20. С. 286–290.

11. Ковальова О. Використання ПР технологій для створення іміджу вчителя. *Проблеми психолого-педагогічного супроводу підготовки фахівців у вищій школі. Збірник наукових праць Всеукраїнського науково-практичного семінару*. 2006. С. 84–86.

12. Кодекс академічної доброчесності Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (Нова редакція), 2022. URL: <http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/kodeks>

13. Кравець Р.. Концептуальний простір поняття «професійний імідж» у наукових психолого-педагогічних джерелах. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 65, Т. 2. С. 53–57.

14. Мазоренко М. Психологічна структура іміджу професіонала. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2011. Вип. 9. С. 177–184.

15. Марєєв Д.. Імідж закладу дошкільної освіти: тлумачення і структура. *Управління науковими та освітніми проєктами*. 2022. С. 232–236.

16. Марєєв Д., Марєєва Т. Соціальні мережі як засіб формування позитивного іміджу закладу дошкільної освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*, 2022. 2 (49).

17. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>.

18. Oksana Vashak, Lyudmila Martirosyan, Yuliya Fedorenko. Image as a presentation of a university teacher. *Людинознавчі студії: збір. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка», Human studies. Series of Pedagogy*. 2020. №10/42. 135–143.

19. Пшенична Л. Імідж керівника – важлива складова кар'єри управлінця. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 6 (80). С. 233–250.

20. Тимошенко В.. Педагогічний імідж викладача ВНЗ як частина професійної компетенції. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. Вип. 2 (71). С. 196–200.

21. Торубара О. Формування педагогічного іміджу викладача спецтехнологій у професійно-технічному навчальному закладі. *Професійне удосконалення вчителя. Серія Педагогіка*. 2017. Вип. 144. С. 406.

РОЗДІЛ 3.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗДО

DOI: <https://doi.org/10.33989/pnpu.520.c1624>

Ключові слова: здоров'я, здоров'язбережувальна діяльність, заклади дошкільної освіти, здоров'язбережувальний потенціал вихователя, діти дошкільного віку, адаптаційний потенціал вихованця, профілактика захворювань, здоровий спосіб життя, педагогічна ортобіотика, здобувачі вищої освіти.

3.1. Сучасні підходи до формування здорового способу життя особистості. Актуальність використання здоров'язбережувальних технологій в умовах закладів дошкільної освіти

Сучасне суспільство починає усвідомлювати істину: щоб досягти успіхів, необхідно бути гармонійною особистістю, цілісною, повною сил і енергії, адже більшість сучасних роботодавців беруть на роботу людей, які фізично і психологічно здорові та готові працювати. Збереження здоров'я громадян є актуальним для України, особливо нині, в умовах повномасштабного воєнного вторгнення РФ.

Головна особливість сучасного світу – стрімкі зміни та перетворення в економіці, політиці та в суспільному житті. Ці зміни впливають і на систему освіти. Досвід практичної роботи та проведення наукового дослідження показали, що розвиток потенціалу педагога закладу дошкільної освіти (ЗДО) залежить від рівня професійного здоров'я та необхідних умов, що забезпечують професійну працездатність та довголіття. Також особливо важливого значення сьогодні набуває проблема збереження і зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку.

Для забезпечення всебічного розвитку дітей дошкільного віку особливе значення має здоровий спосіб життя та його складові, а саме – оптимальний режим організованої фізкультурної рухової активності, що сприяє формуванню навичок

здорового способу життя, підвищенню адаптаційного потенціалу вихованця у ЗДО. Одним з найважливіших завдань сучасних закладів дошкільної освіти є забезпечення збереження і зміцнення здоров'я дітей як важливої ланки їх подальшої здатності до шкільного навчання та пристосування до умов освітнього середовища. У зв'язку з цим досить актуальною стає проблема оптимізації і застосування в закладах дошкільної освіти сучасних здоров'язберігаючих інноваційних технологій технологій.

Збереження і зміцнення фізичного, психічного, соціального й духовного здоров'я дитини задекларовано у законодавчих документах, таких як Конституція України, Закони України «Про дошкільну освіту», «Про вищу освіту», «Про охорону дитинства», Базовий компонент дошкільної освіти (2021), Галузева концепція розвитку неперервної педагогічної освіти та інших нормативних актах, що регламентують функціонування сучасних закладів освіти.

Здоров'я – це найважливіша складова життя людини будь-якого віку. Збереження власного здоров'я для вихователя і вихованців – це першорядне завдання, тому заклади вищої освіти, які займаються підготовкою педагогічних кадрів, повинні формувати в здобувачів вищої освіти відповідні компетентності, що дозволять у майбутньому успішно здійснювати здоров'язбережувальну діяльність у ЗДО.

Заклад дошкільної освіти, як перша ланка у вертикалі сучасної освіти, передбачає вибір різноманітних форм і методів організації освітнього середовища. Розвивати його необхідно на загальнопедагогічних принципах: науковості й доступності, безперервності та предметної цілеспрямованості, гуманізації, динамічності та системності. Грамотно організована структура взаємодії у ЗДО сприяє формуванню здорового способу життя дитини та педагога, їх гарного самопочуття, профілактиці різноманітних хвороб, зміцненню здоров'я, дає міцну базу для розвитку здібностей здобувача дошкільної освіти.

У дослідженнях таких авторів, як Т. Бойченко, Ю. Бойчук, І. Василяшко, М. Гончаренко, В. Горащук, О. Ігнащук, Н. Коваль, В. Лозинський, Л. Лохвицька, Л. Медведева, Н. Петренко, Л. Сущенко, О. Федько та ін., досить глибоко і

системно розглядаються різні аспекти здоров'я та фактори, що на нього впливають. Проблеми, пов'язані з рівнем професійного здоров'я, розглядають у дослідженнях С. Кириленко, В. Копа, М. Лук'янченко, А. Марушкевич, В. Оржеховська, О. Сорока та ін..

У сучасній науці проблема забезпечення професійного здоров'я педагогів розглядається в контексті працеспроможності особистості та рівня сформованості фахових і гнучких компетентностей, що дозволяють вихователеві відповідати вимогам часу, приймати відповідні рішення, ефективно діяти, тобто бути професійно життєстверджуючим. Цю ідею досліджують у своїх роботах О. Баранова, Н. Булатевич, Л. Карапетян, Л. Корніяшик, Л. Кучинська, С. Лапко, О. Ленська, І. Ляхова, Н. Назарук, Н. Савчук, М. Тимбота, Л. Тищук, В. Третяченко, С. Уткіна, І. Шаповалова та ін.. Автори зазначають, що професійне здоров'я освітян сьогодні перебуває в незадовільному стані та апелюють до необхідності його забезпечення.

Останнім часом з'являються наукові розвідки, у яких розглядаються проблеми профілактики синдрому «професійного вигорання» педагогів, запобігання стресовим станам, професійній деформації, деструкції фахівців дошкільної освіти, подолання фрустрацій у педагогічній діяльності (варто назвати праці О. Баранова, Н. Булатевич, Т. Жалагіної, Л. Карапетян, В. Калошина, О. Марковець, Н. Назарук, О. Рубіна, Н. Савчук, Е. Симанюк, Л. Скрипко, Л. Тищук, В. Третяченко, І. Холоднової).

Серед іноземних дослідників варто згадати Е. Броун, С. Гастлей, І. Мартін, Р. Раффенбергер, А. Пауль, Т. Вайль та ін., які у своїх наукових розвідках звертають увагу на необхідність розгляду специфіки особистості педагога, коли мова йде про способи його здоров'язбережувальної діяльності.

Деякі заклади вищої педагогічної освіти (вітчизняні і зарубіжні) роблять спроби запровадити курси «Психофізіологія професійної діяльності», «Психологія здоров'я», «Лікувальна педагогіка» тощо. Викладачі розробляють свої авторські курси у рамках дисертаційних досліджень «Культура здоров'я», «Коучинг здорового харчування», «Культура професійного здоров'я», «Здоровий спосіб

життя», «Здоров'язбережувальна педагогіка», «Основи методики загартування» тощо (О. Барно, В. Бутенко, Н. Власенко, С. Гвоздій, Н. Гончарова, Є. Добронизський, І. Іванова, А. Козикін, Т. Колодяжна, А. Кошель, М. Кузьменко, Н. Лісневська, О. Лучко, Г. Мешко, Л. Поліщук, Л. Рибалко, О. Чалий, Т. Шепеленко, Г. Яковлєва та інші). Водночас, у більшості випадків розроблені авторські курси мають інформаційно-профілактичну та фізкультурно-оздоровчу спрямованість, зосереджують акцент на формуванні здорового способу життя студентства та дітей дошкільного і шкільного віку.

Аналіз літератури дозволив встановити, що робіт, присвячених теоретичному та практичному аналізу проблеми управління професійним здоров'ям педагогів ЗДО і дітей дошкільного віку недостатньо; не відбито комплексне осмислення проблеми загартовування як ефективний засіб збереження здоров'я педагогів, а є лише окремі публікації з цього питання (М. Горобей, Б. Дикий та ін.). Питання збереження здоров'я педагогів ЗДО остаточно не розроблене та перебуває у стадії активного наукового осмислення. Інформація, отримана у перелічених дослідженнях, створює передумови для подальшого дослідження підходів до вирішення проблеми управління професійним здоров'ям педагога та дітей дошкільного віку.

Теоретичне осмислення проблеми, комплексний аналіз стану практики дозволили виділити основні існуючі протиріччя:

1) між об'єктивно зростаючими вимогами до рівня професійної працездатності педагогічних кадрів та традиційною системою управління, переважно орієнтованою на освоєння нових освітніх стандартів, технологій, критеріїв якості, але не враховує динаміку професійного здоров'я педагогів ЗДО та дітей дошкільного віку в умовах воєнних подій;

2) між реальною потребою у забезпеченні професійного здоров'я педагогів ЗДО та дітей дошкільного віку в умовах безперервного розвитку сучасної освіти та недостатнім уявленням про моделі управління ним. Сукупність виявлених реалій дозволяє сформулювати проблему, яка полягає у проектуванні й організації здоров'язбережувальної роботи усіх учасників освітнього процесу ЗДО. У зв'язку

з цим виникає необхідність підготовки майбутніх вихователів до здійснення здоров'язбережувальної діяльності у сучасних закладах дошкільної освіти.

У результаті значної кількості досліджень науковці дійшли висновку, що серед чинників, від яких залежить здоров'я особистості, яка проживає в цивілізованій країні в умовах миру, за відсутності природних катастроф (землетруси, повені, засухи), приблизно 20–22 % припадає на соціальні чинники та ті, що стосуються забрудненості довкілля, 20–22 % – на вроджені захворювання і генетичні порушення, 8–10 % – на розвиток медицини і якість медичних послуг та охорони здоров'я, а близько 50 % припадає на спосіб проживання людини, на її ставлення до особистого здоров'я (діаграма 3.1.1.) [6, с. 51].

Рис. 3.1.1. Чинники, від яких залежить здоров'я особистості

Так дійсно, навіть у країнах з відповідними екологічними та кліматичними умовами, з чималим рівнем життя, медичного сервісу і системи охорони здоров'я (наприклад, це характерно для країн Швеції, Швейцарії, Австрії, Канади), у більшості людей, які не мали ніяких генетичних захворювань, внаслідок нездорового способу життя (переїдання, недостатність рухової активності, тютюнопаління, зловживання алкоголем, вживання наркотиків тощо) виникали серйозні захворювання (інфаркти, інсульты, алкоголізм, наркоманія, онкологія легень, СНІД тощо), які закінчувалися інвалідністю або смертю цих особистостей у доволі молодому віці [6, с. 52].

Навпаки, свідомі члени суспільства, які ведуть здоровий спосіб життя, відрізняються значною духовністю, дотримуються принципів безпеки праці, залишаються здоровими й здатними до різноманітних активностей до глибокої старості, навіть якщо люди проживають в екологічно забруднених районах, у великих урбанізованих містах чи працюють на «шкідливому» виробництві.

В основі здорового способу праці і життєдіяльності лежать як біологічні, так і соціальні правила. До біологічних належать наступні:

- спосіб життєдіяльності повинен будуватися згідно з віком;
- спосіб життєдіяльності повинен забезпечуватися енергетично;
- повинен бути зміцнюючим;
- повинен бути ритмічним;
- спосіб життя має бути усталеним.

До соціальних правил можна віднести такі:

- спосіб життєдіяльності має бути естетичним;
- має бути моральним;
- спосіб життєдіяльності має бути вольовим [6, с. 52].

Отже, здоровий спосіб життя – це такий стиль людського буття, за якого через використання певних методів впливу на організм і його оточення, рівень життєдіяльності організму стає оптимальним, знаходить прояв постійне удосконалення і використання потенціалу тіла без завдання йому шкоди, причому активна діяльність організму і його можливості зберігаються до глибокої старості. Здоровий спосіб життя є системним способом активності людей, спрямованим на всебічну підтримку фізичних, психо-емоційних, моральних, соціально-трудова функцій.

Т. Бедіков у своїй інтернет-статті «Новий етап у розвитку громадського здоров'я в Україні» зазначає, що в сучасному розумінні проблема здоров'я не обмежується питаннями медичного забезпечення чи здоровим способом життя. Всесвітня організація охорони здоров'я характеризує здоров'я як стан повного фізичного, психо-емоційного та соціального достатку, а не лише відсутність хвороб. Т. Бедіков наголошує, що збереження здоров'я та забезпечення відмінного

життя людей потребують значних зусиль суспільства, відповідальності як окремої людини, так і зі сторони держави. Досить важливим кроком у напрямку організації таких спільних намагань є підписаний Президентом нашої держави Закон України «Про систему громадського здоров'я» (законопроект № 4142) [3].

Здоров'я в сьогоденному суспільстві розглядається як глобальне питання, яке на рівні соціуму визначає його спроможність щодо виживання, а на особистісному – можливості щодо активності і саморозвитку.

Відповідно до даних Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), дефініція «здоров'я» визначається надзвичайно різними взаємопов'язаними компонентами, кожен з яких здійснює важливий внесок у здоров'я особистості. Людину вважають здоровою тільки тоді, коли вона відчуває себе належним чином на фізичному, соціальному, психічному і духовному рівні (рис. 3.1.2.) [6, с. 52].

Рис.3.1.2. Складові здоров'я

Відповідно до викладеного виділяємо такі види здоров'я:

Фізичне здоров'я – такий стан людського організму, коли особливості фізіологічних систем знаходяться у межах норми і правильно змінюються під час взаємодії особистості з навколишнім середовищем.

Психічне здоров'я – відображує стан мозку, коли його всі відділи забезпечують активну інтелектуально-емоційну взаємодію з навколишнім середовищем.

Соціальне здоров'я – визначає здатність людини контактувати із соціумом.

Компонентами соціального здоров'я можна вважати моральні риси та соціальне пристосування індивіда до умов навколишнього середовища.

Духовне здоров'я – усвідомлення людиною свого «Я» як частини природи і соціуму; прояв моральних, етичних рис характеру в справах, спрямованих на творчість, віра у найвищі духовні цінності (Бога, добро, справедливість, любов), усвідомлення важливості відповідально поводити себе у спілкуванні з іншими людьми, безкорисливість [7, с. 66].

Виняткової значущості феномену здоров'я надає його прямий зв'язок із духовними основами розвитку особистості. Саме духовне здоров'я в умовах ціннісної кризи суспільства стає основним способом відновлення гармонійних стосунків людини із самою собою, соціумом та природою і вирішення глобальних проблем сучасності. Оскільки цінності духовного здоров'я розвиваються у процесі виховання особистості, найзначнішу роль у цьому процесі відіграє система освіти, починаючи з дошкільної [20, с. 16].

Компілятивний аналіз науково-педагогічної літератури дав можливість виділити найпоширеніші в нинішній науці підходи до визначення дефініції «здоров'я»: перш за все, це цілісне утворення, що складається з таких складових як фізичне, психічне, духовне, соціальне (у працях В. Горашук, Н. Колотій, Л. Царенко, Ю. Жидецького, В. Язловецького); здатність організму особистості до пристосування в умовах мінливого навколишнього середовища (дослідники М. Агаджанян, Р. Баєвський, С. Єфімова, В. Колбанов, В. Петленко, С. Серіков та інші); багатовимірний динамічно-руховий стан (розкрито у працях Л. Сварковської, В. Казначеева, В. Щедріної та інших); цілісна гармонійна поєднаність складових (компонентів або якостей) (І.І. Брехман, М. Гончаренко, І. Гундаров, І. Лисицин); стан цілковитого соціально-біологічного, психологічно-емоційного і душевного комфорту (праці К. Крутій, О. Фунтікової); стан найоптимальнішої саморегуляції організму та його ритмічної взаємодії із зовнішнім середовищем (Д. Изуткіна, А. Царегородцев).

У контексті здійснення фахівцем професійної діяльності виділяють дефініцію «професійне здоров'я», яке вчені В. Бодров, Е. Вайнер, Е. Зеєр, М. Корольчук,

В. Крайнюк, Р. Кричевський, А. Маркова, Л. Сущенко тлумачать як інтегральний компонент загального здоров'я, що поєднує в собі всі його основні аспекти.

Розвідки науковців свідчать про наявність більше 450 визначень дефініції «здоров'я». Л. Сущенко здійснює досить детальний аналіз найвідоміших поглядів, тлумачень та підходів до поняття здоров'я. На її думку, сьогодні все більше укорінилася точка зору, відповідно до якої здоров'я трактується як взаємодія біологічних та соціальних чинників, тобто зовнішні втручання опосередковані специфікою функцій організму та їх регуляторних систем. У науковій праці авторки аналізується понад 200 визначень поняття здоров'я [18].

Ю. Бойчук потрактовує цей термін як повноцінне виконання базових соціальних вимог, участь у життєдіяльності суспільства й активна рухова діяльність [20, с. 6].

О. Сорока, Я. Сало обґрунтували доцільність і визначили особливості застосування корпоративних програм управління здоров'ям персоналу як сучасного інструменту й охорони та організації праці. Стосовно працюючих людей авторки виділяють професійне і корпоративне здоров'я. Професійне здоров'я розуміється як здатність організму людини, що працює, забезпечувати значну і тривалу працездатність, а також мається на увазі «довголіття» в умовах його професійної діяльності. Під корпоративним здоров'ям науковиці розглядають одну зі складових корпоративної культури організації (компанії), що забезпечує разом зі збереженням і поліпшенням самопочуття, благополуччя і працездатність фахівців, підвищення ефективності їх життєдіяльності та підтримання достойного іміджу організації [40].

Г. Мешко підкреслює, що найкоротший шлях до збереження і зміцнення професійного здоров'я, найкращий спосіб гармонізації особистості – це оволодіння педагогом саногенним типом мислення. Саногенне мислення в психологічній літературі розглядається як сукупність форм і методів здійснення особистістю психологічної культури саморегуляції та емоційної підтримки професійного здоров'я фахівців систем «людина–людина». Це мислення сприяє оздоровленню психіки, усуненню застарілих образ, комплексів, усуває труднощі в спілкуванні,

зменшує внутрішній конфлікт, напруження, попереджає захворювання. Упровадження антистресових саногенних психотехнологій сприяє формуванню саногенного потенціалу особистості вихователя, активізації способів особистісної саморегуляції, ресурсів стресовитривалості, формуванню дієвих копінг-стратегій, гармонізації самовизначення і Я-концепції [35, с. 71].

Пояснюючи сучасні підходи до розуміння сутності та змісту дефініції «здоров'язбережувальне середовище», ми одноставні в тлумаченні цього наукового феномену з С. Дудко та Н. Щуровою, які стверджують, що здоров'язбережувальне освітнє середовище – таке навчальне середовище, у якому через формування цілісності свідомості, життєдайного здоров'язміцнювального образу світу людини, її здоров'язбережувальної компетентності, забезпечується ефективне формування навичок гігієни дітей, серйозне ставлення до свого здоров'я і здоров'я оточуючих, контролюються всі компоненти здоров'я [18, с. 56].

Основними напрямками здоров'язбережувальної діяльності в освітньому середовищі ЗДО є наступні:

- створення відповідних сприятливих факторів для зміцнення здоров'я дітей та вихователів та їхнього всебічного розвитку;
- забезпечення освітнього процесу у ЗДО з урахуванням його емоційного, адаптаційного та фізіологічного впливу на організм особистості;
- реалізація завдань БКДО з формування культури здорового способу життя учасників освітнього процесу;
- виправлення порушень у стані здоров'я з використанням системи оздоровчих прийомів;
- медико-педагогічний моніторинг стану здоров'я, фізичного, соціального, духовного і психічного-емоційного розвитку педагогів і здобувачів дошкільної освіти;
- діяльність служби психологічної допомоги вихователям і вихованцям щодо подолання стресивих станів, тривожності, емпатійного підходу до кожного учасника освітнього процесу ЗДО, формування доброзичливої атмосфери у колективі;

- відповідний контроль за обов'язковим дотриманням правил гігієни в процесі організації освітнього процесу ЗДО, нормування освітнього навантаження і профілактики перевтоми;
- організація збалансованого харчування в закладі освіти;
- аналіз нормативно-правових документів, що регламентують діяльність заходів сприяння здоровому способу життя.

Не секрет, що професія вихователя передбачає емоційну напруженість, зумовлену значною відповідальністю за підростаюче покоління, спілкування з батьками і колегами (яке, на жаль, іноді може мати конфліктний характер, адже коло спілкування в ЗДО в основному жіноче), значні науково-методичні вимоги, перебування у «зоні ризику» під час того, які діти хворіють інфекційними хворобами, не достатньо високу зарплату (певна відсутність мотивації) тощо. Усі ці фактори досить впливають на фізичне і психо-емоційне здоров'я працівників, які трудяться у закладах дошкільної освіти. Не так давно науковці активно почали обговорювати питання професійного вигорання, що має пряме відношення до вихователів закладів дошкільної освіти. Як стверджують О. Сорока, Я. Сало синдром професійного вигорання поступово стає проблемою XXI століття. Він виражається у фізичній втомі й розчаруванні, нервовому виснаженні, що відбувається у випадку досить підвищених вимог до власного реурсозбереження. У процесі виконання будь-якої діяльності, люди відчувають фізичну і нервово-психічну втому. Їхній обсяг може бути різним у відмінних видах діяльності. Під час незначних психічних навантажень, які відбуваються досить часто, або значних, але разових, помірних, включаються природні механізми захисту і організм справляється з наслідками цього перевантаження сам, без свідомої участі фахівця [40, с. 162].

До прикладу, після значного розумового чи фізичного навантаження людина може проспати більше, ніж зазвичай і прокинутися, відчуваючи, що гарно відпочила. При цьому вона свідомо не планує цей значний по тривалості сон, просто організм його потребував. У іншому випадку, коли навантаження значні і діють триваліше за часом, важливо використовувати різні методи і прийоми, що

допоможуть організму відновити свої сили.

Під час досягнення певного рівня напруженості організм фахівця, який працює з дітьми дошкільного віку, починає активно себе захищати. Це проявляється у вигляді різноманітних симптомів емоційного вигорання. До них науковці відносять:

- прагнення зменшити або формалізувати взаємодію з іншими учасниками освітнього процесу (вихованцями, працівниками ЗДО, родичами дітей, друзями);
- постійне очікування не нагороди від професійної діяльності, а покарання, звинувачення себе в недостатній фаховій обізнаності;
- зниження працездатності, продуктивної роботи, бажання трудитися;
- звичайна професійна діяльність стає все важчою, а можливості її виконувати значно зменшуються;
- негативізм в установці на життєві перспективи;
- часті мігрені, безсонні ночі, порушення режиму сну, розлади шлункового тракту, може бути різка зміна ваги (зниження або збільшення);
- віра у нездатність змінити свою долю, зниження рівня ентузіазму у всіх сферах діяльності тощо.

Л. Корніяшик зазначає, що професійне вигорання фахівця дошкільної освіти може виявлятися і у депресивному стані, відчутті спустошеності, втраті можливості бачити позитивні наслідки своєї освітньої і виховної діяльності. Це може призвести до втрати фізично-психічного здоров'я, проблем в емоційній сфері і особистісних змін [22, с. 38].

Психолого-педагогічними засобами, що сприяють збереженню та зміцненню професійного здоров'я педагога, запобігають виникненню емоційного вигорання, є розвиток професійної самосвідомості, професійної спрямованості; сформованість саногенного мислення; сформованість емоційної гнучкості, навичок психічної саморегуляції; сформованість індивідуального стилю діяльності, продуктивного стилю спілкування; сформованість організаційної культури; соціальна підтримка і соціальна інтеграція педагога; творча самореалізація у професії.

Відомо, що час від часу педагоги внаслідок тих чи тих факторів (травмувалася

дитина, конфліктна ситуація з батьками, непорозуміння з іншими працівниками тощо) переживають стреси у ЗДО. Стрес є певним психічним станом, який формується під впливом критичних умов професійної діяльності. Стрес – це частіше всього реакція організму на взаємодію між людиною та навколишнім середовищем, результат когнітивних процесів фахівця, складу мисленнєвої діяльності й оцінювання ситуації, знання особистих можливостей та ресурсів. Тому умови утворення та характер проявів стресу одного педагога завжди відрізняються від проявів стресових відчуттів у інших [20, с. 33].

Нами визначено педагогічні умови забезпечення ефективності здоров'язбережувальної і здоров'язміцнювальної роботи в закладах дошкільної освіти.

Відповідно до Національної Доктрини розвитку освіти в Україні і Закону «Про дошкільну освіту», фахівці і батьки дітей дошкільного віку повинні виховувати у підростаючого покоління ціннісне ставлення до життя і особистого здоров'я та здоров'я інших учасників освітнього процесу як до найвищої власної і соціальної цінності. У зв'язку з цим з'являється надважлива проблема – це розроблення здоров'язбережувальних і здоров'яформуючих технологій, які не тільки розвивають фізичне тіло дитини, а й формують її психіку, духовність, навички до комунікації, тобто зміцнювали своє здоров'я як багатоскладову компоненту, до якої входить фізична, психічна, духовна та соціальна складові.

А Кошель стверджує, що вихованці сучасних ЗДО повинні не лише знати про власне здоров'я, а й досить ціннісно ставитися до його збереження, надаючи перевагу позитивним впливам навколишнього довкілля перед шкідливими і руйнівними [28].

Провідну роль в охороні та здоров'язбережувальній діяльності особистості мають її власні переконання та орієнтири, які формуються ще в дитинстві як батьками, так і вихователями ЗДО. Отже, здоров'я значною мірою залежить від самої людини, зокрема від того, наскільки вона усвідомлює працює над собою, серйозно відноситься до життя.

І. Бобренко підкреслює, що окрім батьківського виховання, у цьому випадку

значну допомогу надає садочок, одним із завдань якого є створення всіх умов, що гарантують формування уявлень та переконань підростаючого покоління про відповідальне ставлення до збереження власного здоров'я [20, с. 78].

Свідоме ставлення до особистого здоров'я у дитини дошкільного віку забезпечується формуванням системи цінностей і переконань, що сприяють усвідомленню того, що взаємовідносини між ровесниками та дорослими повинні бути не стресовими, а доброзичливими, «м'якими», гнучкими, культурними, у спілкуванні треба намагатися керувати своїми емоціями, оцінювати себе та інших на емпатичній основі. Крім того, дошкільники у спільних ігрових, пізнавальних, трудових активностях максимально проявляють свою самостійність.

Варто зауважити, що формування свідомого ставлення до власного здоров'я та його зміцнення залежить від потреб вихованців ЗДО. Вихователь, впливаючи на формування потреб дітей та їх задоволення, опосередковано впливає і на стан і збереження їхнього здоров'я. На наш погляд, це досягається завдяки створенню фахівцями ЗДО таких умов, які задовольняють потребу кожної дитини в конкретному емоційно-ціннісному супроводі її розвитку як фізичному, тау і психічному, соціальному, духовному, який базується на підвищеній увазі до вихованців, визнанні їх потреб, конструктивному спілкуванні тощо.

Автори монографії «Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі» зауважують, що у період дошкільного дитинства малюки сприйнятливі і слухняні, тому вихователі і батьки мають унікальну можливість для формування в них навичок здорового способу життя. Тому завдання полягає в тому, щоб давати не тільки якісні знання своїм вихованцям, а й формувати в них свідоме переконання про важливість здорового способу життя, знання про гармонію людини і навколишнього середовища [22, с. 52].

Для усвідомлення цінності здоров'я вихователі систематично проводять з дошкільниками заняття з валеологічної галузі знань, а також Дні здоров'я, різноманітні заходи та розваги, тематичні дні. У результаті такої діяльності вихованці розуміють, що таке здоров'я, як побудоване їхнє тіло, як працюють всі системи організму, чим люди відрізняються один від одного; у дітей формуються

базові уявлення про органи чуття та способи їх збереження.

У роботі з дошкільниками, на нашу думку, важливо підкреслювати, що слід піклуватися не тільки про своє здоров'я, а й про здоров'я тих людей, які нас оточують. Розповідаючи про шкідливі звички, які часто стають причинами хвороб, потрібно навчати дітей серйозно відноситися до нездужання і поганого фізичного самопочуття іншої людини. Такі бесіди сприяють вихованню гуманного ставлення до оточуючих, розвитку співчуття, емпатії, бажання допомогти. У той же час такі форми взаємодії допомагають дитині замислитися про необхідність відповідально ставитися до свого здоров'я, зберігати техніку безпеки вдома і на прогулянці. На вулиці варто організовувати з дітьми жартівливі ігри: пострибати, побігати, не згинаючи колін; стати маленьким, низенького зросту; стати більшим, дістати гілочку на дереві тощо. Виконуючи ці вправи, вихованці ЗДО розуміють, навіщо людині потрібні різні частини тіла.

Відтак, базою для формування у дітей дошкільного віку навичок здорового способу життя повинні стати елементарні уявлення про будову тіла, засоби збереження власного здоров'я, відповідальне ставлення до щоденних гігієнічних процедур. У процесі реалізації вищезазначеної мети, вихователі у своїй здоров'язбережувальній діяльності в освітньому процесі ЗДО повинні дотримуватися таких умов:

- відповідність віковим та індивідуальним особливостям здобувачів дошкільної освіти;
- вибір найдоцільніших форм взаємодії з вихованцями, принципів організації пізнавальної діяльності та забезпечення фахового наповнення освітнього процесу;
- застосування системи педагогічних методів і прийомів для засвоєння дітьми дошкільного віку знань про особливості збереження здоров'я, формування позитивної мотивації до вибору відповідного способу життя;
- консолідація пізнавальної та практичної діяльності вихованців, що забезпечує формування уявлень про особливості раціонального харчування, рухові активності, загартовування організму тощо.

Н. Труш переконана, що формуванню основ здорового способу життя

дошкільників повинні сприяти відповідна поведінка дорослих, які є взірцем для малюків, дотримання необхідних санітарно-гігієнічних умов у ЗДО і сім'ї, обов'язкова взаємодія педагогів і батьків з цієї проблеми [42, с. 154].

Зауважимо, що робота зі збереження і зміцнення здоров'я у сучасних закладах дошкільної освіти передбачає розвиток, отримання знань, формування відповідних компетентностей, а також генерує створення безпечних і комфортних умов перебування дітей у садочку, забезпечує особистісну освітньо-виховну траєкторію дитини, запобігає стресовим ситуаціям, перевантаженню, втомі дошкільників і тим самим сприяє збереженню й зміцненню їхнього здоров'я.

Вважаємо за доцільне в контексті досліджуваної проблеми назвати оздоровчі технології, які педагог може використати у сучасному закладі дошкільної освіти:

- футбол-гімнастика;
- рухова казкотерапія;
- рольове програвання ситуацій;
- руховий ігротренінг;
- гідро аеробіка;
- пантомімічні етюди;
- аутогенне тренування;
- гімнастичні вправи;
- музикотерапія;
- вітамінотерапія;
- трудотерапія;
- ігри-драматизації тощо.

О. Гнізділова, С. Бурсова, проаналізувавши психолого-педагогічну та методичну літературу, умовно поділили здоров'язберігаючі технології на:

– фізкультурно–оздоровчі (до яких віднесено стретчинг, ритмопластику, різноманітні види гімнастики (такі як пальчикова, гімнастика для очей, дихальна, гімнастика пробудження), технології масажної терапії (самомасаж, точковий, Су–Джок терапія), систему «Хатха–йога», фітболгімнастика «Са–Фі–Дансе», оздоровчий хортинг, тощо);

– профілактично-лікувальні (такі як загартування, ароматерапевтичні технології, фітотерапія, вітамінотерапія тощо; також методи забезпечення максимального психічного, духовного і соціального здоров'я дітей дошкільного віку: (кольоротерапія, терапія засобами казок, сміхотерапія, різноманітні арт-терапевтичні технології, піскова терапія, ігротренінги, релаксація, аутогенне тренування, психогімнастика тощо) [13, с. 363].

Ці технології сприяють гармонійному розвитку особистості дитини, поліпшенню психоемоційного стану дошкільників, підвищенню резервних можливостей дитячого тіла, профілактиці різноманітних хвороб, стимулюванню тону м'язів, розвитку вестибулярного апарату, збереженню фізичного, соціального, психо-емоційного, та духовного здоров'я вихованців ЗДО. Ці методи формування позитивних емоцій та оптимістичного настрою мають ряд переваг серед інших видів різноманітних фізичних активностей. Для їх здійснення не потрібно мати великих приміщень і дорогого обладнання для занять, вони можуть проводитися з вихованцями як молодшого, так і середнього та старшого дошкільного віку. Тому перед педагогами стоять серйозні завдання, вони повинні докласти чимало зусиль для того, щоб за допомогою цих технологій зберегти й зміцнити ослаблене здоров'я малюків під час воєнного стану та у процесі адаптації до закладу дошкільної освіти.

Аналіз різноманітних форм взаємодії вихователів і вихованців доводить, що системна і послідовна здоров'язбережувальна діяльність закладу дошкільної освіти щодо покращення рівня здоров'я дошкільників буде завжди результативною та ефективною, якщо педагоги набуватимуть:

– здоров'язміцнювальної грамотності, тобто оволодівають фундаментальними знаннями про здоровий спосіб життя, способи здоров'язбережувальної орієнтації на здоровий спосіб життя у перспективі;

– здоров'язбережувальної компетентності, яка містить систему знань про людину та її здоров'я, безпечну поведінку у навколишньому середовищі (що сьогодні досить актуально);

– усвідомлення дефініції «здоров'я» як найвищої життєвої цінності [5, с. 13].

С. Дудко слушно наголошує, що головне в діяльності сучасних закладів освіти (зокрема, дошкільних) – турбота про здоров'я вихованців, адже здорова дитина легше відчуває виховний вплив наставників, швидше набуває необхідних гігієнічних навичок, краще адаптується до змін навколишньої дійсності. Проблема здоров'я дошкільників є не тільки стержнем виховної роботи, що здійснюється батьками та педагогами, а і стратегічною метою, що включає в себе розвиток життєрадісної особистості, збагаченої адекватними уявленнями про себе, готової до креативної діяльності, поведінка якої повністю співпадає із загальнолюдськими етичними нормами [16, с. 46].

Отже, у результаті зроблених узагальнень було обґрунтовано педагогічні умови забезпечення ефективності здоров'язбережувальної і здоров'язміцнювальної роботи у закладах дошкільної освіти, а саме:

- урахування показників рухової підготовленості вихованця, стимулювання його до формування пізнавальної діяльності, постійної мотивації до рухової активності, забезпечення адекватної регенерації сил, запобігання виникнення факторів ризику здоров'я вихованця;
- урахування матеріально-технічних умов закладу дошкільної освіти (розташування групових кімнат, наявність санітарно-технічного осередку, медико-фізкультурного обладнання, відповідне комплектування груп тощо);
- належний рівень взаємодії педагога з батьками дошкільників;
- особиста фахово-професійна готовність вихователя ЗДО до здійснення здоров'язбереження і здоров'язміцнення дітей.

3.2. Перевірка готовності майбутніх педагогів до здоров'язбережувальної діяльності у сучасних ЗДО

Перед здійсненням експериментального дослідження, ми провели констатувальну роботу, яка була спрямована на виявлення готовності майбутніх педагогів до здоров'язбережувальної діяльності у ЗДО. Для цього, на наш погляд, потрібно здійснити моніторинг рівня власного здоров'я здобувачів вищої освіти, адже для того, щоб організувати здоров'язбережувальне середовище на роботі,

майбутні вихователі, перш за все, повинні вміти подбати про власне самопочуття. У констатувальному експерименті брали участь 37 студентів другого курсу першого (бакалаврського) рівня освіти денної форми навчання спеціальності «Дошкільна освіта». Варто зазначити, що здобувачі вищої освіти вже пройшли навчальну пропедевтичну практику в ЗДО (на першому курсі).

На основі здійсненого теоретичного аналізу означеної проблеми в структурі здоров'я майбутніх вихователів ЗДО виділити такі критерії дослідження:

- фізичне здоров'я;
- психічне здоров'я;
- емоційне задоволення майбутньою професією.

Характеристику визначених критеріїв відображено в таблиці 3.2.1.

Таблиця 3.2.1.

Критерії дослідження здоров'я майбутніх вихователів ЗДО

<i>Критерій</i>	<i>Характеристика критерію</i>
фізичне здоров'я	фізичне здоров'я, що відповідає вікові та дозволяє виконувати в майбутньому посадові обов'язки в повному обсязі та з належною якістю; здоровий спосіб життя (регулярні заняття спортом, фізична активність, відсутність шкідливих звичок, режим праці та відпочинку); здоровий зовнішній вигляд.
психічне здоров'я	адекватне сприйняття себе в майбутній професії; надійне утримання професійної інформації в пам'яті; добре розвинене логічне мислення; критичний підхід до робочих ситуацій; оптимізм, впевненість у собі; відповідальність, обов'язковість; незалежність власної думки; енергійність, цілеспрямованість, активність, адекватна самооцінка, самоконтроль і врівноваженість; доброзичливість, позитивне сприйняття професійних ситуацій; емоційна стійкість та стресостійкість.
емоційне задоволення майбутньою професією	здатність зосереджуватися на предметі професійної діяльності, уважність; працездатність; креативність виконання професійної діяльності; емоційне благополуччя, уміння створювати сприятливу психологічну обстановку та боротися з негативними наслідками міжособистісної взаємодії – конфліктністю, поганим самопочуттям, втому, що виявляється у взаєминах з колегами, вихованцями та батьками (під час практик у ЗДО)

Для вивчення здоров'я майбутніх вихователів було використано діагностику здоров'я майбутнього педагога, розроблену автором дослідження.

Діагностика представлена у вигляді анкети, що має 24 запитання.

Анкета для діагностики здоров'я майбутніх педагогів ЗДО.

Інструкція 1: поставте позначку в стовпчику, який найбільше задовольняє вашу думку і відчуття:

- Столпчик 1, якщо твердження неправильне;
- Столпчик 2, якщо твердження більше правильне, аніж неправильне;
- Столпчик 3, якщо вважаєте, що твердження абсолютно правильне.

	<i>Твердження</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
1	2	3	4	5
1	Я сповнений фізичних сил, до кінця робочого дня я не втомлююся (під час проходження практики)			
2	Я не знаю проблем зі здоров'ям (немає болів у суглобах, хребті, ногах...)			
3	Я не знаю, що таке фізична втома			
4	У мене не буває головного болю			
5	Моє фізичне здоров'я в нормі			
6	У мене чудове самопочуття			
7	Я не знаю, що таке перевтома			
8	Я стежу за собою та своїм здоров'ям і все роблю для того, щоб продовжити довголіття			
9	Моя майбутня професія приносить мені задоволення			
10	У мене не буває поганого настрою через роботу (під час проходження практики)			
11	Я із задоволенням виконую свої професійні обов'язки (під час проходження практики)			
12	Робота покращує мій настрій			
13	До кінця робочого дня мій гарний настрій зберігається (під час проходження практики)			
14	Коли у моїй діяльності все виходить, у мене покращується настрій			
15	Моя робота приносить мені радість (під час проходження практики)			
16	Я зберігаю емоційну рівновагу, незважаючи ні на що			
17	Я ніколи не відчуваю роздратування стосовно вихованців (під час проходження практики)			
18	Я ніколи не відчуваю роздратування стосовно колег (під час проходження практики)			
19	Я ніколи не відчуваю агресії до дітей (під час проходження практики)			

1	2	3	4	5
20	Я ніколи не відчуваю агресії до колег по роботі (під час проходження практики)			
21	У мене чудові стосунки з колегами по роботі (під час проходження практики)			
22	Я уважний і небайдужий до вихованців (під час проходження практики)			
23	Я уважний і небайдужий до колег по роботі (під час проходження практики)			
24	Я небайдужий до своєї майбутньої професії			

Інструкція 2: занесіть отримані значення до таблиці та підрахуйте кількість балів за кожним компонентом здоров'я майбутніх педагогів ЗДО. За кожен позначку у стовпчику 1 дається 1 бал, у стовпчику 2 – 2 бали, у стовпчику 3 – 3 бали.

Фізичне здоров'я	Бали	Емоційне задоволення майбутньою професією	Бали	Психічне здоров'я	Бали
1.		9.		17.	
2.		10.		18.	
3.		11.		19.	
4.		12.		20.	
5.		13.		21.	
6.		14.		22.	
7.		15.		23.	
8.		16.		24.	
Всього		Всього		Всього	

Інтерпретація одержаних результатів.

Результати рівня здоров'я майбутніх педагогів ЗДО інтерпретуються як можливість вирішення ними професійних завдань.

24–36 балів – низький рівень здоров'я. Можна припустити, що виконання професійних завдань майбутнім педагогом ЗДО ускладнюється поганим фізичним, емоційним та психічним здоров'ям.

37–59 балів – середній рівень здоров'я. Можна припустити, що виконання

професійних завдань майбутнім педагогом ЗДО можливе, але потребує великих психічних, емоційних та моральних затрат.

60–72 бали – високий рівень здоров'я. Можна припустити, що виконання професійних завдань майбутнім педагогом ЗДО не викликає труднощів, пов'язаних із професійним здоров'ям.

Результати за рівнями здоров'я майбутніх вихователів інтерпретувалися як можливість вирішення фахівцями професійних завдань. Виділено три рівні здоров'я майбутніх педагогів ЗДО (низький, середній і високий), які безпосередньо враховували їх професійне здоров'я (табл. 3.2.2.).

Таблиця 3.2.2.

Рівні здоров'я майбутніх педагогів ЗДО

<i>№ n/n</i>	<i>Критерій</i>	<i>Характеристика критерію</i>
1	Низький рівень	виконання майбутнім педагогом професійних завдань ускладнюється його поганим фізичним, емоційним та психічним здоров'ям.
2	Середній рівень	виконання майбутнім педагогом професійних завдань можливе, але потребує великих психічних та моральних затрат.
3	Високий рівень	виконання майбутнім педагогом професійних завдань не викликає труднощів, пов'язаних із його фізичним, емоційним та психічним здоров'ям.

За результатами діагностики майбутніх педагогів ЗДО щодо виявлення рівня їхнього здоров'я були отримані такі результати (табл. 3.2.3.).

Таблиця 3.2.3.

Діагностика здоров'я майбутніх педагогів ЗДО на первинному етапі дослідження

<i>Шкала</i>	<i>Рівні здоров'я майбутніх педагогів ЗДО</i>		
	Низький	Середній	Високий
Здоров'я майбутніх педагогів ЗДО	50%	33,3%	16,7%

Можна зробити висновок, що виконання професійних завдань майбутніми вихователями не викликає труднощів, пов'язаних із професійним здоров'ям у 16,7 % студентів.

У 33,3 % здобувачів вищої освіти середній рівень здоров'я і це означає, що виконання ними професійних завдань у майбутньому можливе, але потребує великих психічних, емоційних та моральних затрат.

Низький рівень професійного здоров'я мають половина опитаних майбутніх педагогів ЗДО, що дозволяє передбачити, що виконання завдань професійної діяльності ускладниться не досить добрим фізичним, емоційним та психічним самопочуттям.

На рис. 3.2.1. наочно відображено узагальнені результати, отримані на первинному етапі дослідження щодо здоров'я майбутніх фахівців дошкільної освіти.

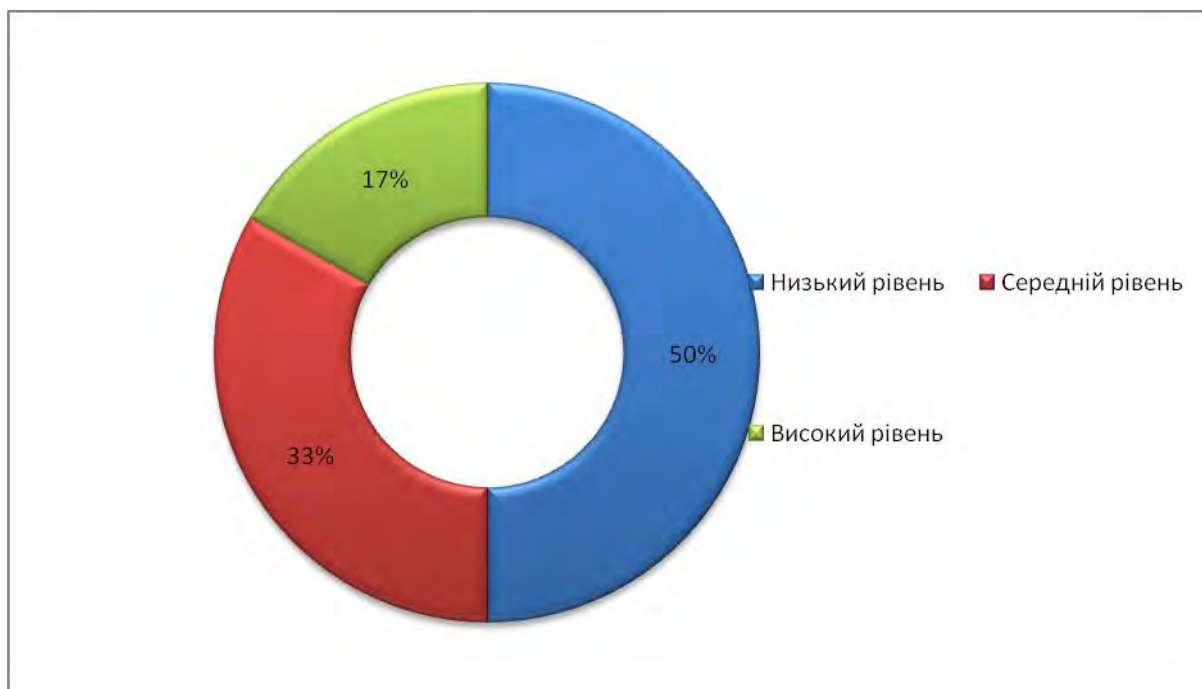

Рис. 3.2.1. Узагальнені результати первинного етапу дослідження

Отже, на первинному етапі педагогічного експерименту було встановлено, що для більшості майбутніх педагогів, які взяли в ньому участь, характерний низький і середній рівень власного здоров'я. В особистих бесідах половина студентів засвідчили, що під час виконання професійної діяльності (під час проходження практики) вони швидко відчують фізичну втому, емоційне виснаження.

3.3. Особливості вивчення здобувачами вищої освіти дисципліни «Педагогічна ортобіотика»

Формувальний етап нашого експерименту здійснювався наступним чином. Для того, щоб підготувати майбутнього фахівця дошкільної освіти до здоров'язбережувальної діяльності в ЗДО до навчального плану освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта» ПНПУ імені В. Г. Короленка було введено дисципліну «Педагогічна ортобіотика». Мета її вивчення – формування в студентів цілісного уявлення про забезпечення здоров'язбережувальної діяльності учасників освітнього процесу в сучасному закладі дошкільної освіти.

У результаті вивчення цієї дисципліни студенти повинні:

- визначати роль сприятливого психологічного мікроклімату в педагогічному колективі для запобігання професійного вигорання;
- знати специфіку збереження професійного здоров'я, його критерії та детермінанти;
- характеризувати принципи, засоби, форми здоров'язбережувальної діяльності, що стосується всіх учасників освітнього процесу ЗДО;
- аналізувати сучасні оздоровчі технології, шляхи формування культури професійного здоров'я педагогів та дітей дошкільного віку;
- знати й використовувати у своїй майбутній діяльності методи і прийоми попередження професійних деформацій, бути здатними нейтралізувати невротичні і психосоматичні розлади особистості педагога та дитини, гармонізації їх особистості;
- вибудовувати власну систему здоров'язбереження.

Програма навчальної дисципліни включає два змістові модулі, які, у свою чергу, складаються з декількох тем, а саме:

Тема 1. Педагогічна ортобіотика як механізм покращення професійного здоров'я вихователя. Працюючи над цією темою, студенти ознайомлюються з важливістю та актуальністю проблеми здоров'я; характеризують педагогічну ортобіотику як науку та визначають її місце у системі підготовки педагогічних кадрів; з'ясовують види здоров'я (фізичне, психоемоційне, соціальне, духовне);

аналізують історичний аспект проблеми збереження і зміцнення здоров'я педагога та вихованців.

Тема 2. Збереження і зміцнення фізичного здоров'я вихователя і вихованців.

Працюючи над цією темою, студенти характеризують раціональне харчування як важливий чинник збереження здоров'я учасників освітнього процесу ЗДО, шкідливі звички та їх вплив на організм людини; аналізують дитячі інфекційні захворювання у ЗДО, шляхи їх попередження; визначають види загартовування організму та профілактику переохолодження; розглядають специфіку міцного сну як запоруку професійного здоров'я учасників освітнього процесу.

Тема 3. Збереження і зміцнення психоемоційного здоров'я вихователя і вихованців. Працюючи над цією темою, студенти розглядають вплив стосунків фахівців дошкільної освіти з керівництвом, колегами, дітьми, батьками; аналізують професійні захворювання вихователя, технології профілактики педагогічних криз, допомогу та формування психологічного захисту від стресу усіх учасників освітнього процесу; з'ясовують дефініцію «синдром професійного вигорання», мистецтво сприймати критику; узагальнюють особливості виникнення конфліктів у ЗДО (у середовищі педагогів та дітей) та можливості їх усунення.

Тема 4. Збереження і зміцнення соціального здоров'я вихователя і вихованців.

Працюючи над цією темою, студенти аналізують здатність людини контактувати із соціумом; розглядають компоненти соціального здоров'я (морально-етичні якості, соціальна адаптація індивіда), мистецтво узгоджувати свої дії, вчинки, потреби з іншими людьми; характеризують спрямованість вихователя та дітей на суспільно корисну справу, культуру використання матеріальних благ.

Тема 5. Збереження і зміцнення духовного здоров'я вихователя і вихованців.

Працюючи над цією темою, студенти аналізують цінності духовного здоров'я, завдання формування духовності педагога і дошкільників; ознайомлюються з проблематикою становлення духовно здорової особистості, віри людини у вищі духовні цінності (Бога, добро, любов), відповідальності перед іншими людьми, безкорисливості; характеризують показники духовного здоров'я особистості (віру

в Бога, радісне світосприйняття, чистоту думок і прагнень, культуру мовлення і поведінки, наявність морально-етичних якостей тощо).

Тема 6. Саморозвиток і самоосвіта вихователя. Працюючи над цією темою, студенти розглядають особливості фінансової грамотності педагога, вироблення в собі умінь чітко приймати рішення; визначають специфіку проведення якісного дозвілля вихователя і вихованців як запоруки їх гарного самопочуття.

Тема 7. Формування умінь працювати без напруження і перевантаження. Працюючи над цією темою, здобувачі вищої освіти обговорюють специфіку збереження і зміцнення здоров'я вихователя і вихованців у міському і сільському закладі дошкільної освіти; аналізують структуру індивідуального здоров'я людини з позицій причинно-системного підходу; розглядають діагностичні та корекційні здоров'язбережувальні технології в роботі з педагогами та дітьми дошкільного віку, психокорекційні ігри для вихователів.

Також для успішного вивчення студентами вищезазначеного курсу ми розробили навчально-методичний посібник, у якому вмістили плани до проведення практичних занять та методичні рекомендації до виконання самостійної роботи, які допоможуть майбутнім вихователям зберегти своє професійне здоров'я, завжди мати творчий потенціал та активну життєву позицію, успішно займатися здоров'язбережувальною діяльністю з вихованцями ЗДО (Педагогічна ортобіотика : методичні рекомендації до практичних занять : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта» /уклад.: О. Г. Вільхова. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. 88с). У додатках до посібника вміщено методику, що допоможе визначити, чи притаманний людині синдром професійного вигорання, тренінг для вихователів «Для мене бути здоровим означає...», гра «Як навчитися не носитися з проблемою і використовувати допомогу», тест «Чи конфліктна ви особистість» тощо.

Оцінка якості засвоєння навчальної дисципліни «Педагогічна ортобіотика» здобувачами вищої освіти включала поточний контроль успішності, проміжний модульний контроль, підсумковий контроль.

Поточний контроль знань студентів був органічною частиною всього освітнього процесу і допомагав виявити рівень засвоєння студентами навчального матеріалу з дисципліни «Педагогічна ортобіотика».

Оцінювання знань студентів на основі даних поточного контролю знань відбувалося:

1) перевірка активності майбутнього фахівця дошкільної освіти упродовж семестру під час вивчення програмового матеріалу освітнього компоненту, включаючи відповіді на практичних заняттях;

2) сумлінне виконання завдань для самостійної роботи, враховувалося ведення конспекту лекційних матеріалів, конспектів для підготовки до практичних занять, ведення словника термінів з «Педагогічної ортобіотики»;

3) написання модульних контрольних робіт.

Поточний контроль на практичних заняттях проводився задля розуміння викладачем рівня підготовки студента до занять вдома. Це відбувалося у наступних формах:

1. вибіркоче усне опитування на початку заняття;

2. фронтальне стандартизоване усне опитування студентів за основними питаннями теми;

3. фронтальна перевірка завдань, виконаних удома;

4. опитування студентів для самостійного розв'язування практичних завдань чи ситуацій;

5. бліцопитування здобувачів вищої освіти, що реалізувалося як суцільне опитуванням всіх присутніх студентів групи. Ставилися питання з теми (або кількох тем), яка готувалася на практичне заняття, передбачалася чітка коротка відповідь. При бліцопитуванні кожен студент мав право відповісти лише один раз.

На практичному занятті студент міг отримати як позитивну оцінку (1–5 балів), так і негативну оцінку («–»). Негативна оцінка обов'язково перескладалася індивідуально на кафедрі дошкільної освіти в кінці вивчення відповідного модулю.

Варто зазначити, що в ПНПУ імені В. Г. Короленка введено рейтингову систему оцінювання знань, умінь і навичок студентів, яка оснований на таких

принципах:

- кожен освітній компонент (зокрема, «Педагогічна ортобіотика») оцінюється у залікових балах, які у підсумку визначають рейтинг здобувача вищої освіти;
- обов'язково проводиться контроль за поточною діяльністю майбутнього фахівця, який знаходить своє відображення у підсумковій оцінці;
- систематичне використання поточного, підсумкового та проміжного видів контролю.

Варто зазначити, що рейтингова система оцінювання рівня сформованості фахової компетентності здобувача вищої освіти, перш за все, активізує самостійну роботу студента, робить її динамічною, цілеспрямованою і систематичною протягом семестрового півріччя; на вищому рівні відбувається мотивація освітньо-пізнавальної діяльності, підвищується значення самостійної роботи студента, його ініціативності, відповідальності, креативності; збільшується об'єктивність оцінювання, здійснюється певне абстрагування від позитивної відповіді на заліку; значною мірою відбувається зменшення психологічного навантаження під час сесійної кампанії. Крім того, рейтингова система оцінювання надає змогу викладачеві реалізувати у своїй діяльності індивідуальний та диференційований підхід у навчанні до здобувачів вищої освіти, а також впливає на раціональну побудову студентом своєї освітньої траєкторії протягом семестру, особливо під час складання екзаменаційної сесії.

Також втілення рейтингової системи оцінювання в освітньому процесі ЗВО звільняє від упередженого підходу до оцінювання сформованості фахової компетентності студентської молоді; виступає досить дієвим засобом мотивації до освітньо-пізнавальної діяльності; збільшує відповідальність особистості за результати власних навчальних дій; надає майбутньому фахівцеві дошкільної освіти час для занять особистими інтересами тощо.

Також під час лекцій і практичних занять з «Педагогічної ортобіотики» ми намагалися уважно відноситися до всіх учасників освітнього процесу, враховувати їхні цінності, переконання, особливості кліпового мислення, виявляти достатню принципівість і такт.

Зазначимо, що в ході формувального експерименту значну увагу нами приділено психічному й емоційному здоров'ю учасників.

Оскільки на первинному етапі дослідження були виявлені ознаки низького рівня власного здоров'я студентської молоді, то в організації формувальної фази експерименту було взято до уваги такі напрями діяльності:

- піклування про власне здоров'я, дотримання правил особистої гігієни;
- підтримка впевненості в собі, своїх професійних здібностях;
- оволодіння прийомами ефективної комунікації з людьми різних вікових категорій (під час проходження навчальної пропедевтичної практики), удосконалення особистісної здатності змінюватися в стресових ситуаціях;
- накопичення досвіду успішного подолання стресу;
- розвиток здатності формувати позитивні життєві установки до себе, інших людей, професійної діяльності;
- здатність спиратися на власні сили і можливості у вирішенні професійних завдань.

Під час лекцій і практичних занять ми робили акцент на таких напрямках здоров'язбережувальної діяльності:

- заняття спортом;
- регулярний відпочинок з виїздами на природу;
- лазня, сауна, масаж, дихальні вправи й інші загартовувальні процедури;
- хобі, улюблені заняття, які приносять позитивні емоції;
- гумор, позитивні думки;
- планування списку важливих приємних справ на місяць, рік тощо.

Надзвичайно важливим компонентом формувальної експериментальної роботи був напрям «Саморегуляція», націлений на розвиток здатності контролювати свій власний психічний стан, для того, щоб у будь-яких життєвих і професійних (педагогічних) ситуаціях знаходити оптимальні рішення, зокрема:

- коли виникає якась проблема вперше;
- коли у вирішенні проблеми, яка виникла, немає єдиного підходу для вирішення, або її складно вирішити одразу;

- коли в педагога підвищений емоційний стан і спостерігаються імпульсивні необдумані рішення;
- коли необхідно ухвалити швидке рішення в обмеженому часі;
- коли вчинки педагога спостерігаються сторонніми особами, оцінюються колегами.

Під час роботи зі студентами ми також проводили вправи з управління диханням, адже дихальні техніки дозволяють упоратися з напруженими ситуаціями педагогічної взаємодії. Як відомо, коли людина роздратована або охоплена гнівом, то забуває правильно дихати: не робить нормальні вдих і видих. Відповідно, управління диханням – найпростіший спосіб реагувати в неоднозначній ситуації, що склалася.

Для попередження захворювань та збереження здоров'я майбутніх вихователів було проведено ряд заходів загартувального характеру, що сприяли підвищенню рівня фізичного і психічного здоров'я студентської молоді.

Цю діяльність представлено в таблиці 3.3.1.

Таблиця 3.3.1

Програма реалізації системи загартувальних процедур для майбутніх педагогів ЗДО

<i>Напрямок діяльності</i>	<i>Заходи</i>	<i>Запланований результат</i>
1	2	3
Формування у майбутнього педагога культури здорового способу життя і боротьба зі шкідливими звичками	Лекції, практичні заняття, консультації, тренінги. Використання прийому заохочення і підбадьорювання за відмову від шкідливих звичок.	Зміцнення здоров'я, засноване на знанні про здоровий спосіб життя. Культура ставлення до свого здоров'я
Організація робочого місця й часу майбутнього педагога	Піклування про ергономічність меблів, гігієнічність робочого простору. Стимулювання дотримання режиму праці та відпочинку (нормований робочий день, відпочинок у вихідні дні).	Організація робочого місця майбутнього педагога. Усунення чи зниження до встановлених меж впливу шкідливих чинників для здоров'я. Виконання розпорядку дня та регламенту робочого часу.
Організація психоемоційного розвантаження майбутнього педагога.	Лекції, практичні заняття, консультації, тренінги. Організація психологічного розвантаження куточка.	Зниження конфліктних ситуацій, комфортабельний психологічний клімат у студентському колективі та під час практик у ЗДО

1	2	3
Спортивно-оздоровчі і лікувально-профілактичні заходи	Бесіди про важливість ранкових гімнастик, прогулянок до і після роботи, проведення індивідуальних загартувальних процедур відповідно до віку і дозволу лікарів (обтирання сухою рукавичкою, самомасаж за допомогою масажних м'ячиків, ходьба босоніж тощо). Виїзди зі студентами на природу.	Контроль за станом здоров'я. Зростання задоволеності своєю діяльністю.

Таким чином, володіння способами саморегуляції, на нашу думку, дозволило майбутнім вихователям керувати власними пізнавальними процесами та емоційно-вольовою сферою, регулювати психофізичний стан, обирати при цьому оптимальні методики та використовувати їх для мобілізації своїх внутрішніх можливостей і релаксації.

Після закінчення вивчення курсу «Педагогічна ортобіотика» нами було проведено контрольне дослідження з метою виявлення готовності майбутніх вихователів до здоров'язбережувальної діяльності в сучасних закладах дошкільної освіти.

Робота була організована у два етапи:

Перший етап – дослідно-пошуковий. Здійснювалася оцінка показників здоров'я здобувачів вищої освіти з метою відстеження чинників збереження і покращення власного здоров'я засобами спеціально розробленої системи роботи, а також визначалася готовність студентів до здійснення здоров'язбережувальної діяльності у ЗДО.

Другий етап – системно-узагальнюючий. Цей етап передбачав систематизацію та узагальнення результатів дослідження, аналітичну обробку матеріалів, уточнення висновків.

Варто зазначити, що студенти експериментальної групи засвоїли дисципліну «Педагогічна ортобіотика» належним чином, успішно склали залік, а також пройшли за цей період ще дві практики: «Навчальну психолого-педагогічну практику у ЗДО» та «Виробничу педагогічну практику у групах раннього віку».

Після упровадження експериментальної роботи було проведено повторну діагностику та самодіагностику, результати якої занесено до таблиці (табл. 3.3.2.).

Таблиця 3.3.2.

Діагностика здоров'я здобувачів вищої освіти на підсумковому етапі дослідження

<i>Шкала</i>	<i>Рівні здоров'я майбутніх педагогів ЗДО</i>		
	Низький	Середній	Високий
Здоров'я майбутніх педагогів ЗДО	16,7%	16,7%	66,7%

Діагностичні заходи з вивчення здоров'я майбутніх педагогів ЗДО на підсумковому (контрольному) етапі педагогічного експерименту показали, що виконання професійних завдань студентами не викликає труднощів, пов'язаних зі станом здоров'я у 66,7 % осіб. Як бачимо, цей показник зріс у порівнянні з первинною діагностикою на 50 %.

У 16,7 % майбутніх вихователів середній рівень здоров'я, що передбачає потребу певних психічних та моральних витрат для виконання професійних завдань. За цим рівнем також помітне зниження показника вдвічі.

Низький рівень здоров'я на контрольному етапі мають 16,7% майбутніх фахівців дошкільної освіти. Тобто виконання професійних завдань може ускладнитися поганим фізичним, емоційним та психічним здоров'ям.

Узагальнені результати, отримані на підсумковому етапі дослідження щодо здоров'я майбутніх педагогів ЗДО відображено на рис. 3.3.1.

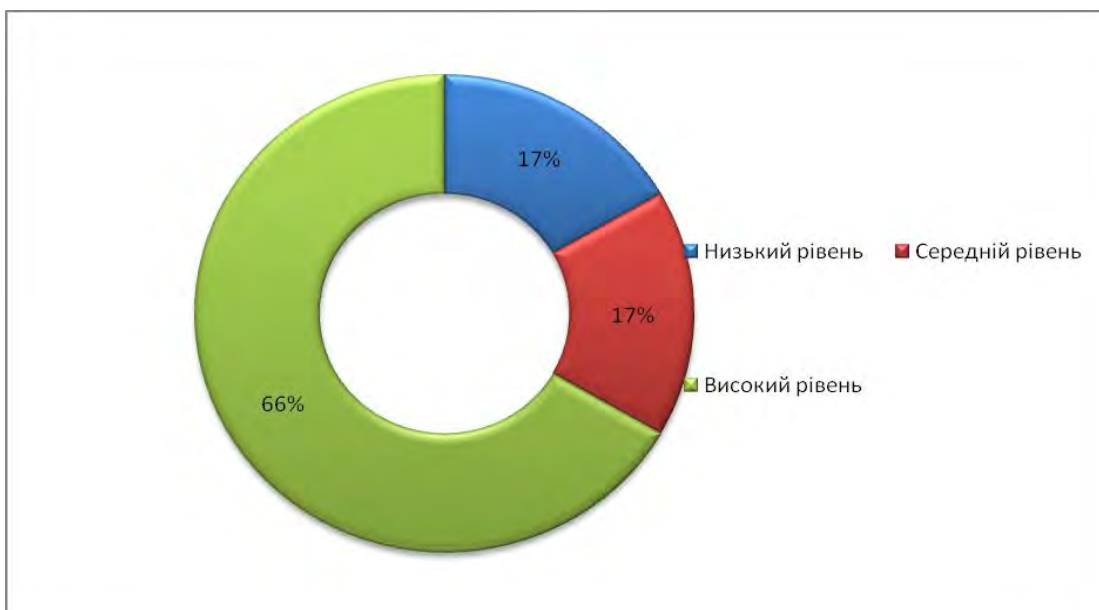

Рис. 3.3.1. Узагальнені результати підсумкового етапу дослідження

На підсумковому етапі педагогічного експерименту в ході індивідуальних бесід було зафіксовано, що жоден студент уже не скаржиться і не проявляє в поведінці та діяльності ознак професійного вигорання.

У більшості учасників експерименту після вивчення освітнього компоненту «Педагогічна ортобіотика» відбулася помітна зміна ставлення до майбутньої здоров'язбережувальної діяльності у ЗДО, сформувалося сприятливе емоційне налаштування на саморозвиток і самовдосконалення.

У співбесідах здобувачі вищої освіти практично не висловлювали думок про байдужість, негативізм чи втому від спілкування з дітьми під час проходження ними практик. Негативних висловлювань про майбутню професійну діяльність зафіксовано не було. Навпаки, оцінка власних досягнень та перспектив у професії підвищилася, а ставлення до своїх майбутніх обов'язків, завдань та можливостей щодо збереження власного здоров'я та майбутньої здоров'язбережувальної діяльності у ЗДО стало переважно позитивним.

Отже, робота зі студентами під час вивчення курсу «Педагогічна ортобіотика» характеризувалася акцентом на таких аспектах:

- турбота про власне здоров'я (збереження фізичного, психічного, соціального, духовного здоров'я);
- підтримка у студентів впевненості у собі та своїх здібностях і можливостях;

уміння спиратися на власні сили;

- накопичення досвіду успішного подолання стресу (низька стресостійкість);
- володіння прийомами ефективної роботи зі збереження здоров'я дітей дошкільного віку;
- удосконалення здатності конструктивно змінюватися в напружених умовах;
- розвиток здатності формувати у собі позитивні установки – щодо самих себе та всіх учасників освітнього процесу.

Таким чином, реалізація експериментального дослідження стала успішною, на нашу думку, завдяки дотриманню таких організаційно-педагогічних умов: індивідуальний психолого-педагогічний підхід до кожного студента, використання різноманітного методичного інструментарію під час засвоєння навчальної дисципліни «Педагогічна ортобіотика», опанування майбутніми фахівцями дошкільної освіти способами здоров'язбережувальної діяльності, методами профілактики та подолання професійної деформації і забезпечення працездатності на довгі роки.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / авт. кол.: Байєр О. М., Безсонова О. К., Брежнєва О. Г., Гавриш Н. В., Загородня Л. П., Косенчук О. Г., Корнєєва О. Л., Лисенко Г. М., Левінець Н. В., Машовець М. А., Мордоус І. О., Нерянова С. І., Піроженко Т. О., Половіна О. А., Рейпольська О. Д., Шевчук А. С. *Сайт МОН*. 2021. 38 с.
URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01.pdf>
2. Барно О. М. Психолого-педагогічні аспекти роботи зі студентами з особливими потребами. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*: Зб. наук. праць. Київ: Ун-т «Україна», 2004. С. 35–39.
3. Бедіков Т. Новий етап у розвитку громадського здоров'я в Україні. Реанімаційний пакет реформ. 2022. URL: <https://rpr.org.ua/news/novyuy-etap-u-rozvytku-hromadskoho-zdorov-ia-v-ukraini/>
4. Бех І. Д. Виховання особистості. *Вибрані наукові праці*. Чернівці : Букрек, 2015. 640 с.

5. Бойчук Ю. Д. Сучасні підходи до розуміння сутності здоров'я людини та суміжних з ним понять. *Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження* : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. С. 5–16.
6. Буйневич О. Профілактика професійного «вигорання» вчителя. Збереження психологічного здоров'я. *Школа*. 2020. № 12. С. 50–52.
7. Бутенко В. Г. Теоретичні аспекти проблеми здоров'язбереження дітей у системі дошкільної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 9. С. 65–72.
8. Вільхова О. Г. Збереження здоров'я вихователя дошкільного закладу. Проблеми здоров'я людини та фізичної реабілітації : матеріали IV Всеукраїнської дистанційної науково-практичної інтернет-конференції / редкол.: Ю. О. Лянной, В. І. Шейко, М. О. Лянной та ін., відповід. ред. Я. М. Копитіна, наук. ред. М. О. Лянной. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. С. 161–164. URL: <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/10259>
9. Вільхова О., Манжелій Н. Профілактика та методи подолання професійного вигорання у вихователів ЗДО. *Педагогічні науки: періодичний науковий журнал* Полтава, 2021. Вип. 78. С. 43–48.
10. Вільхова О., Вашак О. Використання сучасних технологій у здоров'язбережувальній діяльності вихователів закладів дошкільної освіти. *Педагогічні науки*. 2022. Вип. 80. С. 10–14.
11. Вільхова О. Г. Збереження здоров'я вихователя дошкільного закладу. *Проблеми здоров'я, фізичної терапії, реабілітації та ерготерапії* : матеріали IV Всеукраїнської дистанційної науково-практичної інтернет-конференції / відповід. ред. Я. М. Копитіна ; наук. ред. М. О. Лянной. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. С. 161–164.
12. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Теорія і методика виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2004. 428 с.
13. Гнізділова О. А., Бурсова С. С. Використання здоров'язбережувальних технологій у період адаптації дітей до дошкільного навчального закладу. *Загальна*

теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. С. 361–366.

14. Гнізділова О.А., Бурсова С.С. Впровадження здоров'язберігаючих технологій в освітній процес дошкільних закладів. Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі: колективна монографія / за заг. ред. Л.М. Рибало. Тернопіль: Осадца В.М., 2019. С.345–363.

15. Гнізділова О. А., Борт О.С. Формування здорового способу життя у дітей дошкільного віку *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі* : зб. наук. праць / [за заг. ред. /О. А. Гнізділової, відпов. ред. Н. В. Ковалевська]. Полтава :ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2023. Вип. 7. С.219-225.

16. Горащук В. П. Культура здоров'я – новий сучасний напрям формування здорового покоління. *Проблеми освіти* : наук. метод. зб. / голов. ред. В. Г. Кремень; Наук.-метод. центр вищ. освіти. Київ, 2006. Вип. 48. С. 184–189.

17. Горобей М. П., Чалий О. С., Добронизський Є. О. Загартовування як важливий фактор здоров'я студентів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка*. Вип. 118. Т. III. Чернігів: ЧНПУ, 2014. С. 94–96.

18. Дудко С. Г. Дидактичні засади формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи : дис...канд. пед. наук : 19.00.09. – канд. психолог. наук / Київ., 2015. 258 с.

19. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.

20. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.
URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_zdor_ta_korr_os/Zagalna_teorija_z_dorovia_i_zdorviazberegnija.pdf.

21. Загородня Л. П., Титаренко С. А. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу. Суми, Університетська книга, 2010. 319 с.

22. Залеський І. І., Клименко М. О. Екологія людини: підр. Київ: ВЦ «Академія», 2005. 288 с.

23. Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі: колективна монографія [за заг. ред. Л.М. Рибалко]. Тернопіль : Осадца В.М., 2019. 400 с.
24. Іванова І. В. Гвоздй С. П., Поліщук Л. М., Козикін А. Г. Формування здорового способу життя студентів як педагогічна проблема. *Педагогічні науки*. 2007. № 4. С. 21–24.
25. Кириленко С. В. Проблеми формування здорового способу життя як пріоритет освіти. *Позакласний час*, 2004. Вип. 21. С. 23–26.
26. Корніяшик Л. Психоемоційне здоров'я вчителя. *Сучасна школа України*. 2015. листоп. (№ 11). С. 38–40.
27. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / під ред. Л. М. Проколієнко; упор. В. В. Андрієвська та ін. Київ: Рад. шк., 1989. 608 с.
28. Кошель А. П. Здоров'язбережувальні технології в закладах дошкільної освіти: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Дошкільна освіта» працівників закладів дошкільної освіти та батьків. Чернігів: ФОП Баликіна В., 2017. 88 с.
29. Кучинська Л. Ф. Сутність збереження професійного здоров'я педагогічних працівників закладів дошкільної освіти. Науково-практична конференція «Педагогіка партнерства як основа розвитку суб'єктів освітньої діяльності в умовах НУШ». 2019. URL: <https://conf.zippo.net.ua/?p=133>
30. Лапко С. В., Ленська О. В., Тимбота М. А. Проблема збереження здоров'я педагогів. *Проблема людини у соціально-гуманітарному та медичному дискурсах*. Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Харківський національний медичний університет 2016. С. 119–120. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/13255/1>.
31. Лісневська Н. В. Педагогічні умови створення здоров'язберігаючого середовища в дошкільному навчальному закладі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Київ, 2016. 345 с.
32. Лозинський В. Техніки збереження здоров'я. Київ: Главник, 2018. 160 с.
33. Лук'янченко М. І. Теоретичні засади педагогіки здоров'я. *Проблеми*

гуманітарних наук. *Філософія*. 2013. № 31. С. 118.

34. Мешко Г. Курс «Професійне здоров'я педагога» в системі підготовки майбутніх учителів до здоров'ятворчої діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2014. Вип. 30. С. 98–100.

35. Мешко Г. М. Сучасні підходи до збереження і зміцнення професійного здоров'я вчителів. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. Випуск 35. С. 64–73.

36. Про дошкільну освіту : Закон України від 11 липня 2001 р. № 2628-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 49. С. 259.

37. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178/179). С. 10–22.

38. Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні : *Лист МОН № 1/3845-22 від 02.04.22 року*. *Osvita.ua*. 2022. URL :<https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/86206/>

39. Робочий час і здоров'я вчителя. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2021. № 10. С. 89–90.

40. Сорока О., Сало Я. Управління здоров'ям працівників як сучасний інструмент охорони та організації праці. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск № 31. URL: <https://economyandsociety.in.ua.php/journal>

41. Станчу Н. Особливості управління інноваційною діяльністю в закладах дошкільної освіти. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»*: Переяслав, 2020. Вип. 64. С. 173–177.

42. Труш Н. В. Здоровий спосіб життя у системі чинників формування здоров'я дітей дошкільного віку. *Освітній простір України*. 2017. № 9. С. 151–155.

43. Уткіна С. В. Здоров'я педагогічного працівника як складова професійного зростання. *Управління школою*. 2018. № 1. С. 29–34.

44. Федько О. Здоровий спосіб життя як цінність: проблеми формування. *Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф.*

Кураса НАН України]. 2009. Вип. 43. С. 369–379.

45. Яковлева Г. В. Педагогічні умови підвищення ефективності методичної роботи в інноваційному дошкільному навчальному закладі. Ч., 2013. 248 с.

46. Hnizdilova O., Vilkhova O., Zimakova L., Pasichnichenko A., Kovalevska N. Non-Standard Sports Equipment as an Effective Means of Stimulating Motor Activity of Preschoolers. *Journal of research in medical and dental science*. 2021. Vol. 9, Issue 4. P. 178–185. Web of Science – Q 4. URL: http://apps.webofknowledge.com/full_record.do?product=WOS&search_mode=GeneralSearch&qid=1&SID=F4povz9Ur7bHZtNPp4c&page=1&doc=1

47. Hnizdilova O., Vilkhova O., Zimakova L., Pasichnichenko A., Kovalevska N. Analyzing the Nonstandard Sports Equipment as an Efficient Measure of Provoking Preschoolers Motor Activity. *Journal of research in medical and dental science*. 2021. Vol. 9 (7). P.425–431. Web of Science – Q 4. URL: http://apps.webofknowledge.com/full_record.do?product=WOS&search_mode=GeneralSearch&qid=4&SID=F4povz9Ur7bHZtNPp4c&page=1&doc=1

РОЗДІЛ 4.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ «НАУКОВІ ШКОЛИ У ГАЛУЗІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»

DOI: <https://doi.org/10.33989/pnpu.520.c1625>

Ключові слова: наука, наукові дослідження, наукова школа, науковий лідер, професійна підготовка майбутніх вихователів, магістри дошкільного профілю, кваліфікаційна (магістерська) робота, заклад дошкільної освіти, заклад вищої освіти.

4.1. Теоретико-методичні аспекти викладання освітнього компоненту «Наукові школи у галузі дошкільної освіти» у системі підготовки магістрів дошкільного профілю в педагогічних закладах вищої освіти

Реформування вищої освіти України в напрямку інтеграції до європейського освітнього простору передбачає перетворення закладів вищої освіти на потужні наукові центри, які продукують нові, актуальні та перспективні дослідження. Одним з основних шляхів вирішення цього завдання є збереження та примноження наукових шкіл, які підтримують імідж України як країни з високим науковим потенціалом. Проблема розвитку та ідентифікації наукових шкіл в Україні привертає увагу ще й тому, що заклади вищої освіти розглядають їх не лише як ефективну форму організації наукової діяльності, але й іміджеву перевагу в конкурентному освітньому середовищі.

Для динамічного інформаційного суспільства все більшої актуальності набуває питання становлення, розвитку та популяризації діяльності наукових шкіл. Їх потенціал складають висококваліфіковані фахівці, які є креативними, ініціативними, відповідальними, соціально мобільними та прагнуть до постійного професійного та особистісного самовдосконалення. Актуалізація вивчення наукової школи як моделі взаємодії науки і освіти, що інтегрує дослідження і

викладання, забезпечує наступність наукового знання, створює оптимальні умови для розвитку кадрового потенціалу та сприяє оптимізації науково-дослідної діяльності у закладах вищої освіти зумовлюється також зростанням ролі наукової спільноти, яка формує та розвиває прогресивне знання, сприяє його утвердженню в конкурентному освітньому середовищі.

Феномен наукових шкіл набув значного поширення в останні десятиліття, особливо в університетах та академічних установах, у яких працюють як молоді вчені, так і відомі дослідницькі колективи, які зробили значний внесок у розвиток педагогічної науки, вирішуючи не лише загальнонаукові проблеми, а й питання професійної підготовки нових поколінь науковців. Здобутки наукових шкіл є невичерпним джерелом інновацій та прогресивних ідей, необхідних для ефективного розвитку освітньої галузі. Варто зауважити, що кожна наукова школа проходить певний життєвий цикл у своєму розвитку, видозмінюється. Це своєрідна естафета передачі досвіду, яка розкриває творчі можливості молодих науковців і допомагає в їхньому становленні та перетворенні на зрілих дослідників.

З огляду на те, що представники наукової школи є хранителями набутих традицій, наукового світогляду та концентрованого досвіду декількох поколінь вчених, критичне їх осмислення і усвідомлення, об'єктивна оцінка дослідницьких здобутків засновників наукових шкіл, виявлення прогресивних та діючих чинників функціонування стрижневої неформальної структурної ланки науки, сприятиме імплементації окремих ідей у проблемне поле вивчення, зростанню освітнього потенціалу суспільства, моделюванню сучасної освітньої інфраструктури.

Дослідницька традиція, закладена у другій половині ХХ століття, стала підґрунтям для виникнення та подальшого розвитку наукових шкіл у галузі дошкільної освіти, визначила основні напрями досліджень з дошкільної педагогіки та методик дошкільної освіти, які нині мають потужний науковий потенціал і впливають на освітній процес та підготовку конкурентоспроможних педагогічних кадрів у галузі дошкільної освіти.

Особливу цікавість викликає динаміка появи нових педагогічних фактів, ідей, гіпотез, теорій, методів, технологій, зміна педагогічних парадигм у царині

дошкільного виховання і навчання, розвиток стійких дослідницьких колективів у регіонах України, організація й тематика наукових досліджень в другій половині ХХ – на початку ХХІ століть як підґрунтя наукових шкіл у галузі дошкільної освіти. У цьому контексті неабиякий інтерес становить еволюція осередків педагогів-дошкільників України від формального колективу викладачів до наукових шкіл, висвітлення діяльності та доробку їхніх представників у галузі дошкільного виховання і навчання, професійної підготовки фахівців для дошкільних закладів, переосмислення ролі та значення наукових центрів, які діяли у ХХ столітті і мають дослідницьку ефективність. Зазначимо, що в Україні беруть свої витoki деякі науково-педагогічні школи в царині дошкільного виховання, започатковані Л. Артемовою, З. Борисовою, Е. Вільчковським, Т. Поніманською та ін., у галузі навчання дітей дошкільного віку, засновані А. Богущ, К. Щербаковою та ін.

Важливість ознайомлення студентів з феноменом наукових шкіл у педагогічному просторі України обумовлена також необхідністю підвищення престижу професії вченого, критичного освоєння традиції й досвіду формування науково-педагогічних кадрів з метою раціоналізації підготовки нової генерації фахівців у сучасних умовах. Майбутньому педагогові необхідно мати чітке уявлення про процес наукового пошуку, який носить пропедевтичний характер і спрямований на стимулювання появи у студентів магістратури інтересу до наукової творчості, до дослідницького процесу.

Важливою складовою професійної підготовки майбутніх вихователів у закладах вищої освіти є науково-дослідна діяльність студентів. Професійний розвиток особистості тісно пов'язаний зі здатністю майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти не лише спиратися на вже зроблені відкриття у своїй роботі, а й самому активно займатися дослідницькою діяльністю.

Під час навчання в магістратурі у майбутніх вихователів має сформуватися потреба в науково-дослідній діяльності, готовність до створення нових образів, які реалізуватимуться в оригінальних результатах наукової роботи. На цьому етапі в них мають бути сформовані загальнонаукові та дослідні вміння, а саме: організувати власну пізнавальну діяльність; здійснювати літературний пошук,

складати бібліографію та проводити теоретичний аналіз першоджерел; обґрунтовувати актуальність, наукову новизну і практичну значущість дослідження; визначати науковий апарат дослідження і суперечності між даними науки й педагогічної практики; застосовувати наукові методи пізнання; проводити дослідження; володіти науковим мовленням, оформлювати результати дослідження в рисунках і таблицях; готувати презентацію або стендовий макет доповіді; захищати результати дослідження у відповідній формі.

Навчально-наукова і науково-дослідна робота активізує пізнавальну діяльність студентів, впливає на більш ґрунтовне та свідоме вивчення ними навчального матеріалу, формує творче ставлення до вирішення наукових та навчально-дослідницьких завдань, дає можливість студентам краще орієнтуватися в постійно зростаючому потоці наукової інформації, сприяє формуванню наукової компетентності.

На засадах проаналізованих та узагальнених теоретичних праць широкого загалу вчених різних наукових галузей нами було зроблено висновок, що *професійно-педагогічну підготовку майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження слід розглядати як важливий компонент системи фахової підготовки педагога, що дозволить майбутнім магістрам дошкільної освіти ефективно здійснювати власні наукові пошуки, розробляти складні дослідницькі проблеми, зберігати раніше накопичені знання шляхом їх застосування у роботі з молодим поколінням, генерувати нові наукові ідеї.*

Переконані, що майбутнім педагогам необхідно вивчати закономірності розвитку колективної наукової діяльності, переймати досвід провідних учених і видатних організаторів наукової роботи. У зв'язку з цим нами було визначено основні структурні компоненти процесу підготовки майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження: *цільовий, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольньо-оцінний, результативний*. Кожен з визначених компонентів характеризується ознаками та критеріями, має специфічні завдання та результати, форми, засоби, методи й прийоми, що забезпечують загальну динаміку

формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до науково-дослідної роботи, підвищують престиж професії вченого.

Цільовий компонент передбачав визначення мети і завдань, розв'язання яких впливатиме на підвищення ефективності підготовки майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження. Цей компонент є одним з визначальних та впливає на всі інші структурні компоненти. Основною *метою* є професійна підготовка педагога-дослідника як сучасного фахівця, який досконало володіє методами наукових досліджень процесів навчання, виховання дітей дошкільного віку, що виступають єдиною системою педагогічних дій та операцій. Дисципліна націлена на опанування практично-методичними навичками пошуку, аналізу, осмислення і використання наукових досягнень у галузі дошкільної освіти, на розвиток професійно-значущих якостей особистості майбутніх фахівців. Студенти повинні оволодіти знаннями, вміннями, які необхідні для планування, організації і самостійного проведення експериментального дослідження в галузі дошкільної освіти.

Зважаючи на розкрити мету виникають наступні *завдання*:

- надати здобувачам освіти базис теоретичних знань про феномен наукової школи, характерні ознаки, функції, суб'єктів взаємодії;
- стимулювати студентів до оволодіння теорією і технологією науково-дослідної діяльності та спеціалізацією в науковій проблематиці;
- удосконалити дослідницькі вміння магістрантів в організації науково-педагогічних досліджень;
- формувати в майбутніх вихователів уміння аналізувати, добирати й використовувати у власній педагогічній діяльності кращі досягнення у сфері науково-педагогічних досліджень у галузі дошкільної освіти;
- зорієнтувати магістрантів на вироблення власного шляху науково-педагогічного дослідження;
- формувати творчу активність студентів та прагнення до дослідницької діяльності;
- розвивати базові якості особистості, які необхідні для ефективного

здійснення науково-дослідної роботи;

- виховувати в студентів бажання до саморозвитку та самовдосконалення.

Реалізація завдань знайшла відображення у впровадженні освітнього компоненту «Наукові школи у галузі дошкільної освіти». Ця навчальна дисципліна скерована освітньо-професійною програмою і навчальним планом підготовки магістрів за спеціальністю 012 Дошкільна освіта як дисципліна професійної науково-предметної підготовки за вибором студентів. Її вивчення передбачено у 1 семестрі й здійснюється паралельно з виконанням студентами магістерської роботи з актуальних питань дошкільної педагогіки або дитячої психології, методик дошкільного виховання. На вивчення курсу відведено 4 кредити ECTS. Програмою курсу визначено 20 годин на лекції, 20 годин на практичні заняття, а 80 годин відведено на самостійну роботу студентів.

Змістовий компонент віддзеркалює зміст навчальної дисципліни «Наукові школи у галузі дошкільної освіти» і передбачає визначення знань та умінь, якими мають володіти майбутні вихователі для проведення самостійного наукового дослідження. Студентам у ході вивчення освітнього компоненту за вибором пропонувалися:

- знання про історію становлення наукових шкіл у системі організації студентської науки; знання про типологію наукових шкіл;
- знання про сутнісні характеристики, функції, суб'єктів наукових шкіл, вимоги до лідера та учнів наукової школи;
- знання біографічних даних і творчих здобутків лідерів-засновників наукових шкіл у царині дошкільної освіти;
- знання про основні принципи керівництва науковою школою;
- знання наукових досліджень у галузі дошкільної освіти.

У процесі опанування вибіркової дисципліни у студентів формувався комплекс умінь:

- уміння добирати, аналізувати наукову літературу, що регламентує зміст наукового дослідження студента, уміння оцінювати та впорядкувати наукову інформацію, обґрунтовувати методологічні підходи, теоретичні і

емпіричні методи науково-педагогічних досліджень проблем освіти відповідно до професійного спрямування;

- уміння ідентифікувати і класифікувати наукові школи;
- уміння визначати роль наукової школи у творчому становленні педагога-дослідника;
- уміння оцінювати внесок наукового лідера у формуванні кадрового потенціалу науки;
- уміння планувати, організовувати й самостійно проводити експериментальне дослідження в галузі дошкільної освіти з метою розвитку особистого досвіду, майстерності науково-дослідної діяльності;
- уміння встановлювати в процесі виконання науково-дослідної роботи за програмою дослідження ефективну комунікацію в групах, які беруть участь у педагогічному експерименті;
- уміння застосувати доцільно підібрані теоретичні та емпіричні методи дослідження з урахуванням функцій, вимог і завдань педагогічного діагностування за темою наукового пошуку;
- уміння застосовувати методи наукової дискусії, мозкової атаки;
- уміння презентувати і захищати власний дослідницький проект (обґрунтовувати інноваційну ідею, її призначення; визначати новизну авторського задуму, формулювати гіпотезу);
- уміння складати концепцію та програму колективної науково-дослідної діяльності;
- уміння використовувати в наукових дослідженнях інформаційно-комунікаційні технології, створювати умови конструктивної взаємодії;
- уміння аналізувати сучасний стан наукових досліджень у галузі дошкільної освіти та застосовувати найкращі здобутки в освітньому процесі ЗДО.

Важливе місце відводимо і *операційно-діяльнісному компоненту*, адже він відображує процесуальність підготовки вихователів до проведення самостійного наукового дослідження шляхом використання різних організаційних форм і

методів навчання, засобів роботи зі здобувачами освіти. Слід зазначити, що важливого значення в цьому процесі набуває активна, педагогічна взаємодія студентів та викладача, взаємини яких побудовані на довірі і щирості.

Професійна підготовка майбутніх вихователів закладів має ґрунтуватися на підходах (синергетичному, системному, діяльнісному, партисипативному тощо).

Синергетичний підхід, або теорія самоорганізації, вбачається одним з найперспективніших міждисциплінарних підходів, що дозволяє акцентувати увагу на самоорганізації і самореалізації власних інтересів, нахилів і здібностей. Використання синергетичного підходу в підготовці майбутніх вихователів ЗДО до проведення самостійного наукового дослідження буде сприяти інтенсифікації формування готовності до науково-дослідної діяльності і визнанню найважливішої ролі в організації науки активної особистості з її правом на вибір теми, механізмів, методів дослідження відповідно до власних інтересів, можливостей, з відповідальністю за його результати.

Системний підхід охоплює аспекти та компоненти освітнього процесу в закладі вищої освіти, як-от: здобувачів вищої освіти, викладачів, освітньо-професійну програму, навчальний план, методи навчання та засоби, освітнє середовище та процедуру оцінювання. Системний підхід допомагає як викладачам, так і студентам найбільш ефективно досягати своїх кінцевих цілей. Він визначає стратегічний напрям розвитку сучасної вищої освіти і як теоретична концепція, що базується на певних принципах, так і динамічне явище, пов'язане з процесом побудови освітнього середовища.

Діяльнісний підхід, завдяки якому відбувається формування особистості в професійному самовизначенні через її включення в активну цілеспрямовану навчальну, науково-дослідну діяльність, створює передумови для вдосконалення особистісного та професійного зростання майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Антропологічний підхід зумовлює таку структуру взаємодії викладача і студентів, при якій педагог і здобувачі освіти виступають суб'єктами педагогічного

процесу, їхня партнерська діяльність стимулюється демократичними формами взаємодії.

Партисипативний підхід трактується як основа розвитку проектної діяльності, його реалізація в процесі підготовки здобувачів вищої освіти передбачає врахування осмисленої міжособистісної комунікації, коли зусилля всієї групи буде спрямовано на досягнення спільних цілей. Лише комплексне використання цих підходів забезпечить якість підготовки майбутніх магістрів дошкільного профілю до самостійного виконання наукового дослідження, гарантує цілеспрямованість і результативність пошукової роботи.

Поряд з цим *контрольно-оцінний компонент процесу підготовки майбутніх магістрів дошкільного профілю до проведення самостійного наукового дослідження* є невід'ємною складовою навчальної діяльності. Він надає інформацію про отримані результати в порівнянні з еталоном (образ-ціль), тим самим створюючи умови для корекції, тобто забезпечуючи зворотний зв'язок між викладачем та студентом. У своїй роботі викладач закладу вищої освіти може використовувати для оцінювання: усне і письмове опитування, експрес-опитування, перевірку письмових проблемних питань та ситуацій, виконаних практичних завдань, підготовку рефератів і слайд-презентацій, модульні контрольні роботи. Неабияке місце посідає підсумковий контроль у формі заліку, а також критерії оцінювання результатів навчання майбутніх магістрів дошкільного профілю. Важливе місце в цій роботі займає самооцінювання, адже саме власна оцінка здобутих результатів навчання спрямовує студента до самопізнання та самовдосконалення.

Результативний компонент процесу підготовки майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження включає оцінку викладачем та самооцінку здобувачем освіти результатів, які досягнуті відповідно до поставлених цілей, і визначає наступні прогнозовані результати навчання:

- ідентифікувати і класифікувати наукові школи у галузі дошкільної освіти за низкою ознак, критеріїв;

- давати оцінку ролі особистості наукового лідера у формуванні кадрового потенціалу науки;
- обґрунтовувати роль наукової школи в розвитку теорії і практики дошкільної освіти в Україні;
- виділяти основні принципи керівництва науково-педагогічною школою;
- визначати методи стимулювання творчого пошуку учнів наукової школи;
- узагальнювати і аргументувати внесок педагогів-науковців у розвиток дошкільної та вищої освіти;
- аналізувати сучасний стан наукових досліджень у вітчизняній дошкільній освіті та аналітично застосовувати нові педагогічні ідеї та методики у практиці суспільного дошкільного виховання і навчання в закладах дошкільної освіти;
- планувати, організовувати і самостійно проводити експериментальне дослідження у галузі дошкільної освіти;
- використовувати здобутки наукових шкіл у галузі дошкільної освіти в ході самостійної підготовки наукових досліджень здобувачами освіти, встановлювати тематичну єдність власних наукових розробок і представників наукових шкіл;
- презентувати і захищати власний дослідницький проєкт, магістерську роботу;
- володіти методами наукової дискусії, виступати з науковою доповіддю.

Готовність майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження – це особистісне утворення, професійно-особистісна якість, що інтегрує комплекс фахових знань, дослідницьких і аналітичних умінь роботи з джерелами навчальної та наукової інформації (пошук, обробка, застосування); здатність до проведення на належному рівні наукових досліджень у царині дошкільної освіти, до генерування нових наукових ідей, до орієнтування в

наукових розробках попередників і практичний досвід їх застосування в освітньому процесі закладів вищої і дошкільної освіти; хист до створення та впровадження в практику наукових розробок, спрямованих на підвищення якості освітньої діяльності та освітнього середовища в системі дошкільної освіти.

Мотиваційний компонент готовності відображає природну потребу студента в збагаченні власного досвіду знаннями про новий вид діяльності; виявлення інтересу до дослідницької діяльності; усвідомлення важливості науково-дослідної діяльності для педагогічного процесу; спрямованість особистості вихователя ЗДО на розв'язання проблем пов'язаних із засвоєнням та відображенням дослідницького пошуку в своїй педагогічній діяльності. Мотиваційна складова є провідною, системо утворювальною, навколо неї концентруються *когнітивна й діяльнісна* складові досліджуваної готовності.

Модель підготовки майбутніх вихователів для проведення самостійного наукового дослідження представлено у вигляді структурно-логічної схеми взаємозв'язаних елементів, які складають стійку єдність (рис. 4.1.1.).

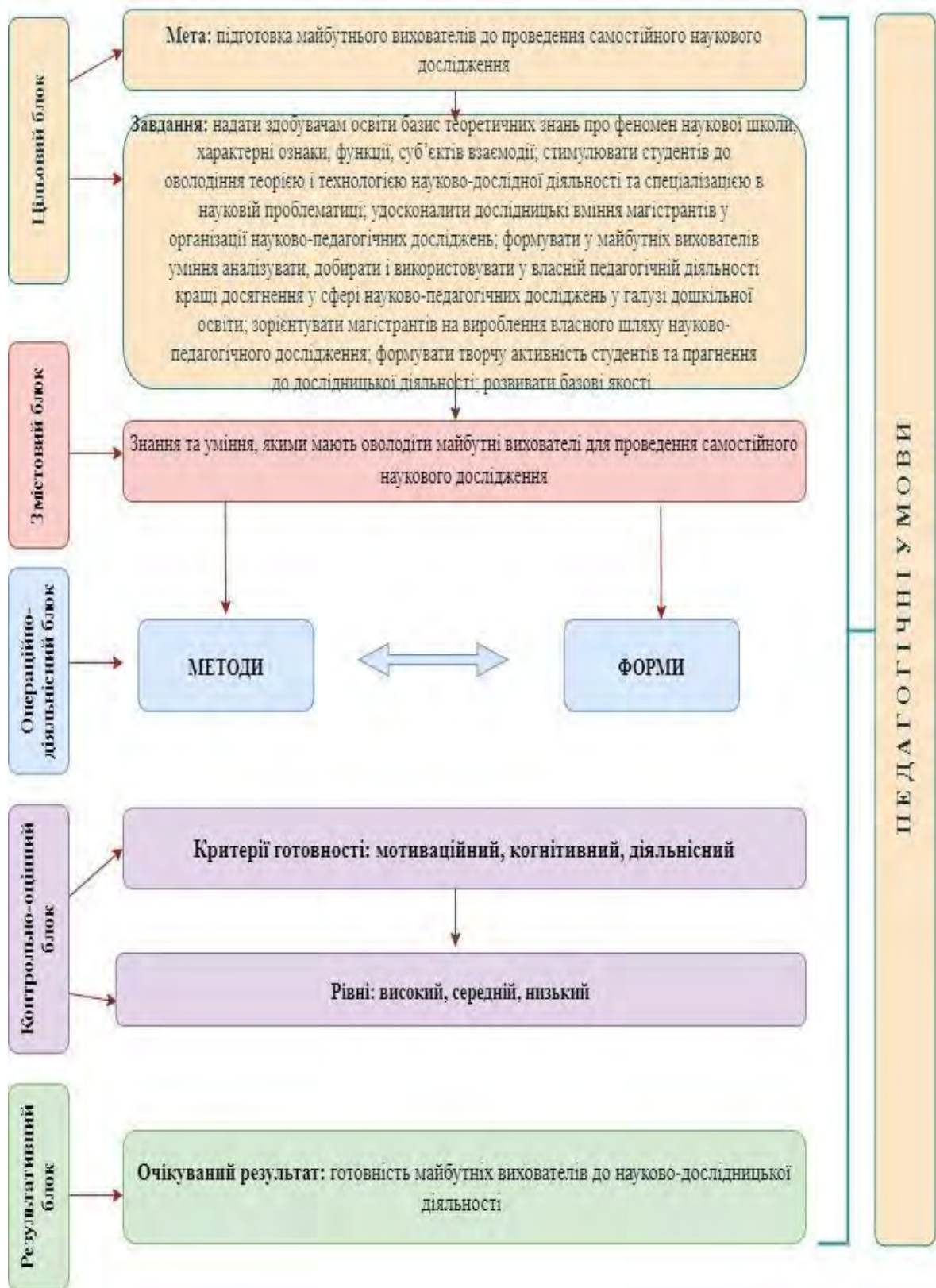

Рис. 4.1.1. Модель підготовки вихователів до проведення самостійного наукового дослідження

4.2. Педагогічна обумовленість професійної підготовки майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження

Необхідним складником забезпечення ефективності практичного втілення моделі підготовки вихователів до проведення самостійного наукового дослідження вважаємо створення відповідних *педагогічних умов*, що сприяють підвищенню якості підготовки студентів у закладі вищої освіти. Аналіз педагогічної й методичної літератури і власний науково-педагогічний досвід дали можливість виділити три основні педагогічні умови формування готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження: 1. професіоналізація пізнавально-пошукової діяльності студентів; 2. наявність позитивної мотивації у майбутніх вихователів до здійснення студентом досліджень; 3. індивідуальний підхід до вибору напрямку, змісту, форм і методів студентських досліджень.

Розглянемо детально кожну із зазначених педагогічних умов. Першою *педагогічною умовою* формування готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження нами було визначено «професіоналізацію пізнавально-пошукової діяльності студентів». Зокрема нами було розроблено для студентів другого (магістерського) рівня вибірккову дисципліну: «Наукові школи у галузі дошкільної освіти» [17]. Метою викладання освітнього компоненту є підготовка вихователя-дослідника, який здатний ефективно здійснювати власні наукові пошуки, розробляти дослідницькі проблеми, генерувати нові наукові ідеї.

Завданнями вивчення цієї дисципліни є формування готовності самостійно проводити наукові дослідження з дітьми дошкільного віку; використовувати у своїй педагогічній діяльності як традиційні форми, методи та засоби освітньої роботи з дошкільниками, так і пропонувати власні, новітні; розвиток індивідуальних особистісних та професійних якостей студентів, що впливатимуть на успіх їхньої подальшої професійної діяльності.

У результаті вивчення цієї навчальної дисципліни студенти мають визначати сутнісні характеристики, функції, суб'єктів наукових шкіл; ідентифікувати наукові школи; орієнтуватися в історичних аспектах становлення і розвитку науково-

педагогічних шкіл; володіти змістом і методикою науково-дослідної роботи; знати вимоги до лідера та учнів наукової школи; виявляти знання біографічних даних і творчих здобутків лідерів-засновників наукових шкіл у царині дошкільної освіти; а також розрізняти та застосовувати теоретичні та емпіричні методи дослідження з урахуванням функцій, вимог і завдань педагогічного діагностування за темою наукового пошуку; уміти встановлювати у процесі виконання науково-дослідної роботи за програмою дослідження ефективну комунікацію в групах, які беруть участь у педагогічному експерименті; уміти використовувати здобутки наукових шкіл у галузі дошкільної освіти в ході самостійної підготовки наукових досліджень, встановлювати тематичну єдність власних наукових розробок і представників наукових шкіл; уміти аналізувати сучасний стан наукових досліджень у вітчизняній дошкільній освіті та аналітично застосовувати нові педагогічні ідеї та методики у практиці суспільного дошкільного виховання і навчання в закладах дошкільної освіти; планувати і результативно впроваджувати науково-дослідну роботу, враховуючи індивідуальні і вікові особливості дітей; уміти презентувати і захищати власний дослідницький проект (обґрунтовувати інноваційну ідею, її призначення; визначати новизну авторського задуму, формулювати гіпотезу).

Особлива значущість навчальної дисциплін «Наукові школи у галузі дошкільної освіти» полягає в тому, що навчання студентів спрямоване не тільки на усвідомлене сприйняття навчального матеріалу, але й на формування позитивного ставлення студентів до науково-дослідної діяльності, застосування нових набутих знань у власній педагогічній практиці. Програма курсу «Наукові школи у галузі дошкільної освіти» складається з двох змістових модулів. Зміст першого змістового модуля «Теоретичні засади розвитку наукових шкіл в Україні ХХ століття» охоплює питання щодо визначення сутності поняття про наукову школу, про основні характерні ознаки наукової школи, провідні напрями діяльності, функції наукових шкіл, типологію наукових шкіл, основні умови зародження та повноцінного функціонування наукової школи, організаційні аспекти діяльності сучасної наукової школи, чинники, що об'єднують учнів навколо лідера, основні характеристики лідера школи, педагогічне керівництво науковою школою тощо. У

межах другого модуля «Досвід та здобутки науково-педагогічних шкіл України у галузі дошкільної освіти» розглядалася специфіка функціонування наукових шкіл у галузі дидактики (дошкільна лінгводидактика, формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку), актуальних проблем виховання дітей дошкільного віку, професійної підготовки майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти в умовах ступеневої освіти тощо.

Інноваційне перетворення освітнього процесу в закладі вищої освіти з метою забезпечення пізнавальних потреб підростаючого покоління забезпечувалося проведенням лекцій проблемного характеру (проблемно-ілюстративна лекція; лекція-бесіда; лекція-дискусія тощо), написанням наукових праць у вигляді рефератів, презентацій, стендових доповідей. Цільове призначення лекцій полягало не лише в наданні базової інформації з певної теми, окресленні проблем, які вона містить, озброєнні студентів основними поняттями, що полегшують їм подальшу роботу над матеріалом, але й в розвитку інтересу до наукової діяльності і конкретної навчальної дисципліни, у формуванні в студента орієнтирів для самостійної роботи над курсом. Слід зупинитись на таких видах лекцій (лекція-візуалізація, лекція-дискусія), які сприяють активному включенню майбутніх фахівців дошкільної ланки освіти у роботу. Риторичні чи проблемні питання, питання-провокації стимулювали активність студентів. Вони виражали свої думки, аргументували позиції, спілкувалися один з одним і тому лекції носили не монологічний характер.

З метою усвідомлення важливості дослідницької діяльності для педагогічного процесу та усунення стану дефіциту в нових знаннях, навичках, уміннях або їх поглибленні та вдосконаленні з навчальної дисципліни «Наукові школи у галузі дошкільної освіти» було проведено такі лекції: «Діяльність української науково-педагогічної школи дошкільної лінгводидактики академіка А. М. Богущ», «Зміст і напрями діяльності наукової школи професора Н. В. Гавриш», «Творча лабораторія вченого-викладача Катерини Йосипівни Щербакової як початкова ланка формування наукової школи», «Наукова діяльність професора Поніманської Тамари Іллівни»,

«Діяльність науково-педагогічної школи у галузі фізичного виховання дошкільників професора Вільчковського Е. С.», «Зміст і напрями діяльності наукових шкіл у галузі дошкільної освіти професорів Артемової Л. В., Борисової З. Н., Лисенко Н. В., Беленької Г. В.» тощо. Особливу увагу при викладанні цієї дисципліни ми звернули на таку класичну форму навчання як лекція-візуалізація, яка передбачала унаочнення подачі лекційного матеріалу засобами аудіо- та/або відеотехніки. Читання лекцій-візуалізацій в межах навчальної дисципліни зводилося до розгорнутого або короткочасного коментування візуальних матеріалів, слайдів презентації, сайтів, схем, таблиць, що переглядалися студентами. Візуально представлений навчальний матеріал забезпечував систематизацію наявних у студентів знань, аналіз і синтез, класифікацію та узагальнення навчального матеріалу, створення проблемних ситуацій і їх вирішення, що є важливим для процесу формування когнітивних умінь.

Під час реалізації першої педагогічної умови в ході викладання освітнього компоненту враховувалися індивідуальні особливості здобувачів вищої освіти. Освітній процес планувався таким чином, щоб кожен студент відповідно до власних наукових інтересів зміг змоделювати власну стратегію наукового пошуку. Суголосність тем магістрантів простежувалася в дослідженнях представників різних наукових шкіл. З метою забезпечення дотичності тем майбутніх вихователів до напрямів досліджень лідерів-засновників наукових шкіл, проводився ґрунтовний аналіз наукових праць не лише засновника наукового напрямку, але і його учнів та послідовників.

У ході вивчення дисципліни створювалися відповідні умови, які б сприяли розвитку у студентів позитивної мотивації не лише до навчальної, але й науково-дослідної діяльності. У багатьох студентів пізнавально-пошукова діяльність викликала зацікавлення і задоволення, поступово у них виникала потреба в такій діяльності, а, значить, формувалася стійкий пізнавальний інтерес до неї. Цікавість до навчання, ініціативність у пошуковій роботі, пізнавальна самостійність, розумове напруження при вирішенні пізнавальних завдань позитивно впливали на

навчальну діяльність студентів та створили сприятливі умови для розвитку пізнавальної та дослідницької активності.

Найбільшої активності студентів ми досягали тоді, коли під час занять створювалися ситуації, у яких здобувачі освіти відстоювали свою думку; брали участь у дискусіях і обговореннях; ставили запитання своїм одногрупникам і педагогові; обмірковували відповіді товаришів; оцінювали позицію інших студентів; самостійно обирали способи розв'язання проблем; знаходили декілька варіантів можливого вирішення пізнавального завдання; застосовували нові знання у роботі з дітьми в закладі дошкільної освіти; здобували істину власними зусиллями.

Також нами було збагачено робочі програми виробничих педагогічних практик завданнями, дотичними до самостійного проведення наукових досліджень. Зокрема, програма виробничої педагогічної практики містила такі завдання: підготувати доповідь за темою магістерського дослідження, презентувати її перед вихователями закладу дошкільної освіти на педагогічній годині (тиждень педагогічної майстерності). А до звітної документації студенти-практиканти додавали конспект виступу з презентацією до нього для проведення заходів щодо підвищення кваліфікації педагогічного персоналу з теми магістерського дослідження.

Отже, професіоналізація пізнавально-пошукової діяльності майбутніх вихователів полягала у формуванні у них стійкого інтересу до проблем виховання і навчання дітей дошкільного віку, обраних для експериментального дослідження і вмінь застосовувати нові знання у педагогічній діяльності в закладі дошкільної освіти.

Реалізація *другої педагогічної умови* – наявність позитивної мотивації у майбутніх вихователів до самостійного здійснення досліджень – відбувалася унаслідок застосування системи занять пошукового характеру; стимулювання наукового пошуку майбутніх вихователів; надання студентам високої міри самостійності й свободи для вияву ініціативи і творчості, при одночасному контролі й оцінці результатів викладачем; активізації пізнавальних процесів

зацікавленості, допитливості; розвитку інтересу до дослідницької діяльності; спонукання майбутніх вихователів до самоосвіти з метою успішної самоактуалізації, професійного самовдосконалення задля компетентного вирішення дослідницьких завдань у царині дошкільної освіти; створення умов, сприятливих для підвищення самооцінки.

Так, основними шляхами підвищення мотивації до здійснення пошуково-дослідницької діяльності майбутніх вихователів у процесі вивчення навчальної дисципліни були: інноваційні зміни в освітньому процесі для стимулювання пізнавальних потреб та інтересів підростаючого покоління; диференційований підхід до вибору методів педагогічного впливу на студентів, які знаходяться на різних рівнях готовності сформованості дослідницьких умінь; застосування демократичного стилю взаємин у системі «викладач – студент»; глибока зацікавленість науковими результатами студентів, їх життєвими справами; стимулювання розвитку творчого потенціалу студентів до впровадження форм, методів та засобів освітньої роботи у закладах дошкільної освіти на основі авторських розробок; заохочення прагнень студентів розробити найбільш оригінальний дослідницький інструментарій.

Діалогізація професійного педагогічного спілкування, що ґрунтувалася на повазі до особистості, доброзичливості, довірі, діалогічності взаємин, відкритості, емпатії та рефлексії, сприяла стимулюванню ініціативи, активності, самореалізації і творчого розвитку майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та уможливила рівноправну позицію партнерів по спілкуванню; створила сприятливий емоційний клімат; дозволила сформувати готовність висловлювати думку і відстоювати свою наукову позицію, уміння координувати власний погляд з думками інших людей.

Головним завданням викладача був вибір теми, цікавої як для студентів, так і для педагога. Так, під час вивчення тем, пов'язаних з персоналіями лідерів-засновників наукових шкіл, ми зосереджували увагу на біографічних відомостях про вчених, адже ці факти розкривають їхні бажання передавати наступному поколінню власний досвід наукової діяльності і потенціал особистого прикладу

служіння ідеалам науки, а також намагалися сконцентрувати увагу на внутрішньому світі особистості, домінуючих моральних якостях.

Наприклад, під час читання лекції на тему «Діяльність української наукової школи дошкільної лінгводидактики академіка А. М. Богуш», викладач не подавав знання в готовому вигляді, а ставив перед студентами проблемні завдання, спонукаючи шукати шляхи і засоби їх вирішення. На передодні лекції здобувачам освіти запропоновано відвідати вебсайт Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, знайти інформацію про А. М. Богуш і відібрати найцікавішу на їх погляд. У ході проведення лекції на цю тему викладач навмисне наводив суперечливі біографічні факти або частково перевірені дані, збуджуючи концентрацію уваги і підвищуючи пізнавальну активність студентів. Така лекція мотивувала майбутніх фахівців до навчально-пізнавальної діяльності.

Розгортання інформації в культурно-історичному контексті, відкриття її особистісних смислів як системи цінностей, досвіду, поглядів, суджень, думок вченого і його учнів, послідовників формувало в студентів уявлення про феномен «наукової школи» і дозволило зробити висновки про умови її зародження і повноцінного функціонування, стратегічні шляхи розвитку наукового колективу. Також ми пропонували студентам поміркувати і оцінити внесок конкретного вченого в педагогічну науку. Життєві приклади, біографічні довідки про лідерів-засновників наукових шкіл допомагали здобувачам освіти провести рефлексію власного досвіду, формували спрямованість особистості вихователя закладу дошкільної освіти на розв'язання проблем, пов'язаних із засвоєнням та відображенням дослідницької роботи у своїй педагогічній діяльності, стимулювали до самоосвіти і саморозвитку.

Лекційні заняття з елементами дискусії проводилися нами для майбутніх вихователів коли ті хотіли обговорити питання, що потребували спільного вирішення при дослідженні актуальних проблем. Студентам надавалася можливість порівнювати різні точки зору, аргументовано відстоювати свою позицію, а до інших думок ставитися толерантно, якщо вони підкріплювалися

достатньо переконливими доводами. Під час викладу лекційного матеріалу викладач організував не лише діяльність у системі «викладач – студент», а й вільний обмін думками між логічними складовими лекції (система «студент – студент»). Такий підхід активізував навчально-пізнавальну діяльність майбутніх фахівців і, що найголовніше, дав можливість викладачеві керувати колективною думкою групи, використовувати її в переконуючих цілях і, долати негативізм, шаблонність мислення і нерозуміння думок деяких студентів. Звичайно цього можна було досягти лише за умови доцільного підбору питань для обговорення та вмілого і цілеспрямованого управління ними.

Прикладом такого заняття може бути лекція на тему «Організаційні аспекти діяльності сучасної наукової школи. Проблеми лідера та учнів у науковій школі», коли студенти розглядали типологію учених-лідерів. У цьому контексті цікавими для здобувачів освіти були результати досліджень Е. Роджерса, який поділив педагогів на групи:

- *новатори* – педагоги, які відкриті новому, першими сприймають, втілюють і розповсюджують його;
- *ранні реалізатори* – йдуть за новаторами, але більш інтегровані в колектив; їх ще називають розумними реалізаторами;
- *помірквані* – дотримуються правила золотієї середини і не сприймають нового до того часу, доки його не втілить більшість колег;
- *такі, що сумніваються* – сприймають нове тільки за умови його загальної позитивної підтримки;
- *такі, які вагаються* – педагоги консерватори, орієнтуються на традиційні цінності, дуже важко втілюють нове [16, с. 92-95].

Здобувачам освіти було запропоновано віднести лідерів наукових розробок у галузі дошкільної освіти в Україні до однієї з цих груп. Виникло жваве обговорення, обмін думками, обґрунтування власних позицій, полеміка. Аналіз біографічних даних провідних учених дозволив зробити студентам висновок про те, що лідерами наукових розробок, засновниками наукових шкіл стають педагоги-новатори та розумні реалізатори. Це дало поштовх для опанування наступного

питання про науково-кваліфікаційні, науково-дослідницькі, науково-організаційні ознаки лідера наукової школи, коли магістранти розмірковуючи називали ознаки, які можна віднести до тієї чи тієї групи. А викладач просто коригував відповіді студентів. Водночас студенти обговорювали можливість того, чи засновники наукової школи одночасно можуть бути ученим-енциклопедистом, вченим-дослідником, вченим-філософом, вченим-адміністратором, вченим-викладачем (за класифікацією професора Д. Зербіно) [16, с. 93-95].

У процесі проведення практичних занять ми спиралися на власний педагогічний досвід студентів, отриманий під час написання курсової роботи на попередньому етапі навчання, написанні рефератів, опрацюванні низки наукових праць, а також – набутий під час проходження практики. Студенти виконували різні завдання, які спонукали їх до пізнання та роздумів. Зокрема під час вивчення дисципліни «Наукові школи у галузі дошкільної освіти» здобувачі освіти виконували такі завдання: «Підберіть одну статтю про теоретичні основи наукової школи в інтернеті та здійсніть її аналіз», «Послугуючись довідковою, енциклопедичною, науково-методичною літературою підготуйте глосарій термінів за темою “наукова школа: загальна характеристика”».

Поряд з цим при підготовці до практичних занять студенти виконували ряд реконструктивних і творчих завдань: написання анотації до монографії, підручника, навчально-методичного посібника; самостійне конспектування літератури; підготовка презентацій доповідей, виступів. У цих роботах магістранти повинні були свої знання викладати інакше, ніж у лекції, переосмисливши і переконструювавши їх. Виклад матеріалу повинен бути більш аргументованим і доказовим. Здобувачі освіти обов'язково висловлювали своє ставлення до проблеми, яка вивчалася. Наприклад, при вивченні теми «Типологія наукових шкіл» студентам було запропоновано опрацювати статтю О. Гнізділової «Динаміка розвитку наукових шкіл у галузі дошкільної освіти (др. пол. XX – поч. XXI ст.)» і підготувати до неї анотацію або зробити виписки цікавих для себе фрагментів публікації [10; 18].

Зазначимо, що викладачами системно використовувалися також комп'ютерні та телекомунікаційні засоби забезпечення взаємодії викладачів і студентів на різних етапах опанування студентами навчальних матеріалів. Зокрема, було розміщено матеріали освітнього компонента та практичні завдання до нього на платформі дистанційного навчання Moodle та проводилися мультимедійні лекції за допомогою застосунку Zoom. Завдяки ІКТ, теоретична інформація на лекціях лунала не лише з вуст викладача, а і за допомогою тексту, звуку, зображення. З появою мультимедійних матеріалів відкрилася можливість включення в заняття відеоряду, фрагментів виступів педагогів галузі дошкільної освіти, використання інтерактивних ігор «Kahoot!» для перевірки засвоєного матеріалу. Візуальний матеріал допомагав привернути увагу до викладу матеріалу, активізувати студентів до опанування знань, мотивував і спрямовував їх до постійного збагачення.

Наступним напрямом ефективного впливу на процес розвитку мотивації професійного самовдосконалення є формування у студентів дослідницьких умінь: уміння працювати з науковими першоджерелами, уміння аналізувати, порівнювати та узагальнювати різні точки зору науковців. З цією метою студентів необхідно ознайомити з правилами і технологіями пошуку та обробки інформації, розумовими прийомами, з основними методами наукового дослідження.

Під час опанування теми «Діяльність української науково-педагогічної школи дошкільної лінгводидактики академіка А. М. Богуш» студенти склали анотацію на одну наукову працю провідних фахівців у галузі дошкільної освіти К. Крутій і Н. Гавриш [24], оцінювали її теоретичну і практичну значущість. Також вони аналізували наукові праці Н. Гавриш, представляли їх у вигляді таблиці у хронологічному порядку їх появи у науковому світі.

Отже, враховуючи все сказане, вважаємо, що створення позитивної мотивації до проведення самостійного наукового дослідження та підтримання сприятливого психологічного клімату в академічній групі є необхідною умовою ефективної організації освітнього процесу. Якщо студенти знаходяться в зоні психологічного комфорту та відчувають позитивні емоції під час заняття, то працездатність групи значно підвищується, а навчання приносить бажаний результат. Ми можемо

спостерігати більш якісне засвоєння знань та більш високі результати не лише навчальної, але й науково-дослідної діяльності. Ефективний вплив на процес розвитку мотивації професійного самовдосконалення вибудовується на основі бажання студента реалізуватися як успішний вихователь закладу дошкільної освіти, його вмотивованості до професійно-педагогічного саморозвитку й інтересу до імплементації інновацій у освітній процес.

Реалізація третьої педагогічної умови – *індивідуальний підхід до вибору напрямку, змісту, форм і методів студентських досліджень* – відбувалася, перш за все, у самостійній роботі з освітнього компоненту «Наукові школи у галузі дошкільної освіти».

Самостійна робота студентів у нерозривній єдності з усіма іншими формами навчального процесу (лекції, практичні заняття) забезпечує не тільки міцне й усвідомлене засвоєння знань, але й розвиває здатність до творчого осмислення навчального матеріалу, його застосування в повсякденній практичній діяльності, формує педагогічну переконаність, розвиває інтерес до науки, виховує ініціативу, організованість, наполегливість, впевненість у своїх силах, самостійність суджень, розвиває увагу, мислення, вольові якості, які так необхідні у їхній майбутній педагогічній діяльності.

Одним із шляхів ефективно організації самостійної роботи студентів магістратури були опора на проблемність та інтерактивність. Магістранти систематично залучалися до виконання дидактичних завдань різного рівня складності (репродуктивні, реконструктивні, творчі). Наголосимо, що під час самостійної роботи набуті студентами знання розширювалися і поглиблювалися. Наприклад, під час вивчення цієї навчальної дисципліни студенти виконували такі завдання для самостійної роботи: «Оцінити внесок академіка А. М. Богуш у педагогічну науку», «Розробити картку-схему наукової й освітньої діяльності Е. С. Вільчковського (А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, Т. І. Поніманської, К. Й. Щербакової та ін.)», «Дослідити тематичну єдність наукових досліджень А. М. Богуш і Н. В. Гавриш», «Дослідити тематику наукових досліджень у науковій школі професорів Л. В. Артемової, З. Н. Борисової» тощо. Активна участь

у такій роботі дала змогу майбутнім вихователям свідомо вибудовувати траєкторію самоосвіти і мотивувала їх на самостійне здобуття знань, використовуючи інтернет-ресурси, роботу з науковою-літературою, пошукову й творчу діяльність. Зразки студентських робіт представлено на рис. 4.2.1; 4.2.2; 4.2.3; 4.2.4.

Богуш Алла Михайлівна

Освіта:
Закінчила Артемівське педагогічне училище, а в 1961 р. — педагогічний факультет Київського державного педагогічного інституту. Упродовж 1966–1970 рр. навчалася в аспірантурі НДІ психології. У 1970 р. під керівництвом видатного вченого-психолога академіка Г. С. Костюка захистила кандидатську дисертацію з вікової і педагогічної психології. А в 1986 р. у Москві — докторську дисертацію.

Наукові інтереси :
Проблеми виховання звукової культури та навчання емоційної виразності мовлення;
Формування граматично правильної мови дітей в умовах двомовності ;
Методика навчання дошкільнят елементів грамоти;
Основи навчання дошкільнят елементів грамоти ;
Підготовка руки дитини до письма;

Учні:
Н. В. Гавриш, К. Л. Крутій, Т. М. Котик, Н. В. Лисенко, Н. В. Водолага, С. Ласунова, І. Попова, А. Ількова, О. Монке, Ю. Руденко, О. Аматыєва, О. Трифонова, О. Соцька.

Визначні праці:
„Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика“, 1999 р., 2005 р., 2007 р.
„Теорія і методика навчання дітей рідної мови“, 2007 р.
„Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку“, 2003 р.
„Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років“, 2004 р.
„Мовленнєва підготовка дітей до школи“ та ін. 1999 р.

Вчене звання: вчений-педагог, академік НАПН України.
Науковий ступінь: доктор педагогічних наук.
Назва наукової школи: «Українська дошкільна лінгводидактика».

Рис. 4.2.1. Творчий шлях та науковий доробок А. М. Богуш

Гавриш Наталія Василівна

Вчене звання: доктор педагогічних наук, професор.
Науковий ступінь: провідний науковець лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України.
Назва наукової школи: «Психолого-педагогічні та соціальні аспекти дошкільної і початкової освіти».

Освіта:

Після закінчення Краматорської загальноосвітньої школи №5 у 1974-1977 рр. навчалася на дошкільному відділенні Артемівського педагогічного училища, яке закінчила з відзнакою. У 1978-1982 рр. Наталія Василівна навчалася в Слов'янському державному педагогічному інституті за спеціальністю «Дошкільне виховання», який також закінчила з відзнакою. Після успішного закінчення аспірантури в НДІ дошкільного виховання АПН СРСР (м. Москва) у 1991 році Н.В.Гавриш захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. У 1998-2001 рр. Н.В.Гавриш навчалася в докторантурі Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (м. Одеса).

Наукові інтереси :

Актуальні проблеми дошкільної освіти, професійна підготовка педагогів дошкільної освіти, соціалізація дітей дошкільного віку, дошкільна лінгводидактика.

Учні:

О. Саприкіна, С. Курінна, Л. Варяниця, О. Малахова, Г. Лопатіна, О. Ліннік, Н. Бушуєва, С. Дяченко, О. Янко, Я. Смірнова.

Визначні праці:

«Художнє слово та дитяче мовлення», «Розвиток мовлення в дошкільному віці»
«Розвиток мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному дитинстві», «Методика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку», «Теорія і практика лексичного розвитку дошкільників», «Розвиток мовлення дітей п'ятого року життя», «Засоби оптимізації засвоєння майбутніми педагогами теоретичних знань у процесі вивчення фахових дисциплін».

Рис. 4.2.2. Професійне становлення Н. В. Гавриш

Щербакова

Катерина Йосипівна

Досвідчений фахівець у галузі дошкільної освіти, провідним ученим, що має значні теоретичні і практичні результати своєї діяльності, визнані в наукових колах і практичній сфері.

Тема наукової школи:
«Дослідження пізнавального розвитку дітей старшого дошкільного віку».

Освіта

Після закінчення школи, не замислюючись, вступила до Бузулукського педагогічного училища (Росія) на відділення «вчитель початкових класів». 1960 році К.Й.Щербакова стала студенткою факультету дошкільного виховання Мінського педагогічного інституту. Після закінчення Мінського державного педагогічного інституту (1965 р.) їй запропонували вступити до аспірантури при кафедрі психології. Отримала кваліфікацію викладача педагогіки і психології дошкільних педагогічних училищ та середніх шкіл, інспектора з дошкільного виховання. У 1972 році склала два кандидатські та вступні іспити до заочної аспірантури Науково-дослідного інституту дошкільного виховання АПН СРСР (м.Москва).

Коло наукових інтересів

Формування творчої активності старших дошкільників в іграх за сюжетами літературних творів;
«Використання моделей у формуванні знань про час у дошкільників 5–7 років»; «Формування елементів математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку»; «Індивідуалізація навчання як засіб формування математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку»

Учні

Косенко Юлія Миколаївна, Фунтікова Ольга Олександрівна, Степанова Тетяна Михайлівна, Гайдаржийська Любов Петрівна, Брежнєва Олена Геннадіївна

Визначні праці

Формування взаємин 3–5 років дітей у грі (1984),
Про математику малюкам (1984),
Методика навчання математики дітей дошкільного віку (1985),
Вступ до спеціальності (1990, 2011, 2015, 2017),
Методика формування елементів математики в дошкільників (2011)
Теорія та методика валеологічної освіти дітей дошкільного віку (2015)

Рис. 4.2.3. Наукове зростання К. Й. Щербакової

ПОНІМАНСЬКА ТАМАРА ІЛЛІВНА

Освіта:

- У 1975 р. з відзнакою закінчила Рівненський державний педагогічний інститут, спеціальність «Педагогіка і психологія дошкільна», У 1979-1982 роках навчалась в аспірантурі Науково-дослідного інституту дошкільного виховання Академії педагогічних наук СРСР, у 1986 році присвоєно вчене звання доцента.
у 1983 році захистила кандидатську дисертацію на тему «Засвоєння моральних норм старшими дошкільниками у спільній діяльності» (науковий керівник С. Я. Козлова).

Кандидат педагогічних наук,
професор, член-кореспондент
Міжнародної академії
педагогічних і соціальних
наук, член-кореспондент
Міжнародної академії наук
педагогічної освіти

Наукова школа: Дослідження
проблеми гуманізації виховання.

Наукові інтереси:

історико-педагогічний – вивчено становлення та розвиток дошкільної освіти в Криму;
порівняльна педагогіка – вивчено проблему індивідуального виховання в умовах дошкільного закладу у педагогічній спадщині М. Монтессорі;
досліджено шляхи гуманізації шкільного навчання у педагогів Бременської школи початку ХХ століття;
виховання дітей дошкільного віку – формування відповідальної поведінки дітей;
виховання гуманної поведінки;
формування гуманістичної спрямованості спілкування старших дошкільників;
наступність гуманістичного виховання дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку;

Учні:

Дичківська І. М., Фасолько Т. С., Машкіна Л. А., Белова С. А., Косарева О. І., Вижевська Ю. О., Головань Т. М., Козлюк О. А., Врочинська Л. І.,
Кравець Л. М., Лінчук Ю. В., Павлюк Т. О.

Видатні праці:

«Моральне виховання дошкільників» (Київ: Вища школа, 1993),
«Основи дошкільної педагогіки» (Київ: Абрис, 1998), «Дошкільна педагогіка» (Київ: Академвидав, 2004, 2006, 2013, 2015),
«Дошкільна педагогіка. Практикум» (Київ: Видавничий Дім «Слово», 2004), «М. Монтессорі: теорія і технологія» (Київ: Видавничий Дім «Слово», 2006), «Теоретико-методичні засади гуманістичного виховання дітей дошкільного віку» (Рівне: РДГУ, 2006) «Розвиваємо, навчаємо, виховуємо дитину третього року життя» (Київ: Видавничий Дім «Слово», 2013), «Соціальний розвиток дитини (старший дошкільний вік)» (Київ: «Генеза», 2014)

Рис. 4.2.4. Творчий шлях та науковий доробок Т. І. Поніманської

Під час виконання самостійної роботи студенти мали труднощі, оскільки в умовах війни офіційні сайти деяких університетів перестали існувати, доступ до них був утруднений у зв'язку з окупацією територій, на яких вони розташовувалися, що не дозволило здобувачам освіти швидко збирати достовірну інформацію про лідерів наукових розробок у галузі дошкільної освіти. Пори це, студенти в кінці семестру представляли цікаві листівки-візитівки, які розробляли про вчених у застосунку Canva.

Здобувачі освіти звичайно були на різних рівнях готовності сформованості дослідницьких умінь, тому ми застосовували не лише індивідуальний підхід, але і диференційований підхід до вибору методів педагогічного впливу на студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Також під час самостійної роботи студенти активно використовували ІКТ, а саме створювали дидактичні матеріали за допомогою різних сервісів, готували презентації до виступів. Певні завдання наповнювали звичайний вид начальної діяльності особистісним сенсом. Наприклад: «Дослідити тематику наукових досліджень у науковій школі К.Й. Щербакової у галузі ігрової діяльності дітей дошкільного віку та методики елементарних математичних уявлень у дошкільників та зобразити її в схематичному вигляді» (рис.4.2.5), «Здійсніть аналіз педагогічних проблем, які розробляються в Україні в останнє десятиліття», «На основі аналізу інформації, вміщеної в мережі Інтернет (офіційні сторінки провідних педагогічних кафедр ЗВО України) поміркуйте і висловіть власне бачення на проблему впливу традицій кафедр на розвиток наукових шкіл. Наведіть конкретні приклади», «Підберіть висловлювання вчених про роль лідера у діяльності наукової школи і прикріпіть їх на Padlet дошку для ознайомлення і обговорення» тощо.

Одним із творчих видів самостійної роботи студентів є індивідуальне дослідницьке завдання, коли здобувач освіти має здійснити дослідження тематичної єдності наукових пошуків представників наукової школи, до якої має причетність його науковий керівник. На основі аналізу кількісних і якісних ознак діяльності обраної наукової школи магістрант у формі усної доповіді, з опорою на

мультимедійну презентацію, повідомляє на аудиторному занятті про здобутки наукового колективу, очолюваного лідером-розробником наукового напрямку.

Рис. 4.2.5. Тематика наукових досліджень у науковій школі К. Й. Щербакової

Такі завдання формували в студентів дослідницькі й аналітичні вміння, уміння здійснювати цілеспрямований пошук в інтернеті, швидко і якісно обирати ресурси, які відповідають вирішенню завдання, а також уміння працювати у різних пошукових системах, на різних платформах, уміння точно формулювати ключові слова та словосполучення для здійснення пошуку; уміння працювати в текстовому і графічному редакторі, уміння працювати з текстовими процесорами.

У ході виконання таких завдань ми враховували рівень готовності кожного магістранта до самостійної навчальної і наукової роботи, допомагали розвивати в них рефлексію, самокритичність, формували соціально-професійну активність, ініціативність, уміння відстоювати власну точку зору та аргументовано доводити свою думку.

Отже, педагогічна цінність самостійної роботи полягала в забезпеченні активної пізнавальної діяльності кожного студента, її максимальній індивідуалізації з урахуванням психофізіологічних особливостей і академічної успішності студента. Вона максимально сприяла індивідуальності.

4.3 Експериментальне дослідження перевірки ефективності визначених педагогічних умов готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження

Експериментальне дослідження перевірки ефективності визначених педагогічних умов здійснювалося у 2022–2024 рр. за трьома етапами педагогічного дослідження: констатувальний, формувальний і контрольний. Для дослідження педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження важливим є характеристика структурних компонентів готовності досліджуваної проблеми, вивчення стану готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження. Виявлені компоненти (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний) дали змогу виокремити показники сформованості готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження (табл.4.3.1).

Актуальний стан сформованості готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження ми оцінювали за виділеними критеріями і показниками.

Таблиця 4.3.1

Структура готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження

Критерії	Показники
<i>Мотиваційний</i>	<ul style="list-style-type: none"> ● наявність інтересу, що відображає позитивне ставлення майбутнього вихователя до здійснення науково-дослідної, пошукової діяльності; ● прагнення самостійно вести пошукову роботу; ● прагнення до власного педагогічного зростання, до оволодіння новими методами і технологіями наукових досліджень;
<i>Когнітивний</i>	<ul style="list-style-type: none"> ● обізнаність з проблематикою, змістом, формами, методами педагогічних досліджень з різних аспектів організації освітньої діяльності у ЗДО; ● розуміння сутності наукової проблеми та основних суперечностей між педагогічною теорією та масовою практикою; ● знання наукових теоретичних, експериментальних та статистичних методів дослідження та розуміння їх застосування у рішенні проблем виховання і навчання дітей дошкільного віку; ● знання методики констатувального, формувального та контрольного етапів педагогічного експерименту як послідовного втілення програми дослідження та виконання конкретних наукових завдань; ● поінформованість про колективну наукову творчість, наукову школу як неформальний науковий колектив.
<i>Діяльнісний</i>	<ul style="list-style-type: none"> ● сформованість аналітичних, проектувальних, конструктивних умінь; ● вміння вирішувати наукову проблему з отриманням раніше не відомих результатів; ● здатність до організації самостійної науково-дослідної роботи; ● вміння здійснювати самоконтроль та самооцінку застосування методів науково-дослідної роботи з дітьми дошкільного віку.

Рівень готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження визначався шляхом узагальнення результатів спостереження за навчальною роботою студентів, опитування, анкетування, тестування, виконання творчих завдань, дидактичних завдань, експертних незалежних оцінок.

Мотиваційний критерій готовності студентів до проведення самостійного наукового дослідження віддзеркалює ступінь сформованості мотивації майбутніх

магістрів дошкільної освіти, що детермінується такими показниками: наявністю інтересів, що відображають позитивне ставлення майбутніх вихователів до здійснення науково-дослідної, пошукової діяльності; прагненням самостійно вести пошукову роботу; прагненням до власного педагогічного зростання, до оволодіння новими методами і технологіями наукового пошуку; позитивною мотивацією до самореалізації у професійній діяльності.

Для встановлення рівня мотиваційного критерія нами було проведено опитування й анкетування студентів першого та другого курсів другого (магістерського) рівня факультету педагогічної і мистецької освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Дослідженням було охоплено 50 респондентів. Перед нами стояла мета визначити як майбутні магістри дошкільного профілю розуміють зміст понять «науково-дослідна діяльність», «наукова школа», «наукове дослідження»; чи проявляють інтерес до актуальних проблем виховання і навчання дітей в ЗДО; чи виявляють зацікавлення до власного педагогічного зростання, опанування новими технологіями та методами пошукової діяльності.

Під час опитування більша частина здобувачів освіти не виявляли стійкого інтересу до науково-дослідницької діяльності, не мали бажання самостійно вести пошукову роботу, що склало 30 % опитаних. Попри це, 25 % респондентів позитивно ставляться до науково-дослідної, пошукової діяльності, розуміють її значення для дошкільної освіти і власного професійного вдосконалення. Проте значна кількість респондентів (45 %) припускалися думки, що оволодіння новими методами і технологіями наукових досліджень сприятиме професійному зростанню.

У результаті аналізу опитування й анкетних даних нами було підтверджено той факт, що значна кількість опитаних мають недостатній рівень мотиваційного критерію. Більшість студентів мають нестійкий інтерес до пошукової, науково-дослідної роботи в ЗДО.

Когнітивний критерій відбиває ступінь сформованості здатності майбутнього вихователя до проведення самостійного наукового дослідження. Його показниками

визначено: активну пізнавальну діяльність, обізнаність з науковою проблематикою у галузі дошкільної освіти, зі змістом, формами, методами педагогічних досліджень з різних аспектів організації освітньої діяльності у ЗДО; розуміння сутності наукової проблеми та основних суперечностей між педагогічною теорією та масовою практикою; знання наукових теоретичних, експериментальних та статистичних методів дослідження та розуміння їх застосування у рішенні проблем виховання і навчання дітей дошкільного віку; знання методики констатувального, формувального та контрольного етапів педагогічного експерименту як послідовного втілення програми дослідження та виконання конкретних наукових завдань; знання про наукові колективи.

Діагностику когнітивного критерію сформованості готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження забезпечує такий інструментарій: використання тестів, усного й письмового опитувань, створення хмари слів, практико-орієнтовані завдання. Найкращі результати були виявлені за когнітивним критерієм. Лише 35 % здобувачів мали недостатні знання щодо механізмів колективної наукової творчості, методики організації і проведення науково-педагогічного дослідження. 30 % студентів мали високий рівень, 35 % – середній рівень за когнітивним критерієм.

Діяльнісний критерій окреслює ступінь сформованості когнітивних умінь аналізувати, синтезувати й оцінювати навчальну інформацію та своєчасно розв'язувати навчально-дослідницькі завдання з урахуванням інтересів, досвіду та перспектив майбутньої кар'єри; здатності планувати, проектувати, організовувати наукове дослідження; вміння вирішувати наукову проблему з отриманням раніше не відомих результатів; уміння здійснювати самоконтроль і самооцінку застосування методів науково-дослідної роботи з дітьми дошкільного віку.

Результати експерименту засвідчили недостатню сформованість діяльнісного критерія. Для його дослідження ми використали практико-орієнтовані завдання, аналіз результатів науково-дослідної діяльності студентів. Значна частина (45 %) респондентів мають труднощі в доборі діагностичного інструментарію для розв'язання конкретного наукового завдання. У 35 % студентів виникали проблеми

із моделюванням освітнього процесу в ЗДО, з доббором форм і методів його побудови з визначеного напрямку виховної чи навчальної роботи. Лише 20 % здобувачів освіти виявляють здатність застосовувати набуті знання, уміння і навички в своїй професійній діяльності, вони з легкістю і самостійно розв'язують дослідницькі проблеми у галузі дошкільної освіти.

Узагальнення результатів констатувального етапу експерименту дослідження дало можливість визначити три рівні сформованості готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження: високий, середній, низький. Результати експериментальної роботи свідчать про недостатню відповідність між вимогами до майбутніх вихователів щодо проведення самостійного наукового дослідження та реальним рівнем їхньої підготовки щодо науково-дослідної діяльності.

Аналіз результатів, одержаних на констатувальному етапі дослідження, дозволив визначити, що не всі студенти зацікавлені дослідницькою роботою, знайомі з деякими методами та прийомами наукових досліджень. Проте більшість здобувачів освіти мають недостатні знання про наукові товариства та методику науково-дослідної роботи.

Мета проведеного формувального етапу експерименту – впровадження запропонованих нами педагогічних умов формування готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження.

Формувальний експеримент передбачав викладання навчальної дисципліни, яка були спрямована на формування готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження, що не виходила за межі робочого плану, а у контрольній групі – за традиційним навчанням. Усі інші умови, котрі могли впливати на формування готовності студентів, ми намагалися врівноважити.

Для дослідження ефективності впровадження педагогічних умов формування готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження нами було проведено контрольний експеримент.

Аналіз отриманих даних дає підстави вважати, що після проведення формувального етапу експерименту на контрольному етапі експерименту 15 %

майбутніх вихователів мали низький рівень сформованості готовності до проведення самостійного наукового дослідження, середній рівень – 45 % та високий рівень – 40 % студентів.

Аналіз отриманих даних свідчить про те, що в ЕГ відбулися суттєві зміни у сформованості готовності до проведення самостійного наукового дослідження, в той час, як у респондентів КГ загальний рівень майже не змінився. Таким чином, можна зробити висновок про ефективність визначених педагогічних умов формування готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження.

Отже, динаміка рівня формування готовності майбутніх педагогів до проведення самостійного наукового дослідження за трьома критеріями (мотиваційний, когнітивний, та діяльнісний) на початку та в кінці експерименту має позитивний характер. Це дозволяє зробити висновок про ефективність визначених педагогічних умов готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження.

Підготовка висококваліфікованих фахівців дошкільного профілю до проведення самостійного наукового дослідження – ефективний шлях оптимізації освітнього процесу в закладах вищої і дошкільної освіти. Формуванню готовності майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження сприяло викладання авторської вибіркової навчальної дисципліни «Наукові школи у галузі дошкільної освіти» та виробнича практика у закладі дошкільної освіти. Проведення лекцій-візуалізацій, лекцій з мультимедійним супроводом, проблемних лекцій з цього освітнього компоненту позитивно впливало на підвищення якості теоретико-методичної підготовки майбутніх фахівців дошкільного профілю до проведення самостійного наукового дослідження. Вони дали змогу студентам краще засвоїти новий та систематизувати опанований навчальний матеріал, швидко і невимушено концентруватися на навчальній діяльності, бути активними під час всього заняття, стимулювали майбутніх вихователів разом думати та доходити до своїх висновків, формувати особисту думку кожного суб'єкта освітнього процесу. Формуванню в майбутніх вихователів

мотивації до проведення самостійного наукового дослідження слугували лекційні, практичні заняття та самостійна робота, в ході яких у здобувачів формувалися: інтерес до науково-дослідної діяльності, самостійність у виборі методів наукових досліджень, активне зацікавлення обговоренням тематики і результатів наукових досліджень у царині дошкільної освіти, наполегливість у проведенні власного наукового дослідження сучасних проблем виховання і навчання дітей дошкільного віку, прагнення до саморозвитку та бажання дізнаватися, вивчати більше, ніж пропонують типові програми навчальних дисциплін. Для багатьох студентів натхненням до самостійних дослідницьких пошуків є не лише власне задоволення від досягнутих результатів, а також схвальне ставлення одногрупників до їх презентації.

Використання теоретичних і емпіричних методів дослідження студентами в освітньому процесі дошкільних закладів під час практики забезпечувало активізацію навчально-пізнавальної діяльності дітей, формування стійкого пізнавального інтересу до науково-дослідної роботи та бажання нею займатися під час організації освітнього процесу в ЗДО, активну участь в розробці та реалізації власної програми наукового дослідження.

Список використаних джерел:

1. Алла Михайлівна Богуш – академік АПН України : біобібліогр. покажч. / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В.О. Сухомлинського; [упоряд.: Пономаренко Л.О., Айвазова Л. М.; наук. ред. Рогова П. І.; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О. ; літ. ред. Білоцерківець І.П.]. 2-ге вид., доповн. та переробл. Київ, 2009. 118 с. (Серія «Академіки АПН України»; вип. 16).
2. Артемова Л. Любити дитину – покликання чи мистецтво? Поради вихователям. *Дошкільне виховання*. 2021. № 8. С. 14–19.
3. Артемова Л. Зберегти дітей – гуманітарна місія сьогодення. *Дошкільне виховання*. 2022. № 3-4. С. 3–8.

4. Артемова Л. Стилі виховання: гуманістичний vs авторитарний. *Дошкільне виховання*. 2022. № 12. С. 3–8.
5. Богуш А. Дитинство у ціннісному вимірі. *Дошкільне виховання*. 2022. №7/8. С. 3–6.
6. Вільчковський Е. С.: життєвий шлях та науково-педагогічна діяльність: біобібліогр. покажч. / Укладач. Свістельник І. Л. 2015. 6 с.
7. Гавриш Н., Крутій К. Як змінювалися підходи до розвитку мовлення дітей. Роль наукової школи Алли Богуш. *Дошкільне виховання*. 2019. № 10. С. 7–10.
7. Гавриш Н. Освітній процес в умовах війни: роздуми фахівця. *Дошкільне виховання*. 2022. № 9. С. 3–5.
8. Гнізділова О. А. Грані науково-педагогічної діяльності академіка А. М. Богуш. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Додаток 1 до Вип. 31. Том V (47): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» К.: Гнозис, 2013. С. 112–121.
9. Гнізділова О. А. Динаміка розвитку наукових шкіл у галузі дошкільної освіти (др. пол. ХХ – поч. ХХІ ст.). *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі*: зб. наук. праць / [за заг. ред. О.А. Гнізділової, відпов. ред. Н.В. Ковалевська]. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. Вип. 1. С. 10–26.
10. Гнізділова О. А. Діяльність української науково-педагогічної школи дошкільної лінгводидактики. *Педагогічні науки*: зб. наук. пр. Херсонського державного університету. Випуск LXIV. Херсон: ХДУ, 2013. С. 10–15.
11. Гнізділова О. А. Зміст і напрями діяльності наукової школи професора Н. В. Гавриш. *Педагогіка вищої та середньої школи*: Зб. наук. пр. 2014. № 40. С.268–274.
12. Гнізділова О. А. Ідентифікація феномену «науково-педагогічна школа». *Педагогічні науки*: зб. наук. пр. ПНПУ імені В.Г. Короленка. 2014. Вип. 60. С.75–83.
13. Гнізділова О. А. Наукова школа професора А. М. Бойко як ефективна форма розвитку педагогічної науки. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*: [зб.

наук. пр. / за заг. ред. проф. В. І. Євдокимова і проф. О. М. Микитюка]. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 2010. Вип.34. С. 28–37.

14. Гнізділова О. А. Наукові школи Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. *Педагогіка та психологія*: зб. наук. пр. / За заг. ред.: акад. І. Ф. Прокопенка, проф. С.Т. Золотухіної. Х.: Видавець Рожко С. Г., 2016. Вип. 54. С.246–257.

15. Гнізділова О. А. Наукові школи вищих педагогічних навчальних закладів Східної України ХХ століття: теорія, досвід, перспективи: монографія. Полтавський національний педагогічний ун-т імені В.Г. Короленка. Полтава: Вид-во ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2011. 388 с.

16. Гнізділова О. А. Наукові школи у галузі дошкільної освіти. Робоча програма вибіркової навчальної дисципліни для студентів другого (магістерського) рівня спеціальності 012 Дошкільна освіта. Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, 2024. 20 с.

17. Гнізділова О. А. Становлення і розвиток наукових шкіл у галузі дошкільної освіти (др. пол. ХХ – поч. ХХІ ст.). *Педагогічні науки*: зб. наук. пр. ПНПУ імені В. Г. Короленка. 2017. Вип. 69. С. 124–132.

18. Дем'яненко Н. М. Сутність і зміст феномену «наукова школа». Літопис сучасної науки й освіти України. Наукові школи, авторські системи і концепції / Ред. кол.: В. Г. Кремень, В. І. Луговий, О. М. Топузов [та ін.]. Київ: Альфа-Віта, 2018. 180 с.

19. Дошкільна освіта в персоналіях (до ювілею професора К.Й. Щербакової). Наукове видання [упорядники О. Г. Брежнєва, Л. В. Макаренко]. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2016. 248 с.

20. Зербіно Д.Д. Наукова школа: лідер і учні. Львів: Євросвіт, 2001. 208 с.

21. Наукова школа академіка Алли Богущ. Монографія / Упорядник і загальна ред. А. М. Богущ. К.: Видавничий Дім «Слово», 2009. 528 с.

22. Саяпіна С. Публікації та дисертації вітчизняних авторів із питань виховання та навчання дітей дошкільного віку (1960 р. – початок ХХІ століття): бібліограф. покажчик. Слов'янськ: Вид-во Б.І. Маторіна. 2016. 281 с.

23. Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи, збірник наукових праць, за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, Житомир, Україна: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. 692 с.

24. Сходінками історії дошкільної освіти (до 30-річчя спеціальності “Дошкільна освіта” у Бердянському державному педагогічному університеті) / Упорядн. Лілія Макаренко. Бердянськ:Видавець Ткачук О.В. 2015.288с.

25. Школа науки / Зербіно Д. Д., Рибачук А. В. К.: Логос, 2016. 231 с.

РОЗДІЛ 5.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «РАННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЯ ДОШКІЛЬНИКІВ» У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 012 ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

DOI: <https://doi.org/10.33989/pnpu.520.c1626>

Ключові слова: підготовка майбутніх вихователів ЗДО, вихователь ЗДО, рання профорієнтація, формування уявлень про професії в дітей дошкільного віку, діти дошкільного віку.

5.1. Актуальність впровадження вибіркової дисципліни «Рання профорієнтація дошкільників» у систему підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти

Сучасне суспільство зазнає динамічних та трансформаційних змін, що ставить перед системою вищої освіти завдання забезпечити підготовку майбутніх працівників ЗДО до ефективного вирішення нових викликів у розвитку дітей дошкільного віку. Одним із цих викликів є впровадження ранньої професійної орієнтації дошкільників у освітній процес ЗДО.

Система професійної орієнтації в Україні була започаткована на початку ХХ століття і пройшла складний шлях розвитку теоретичних та методичних засад. У «Концепції державної системи професійної орієнтації населення» [26] профорієнтація розглядається як комплекс заходів, спрямованих на підтримку процесу професійного самовизначення та реалізації працездатності особистості, виявлення її здібностей, інтересів, можливостей та інших факторів, що впливають на вибір або зміну професійної діяльності.

Майбутнім педагогам необхідно мати чітке уявлення про процес професійної орієнтації у ЗДО, який має пропедевтичний характер і спрямований на стимулювання раннього інтересу дітей до професійної діяльності дорослих, закріплення цього інтересу та розширення їх знань про світ професій. Зважаючи на

викладене, вважаємо за необхідне обґрунтувати дефініцію «профорієнтація дошкільників».

Профорієнтація дошкільників – це систематичний, цілеспрямований процес формування у дітей дошкільного віку стійкого зацікавлення світом професій, поглиблення знань про професійну діяльність дорослих та уявлень про значення, умови, важливість праці людей – професіоналів; виявлення інтересів і нахилів дитини; створення умов для отримання досвіду професійних дій з метою її майбутнього професійного самовизначення [18].

Узагальнення наукових досліджень з проблеми ранньої професійної орієнтації дітей дошкільного віку дало змогу виокремити напрями, які виділяють науковці у своїх дослідженнях: Л. Артемова, Г. Беленька, З. Борисова, Т. Введенська, Н. Кудикіна, Т. Макєєва, В. Логінова, І. Школьна (формування уявлення про людей-працівників); М. Антонова, О. Гнізділова, І. Гришняєва, Ю. Дубовик, Н. Захарова, О. Чігіріна, І. Єршова (упровадження профорієнтації дітей дошкільного віку в освітній процес ЗДО). Різні аспекти проблеми ознайомлення дітей дошкільного віку з професіями досліджували такі вчені як: А. Булак, Д. Сергєєва (виховання поваги професій дорослих), В. Глотова, В. Сафонова (формування уявлень про працівників-хліборобів), Г. Макєєва, Г. Марочко, Є. Нікітіна (ознайомлення з працівниками сільськогосподарської сфери), Л. Пісоцька (формування знань про робітничий фах) [10, с. 54].

Для визначення змісту знань дітей про професійну діяльність дорослих було проаналізовано Державний стандарт дошкільної освіти в Україні, комплексні освітні програми, рекомендовані Міністерством освіти і науки України.

Базовий компонент дошкільної освіти (БКДО) [1] містить норми та положення, що визначають державні вимоги до рівня освіти, розвитку та виховання дітей. Зміст знань дітей про працю дорослих у БКДО представлено в освітньому напрямі «Дитина у сенсорно-пізнавальному просторі», який передбачає висвітлення питання сприймання дитиною навколишнього світу предметів як витвору, створеного людською працею. У документі зазначається, що діти дошкільного віку мають виявляти інтерес і повагу до професій, виявляти позитивні

емоції та ціннісне ставлення до людської праці та професійної діяльності дорослих, усвідомлювати предмети та їхні властивості, звертати увагу на продукти праці [10, с. 10].

Для визначення змісту ознайомлення дошкільників з професіями ми також звернулися до програм розвитку дітей дошкільного віку. Нами було обрано для аналізу програми «Дитина» та «Впевнений старт», так як вони набули значного поширення в Полтавській області.

Освітня програма для дітей від 2 до 7 років «Дитина» [17] включає в себе окремий підрозділ «Різні професії у світі багато», який спрямований на ознайомлення дітей з різноманітними професіями для розуміння їхньої важливості для кожного. Щоб поглибити та уточнити знання дітей про професійну діяльність дорослих, у програмі наведено перелік професій, систематизований за видом людської діяльності. Наприклад, у молодшому дошкільному віці дітей знайомлять з професіями, які їх оточують, у середньому віці – поглиблюють уявлення про медичні професії, зокрема інформують про роботу хірурга, стоматолога, окуліста, отоларинголога, лікарів «швидкої допомоги», дошкільники усвідомлюють важливість і складність чоловічих і жіночих професій та розширюють свої знання про роботу працівників сільського господарства. У старшому віці – ознайомлюються з представниками творчих та військових професій. Такий підхід сприяє формуванню поваги до різноманітних професій та розширює уявлення дітей про світ праці в різних сферах життя.

Освітня програма «Дитина» вирішує питання ознайомлення дітей з професіями дорослих і акцентує увагу на розвитку поваги до праці людей. У цій програмі простежується тісний зв'язок між формуванням уявлень про професії та іграми, що пропонуються для їх закріплення.

Під час аналізу програм розвитку особливу увагу ми звернули на програму «Впевнений старт», яка, на нашу думку, має стати пріоритетним напрямом у вихованні сучасних громадян із зацікавленістю та сумлінним ставленням до праці. Це пов'язано з тим, що програма націлює педагогів на формування в дітей знань і уявлень про працю за допомогою практичних і наочних методів, які допоможуть їм

побудувати цілісну картину світу. Завдання, запропоновані для ознайомлення дітей дошкільного віку з професіями, спонукають їх мислити, бути самостійними, приймати творчі відповіді та рішення.

Ознайомлення дітей з професіями розглянуто в розділі «Господарсько-побутова діяльність». Під час аналізу програм для молодшого, середнього та старшого дошкільного віку нами було помічено, що їхній зміст ґрунтується на принципах системності та послідовності. Зокрема, програми знайомлять дітей дошкільного віку з працею дорослих, сприяють формуванню в них емоційно-ціннісного ставлення до праці, бережливого ставлення до наслідків праці дорослих, поваги до людей праці. Старших дітей заохочують цікавитися різними видами діяльності працівників, організовувати та практикувати елементи професійної діяльності дорослих, а також бути готовими самостійно виконувати прості дії, характерні для різних професій [25, с. 22] .

До програми додається книга для вихователів та дітей дошкільного віку, окремий розділ якої присвячений ознайомленню дітей з професіями. У розділі «Парк професій: спілкування з майстрами» підкреслюється, що опанування цієї теми дасть змогу дітям: пояснити значення праці в житті людини та суспільства; виявляти інтерес до різних професій та пояснювати їхній зміст і значення; володіти достатнім словниковим запасом для спілкування на теми «професії», «заняття»; знати правила користування деякими основними предметами, необхідними для професійної діяльності. Слід також зазначити, що професії, з якими знайомлять дітей у програмі, розподілені за характером виконуваної працівником роботи («Я працюю в магазині», «Спортивні професії для сильних», «Які професії живуть вдома», «Професія дарувати свято»).

Автори також рекомендують знайомити дітей з представниками таких професій як: медицина, транспорт, торгівля, спорт, військова служба, юриспруденція, праця, сільське господарство, мистецтво. Крім поширених професій вони також рекомендують знайомити дітей з новими професіями, такими як: авіаконструктор, аніматор, пакувальник. Виконуючи завдання програми

«Впевнений старт», діти отримують позитивне уявлення про професії, дізнаються про особливості кожної професії та її переваги.

Таким чином, аналізуючи програми ЗДО та методичне забезпечення ознайомлення дітей з професіями дорослих, можна стверджувати, що сучасна дошкільна освіта орієнтована на розширення знань дітей про найпоширеніші професії та виховання поваги до праці людей. Основна увага приділяється ознайомленню дітей з трудовими процесами, що здійснюються дорослими, та розумінню цінності праці для кожної людини. Саме тому в процесі підготовки майбутнього працівника ЗДО необхідно ознайомити з документами, які забезпечують ефективне та якісне впровадження ранньої профорієнтації у ЗДО.

Безперечно, знання, уміння та майстерність педагога мають визначне значення у формуванні уявлень дітей про різноманітні професії. Педагог, який володіє глибокими знаннями про різні сфери праці та їх особливості, може ефективно впливати на усвідомлення дітьми різноманітності професійного світу. Уміння створювати зацікавленість у дітей до різних професій, розповідати про них цікаво та доступно, а також використовувати різноманітні педагогічні методи та інструменти для активізації їхнього пізнавального інтересу також є надзвичайно важливими. Крім того майстерність у проведенні профорієнтаційних заходів та уміння підтримувати діалог з дітьми з метою виявлення їхніх інтересів та потенційних схильностей є ключовими компонентами в цьому процесі. Тому роль педагога у формуванні уявлень дітей про професії не може бути переоцінена.

Майбутні вчителі повинні мати чітке уявлення про профорієнтаційний процес в ЗДО, який має стимулюючий характер і спрямований на заохочення та закріплення раннього інтересу дітей до професійної діяльності дорослих, а також на розширення їхніх знань про світ праці.

Підготовка майбутніх вихователів до впровадження ранньої профорієнтації у освітній процес ЗДО – це цілеспрямований процес оволодіння студентами необхідною системою теоретичних знань про особливості профорієнтаційної роботи у дошкільному віці; практичних умінь і навичок, щодо впровадження профорієнтаційних форм, методів та засобів в освітній процес ЗДО; готовність

формувати в дошкільників інтерес до певної сфери професії, виявляти і сприяти розвитку їх нахилів та інтересів [9, с. 472].

Для реалізації підготовки майбутніх вихователів до профорієнтаційної роботи в ЗДО нами виділено основні структурні елементи: цільовий, змістовий, діяльнісний, контрольньо-оцінний.

Цільовий аспект включає у себе визначення мети та завдань, вирішення яких впливатиме на результативність підготовки майбутніх педагогів. Цей аспект є ключовим і має вплив на всі інші аспекти. Основною метою є підготовка вихователів до впровадження ранньої профорієнтації в освітньому процесі ЗДО. Зважаючи на розкриття мету виникають наступні завдання:

- розширювати теоретичні знання про специфіку ознайомлення дітей дошкільного віку з різними професіями;
- заохочувати студентів до вивчення проблеми професійної орієнтації дошкільників та використання ці знання у власній педагогічній діяльності;
- формувати уміння та навички використовувати форми, методи та засоби профорієнтації дітей дошкільного віку;
- виховувати в студентів бажання до саморозвитку та самовдосконалення[9, с. 474].

Змістовий компонент включає опис знань та вмінь, якими повинні володіти майбутні вихователі для здійснення ранньої професійної орієнтації.

Під час вивчення дисципліни «Рання профорієнтація дошкільників» студенти оволодівають знаннями про:

- історичні аспекти розвитку професійної освіти дітей дошкільного віку; мету, зміст і завдання ознайомлення дітей дошкільного віку з професіями; методика формування уявлень у дошкільників про професії, трудову діяльність, робочі місця та знаряддя праці; методика використання дидактичних, сюжетно-рольових, комп'ютерних ігор, мультфільмів, художньої літератури, дидактичних картинок під час професійної орієнтації дітей дошкільного віку;
- особливості формування ціннісного ставлення до праці;
- новітні технології і засоби професійної орієнтації дошкільників;

- принципи сприяння гендерній рівності та усвідомлення гендерних аспектів у формуванні уявлень дітей дошкільного віку про професії, а також причини виникнення гендерних стереотипів у їхньому виборі професійної діяльності.

У процесі опанування курсу студенти набувають комплексу вмінь та навичок:

- аналізувати нормативні документи, що визначають зміст, який формує уявлення дітей дошкільного віку про працю дорослих;

- диференціювати професії за знаряддями праці, місцем роботи та трудовою поведінкою;

- забезпечувати проведення професійної орієнтаційної роботи з дітьми дошкільного віку;

- добирати ефективні форми, методи та засоби професійної орієнтації дітей дошкільного віку;

- використовувати різноманітні форми ігрової діяльності, такі як дидактичні, комп'ютерні та рольові ігри, для поглиблення уявлень дошкільників про професійну діяльність дорослих.

- відбирати літературні твори та мультфільми з професійною тематикою та використовувати їх у навчальному процесі у дошкільних закладах;

- використовувати форми співпраці закладу дошкільної освіти із сім'єю для формування в дітей дошкільного віку уявлень про професійну діяльність дорослих.

Це відображає процес підготовки вихователів до здійснення профорієнтаційної роботи в ЗДО з використанням різних форм, методів та засобів роботи з дітьми дошкільного віку та батьками. Слід пам'ятати, що позитивна, педагогічна взаємодія між студентами та викладачами, заснована на довірі та чесних стосунках, має велике значення.

Одним з головних складових компонентів є діяльнісний, адже він відображає процесуальність підготовки вихователів до впровадження профорієнтаційної роботи у ЗДО шляхом використання різних форм, методів та засобів роботи з

дітьми дошкільного віку та батьківським колективом. Слід додати, що важливого значення набуває активна, педагогічна взаємодія студентів та викладача, взаємини яких побудовані на довірі і щирих відносинах [9, с. 475].

Контрольно-оцінний компонент є невід'ємною частиною навчального процесу. Він надає інформацію про досягнуті результати, порівнюючи їх з критеріями (образ/ціль), і таким чином забезпечує необхідні умови для корекції тобто зворотний зв'язок між викладачем і студентом. Викладачі можуть використовувати усне або письмове опитування, опитувальники тверджень, письмову перевірку проблем і ситуацій, перевірку виконання практичних завдань, підготовку есе та слайд-презентацій, модульні тести тощо. Важливу роль у цій роботі відіграє самооцінювання. Це пов'язано з тим, що самооцінка студентами результатів навчання веде до їх усвідомлення та самовдосконалення

Викладання вибіркового компоненту «Рання профорієнтація дошкільників» під час фахової підготовки майбутніх вихователів є невід'ємною складовою комплексного підходу до підготовки кваліфікованих фахівців у галузі дошкільної освіти. Ця дисципліна ставить перед майбутніми фахівцями завдання ознайомлення дітей з різноманітними аспектами професійного світу, сприяючи формуванню їхнього розуміння та усвідомлення суспільної реальності та трудових можливостей. Передача цих знань та навичок є ключовою для розвитку гнучких та адаптивних механізмів самовизначення в дітей від самого раннього віку. Вивчення ранньої профорієнтації допомагає майбутнім педагогам усвідомити важливість та вплив різноманітних факторів, які визначають вибір професії в майбутньому. Це включає в себе розуміння особистісних особливостей дітей, їхніх інтересів, здібностей, а також розвиток вмінь сприймати та аналізувати інформацію про різні професійні сфери. Такий глибокий аналіз сприяє формуванню компетентних вихователів, здатних створювати стимулююче навчальне середовище та сприяти розвитку дитячих талантів і здібностей.

До того ж викладання цієї дисципліни відображає сучасні тенденції у сфері освіти, спрямовані на розвиток компетентностей, необхідних для успішної адаптації дітей у сучасному глобалізованому світі. Урахування ранньої

профорієнтації в педагогічній підготовці студентів є стратегічно важливим для забезпечення високого рівня якості дошкільної освіти та підтримки розвитку індивідуальних потенцій кожної дитини.

Також слід наголосити, що на кафедрі дошкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка проводилося дисертаційне дослідження Ю. Дубовик на тему «Формування уявлень про професії у дітей дошкільного віку» [13], яке є складником науково-дослідної теми кафедри «Інноваційний потенціал професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти» (державний реєстраційний номер 0117U003222). Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор О. Гнізділова.

Науковцями розроблено авторську технологію збагачення уявлень у дітей про професії, яка передбачає: впровадження у освітній процес ЗДО оновленого змісту, методів і засобів формування уявлень про професії: запровадження принципу гендерної рівності під час організованої освітньої роботи в ЗДО з формування у дітей елементарних професійних уявлень: взаємодію педагогів і сім'ї в процесі ознайомлення дошкільників з професійною діяльністю дорослих.

Метою реалізації технології визначено формування в дітей дошкільного віку ґрунтовних уявлень про професійну діяльність дорослих, розвиток інтересу до світу професій та бажання виконувати трудову діяльність, виховання поваги до праці інших. Концептуальну основу технології склали принципи системності, цілісності, послідовності, гуманізму, гендерної рівності, творчого підходу до розвитку особистості. Для її реалізації було визначено такі компоненти: когнітивно-знаннєвий, мотиваційно-ціннісний, діяльнісний.

Концептуальна основа методики ґрунтується на принципах системності, цілісності, послідовності, гуманізму, гендерної рівності та творчого підходу до розвитку особистості. У її реалізації виокремлено такі елементи: когнітивно-знаннєвий, мотиваційно-ціннісний та діяльнісний. Для реалізації когнітивно-знаннєвого компоненту було розроблено серію ілюстративних картинок та дидактичних ігор, підібрано фрагменти мультфільмів зі змістовною інформацією про представників різних професій, трудову діяльність, знаряддя і результати праці

та робочі місця. Для реалізації мотиваційно-ціннісного компоненту були відібрані мультфільми, що акцентують увагу на важливості праці як для суспільства, так і для окремої людини. Заняття включали дидактичні ігри, комп'ютерні вправи та сюжетно-рольові ігри, спрямовані на закріплення уявлень дітей про професії та виявлення інтересів і вподобань дошкільників до певних професій. З метою ознайомлення дітей з професіями, що з'являються на новому ринку праці, було розроблено вімельбух «Калейдоскоп професій», який включає дидактичні ігри та комп'ютерні вправи. Науковцями було розроблено календарно-тематичне планування, яке містило оновлений зміст формування у дітей старшого дошкільного віку про професії, форми, методи та засоби роботи з дітьми старшого дошкільного віку. Для роботи з батьківським колективом, запропоновано перспективний план організаційно-просвітницької роботи, використання якого сприяє підвищенню ефективності формування уявлень дошкільників про професії.

Розроблена технологія пройшла широку апробацію в ЗДО Зокрема, впроваджено в освітній процес Полтавського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 36 «Школа здоров'я» Полтавської міської ради Полтавської області (Довідка № 87 від 29.07.2021 р.), Комунальний заклад «Полтавський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 17 «Школа здоров'я» Полтавської міської ради Полтавської області (Довідка № 01-24/68 від 29.07.2021 р.), Комунальний заклад «Полтавський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 60 «Червона шапочка», Полтавської міської ради Полтавської області (Довідка № 01-24/88 від 29.07.2021 р.), Полтавський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 40 «Ромашка» Полтавської міської ради Полтавської області (Довідка № 71 від 02.08.2021 р.). Полтавський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 74 «Джерельце» Полтавської міської ради Полтавської області (Довідка № 106 від 02.08.2021 р.), Генічеський заклад дошкільної освіти ясла садок № 14 «Колосок» Генічеської міської ради Херсонської області (Довідка № 71 від 02.08.2021 р.), Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського області (Довідка № 77 від 09.09.2021 р.).

У результатах експериментального дослідження простежено динаміку зміни за когнітивно-знаннєвим, мотиваційно-ціннісним, діяльнісним компонентами, що засвідчує ефективність теоретично обґрунтованої та експериментально перевіреної технології формування в дітей дошкільного віку уявлень про професійну діяльність дорослих.

З метою підвищення рівня обізнаності вихователів ЗДО з проблемою професійної орієнтації дітей дошкільного віку науковцями було розроблено та запроваджено авторський спецкурс «Ознайомлення дітей дошкільного віку з професіями дорослих у сучасному ЗДО» для вихователів в Полтавському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського. У 2021 році Юлія Олександрівна видала методичний посібник «Калейдоскоп професій. Використання комп'ютерних ігор у процесі ознайомлення дошкільників з професіями» [11], адресований педагогам ЗДО, гувернерам, батькам, студентам спеціальності 012 Дошкільна освіта. Він вміщує контент авторських комп'ютерних дидактичних ігор та методичку їх використання. У 2023 році видано дитячу книгу «Неймовірний світ професій» [12], присвячену темі ознайомлення дітей з професійною діяльністю дорослих. Віммельбух спрямований на формування в дітей інтересу до світу професій та бажання виконувати професійну діяльність. Книга адресована допитливим дітям дошкільного віку, педагогам закладів дошкільної освіти, гувернерам, батькам.

Упровадження авторської технології сприяло підвищенню рівня обізнаності дітей старшого дошкільного віку з професіями, виявленню дітьми поваги до своєї та чужої праці. Практична цінність авторської технології полягає в тому, що в дітей дошкільного віку з'явився стійкий пізнавальний інтерес до різних сфер професійної діяльності дорослих; дошкільники виявили бажання займатися професійною діяльністю, що виражалася в трудовій та ігровій вільності. Батьки дітей дошкільного віку переглянули своє ставлення до важливості ознайомлення дітей з професіями та впровадження ранньої профорієнтації в освітній процес ЗДО, збагатили свої знання про сучасний світ професій, особливості ознайомлення дітей з професійною діяльністю дорослих.

Для більш детального розгляду теми перейдемо до загального аналізу і структурно-змістовного огляду освітнього компоненту «Рання профорієнтація дошкільників».

5.2. Загальний аналіз і структурно-змістовий огляд освітнього компоненту «Рання профорієнтація дошкільників»

Згідно з вимогами сучасного освітнього середовища рання профорієнтація в дошкільному віці набуває нового значення та вимагає системного підходу до організації освітнього процесу. Одним з ключових аспектів цього підходу є не лише ознайомлення дітей з різноманітними професіями, але й стимулювання їхніх інтересів, впевненості у власних можливостях та розвиток ключових навичок, необхідних для успішного вибору професії в майбутньому. Саме тому важливо підготувати педагогічних працівників для успішної реалізації ранньої профорієнтації дітей у ЗДО.

У цьому розділі ми розглянемо ключові аспекти освітнього компоненту «Рання профорієнтація дошкільників», звертаючи увагу на структуру, зміст, методи навчання та педагогічні підходи, що сприяють ефективному розвитку професійної свідомості та компетентностей майбутніх педагогів дошкільної освіти та формування знань про особливості організації трудового виховання у ЗДО та впровадження ранньої профорієнтації в освітній процес дитячого садка.

Вибірковий освітній компонент «Рання профорієнтація дошкільників» спрямований на підготовку висококваліфікованих фахівців дошкільного профілю до впровадження ранньої професійної орієнтації в освітній процес закладу дошкільної освіти.

Метою вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Рання профорієнтація дошкільників» є засвоїти основи професійної діяльності педагога в галузі трудового виховання дошкільників, підготувати майбутнього працівника ЗДО до здійснення профорієнтаційної роботи з дітьми дошкільного віку, використовуючи новітні засоби ознайомлення дітей з професіями.

Навчальна дисципліна «Рання профорієнтація дошкільників» є вибіркоким освітнім компонентом, який вивчається на третьому році здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми «Дошкільна освіта. Сімейне виховання» у шостому семестрі та на другому році здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми «Дошкільна освіта (скорочений термін)» у третьому семестрі [30].

Цей курс передбачає 4 кредити ЄКТС, що відображає загальну кількість годин в обсязі 120 годин. Цей час розподілено таким чином: 24 години для лекційних занять, 24 години для практичних занять і 72 години призначено для самостійної роботи студентів з навчальним матеріалом. Курс організовано з урахуванням одного семестру. Підсумковий контроль здійснюється шляхом складання студентами заліку. Пропонуємо переглянути опис освітнього компоненту (табл. 5.2.1).

Якісне викладання дисципліни «Рання профорієнтація дошкільників» визначається не лише професійною компетентністю викладача, але й наявністю необхідного, сучасного матеріально-технічного забезпечення. Матеріальні ресурси, доступні для навчання, включають навчально-методичний комплекс, методичні посібники, мультимедійні засоби (у тому числі презентації), фонди бібліотеки, доступ до інтернет-ресурсів тощо. Це забезпечує студентам і викладачам необхідні ресурси для вивчення сучасних теоретичних концепцій та методів ранньої профорієнтації.

Таблиця 5.2.1.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни (за вибором)	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
	За вибором	
Кількість кредитів ЄКТС – 4	ДО(св)-35,36,37	ДО-37
Загальна кількість годин – 120	Рік підготовки:	
	3-й	
Кількість змістових модулів – 2	Семестр	
	6-й	
	Лекції	
	24 год.	6 год.
	Семінарські заняття	
	Практичні заняття	
	24 год.	6 год.
	Лабораторні заняття	
	Самостійна робота	
	72 год.	108 год.
	Вид підсумкового контролю: залік	
	Мова навчання	Українська

Використання цих ресурсів дозволяє оптимізувати навчальний процес, підвищує ефективність усвідомлення та застосування знань студентами в контексті вивчення професійної орієнтації дошкільників. Таке матеріальне забезпечення стимулює розвиток наукових досліджень та практичних навичок в галузі ранньої професійної орієнтації, сприяючи підготовці висококваліфікованих фахівців у сфері дошкільної освіти.

Для впровадження дисципліни було розроблено та впроваджено навчальні та інструктивно-методичні матеріали, спеціально адаптовані для потреб курсу «Рання профорієнтація дошкільників». Ці матеріали включають в себе комплекси теоретичних та практичних завдань, методичні рекомендації щодо організації занять та виконання практичних вправ, а також розроблені презентації та інші

мультимедійні засоби для наочності інформації. Ці матеріали створені з метою полегшення процесу навчання та забезпечення студентів необхідними ресурсами для успішного засвоєння матеріалу та відповідного його застосування в практичній діяльності. Розробка таких матеріалів є важливою складовою ефективного проведення курсу та сприяє підвищенню якості освітнього процесу. А саме:

- робоча програма навчальної дисципліни підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітніх програм «Дошкільна освіта. Сімейне виховання» [29], «Дошкільна освіта (скорочений термін)» [30];
- силабус вибіркового освітнього компоненту;
- опорні конспекти лекцій;
- методичні рекомендації до проведення практичних занять;
- тестові завдання для забезпечення поточного та модульного контролю знань;
- ректорська контрольна робота;
- критерії оцінювання навчальних знань студентів.

Робоча програма навчальної дисципліни «Рання профорієнтація дошкільників» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, а також силабус вибіркового освітнього компоненту були створені відповідно до вимог освітньо-професійних програм «Дошкільна освіта. Сімейне виховання», «Дошкільна освіта (скорочений термін)» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта». Ці документи пройшли обговорення та схвалення на засіданні кафедри дошкільної освіти, були узгоджені з гарантами освітніх програм, а також затверджені вченою радою факультету педагогічної і мистецької освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Зміст освітнього компоненту «Рання профорієнтація дошкільників» систематично відтворюється в його навчально-методичному забезпеченні. У таблицях 5.2.2 та 5.2.3 надано інформацію про теми, розподіл часу за різними формами навчальної роботи, методи контролю, а також максимальну кількість балів, які студенти можуть отримати під час різних видів оцінювання.

Для глибокого засвоєння навчальної дисципліни «Рання профорієнтація дошкільників» студенти активно користуються навчально-методичними та інструктивними матеріалами як частиною позааудиторної підготовки. Це сприяє їх підготовці до практичних занять та виконанню самостійних завдань.

Кожна тема дисципліни має чітко визначену дидактичну мету, питання для обговорення під час занять, рекомендовану літературу та поради, спрямовані на краще усвідомлення матеріалу та підготовку до дискусій та самостійної роботи. Встановлені критерії оцінювання завдань допомагають студентам визначити свій рівень засвоєння матеріалу та підвищити ефективність навчання.

Таблиця 5.2.2

Структура навчальної дисципліни «Рання профорієнтація

дошкільників» для студентів денної і заочної форми навчання

Назви тем	Кількість годин				Кількість годин			
	Денна форма				Заочна форма			
	Лекції	Практ / Лаборат. заняття	Семінар. заняття	Само ст. робота	Лекції	Практ / Лаборат. заняття	Семінар. заняття	Само ст. робота
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<i>Змістовий модуль 1. Теоретико-методичні основи процесу ранньої профорієнтації дітей дошкільного віку</i>								
Тема № 1. Теоретичні основи проблеми ранньої профорієнтації дітей дошкільного віку	2	2		6				11
Тема № 2. Професія. Типи професій.	2	2		6				11
Тема №3. Допрофесійне самовизначення і рання профорієнтація	2	2		6	2	2		10

Продовж. табл. 5.2.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Тема № 4. Зміст професійної орієнтації дітей дошкільного віку	2	2		6				8
Разом за модуль	8	8		24	2	2		40
<i>Змістовий модуль 2. Методика професійної орієнтації дошкільників у ЗДО</i>								
Тема № 5–6. Форми професійної роботи у ЗДО	4	4		12				16
Тема № 7. Методи реалізації змісту професійної орієнтації дошкільників	2	2		6	2	2		8
Тема № 8–9. Використання засобів навчання в процесі формування уявлень у дітей дошкільного віку про професії	4	4		12				16
Тема № 10. Застосування принципу гендерної рівності у процесі ранньої професійної орієнтації дошкільників	2	2		6				10
Тема № 11. Педагогічна взаємодія педагогів з сім'єю у процесі професійної орієнтації дошкільників	2	2		6	2	2		8

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Тема № 12. Наступність і перспективність у процесі ранньої профорієнтації дітей дошкільного й молодшого шкільного віку	2	2		6				10
Разом за модуль	16	16		48	4	4		68
Усього годин	24	24		72	6	6		108

Таблиця 5.2.3

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Поточний, модульний контроль та самостійна робота																				С у м а	
Змістовий модуль №1										Змістовий модуль № 2											
Т1		Т2		Т3		Т4		Т5-6		Т7		Т8-9		Т10		Т11		Т12		МК Р	
Ауд. р-та	СРС	Ауд. р-та	СРС	Ауд. р-та	СРС	Ауд. р-та	СРС	Ауд. р-та	СРС	Ауд. р-та	СРС	Ауд. р-та	СРС	Ауд. р-та	СРС	Ауд. р-та	СРС	Ауд. р-та	СРС	За виконання	
4	4	4	4	4	4	4	4	8	8	4	4	8	8	4	4	4	4	4	4	4	100

Пропонуємо більш детально розглянути зміст дисципліни «Рання профорієнтація дошкільників».

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ РАННЬОЇ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Тема № 1. Теоретичні основи проблеми ранньої профорієнтації дітей дошкільного віку. Основи ранньої профорієнтації дітей у дошкільному віці. Аналіз досліджень сучасних вчених, щодо особливостей організації трудового виховання дітей дошкільного віку у ЗДО. Визначення ролі трудового виховання в умовах пошуку нових підходів до організації освітнього процесу у дошкільних закладах. Різні підходи до визначення сутності поняття «професія», «профорієнтація».

Тема №2. Професія. Типи професій. Поняття професія. Основні типи професій. Сучасний ринок праці та перспективи його розвитку. Основні професійні сфери та шляхи розвитку кар'єри всередині них. Аналіз психотипів особистості (зокрема за методикою Джона Холланда), типів інтелекту (за методикою розвитку Говарда Гарднера), мотивації, прагнень, цілей та цінностей дитини в процесі формування уявлень про працю.

Тема №3. Допрофесійне самовизначення і рання профорієнтація. Завдання профорієнтаційної роботи з дітьми дошкільного віку. Сутність і основні стратегії профорієнтаційної роботи у закладі освіти. Функції, основні методики профорієнтації у ЗДО.

Тема № 4. Зміст професійної орієнтації дітей дошкільного віку. Зміст ознайомлення дітей дошкільного віку з професіями. Особливості формування ціннісного ставлення до праці. Аналіз нормативних документів, що регламентують зміст професійної орієнтації дітей дошкільного віку. Особливості ознайомлення дітей із сучасними професіями.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.

МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗДО

Тема № 5–6 Форми профорієнтаційної роботи у ЗДО. Проведення спостереження і екскурсій для формування у дітей уявлень про працю та професійні дії представників різних професій. Використання бесіди у профорієнтаційній роботі з дітьми. Характерні риси сюжетно-рольової гри з виробничими сюжетами. Значення сюжетно-рольової гри в процесі професійної орієнтації дошкільників. Педагогічне керівництво розвитком сюжетно-рольових ігор з виробничим сюжетом і взаємин дітей у них. Організація заняття профорієнтаційного змісту.

Тема № 7. Методи реалізації змісту професійної орієнтації дошкільників. Дидактична гра як вид ігрової діяльності та метод ознайомлення дошкільників з професійною діяльністю дорослих. Зміст, структура, види дидактичних ігор з ознайомлення дітей з професіями, методика педагогічного керівництва ними в

різних вікових групах. Використання прийомів мнемотехніки в процесі ранньої профорієнтації дошкільників.

Тема № 8–9 Використання засобів навчання в процесі формування уявлень у дітей дошкільного віку про професії. Засоби ознайомлення дітей з професіями та методика їх керівництвом. Особливості використання мультфільмів в процесі профорієнтації дошкільників. Аналіз змісту радянських та сучасних мультиплікованих фільмів, які спрямовані на ознайомлення дітей з працею та професіями дорослих. Методика використання відеосюжетів із мультфільмів та заняттях з ознайомлення дітей дошкільного віку з професіями. Використання картин у процесі профорієнтації дітей дошкільного віку. Значення дитячої літератури для формування у дітей знань про професії.

Тема № 10. Застосування принципу гендерної рівності у процесі ранньої профорієнтації дошкільників. Вплив гендерних уявлень на формування уявлень про розподіл професійних ролей між особами різних статей. Фактори, що породжують гендерні стереотипи у виборі професій. Необхідність застосування принципів гендерної лояльності та рівності у формуванні уявлень про професії у дошкільників. Ефективні форми і методи виховної роботи, які можна використовувати в дошкільних закладах для розширення уявлень дітей про розподіл праці та соціальних ролей з точки зору статі.

Тема № 11. Педагогічна взаємодія педагогів з сім'єю у процесі професійної орієнтації дошкільників. Значення батьківського впливу на професійне самовизначення дітей у майбутньому. Вплив сім'ї на особистісне та професійне самовизначення підлітків. Форми спільної роботи дошкільного закладу з родиною у професійній орієнтації дітей дошкільного віку. Участь батьків процесі створення комфортного предметно - розвивального середовища.

Тема № 12. Наступність і перспективність у процесі ранньої профорієнтації дітей дошкільного й молодшого шкільного віку. Порівняльний аналіз змісту формування уявлень дітей про професії у ЗДО і НУШ. Виділення завдань профорієнтації в ЗДО і школі.

Слід зазначити, що в рамках освітньої програми «Рання професійна орієнтація дітей дошкільного віку» особлива увага приділяється підготовці майбутніх вихователів, які організують ранню професійну орієнтацію дітей дошкільного віку. Для досягнення цієї мети студентам надаються спеціальні завдання для практичної та самостійної роботи, спрямовані на розвиток їх компетентностей щодо здійснення професійної орієнтації дітей та використання інноваційних методів у цьому процесі.

Пропонуємо розглянути практичні завдання на заняттях з дисципліни «Рання професійна орієнтація дошкільників»:

1. Підберіть одну статтю з проблеми професійної орієнтації дітей дошкільного віку в інтернеті та здійсніть її аналіз.
2. Проаналізуйте Базовий компонент дошкільної освіти з проблеми ознайомлення дітей з працею дорослих.
3. Проаналізуйте чинні програми розвитку з теми заняття та выпишіть сюжетно-рольові ігри, які б можна було використовувати в процесі професійної орієнтації дошкільників.
4. До кожного типу професій за предметом праці підберіть приклади професій (не менше 10). Оформіть у вигляді таблиці.
5. Визначте перелік професій майбутнього, з якими слід познайомити дітей дошкільного віку. Виділіть одну професію та розробіть бесіду для ознайомлення з нею (використовуйте наочний матеріал).
6. Выпишіть дидактичні ігри, які б можна було використовувати в процесі професійної орієнтації дошкільників.
7. Визначте вплив героїв мультфільмів та книжок на вподобання дітей до певної професії.
8. Запишіть основні гендерні стереотипи сучасного суспільства, які впливають на розподіл праці між представниками різних статей.
9. Підготуйте зразок анкети для батьків «Формування знань дітей про професії у сім'ї».

10. Перегляньте дитячі книги для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Визначте спільне та відмінне. За посиланням можна переглянути посібники для школярів: <https://kariera.in.ua/uk/courses/?tags=371>.

Крім того важливою частиною навчального процесу є практичні вправи, завдання з вивчення реальних прикладів профорієнтаційної роботи в дошкільних закладах та розробка оригінальних методик і матеріалів для такої роботи.

Одним з основних шляхів досягнення мети освітнього компоненту є систематична внутрішня робота з підвищення кваліфікації та безперервного особистісного розвитку студентів. Зважаючи на це нами були розроблені завдання для самостійної роботи:

1. Пройдіть тестування визначення типу особистості і типу інтелекту. Прикріпіть скріншот результатів. Проаналізуйте свою відповідь. <https://hryoutest.in.ua/profession-test>.

2. Оберіть дві професії та представте їх за допомогою картинок, відео, аудіо (знаряддя праці, спеціальний одяг, значення праці, її результат тощо).

3. Відповідно до програмових вимог розробіть опитування обізнаності дітей з професіями дорослих.

1. Розробіть екскурсію до місця праці (за вибором студента).

2. Розробіть сценарій зустрічі з представниками професії.

3. Підберіть 3 сюжетно-рольові гри з ознайомлення дітей з професіями.

4. Виготовте самостійно відповідно до теми заняття дидактичну гру з описом правил та методики використання

Зразок оформлення гри:

Назва

a. Вікова група (див. програму)

c. Мета

d. Матеріал

e. Хід гри

- Підготуйте мнемокарту з ознайомлення дітей з професією. Зразок можна переглянути за посиланням https://drive.google.com/drive/folders/12w9Nb3Qu79njKmnw2HvdPhsjFJ9rI0cd?usp=share_link.

- Підберіть зразки мультфільмів, у яких би зверталася увага на формування в дітей працьовитості чи ознайомлення з професіями. (Додайте скріншот і посилання).

- Підберіть картини, які б можна було використати для профорієнтації дошкільників.

- Проаналізуйте дитячу літературу, яка відповідає темі заняття.

- Підберіть мультфільми, які б можна було використати для формування в дітей гендерної толерантності та рівності.

- Підберіть дидактичні та сюжетно-рольові ігри з виховання в дітей гендерної рівності, опишіть методику їх використання.

- Перегляньте відеоролик та запропонуйте рекомендації для батьків дошкільників з профорієнтації дошкільників <https://hryoutest.in.ua/lessons/osnovni-metodi-proforyentaciji-zgidno-vikovih-osoblivostey-ditey>. Оформіть рекомендації у формі буклету-пам'ятки.

- Проаналізуйте програми розвитку дітей дошкільного віку та підручники НУШ та виділіть схоже та відмінне. Оформіть у вигляді таблиці.

Студенти уважно досліджують тему формування уявлень дітей про професії під час написання курсових та магістерських робіт. Вони глибоко аналізують різноманітні аспекти цього процесу, досліджують вплив різних факторів на формування уявлень дітей про професійну діяльність, а також розглядають ефективні методи та стратегії впливу на цей процес. Через систематичне дослідження цієї теми студенти розширюють свої знання та розвивають навички, що сприяють подальшій професійній підготовці та практичній діяльності у сфері ранньої професійної орієнтації для дошкільників. Серед основних тем дослідження такі: роль вихователів у формуванні уявлень дітей про професії, аналіз

ефективності різних методів інформування та ознайомлення з різними професіями, а також оцінка впливу середовища на формування професійних уподобань дітей.

Студентам пропонуються такі теми для дослідження:

1. Використання мультфільмів у процесі ранньої профорієнтації дошкільників.
2. Використання дидактичних ігор у процесі профорієнтації дошкільників.
3. Виховний потенціал сучасної дитячої літератури в процесі професійної орієнтації дошкільників.
4. Реалізація принципу гендерної рівності у процесі формування уявлень у дітей дошкільного віку про професії дорослих.
5. Застосування комп'ютерних ігор в процесі ознайомлення дітей дошкільного віку з професіями.
6. Застосування віммельбухів в процесі ознайомлення дошкільників з професійною діяльністю дорослих.
7. Формування у дітей дошкільного віку уявлень про ремісничі професії.
8. Формування у дошкільнят уявлень про «мужні» професії.
9. Використання летбуку як засобу ознайомлення дітей з професіями.
10. Використання прийомів мнемотехніки в процесі профорієнтації дітей дошкільного віку.

Усе зазначене свідчить про те, що ефективним елементом у засвоєнні знань студентами першого рівня вищої освіти спеціальності 012 «Дошкільна освіта» з дисципліни «Рання профорієнтація дошкільників» є належне структурно-змістове наповнення освітнього компоненту. Студенти знайомляться з методами та стратегіями виявлення та розвитку професійних уподобань дітей, вивчають основні підходи до здійснення профорієнтаційної діяльності з дітьми дошкільного віку.

5.3. Методи та форми організації навчального процесу зі студентами у рамках вивчення дисципліни «Рання професійна орієнтація дошкільників»

Навчальний процес у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка втілюється через комплекс організаційних форм навчання. Формування знань та вмінь впровадження ранньої профорієнтації

відбувається внаслідок послідовного формування у студентів системи теоретичних знань про особливості впровадження профорієнтації у ЗДО, через насичення їх педагогічного досвіду. Таким чином, основний акцент у підвищенні професійної компетентності майбутніх вихователів під час вивчення основ профорієнтації робиться на спонуканні студентів до використання різноманітних методів та засобів профорієнтаційної роботи в ЗДО на основі власних розробок (наприклад, дидактичних ігор, таблиць, картин), що відповідають віковим потребам дітей, їхнім інтересам та сучасним вимогам ринку праці, а також на навчанні студентів складати конспекти заходів, спрямованих на знайомство дітей з професійною діяльністю дорослих.

Для роботи зі студентами використовуються як традиційні, так і інноваційні форми навчання. Ми особливу увагу приділяли класичній формі викладання цієї дисципліни, відомої як «лекція-візуалізація». Це означає використання аудіо-відеотехніки для наочного представлення матеріалу під час лекцій. Під час проведення лекцій-візуалізацій ми користувалися різноманітними візуальними засобами, такими як слайди презентацій, комп'ютерні ігри, веб-сайти, відеофрагменти, мультфільми, схеми та таблиці. Під час лекцій-візуалізацій створюється інтерактивне середовище, де студенти мають можливість активно взаємодіяти з візуальними матеріалами. Вони можуть задавати питання, обговорювати презентований матеріал, а також долучатися до додаткових досліджень за допомогою вебресурсів та інтерактивних завдань. Такий підхід стимулює активну участь студентів у освітньому процесі та сприяє кращому засвоєнню та розумінню матеріалу.

Зокрема з дисципліни було проведено такі лекції: «Теорія трудового виховання дітей в історичній ретроспективі», «Виховання дітей в праці», «Зміст роботи з дітьми старшого дошкільного віку з ознайомлення з працею дорослих», «Використання методів ознайомлення дітей дошкільного віку з професійною діяльністю дорослих в освітньому процесі ЗДО», «Засоби формування у дошкільників уявлень про професії», «Особливості застосування принципу

гендерної рівності у процесі формування уявлень про професії», «Взаємозв'язок педагога і сім'ї в процесі ознайомлення дітей з професіями».

Поряд з традиційними методами навчання використовуються інноваційні підходи, зокрема інформаційно-комунікативні технології (ІКТ). Наприклад, викладачі розміщували матеріали курсу (рис. 5.3.1) та практичні завдання (рис. 5.3.2) на платформі дистанційного навчання Moodle і проводили мультимедійні лекції за допомогою застосунку Zoom.

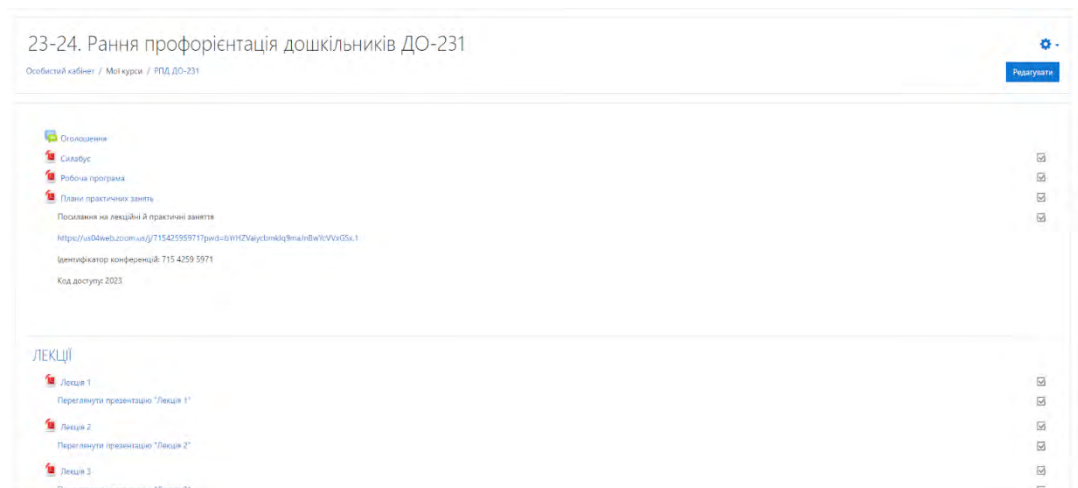

Рис. 5.3.1. Матеріали курсу на платформі дистанційного навчання Moodle

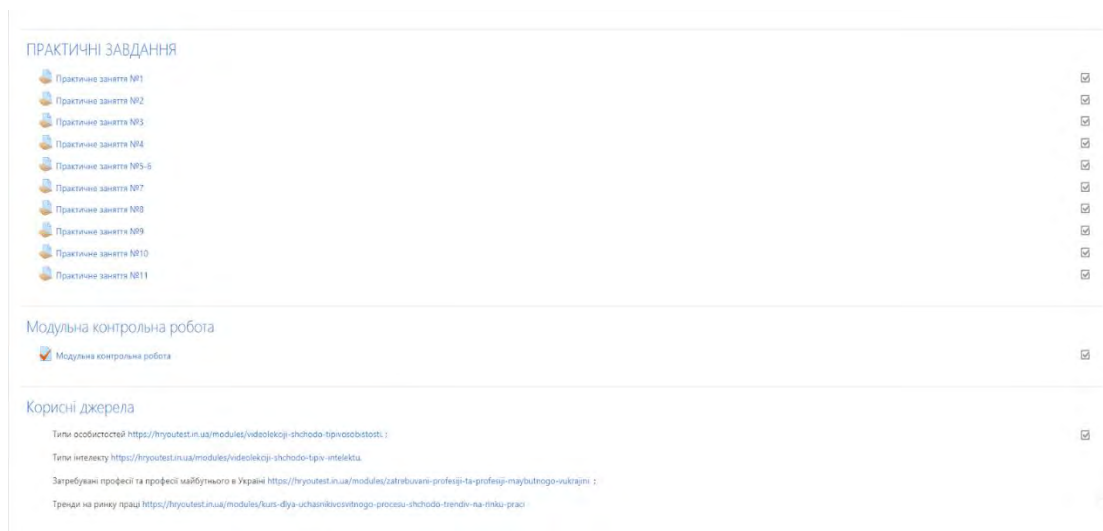

Рис. 5.3.2. Практичні завдання курсу на платформі дистанційного навчання Moodle

Завдяки інформаційно-комунікативним технологіям теоретична інформація на лекціях подавалася не лише у вигляді усного викладання, а також за допомогою тексту, звуку та зображень. З використанням мультимедійних матеріалів стало можливим показ відеофрагментів виступів педагогів дошкільної освіти,

використання інтерактивних ігор («Kahoot» та «Flippity») для перевірки розуміння матеріалу. Візуальні матеріали допомагають залучити увагу студентів, стимулюють їх активність, захоплюють процесом навчання та мотивували до глибшого засвоєння знань.

Під час вивчення курсу «Рання профорієнтація дошкільників» студенти мають можливість ознайомитися з авторськими розробками викладачів, що дозволяє здобувачам отримати унікальний погляд на питання профорієнтації та ознайомитися з інноваційними підходами до цієї проблематики (рис. 5.3.3, рис. 5.3.4) [3-8; 11-15].

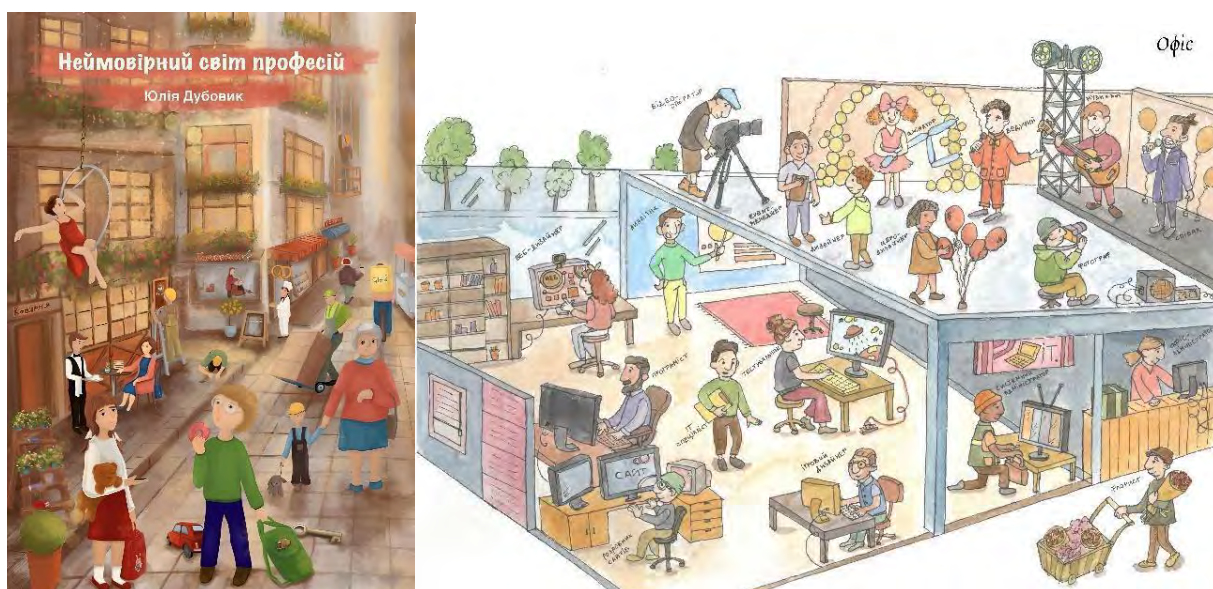

Рис.5.3.3. Авторський вімельбух «Неймовірний світ професій»

Комп'ютерну гру можна завантажити за QR-Code

ОПИС ГРИ

Комп'ютерна гра спрямована на поглиблення й закріплення у дітей старшого дошкільного віку уявлень про сучасні професії та ремесла, знаряддя, місце та результат їхньої праці, висловлення поваги до трудової діяльності інших. Під час гри діти удосконалюють знання про працівників ферми, будівництва, кав'ярні, театру, лікарні, банку, служби порятунку, салону краси, IT-сфери; спійманосять представників професій із знаряддями, місцем та результатами їхньої праці; закріплюють уявлення про ремесла України, зіставляючи представників професій (винивальники, гончар, ливарка, коваль, чоботяр, різьбяр) з результатами їхньої праці; поглиблюють знання про професії, що виникають на новому ринку праці (аніматор, пілейоло, імітаційкер, event-менежер, флорист, аеродизайнер, бариста, ландшафтний дизайнер, IT-спеціаліст, гример, копрайтер, іпнолог,

25

Рис.5.3.4. Методичний посібник «Калейдоскоп професій. Використання комп'ютерних ігор у процесі ознайомлення дошкільників з професіями».

Під час проведення практичних занять звертається увага на використання педагогічного досвіду студентів, який вони отримали під час спостережень за роботою вихователів та власної роботи з дітьми під час практики. Крім того, студентам пропонуються різноманітні завдання, що спонукають їх до активного пізнання та роздумів. Наприклад, під час вивчення дисципліни «Рання профорієнтація» студенти виконують такі завдання як: «Підберіть одну статтю з проблеми профорієнтації дітей дошкільного віку в інтернеті та здійсніть її аналіз», «Згадайте ким ви хотіли стати в дитинстві. Чи справдилися ваші думки? (опишіть)», «Напишіть, чому ви здійснили саме такий вибір професії?».

Особливу увагу під час викладання дисципліни звертають на використання групових завдань, наприклад, спільне складання конспектів для екскурсій з ознайомлення дітей з професіями або розробка анкет для батьків з метою формування у дітей уявлень про професії в сім'ї. Крім того, студенти у групах відтворюють фрагменти батьківських зборів тощо. Подібні завдання допомагають студентам не лише закріплювати отримані знання, а й розвивати аналітичні та

комунікативні навички. Вони сприяють формуванню творчого підходу та здатності до самостійного аналізу і рефлексії.

Використання цих методів дозволяє активізувати студентів та залучити їх до активної участі у процесі навчання. Інтерактивні завдання стимулюють їх до глибшого розуміння матеріалу і сприяють формуванню критичного мислення. Крім цього вони дозволяють студентам долучатися до обговорення теми з різних поглядів та обмінюватися думками з однокурсниками, що поглиблює їхнє розуміння предмету.

У результаті проведених практичних занять студенти не лише отримують нові знання, а й навчаються застосовувати їх на практиці. Вони здобувають певний досвід роботи з дітьми та їхніми батьками, що є важливим для їхньої майбутньої професійної діяльності в галузі дошкільної освіти. Такий підхід до навчання допомагає розвитку комплексу навичок, необхідних для успішної педагогічної практики та професійного зростання студентів. Загалом, використання різноманітних практичних завдань та групової роботи дозволяє зробити процес навчання більш ефективним, цікавим та пізнавальним для студентів.

Самостійна робота студентів під час вивчення цієї дисципліни є важливою складовою їхнього академічного розвитку. Цей аспект є необхідним для ефективного засвоєння навчального матеріалу та розвитку ключових навичок. Підтримка самостійної роботи студентів дозволяє їм глибше досліджувати теми, що вивчаються, шляхом додаткового пізнання, аналізу та обговорення знайденого матеріалу. Цей процес допомагає студентам розширити свої знання та отримати глибше розуміння предмету.

Самостійна робота сприяє розвитку навичок самоорганізації, самостійності та відповідальності. Студенти навчаються планувати свій час, ставити та досягати навчальних цілей, що є важливими компонентами їхнього професійного та особистісного розвитку. Самостійна робота стимулює критичне мислення та творчий підхід до вирішення проблем. Студенти вчаться аналізувати інформацію, робити власні висновки та приймати обґрунтовані рішення, що допомагає їм стати більш компетентними фахівцями у майбутньому.

Важливо зазначити, що під час самостійної роботи студенти розширюють та поглиблюють свої знання. Наприклад, у рамках вивчення курсу «Рання профорієнтація дошкільників» студенти виконують такі завдання для самостійної роботи: розробка опитування щодо обізнаності дітей з професіями дорослих, створення дидактичної та сюжетно-рольової гри з описом правил та методики їх використання, а також розробка ігор для виховання у дітей бажання працювати та поважати трудову діяльність інших. Студенти також виконують самостійні завдання, такі як створення сюжетно-рольових ігор з описом правил та методики їх використання, або розробка конспектів батьківських зборів з метою формування у батьків знань про професійну орієнтацію дітей дошкільного віку.

Під час самостійної роботи студенти активно використовують ІКТ, а саме створювали дидактичні матеріали за допомогою різних сервісів, готують презентації до виступів, монтують відеоролики. Наведімо кілька прикладів: «Оберіть дві професії та представте їх (знаряддя праці, спеціальний одяг, значення праці її результат тощо)», «Підберіть зразки в мультфільмів в яких би зверталася увага на формування у дітей працьовитості чи ознайомлення з професіями», «Підберіть мультфільми, які б можна було використати для формування у дітей гендерної толерантності та рівності» тощо.

Зазначені завдання для самостійної роботи студентів є лише частиною багатогранного навчального процесу, спрямованого на поглиблене вивчення теоретичних концепцій та їх практичне застосування в реальних педагогічних ситуаціях. Таким чином, самостійна робота студентів стає необхідною складовою їхнього успішного навчання та майбутньої професійної кар'єри в галузі дошкільної освіти.

Оцінювання досягнень студентів у дисципліні «Рання профорієнтація дошкільників» є ключовим етапом у визначенні їхнього прогресу та засвоєння необхідних знань і навичок. Це дозволяє педагогу отримати об'єктивну оцінку здібностей і рівня підготовки студентів.

Одним з головних завдань оцінювання є визначення рівня засвоєння студентами теоретичних знань про ранню профорієнтацію та їхню готовність до

практичного застосування цих знань у майбутній професійній діяльності. Використання різноманітних методів оцінювання, таких як тестування, практичні завдання, курсові роботи та проектна діяльність, дозволяє вчитися здійснити комплексну оцінку знань та навичок студентів.

До того ж, оцінка студентів у дисципліні «Рання профорієнтація дошкільників» сприяє виявленню їхніх індивідуальних сильних сторін та слабкостей у цій галузі. Це дозволяє викладачам надати додаткову підтримку та рекомендації для подальшого розвитку студентів і покращення їхньої професійної підготовки.

Критерії оцінювання можуть включати не лише знання теоретичних концепцій, але й їхнє практичне застосування, критичне мислення, аналіз та оцінку практичних завдань. Методи оцінювання можуть варіюватися від письмових робіт та тестів до практичних завдань, проектів та дискусій. Важливо також забезпечити студентам зрозумілі критерії оцінювання, що дозволить їм чітко визначати очікувані результати та стимулювати їх до активної участі в навчальному процесі. Такий підхід сприяє підвищенню мотивації студентів, розвитку їхніх навичок та компетенцій у сфері ранньої професійної орієнтації дошкільників.

По завершенню вивчення дисципліни «Рання профорієнтація дошкільників» студент першого рівня вищої освіти має досягти наступних результатів навчання (знань та вмінь):

Очікувані результати навчання:

1. Визначати мету, завдання і провідні категорії професійної орієнтації дітей дошкільного віку; орієнтуватися в історії розвитку проблем ознайомлення дітей з працею дорослих; описувати зміст методики у різних вікових категоріях дітей; знати вимоги, умови, структуру процесу профорієнтації дошкільників; розрізняти та застосовувати форми (заняття, екскурсії), методи (словесні, наочні, практичні), засоби (мультфільми, дидактичні ігри, комп'ютерні вправи, книги, демонстраційні картини) профорієнтаційної роботи. Знати класифікації професій залежно від: предмету праці, засобів праці, професійного середовища, умов праці. Орієнтуватися в професіях, що виникли на новому ринку праці;

2. Демонструвати знання класичної методики ознайомлення дітей з професіями, а також виявляти знання новітніх методів, технологій і засобів професійної орієнтації дошкільників (коректурні таблиці, метод проєктів, мультфільми, вільмельбухи, комп'ютерні вправи) та вміння застосовувати їх у практичній діяльності;

3. Аналізувати зміст сучасних програм розвитку, щодо питання ознайомлення дітей з професіями. Уміти добирати ефективні методи та засоби профорієнтаційної роботи для реалізації завдань Базового компонента дошкільної освіти;

4. Планувати і результативно впроваджувати профорієнтаційну роботу з дітьми дошкільного віку, враховуючи індивідуальні особливості дітей, реалізувати диференційований підхід до організації освітнього процесу ЗДО;

5. Здійснювати керівництво сюжетно-рольовими іграми з виробничими сюжетами, трудовою діяльністю дітей, проєктувати результати дітей в дидактичних іграх тощо.

Оцінка навчальних досягнень студентів у дисципліні «Рання профорієнтація дошкільників» є важливим елементом освітнього процесу, який потребує систематичного й об'єктивного підходу. Перевірка успішності здійснюється за допомогою рейтингової системи, що відображається у виставленні балів у межах 100-бальної шкали ECTS.

Процес поточного контролю відбувається під час проведення практичних занять. Крім того, у кінці кожного змістового модулю передбачено модульний контроль з метою перевірки ступеня засвоєння студентом конкретного навчального матеріалу.

Оцінювання студентів проводилося на кожному практичному занятті включаючи відповідь на теоретичні питання, виконання практичних завдань під час заняття та виконання самостійної роботи (завчасно). Усі виконані завдання склали суму, яка передбачалася за кожну визначену тему. За одне аудиторне /дистанційне заняття студент може отримати максимально 8 балів ($8 \times 12 = 100$ балів). Слід зазначити, що аудиторне заняття включало в себе і оцінку виконаних завдань для самостійної роботи. Для перевірки теоретичних питань

використовувалися інтерактивні тести створені на платформах Justclass, Kahoot, Quizizz.

Критерії поточного оцінювання аудиторної роботи з освітнього компоненту «Рання профорієнтація дошкільників»

5 балів – студент демонструє високий рівень знань; послідовно, логічно розкриває зміст матеріалу у відповідності до поставленого завдання; вільно володіє термінологією; грамотно ілюструє твердження відповідними прикладами, фрагментами професійно-педагогічної діяльності, власними спостереженнями; допускає одну-дві неточності у викладенні матеріалу, які не впливають на правильність відповіді. Відповідь аргументована, використаний додатковий матеріал, який пропонувався викладачем для самостійного опрацювання; наведені приклади.

4 бали – студент достатньо повно розкриває зміст матеріалу відповідно до поставленого завдання; розуміє зміст термінів; у цілому дає правильну відповідь на поставлене запитання; уміє обґрунтовувати власну думку; демонструє достатньо високий рівень знань; не допускає грубих помилок у викладенні матеріалу; допускає дві–три неточності в обґрунтуванні висновків, узагальнень. Студент бере участь в обговоренні проблемних питань; висловлює свою точку зору.

3-2 бали - студент не завжди точно розкриває зміст матеріалу; розуміє зміст термінів, але допускає помилки у їх вживанні; правильно відповідає на поставлені питання; не завжди теоретичні твердження ілюструє прикладами, вирішує поставлені завдання фрагментарно, демонструє задовільний рівень знань; допускає суттєві помилки; виклад матеріалу не відповідає вимогам повноти, системності, логічності.

1 бал - студент викладає навчальний матеріал репродуктивно, без використання додаткової літератури, самостійних висновків. Прикладів не наводить або наводить хрестоматійні. Не правильно виконує проблемне завдання.

0 балів - студент не розкриває зміст матеріалу, допускає грубі помилки в його тлумаченні; не володіє термінологією; не може пояснити, обґрунтувати власну

думку, допускає грубі помилки у кінцевих висновках; демонструє незадовільний рівень знань.

Критерії оцінювання самостійної роботи

Самостійна робота студентів внесена до завдань практичних занять.

5 балів – завдання виконане повністю. Відрізняється глибиною, логічністю, обґрунтованістю. Запропоновані власні, самостійні рішення. Наведені чіткі аргументи та приклади практичної роботи. Робота характеризується оригінальністю та новизною запропонованих ідей, їх доцільністю та різноманітністю. Виконане завдання містить якісно виготовлену та доцільну наочність (за необхідності).

4 бали – завдання виконане повністю. Відрізняється глибиною, логічністю, обґрунтованістю. Запропоновані переважно власні, самостійні рішення. Наведені достатньо чіткі аргументи та приклади практичної роботи. Виконане завдання містить якісно виготовлену та доцільну наочність (за необхідності).

3 бали – деякі завдання не виконані або виконані частково. Запропоновані як власні, самостійні рішення, так і запозичені. Виконане завдання містить наочність (за необхідності), однак не завжди доцільну.

2 бали – деякі завдання не виконані або виконані на низькому рівні. Робота не вирізняється оригінальністю, різноманітністю ідей. Виконане завдання містить наочність (за необхідності), однак не завжди доцільну.

1 бал – більшість завдань не виконані або виконані на низькому рівні. Виконане завдання не містить наочність.

0 балів – практичні завдання не виконані.

Також студентам пропонується (за наявності сертифікатів) результати здобуті у неформальній освіті перезарахувати, як додаткові бали, або перевизначити за певний модуль чи тему робочої програми. Так, у 2022 році з ініціативи студентів освітньої програми «Дошкільна освіта (скорочений термін)» було зараховано результати, здобуті у неформальній освіті. Зокрема, О. Гненною, Л. Бабінець і Б. Орешко були написані заяви про клопотання визнання результатів навчання, набутих в неформальній освіті. Відповідно до «Положення про порядок визнання

результатів навчання, здобутих шляхом неформальної/ або інформальної освіти» й наявних сертифікатів, які засвідчили походження наукового практикуму, було створено комісію, яка здійснила відповідне визнання на основі поданих студентами документів. Здобувачам було зараховано результати навчання в неформальній освіті як теоретичну частину вибіркової дисципліни «Рання профорієнтація дошкільників».

У кінці вивчення дисципліни «Рання профорієнтація дошкільників» проводиться залік, під час якого обчислюється підсумкова оцінка за 100-бальною шкалою. Ця оцінка складається із суми балів, набраних за різні форми навчальної діяльності: поточне та підсумкове оцінювання засвоєння теоретичного матеріалу та виконання практичних / самостійних завдань. Додаткові бонусні бали можуть бути отримані за участь у наукових конференціях, олімпіадах або наявність наукових публікацій. Критерії оцінювання результатів навчання представлені у табл. 5.3.1.

Таблиця 5.3.1

Критерії оцінювання результатів навчання

Сума балів, накопичених студентом у процесі вивчення навчальної дисципліни	Рівень досягнення студентом запланованих результатів навчання з навчальної дисципліни
1	2
90–100	Студент володіє ґрунтовними знаннями про зміст та провідні категорії методики; детально орієнтується в історії розвитку проблеми трудового виховання дітей дошкільного віку; глибоко описує зміст методики у різних вікових категоріях дітей; знає вимоги, умови, структуру процесу формування знань про професії; безпомилково розрізняє та застосовує у практичній діяльності форми, методи та засоби профорієнтаційної роботи. На високому рівні обізнаний з класифікаціями професій та відмінно орієнтується в нових професіях. Виявляє високу обізнаність класичною та інноваційною методикою ознайомлення дітей з професіями, знає та виявляє бажання до застосування (створення власноруч) новітніх методів, технологій та засобів профорієнтаційної роботи; здійснює ґрунтовний аналіз змісту сучасних програм; виявляє вміння планувати та бажання реалізовувати профорієнтаційну роботу з дітьми дошкільного віку; вміє проектувати ігрову діяльність дітей.
75–89	Студент знає зміст та провідні категорії методики; орієнтуватися в історії розвитку проблеми трудового

1	2
	виховання дошкільників; знайомий зі змістом методики у різних вікових групах дітей; знає вимоги, умови, структуру процесу формування знань про професію; знайомий з основними формами, методами та засобами профорієнтаційної роботи. Виявляє достатні знання з класичної та інноваційної методики ознайомлення дітей з професіями, знайомий з новітніми методами, технологіями та засобами профорієнтаційної роботи, аналізує основний зміст сучасних програм, виявляє вміння планувати профорієнтаційну роботу з дітьми дошкільного віку та проектувати ігрову діяльність дітей.
60–74	Студент має мінімальні знання про зміст та провідні категорії методики; описує зміст методики у різних вікових групах дітей; знає основні форми, методи та засоби профорієнтаційної роботи. Знайомий з класичною методикою ознайомлення дітей з професіями, аналізує основний зміст сучасних програм; має знання про особливості планування профорієнтаційної роботи з дітьми дошкільного віку.
35–59	Рівень теоретичної та практичної підготовки студента є недостатнім для подальшого навчання та/або його професійної діяльності за фахом.
0–34	Результати навчання відсутні.

Дисципліна «Рання профорієнтація дошкільників» відіграє важливу роль у підготовці майбутніх вихователів дошкільних закладів, надаючи їм необхідні знання та компетенції для розвитку ранньої професійної орієнтації у дітей. Ця дисципліна сприяє розумінню студентами важливості процесу ранньої професійної орієнтації та розвиває їхні навички планування та реалізації відповідних освітніх заходів.

Попередня оцінка й усвідомлення студентами впливу професійної орієнтації на подальший розвиток дітей допомагає підготувати їх до викликів та завдань, які можуть виникнути у практичній діяльності. Дисципліна також вивчає різноманітність професійних шляхів та кар'єрних можливостей, що можуть бути доступні для дітей, що допомагає студентам надати їм належну підтримку та консультації. У результаті вона створює міцну базу для подальшого професійного розвитку вихователів та сприяє підвищенню якості освітнього процесу в ЗДО.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти : [нормативний документ]/ наук. кер. А. Богуш. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція)» від 22.05.2012 № 615. К., 2012. 26 с.
2. Беленька Г. Зростання дошкільника в праці : науково-метод. посіб. : відповідає прогр. МОН України. К.: Шкільний світ, 2010. 110 с.
3. Гнізділова О., Дубовик Ю. Формування у дошкільнят уявлень про «мужні» професії. *Дошкільна освіта: світові тенденції*. 2022. № 1, С. 92–108.
4. Гнізділова О.А., Дубовик Ю.О. Використання прийомів мнемотехніки у процесі профорієнтації дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі* : зб. наук. праць / [за заг. ред. / О. А. Гнізділової, відпов. ред. Н. В. Ковалевська]. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2022. Вип. 6. С. 4-8.
5. Гнізділова О. А., Дубовик Ю. О. Комп'ютерна дидактична гра як засіб формування уявлень про професії у дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі* : зб. наук. праць / [за заг. ред. / О.А. Гнізділової, відпов. ред. Н. В. Ковалевська]. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2023. Вип. 7. С. 11–17.
6. Гнізділова О. А., Картенко О. Є., Дубовик Ю. О. Професійна підготовка майбутніх вихователів до впровадження ранньої профорієнтації освітній процес ЗДО. *Вісник науки та освіти*. №10 (16). 2023. С. 469–483. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-10\(16\)-469-483](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-10(16)-469-483).
7. Гнізділова О., Лукашова Ю. Використання мультфільмів у процесі ранньої профорієнтації дошкільників. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2020. № 1 (99). С. 214- 225.
8. Гнізділова О., Лукашова Ю. Використання дидактичних ігор у процесі профорієнтації дошкільників. *Педагогічні науки*. 2020. №75–76. С. 3–7.
9. Гнізділова О., Лукашова Ю. Виховний потенціал сучасної дитячої літератури у процесі професійної орієнтації дошкільників. *Науковий вісник Ізмаїльського*

державного гуманітарного університету : збірник наукових праць. Серія: Педагогічні науки. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2020. Вип. 49. С. 15–23.

10. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. наук. кер. Проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, В. М. Вертугіна [та ін.]; наук. ред. Г. В. Беленька; Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка. К.: Київ. ун-т. ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.

11. Дошкільникам про професії / уклад. Н. І. Дикань. 2-ге вид. Х.:Основа, 2011. 128 с.

12. Дубовик Ю., Гнізділова О. Робоча програма навчальної дисципліни «Рання профорієнтація дошкільників» підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти з освітньої програми «Дошкільна освіта. Сімейне виховання» за спеціальністю 012 Дошкільна освіта. 2023. 13 с.

13. Дубовик Ю., Гнізділова О. Робоча програма навчальної дисципліни «Рання профорієнтація дошкільників» підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти з освітньої програми «Дошкільна освіта (скорочений термін)» за спеціальністю 012 Дошкільна освіта. 2023. 13 с.

14. Дубовик Ю. Неймовірний світ професій. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. 46 с.

15. Дубовик Ю. О. Застосування віммельбухів в процесі ознайомлення дошкільників з професійною діяльністю дорослих. *Наукова освіта: традиція і сучасність: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 28 жовтня 2021 року).* Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. С. 52–55.

16. Дубовик Ю. О. Калейдоскоп професій. Використання комп'ютерних ігор у процесі ознайомлення дошкільників з професіями : методичний посібник. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021. 33 с.

17. Дубовик Ю. О. Формування у дітей дошкільного віку уявлень про ремісничі професії. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі:* зб. наук. праць / за заг. ред. О. А. Гнізділової, відпов. ред. Н. В. Ковалевська. Полтава: ФОП Цьома С. П., 2021. Вип. 5. С. 47–53.

18. Дубовик Ю. О. Формування уявлень про професії у дітей дошкільного віку. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 012 Дошкільна освіта. Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Полтава, 2023. 308 с.

19. Дубовик Ю. О. Формування цифрової компетентності дошкільників, як першочергове завдання сучасної дошкільної освіти. *Україна на шляху відновлення: завдання науки і освіти в європеїзації держави : матеріали Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції* (Київ, 17–19 травня 2023 року) / Уклад.: Л. І. Ткаченко, В. М. Шульга. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2023. С. 390–396.

20. Дубовик Ю. Педагогічні умови поглиблення уявлень дошкільників про професійну діяльність дорослих. *Педагогічні науки*. № 78. 2021. С. 53–56.

21. Корнєєва О. Л., Стягунова О. О. Парк професій. Ознайомлення дошкільників з професіями дорослих: методичний посібник. К.: Інтерконтиненталь-Україна, 2017. 112 с.

22. Корнєєва О., Стягунова О. Парк професій, або Як зацікавити дошкільників професіями дорослих. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2018. № 1. С. 46-53.

23. Лукашова Ю., Гнізділова О. Проблема трудового виховання дітей дошкільного віку в історико-педагогічній ретроспективі. *Педагогічні науки*. 2019. № 4. С. 94–98.

24. Лукашова Ю. О. Застосування дидактичних ігор у процесі ознайомлення дітей дошкільного віку з професіями. *Еволюційні процеси в галузі дошкільної освіти: інноватика, досягнення, перспективний досвід: зб. матеріалів I Всеукраїнської Інтернет-конф. викладачів, студентів, аспірантів та молодих вчених, м. Маріуполь, 27 листоп. 2020 р. / Маріуп. держ. ун-т ; за заг. ред. О.Г. Брежнєвої, С. І. Макаренко*. Маріуполь : МДУ, 2020. С. 132–136.

25. Лукашова Ю. О. Застосування комп'ютерних ігор в процесі ознайомлення дітей дошкільного віку з професіями. *Матеріали I Міжнародної науково-*

практичної конференції (10–12 червня 2021 року, Волинський національний університет імені Лесі Українки). Київ-Волинь, 2021. С. 45–49.

26. Лукашова Ю. О. Реалізація принципу гендерної рівності у процесі формування уявлень у дітей дошкільного віку про професії дорослих. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі: зб. наук. праць / за заг. ред. О.А. Гнізділової, відпов. ред. Н. В. Ковалевська*. Полтава: ФОП Цьома С. П., 2019. Вип. 3. С. 111–117.

27. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. К.: Українська академія дитинства, 2017. 80 с.

28. Полєвікова О. Б., Швець Т. А. Світ сучасних професій. Харків: вид. група «Основа», 2020. 126 с.

29. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: підручник. Київ: Академвидав, 2015. 448 с.

30. Постанова КМУ від 17 вересня 2008 р. №842 «Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/842-2008-%D0%BF#Text>.

31. Товкач І. Є. Працюють усі навколо нас : навч. посіб. для дітей ст. дош. віку. К.: Грамота, 2015. 96 с.

32. Цюпак І. М. Ознайомлення дошкільників з працею дорослих у педагогічних дослідженнях ХХ ст. *Психологія і педагогіка у системі педагогічного знання : матер. міжн. наук.-практ. конф.* Одеса: ПНПУ, 2012. С. 56–60.

33. Hnizdilova O., Lukashova Y., Bursova S., Yudina N., Hryshko O. Experimental study of the older preschool children's vocabulary development while acquainting with professions. *Estudo experimental do desenvolvimento vocabulário de crianças pré-escolares idosas ao conhecer profissões*. Araraquara. 2021. v. 25, n. esp. 3. P. 1799–1812. DOI: 10.22633/rpge.v25iesp.3.15597

РОЗДІЛ 6.
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ
ДО СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ 5-7-МИ РОКІВ
ЗАСОБАМИ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА

DOI: <https://doi.org/10.33989/pnpu.520.c1627>

Ключові слова: професійна підготовка, соціальна адаптація, соціалізація, діти дошкільного віку, діти молодшого шкільного віку, соціально-педагогічна компетентність, соціально-мистецька педагогічна сенситивність, комунікативно-мовленнєві уміння, сучасне мистецтво, майбутні вихователі дітей дошкільного віку, майбутні вчителі початкової школи, вихователь ЗДО.

Соціальна адаптація дітей одна з найактуальніших освітніх проблем. Виклики сучасної соціокультурної ситуації потребують формування нового типу особистості, яка швидко адаптується до змін умов та способу життя, гнучка та мобільна. Науково доведено, що адаптація дітей до школи не може починатися з молодшого шкільного віку, вона повинна здійснюватися ще в дошкільні роки. У цьому аспекті діти 5-7-ми років повинні активно набувати компетентностей у відповідних закладах освіти. В Україні проблема соціальної адаптації дітей 5-7 років набуває державного значення, про що свідчать закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, Концепція «Нової української школи», в яких дошкільна освіта набуває статусу обов'язкової для дітей з 5-ти років, а перші два роки у початковій школі мають адаптаційно-ігровий характер. Ці документи одним із стратегічних напрямів декларують курс на забезпечення повноцінного життя дитини, що передбачає її успішну адаптацію та функціонування в сучасному соціумі.

Важливо розуміти, що діти 5-7-ми років за цей короткий проміжок часу переживають критичний період психічного розвитку, зміну соціальних ролей,

активний мовленнєвий розвиток тощо. Стрімкі соціально-економічні, інформаційно-комунікативні та технічні зміни впливають на їх життєдіяльність, характер та якість набуття компетентностей. Це в свою чергу стимулює педагогів до пошуку нових технологій навчання та комунікації з дітьми зазначеної вікової категорії, щоб забезпечити відповідне освітнє середовище. Але не завжди очікування та психоемоційний розвиток дитини відповідають вимогам закладу освіти, до якого вона потрапляє. Діти потребують активної допомоги, супроводу дорослих у процесі входження до соціального середовища, розвитку їх мовлення та багатьох інших адаптивних механізмів. У цьому зв'язку вихователям закладів дошкільної освіти (далі ЗДО) та вчителям початкової школи необхідно проводити професійну підготовку та низку соціально-адаптаційних заходів. З огляду на це виникає необхідність удосконалення теоретичної і практичної підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної та початкової освіти ще на етапі формування їх фахових та спеціальних компетентностей у педагогічному університеті.

Успішна соціальна адаптація дітей до шкільного життя є предметом дослідження зарубіжних та вітчизняних учених. Американські соціологи кінця ХІХ – початку ХХ століть почали звертати увагу освітян на навчання як на соціальний процес, організація і процедури якого мають соціологічні обґрунтування. Серед них: Вільям Т. Харріс (1906), Едвард О. Росс (1918) та інші. З 1980-х років почала розвиватися неофункціоналістська теорія соціальної адаптації Джеффри Александер (1985). Детально розкривають соціальну адаптацію як структурний елемент соціалізації учені: А. Маслоу (1970), Д. Белл (1973). Педагогічні аспекти соціальної адаптації в умовах закладів освіти розкрито в роботах М. Лукашевича (2004), А. Мудрика (2008), Т. Besnard (2017), G. Šarníkova (2019), R. Nowland, P. Qualter (2020). На сучасному етапі актуальною є проблема соціальної адаптації дітей з особливими потребами у дослідженнях М.А. Shahrier, M.N. Islam, M.M. Debroy (2016), S. Barimani, J. Asadi, A. Khajevand (2020); дітей, які зазнали насилля та дискримінації – Laetitia Mélissande Amédée Amélie Tremblay-Perreault Martine Hébert Chantal Cyr (2019).

Підготовці майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності присвятила свої дослідження О. Будник (2013), до здійснення соціально-культурної адаптації учнів – Ю. Купріна (2010).

Але на сучасному етапі постало питання про пошук та використання нових технологій професійної підготовки майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-ми років з урахуванням воєнного стану, інклюзивного навчання, спрямованих на формування особистості фахівця, показниками якої буде толерантність, креативність, емпатія, критичне мислення, емоційний інтелект, комунікативність, соціальна мобільність тощо. У цьому аспекті, на нашу думку, важлива роль належить сучасному мистецтву, яке завдяки своїй художньо-синтетичній сутності та ігровій природі здійснює комплексний вплив на мовленнєвий розвиток, емоційну, інтелектуальну, вольову сфери особистості як дитини, так і дорослого. Засоби сучасного мистецтва здатні інтенсифікувати і підвищити ефективність навчання студентів педагогічних закладів вищої освіти, дозволяють їм на якісно вищому рівні зрозуміти проблему соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку, підняти власний рівень комунікативно-мовленнєвої готовності та підготуватися до використання засобів мистецтва у соціалізації дітей, зокрема – соціальної адаптації.

У працях відомих філософів, соціологів та психологів І. Зязюна (1997), Л. Столовича (1999), Л. Левчук, В. Панченко, Д. Кучерюк, О. Оніщенко (2010) обґрунтовано роль мистецтва у процесі соціальної адаптації особистості та її мовленнєвого розвитку.

Уплив мистецтва на професійне становлення майбутнього педагога, розвитку його творчої індивідуальності з 90-х років ХХ століття розглядають як педагогічну проблему відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема дослідженню впливу мистецтва на розвиток особистості педагогів, учнів та студентів присвятили свої праці М. Лещенко (2003), Н. Миропольська (2015), Н. Сулаєва (2013) та ін.

Педагогічний досвід та професійну підготовку майбутніх педагогів до набуття соціального та мовленнєвого досвіду дітей засобами мистецтва

висвітлювали у своїх працях Л. Зімакова (2004, 2021), Н. Ковалевська (2021), Ю. Степура (2016), Birutė Autukevičienė (2019) та ін.

Метою нашого дослідження було сформулювати готовність майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-ми років засобами сучасного мистецтва.

Основними завданнями – схарактеризувати роль мистецтва у процесі соціалізації особистості, підготовки майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-ми років; довести вплив мистецтва на соціально-педагогічну компетентність та соціально-мистецьку педагогічну сенситивність; розробити та експериментально перевірити модель професійної підготовки майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку засобами сучасного мистецтва.

6.1. Роль мистецтва в процесі соціалізації особистості

До питання вивчення ролі мистецтва, його особливостей і функцій зверталися багато дослідників протягом усього історичного розвитку людства. Їхні думки з цих питань іноді збігалися одна з одною, а іноді були діаметрально протилежними. Низка вчених (соціологи, філософи, мистецтвознавці, психологи та педагоги) вказують на соціалізуючий вплив мистецтва на людину.

Важливо здійснювати багатоаспектний пошук у проблематиці соціалізації особистості засобами мистецтва, а саме: філософському (Л. Левчук, В. Панченко, О. Оніщенко, Д. Кучерюк та ін.), соціокультурологічному (В. Андрущенко, О. Семашко, В. Піча та ін.), мистецтвознавчому (Б. Грінченко, М. Драгоманов, О. Потєбня, Л. Курбас, Л. Українка, І. Франко та ін.), педагогічному (О. Рудницька, С. Русова, В. Сухомлинський, М. Лещенко та ін.), психологічному (З. Фрейд, Д. Дьюї, А. Маслоу та ін.).

Наука доводить, що людина стає соціальною істотою тільки після народження і проживання життя в суспільстві. Згідно з роботами генетиків, поведінка людини перебуває під генетичним контролем, але демографічні, медичні та технологічні зміни призводять до того, що «еволюція людини може піти в іншому напрямі, ніж той, якому сприяв минулий відбір» [9, с. 13]. Наприклад, Л. Ерман і П. Парсонс визнають, що для людей просторові обмеження, спричинені

урбанізацією, можуть призвести до патологій у соціальній поведінці. Учені вважають, що люди, які опинилися у високотехнологічному середовищі, не встигають адаптуватися. У цьому разі необхідно звернути увагу на поведінку людей, зрозуміти її та визначити генетичну основу [9, с. 14]. Однак, не виключаючи генетичної складової в поведінці людини, вони надають великого значення умовам і характеру раннього виховання та впливу культурних традицій.

Таким чином, питання про соціалізацію особистості набуло нового резонансу, актуальності та значущості, особливо в умовах кризового суспільства. Перехід до нових форм державного устрою, реформування різних галузей, соціальні, військово-політичні виклики та соціально-економічні кризи вимагають нових соціальних, виробничих і сімейних відносин. Необхідно знайти нові освітні засоби для розвитку особистості, зрозуміти й використати виховний і соціалізуючий потенціал мистецтва.

Термін «соціалізація» є важливим поняттям у нашому науково-педагогічному дослідженні, тому необхідно інтерпретувати його визначення.

Термін «соціалізація», що походить від латинського «socialis», означає «суспільний» або, в деяких джерелах, «громадський» [2]. Термін з'явився наприкінці ХІХ – початку ХХ століття. Його появу пов'язують із іменами французьких соціологів і психологів Г. Тарда, В. Женнепа, Е. Дюркгейма, А. Валлона і Ж. Піаже. З поглядів французьких учених, які вивчали механізми соціалізації, для нашої проблеми важлива тенденція, позначена Шомбаром де Ловом. Вона полягає в тому, щоб розглядати соціалізацію насамперед як процес вольового навчання, що відповідає соціальному учнівству [9, с. 15].

Спираючись на цю тенденцію, український учений М. Лукашевич стверджує, що сучасне розуміння соціалізації – це набуття людьми соціального досвіду та ціннісних орієнтацій, необхідних для реалізації соціальних ролей.

Із широкого визначення соціалізації, характерного для всіх праць американської школи (Ф. Гіддінгс, Дж. Мід, У. Томас, Т. Парсонс), можна виокремити головне, притаманне всім цим визначенням: «Соціалізація – це вибір індивідами життєвого шляху в рамках суспільного процесу» [9, с. 15]. У результаті

соціалізації встановлюються соціальні зв'язки, розвивається мова, формується самосвідомість і соціальна орієнтація.

Ключовим питанням соціалізації є її кінцевий результат. На думку структурних функціоналістів (наприклад, Т. Парсонса, О.Г. Бріма, Р. Лафона), кінцевим результатом соціалізації мають бути конформність, соціальна та психічна стійкість [9, с. 15].

Представники традиційного функціоналізму включають у поняття соціалізації можливість соціальної дії. І вже в сімдесяті роки минулого століття в трактуванні цього визначення поступово з'являється ідея про те, що в процесі соціалізації індивіди дедалі більше прагнуть самореалізації та самоствердження на основі активної творчості.

У сучасній науці ставлення до соціалізації неоднозначне. Наприклад, вітчизняний психолог В. Рибалка зазначає, що діти від народження зазнають соціального тиску, а в процесі їхнього навчання і виховання спотворюється розвиток їхньої особистості та характеру: «Особистість начебто з самого початку свого становлення штучно придушується соціумом, соціально-психологічно «заточується» в його інституціях. Тому так гостро постає проблема творчої, гуманістично спрямованої самоактуалізації особистості, яка врівноважує надмірний тиск соціалізації» [23, с. 581].

Еріксон так характеризує перші шкільні роки: «Діти вчаться виконувати індивідуальні завдання, читати і співпрацювати в групах, брати участь у діяльності всього класу. Вони вчаться спілкуватися з учителями та іншими дорослими. Діти починають виявляти інтерес до реальних життєвих ролей, таких як пожежник, пілот або медсестра. Це пов'язано з тим, що саме в цей період діти починають пізнавати (і грати) реальні ролі дорослих у своїй уяві. Якщо дитина не може подолати цю кризу, вона відчуває себе неповноцінною» [9, с. 16-17].

Оцінюючи соціальну поведінку дітей, деякі відомі психологи вважають, що з моменту народження і упродовж усього дитинства діти є найбільш непристосованими істотами, яким важко врівноважитись у навколишньому середовищі. Тому їх завжди потрібно штучно адаптувати за допомогою дорослих.

Саме тому діти – найемоційніші істоти і повинні або сміятися, або плакати, рідко залишаючись нейтральними. Вважають, що емоції – це індикатор нерівноваги в дитячій поведінці, коли вони почуваються розчавленими або пригніченими навколишнім середовищем.

О. Брім-молодший (1966) сформулював і обґрунтував відмінності між дитячою та дорослою соціалізацією: 1) доросла соціалізація виражається головним чином у змінах зовнішньої поведінки, тоді як дитяча соціалізація коригує базові ціннісні орієнтації; 2) дорослі можуть оцінювати норми, тоді як діти можуть тільки засвоювати їх; 3) доросла соціалізація часто передбачає розуміння того, що між чорним і білим є щось середнє – відтінки сірого. Дитяча соціалізація ґрунтується на повному послууху дорослим і дотриманні певних правил; 4) доросла соціалізація спрямована на те, щоб допомогти людям набути певних навичок; соціалізація дітей формує головним чином мотивацію їх поведінки [9, с. 17]. Ця позиція визнана американськими соціологами.

Для розгляду нашої проблеми необхідно звернутися до праць вітчизняних дослідників, які розуміють під соціалізацією процес становлення людини як соціальної істоти; більшість із них вважають, що цей процес охоплює кілька аспектів, суттєвих із погляду соціального контакту індивіда з іншими людьми, а саме: *соціальне пізнання* (наприклад, знання про самого себе, про стосунки з іншими, засвоєння соціальних і культурних цінностей, знання про структуру суспільства та роль окремих соціальних інститутів); *засвоєння соціальних умінь і навичок*; *оволодіння певними навичками практичної предметної і соціальної діяльності*; *вироблення особистісних знань про систему ціннісних орієнтацій, установок і т.п.*; *включення людини в активну творчу діяльність уже як зрілої соціалізованої особистості* [9, с. 17-18].

Соціалізацію засобами мистецтва важливо сприймати на таких засадах. По-перше, але нам важко погодитись, що соціалізованою особистістю можна вважати людину після 23-25 років, оскільки це виключає ранню активну творчу діяльність. По-друге, процес соціалізації триває протягом усього життя. По-третє, на думку психологів, навіть споглядання дії на сцені вже є творчістю. Ми ж вважаємо, що,

залучаючи дітей до творчого процесу, ми можемо прискорити процес соціалізації та спрямувати його в позитивне русло [9, с.18].

Важливо провести чітку і сміливу відмінність між поняттями «соціалізація» і «виховання», вказуючи на цільовий характер впливу останнього (*виховання*) на індивідів для вироблення певних навичок; важливо зрозуміти, що соціалізація включає виховання і адаптацію, що доповнювані практикою соціальної діяльності та участю індивідів у неформальних групах.

Таким чином, ми вважаємо, що соціалізація як процес соціального становлення особистості, процес набуття соціального досвіду, цінностей, норм, правил і ролей середовища, в якому перебуває і формується особистість дитини, може бути пов'язана з мистецтвом відповідно до таких положень:

- 1) *мистецтво – засіб соціального пізнання;*
- 2) *мистецтво – засіб оволодіння певними навичками практичної діяльності, що включає як предметний світ, так і сферу соціальної активності;*
- 3) *мистецтво – засіб інтерналізації певних норм, позицій і ролей;*
- 4) *мистецтво – засіб активної творчої діяльності, спосіб самореалізації* [9, с. 18-19].

Розглянемо кожне з цих положень детальніше.

Мистецтво як засіб соціального пізнання

На думку філософів та психологів, мистецтво – важливий вид пізнання, що істотно доповнює наукове знання; відповідно, наукове пізнання ділить світ людини на об'єктний та суб'єктний, а художнє пізнання дає змогу уявити його як єдине ціле. Філософська наука здатна створити єдину картину світу у вигляді загальних законів, що стосуються природи, суспільства і людського мислення. Однак для того, щоб людина стала членом суспільства, громадянином, необхідно пізнати життя в цілому. Художнє сприйняття має здатність представити цілісну картину в становленні та розвитку людського світу. Іншими словами, мистецтво здатне представити цілісну картину в становленні та розвитку людського світу.

Мистецтво дає нам можливість пізнати і переконатися у справедливості тих законів життя, які пропонує нам філософська наука. Це дає змогу орієнтуватися у

світі та діяти усвідомлено і продуктивно. Цей факт важливий і щодо дитячого пізнання – у ранньому віці дитина ще не готова сприймати дійсність частинами. Її загальне конкретно-чуттєве пізнання більш доступне і тому, в принципі, більш масове [9, с. 119].

Мистецтво дає змогу людині уточнювати, збагачувати і видозмінювати свій соціальний досвід. Таким чином, мистецтво може передавати соціальні знання і готувати нас до життя.

Великий німецький письменник і педагог Готхольд Ефраїм Лессінг (1729-1781) у своїй знаменитій теоретичній праці «Гамбурзька драматургія» говорив про цінність театру: «У театрі ми маємо дізнатись не про те, що зробила та чи інша людина, але що зробить кожна людина з певним характером за певних умов» [27, с. 180]. У нашому розумінні модель соціальної поведінки містить у собі характер людини, її позицію і роль, ситуацію, поведінку людини в цих умовах та її наслідки. Це дає нам змогу дізнатися про душевний світ, психологію та соціальні почуття інших людей. Через образи, змальовані письменниками, ми дізнаємося про глибинну психологію людей, які належать до різних соціальних верств, і виявляємо певні соціальні закономірності.

У науці вже відомі приклади використання казок як «життєвих уроків». Практична психологія використовує казки як вид словесного мистецтва, що виконує терапевтичну функцію. Це підтверджено дослідженнями і досвідом «лікування» внутрішнього життя людини, за допомогою казок поліпшуються взаємовідносини людини з навколишнім світом. Основний акцент у цій технології роблять на розумінні «клієнтом» того, що всі казкові ситуації розкривають певні життєві уроки. Тому завдання психологів, педагогів, психотерапевтів, лікарів, лінгвістів і батьків полягає в тому, щоб ретельно й терпляче опрацьовувати казкові ситуації з погляду того, як уроки казок використовуються в реальному житті та конкретних ситуаціях. Слухаючи казки, діти вбирають філософські смисли, стилі взаємодії та моделі поведінки, які вони повторюють разом зі своїми друзями. При цьому весь процес розуміння відбувається на несвідомому символічному рівні.

Вивчення творчості педагогів і письменників, а також українських народних казок з погляду соціального навчання дозволяє говорити про існування «моделей соціальної дії» в художніх творах та мультиплікаційних фільмах. У науковій літературі немає єдиної думки щодо питання художнього моделювання. Можливо трактувати моделі соціальної дії як образи позитивних персонажів, що мають відігравати роль зразків для наслідування, втілюючи ту систему вимог, яку висуває певне суспільство до людей; або це картина світу і тип поведінки, що суспільство прагне зробити реальним і всезагальним. У цьому аспекті під художніми моделями можна розуміти «героїв свого часу». Наприклад, козаки в піснях, образотворчому мистецтві та прозовій літературі віддали життя за свободу і незалежність своєї країни.

Сучасна українська філософія і письменниця О. Забужко, навпаки, вважає, що моделювання віддаляє мистецтво (особливо літературу) від правди життя [4]. Це видно з того, що радянська література через низку позитивних героїв демонструвала відданість комуністичній ідеології, яка мала стати головною рисою характеру юних читачів. У шкільних оповіданнях, повістях були присутні як позитивні, так і негативні персонажі. Така поляризація світу на чорне та біле, добре та зле, спотворювала уявлення дітей про людей. Віра в те, що радянські хлопчики і дівчатка, подібно до героїв літератури, можуть витримати все і відповідати героям-зразкам, спотворювала і несправедливо оптимізувала соціальний світ [9, с. 24].

Мистецтво не на замовлення здатне давати нам соціалізуючу інформацію: знання соціальних норм, правил, традицій, ієрархії зображуваного суспільства та наявних у ньому цінностей. Завдяки процесам моделювання в мистецтві, про соціальні системи можна дізнатися не з архівних документів, а з творів мистецтва.

У нашому розумінні, *модель соціальної дії* – це тип, варіант соціальної взаємодії. Вона може мати як позитивний, так і негативний характер, оскільки суспільне життя має багато прикладів зовсім протилежних вчинків людей, їх наслідків, з якими ми ознайомлюємося і з якими вчимося жити. Відхід від ідеалізації, максималізму повинен привести до плюралізму думок, учинків, до багатоваріантності, багатогранності, що дозволить виробити в дитині позитивне

ставлення до світу; прийняття інших такими, якими вони є; розуміння права людини на помилку тощо. Отже, моделі соціальних дій із творів мистецтва для реципієнта (читача, глядача, слухача) є засобом пізнання соціуму в його різних варіантах [9, с. 24].

Із цього погляду знайомство з українським фольклором веде до соціального пізнання. На думку С. Русової, фольклор може передати правду життя: «Наше сучасне життя складне, змучене, штучне – воно незрозуміле дитині, й хай вона спочатку навчиться орієнтуватися в тих найпростіших умовах життя, які повстають в казках» [24, с. 5]. Казка як жанр усної народної творчості, що належить до мистецтва слова, увібрала в себе норми та правила, обряди та звичаї народу, є своєрідним відтворенням способу життя людей, їх соціальної взаємодії. Найважливішим і найкращим фактом тривалого життя казки є перевірка часом закладених у ній соціальних норм та правил. Казка за час свого існування уособила історію безлічі поколінь людей, подій, суспільних переворотів і дійшла до наших днів. Ми вважаємо, що певні сюжети, які розвиваються в казках, збуджують несвідоме дитини та зачіпають її внутрішні переживання. Тому, неодноразово слухаючи казки та беручи участь у виставах, діти можуть набувати важливого соціального досвіду.

Повертаючись до професійної підготовки майбутніх педагогів, важливо висвітлити думку І. Зязюна і Г. Сагач, які стверджують, що «для досягнення найвагомішої естетичної впливовості, для усвідомлення мистецької значущості поведінкової активності перед аудиторією слід відштовхуватись не від самопочуття, не від психічних станів, переважно непідвладних волі й свідомості, а від логіки фізичних дій. Правильне її здійснення здатне рефлекторно відтворювати і відповідну їй логіку почуттів, впливати на психіку з її підсвідомістю [16, с. 103]. Дитині як акторові соціальної дії залишиться лише віднайти цю логіку в глибинах власної емоційної пам'яті, поєднати з умовним сценічним подразником та відтворити акторськими зображувальними засобами.

Пропонуємо розглянути можливі моделі соціальних дій українських народних казок, які виступають своєрідним алгоритмом соціальних дій. Так,

наприклад, через велику кількість українських казок проходить така риса характеру, як хитрість. Вона з'являється у «моделях дружби» та «моделях злочину» («Колобок», «Котик і Півник», «Коза-дереза» тощо). У казці «Котик і півник» за допомогою хитрості лисичка отримує собі їжу, викравши півника, а котик за допомогою знову ж таки хитрості рятує з біди товариша. Перед реципієнтом (в нашому випадку це дитина) постає два варіанти життєвих взаємодій на одній основі, вони зовсім суперечать одна одній. Але соціалізуючи дитину, звичайно, треба засудити хитрість заради вбивства, корисливості, а розкрити і наголосити на використанні хитрості заради врятування життя людини, її честі тощо.

Корисними зокрема виступають твори педагогів-письменників К. Ушинського, Я. Корчака, В. Сухомлинського. Так, наприклад, твори Я. Корчака можна вважати енциклопедією соціальних знань («Мацюсеві пригоди», «Правила життя»). Вони пронизані поясненнями щодо різних статусно-рольових позицій: матері, батька, сина, доньки, брата, сестри, короля, друга тощо. Читаючи ці твори, дитина отримує поради щодо соціальної взаємодії, контактів, розуміння людей інших статусно-рольових позицій.

Спираючись на класифікацію особистісних сфер та рівнів суспільних відносин і видів діяльності [28], в яких може брати участь майбутній вихованець ЗДО та початкової школи, та беручи за основу класифікацію головних напрямів життєвої підготовки (соціалізації) школярів [19, с. 91-96], ми згрупували художні твори соціалізуючого змісту таким чином:

1. Особистісний напрямок «Я – Я»: К. Ушинський «Скарги зайчика»; В. Сухомлинський «Два метелики», «Лисячий хвіст», «Флейта і Вітер».

2. Міжособистісний напрямок «Я – Ти»: українські народні казки: «Колобок», «Рукавичка», «Казка про котика і півника» (друзі і недруг), «Про вовка і семеро козенят», «Лисиця і глечик», «У пригоді», «Ворона й рак», «Пан Коцький», «Хитрий лис», «Дикі гуси»; К. Ушинський «Ліс і струмок», «Васько»; В. Сухомлинський «Як білочка врятувала дятла», «Деркач і Кріт», «Красиві слова і красиве діло», «Зозулина журба».

3. Соціально-груповий напрям «Я – Ми»: українські народні казки: «Казка про котика і півника» (стосунки між друзями, рідними братами і сестрами), «Півник і двоє мишенят», «Коза-дереза», «Дикі гуси», «Ріпка»; К. Ушинський «Півник та його сім'я»; В. Сухомлинський «Найгарніша мама», «Найласкавіші руки», «Сива волосинка», «Сьома дочка», «Святковий обід», «Конвалія перед Наталиним вікном».

4. Політично-правовий: українські народні казки: «Рукавичка», «Дикі гуси», «Івасик Телесик», «Вовк і семеро козенят», «Казка про котика і півника».

5. Економічний напрямок: українська народна казка «Про липку і зажерливу бабу».

6. Еколого-валеологічний напрям: К. Ушинський «Курочка і Півник».

7. Напрямок «Я – Універсіум»: твори В. Сухомлинського.

Аналізуючи сучасні мультфільми, ми дійшли висновку, що вони насичені різними моделями комунікативно-мовленнєвої взаємодії. Спираючись на дослідження Т. Піроженко та І. Луценко, ми виявили такі моделі взаємодії у системі «людина-людина», а саме: дитина – дорослий; діти – дорослі; дитина – дитина; діти – однолітки й малюки. Представимо модель комунікативно-мовленнєвої взаємодії «дитина – дорослий» у сучасному мультфільмі «Думками навиворіт» (США, 2015) з відповідним репертуаром мовних засобів. Головною героїнею є одинадцятирічна школярка Райлі. В її маленькій голові живуть і контролюють її життя такі емоції як: радість, відраза, печаль, страх і гнів. Після переїзду її родини до іншого міста, вона стикається з багатьма проблемами. Залишивши друзів та рідну команду з хокею, дівчинка найбільше відчуває печаль, адже дуже сумує за минулим. Також Райлі зазнає значного стресу під час входження у нову соціальну групу – однокласників нової школи. Дівчинка не може впоратися зі своїми переживаннями. Їй не вистачає уваги батьків, яким важко знайти час для спілкування з дочкою. Наведемо приклади мовленнєвих реплік в моделі взаємодії «дитина – дорослий» із мультфільму «Думками навиворіт»: вияви любові батьків до дітей: *Яка ж ти гарнюня!*; співчуття: *Нашому татку зараз нелегко... // Татка треба підтримати*; ритуал вкладання спати: *Поцілуйте мене на*

ніч; вживання формул мовленнєвого етикету: *Дякую. // Бувай! // Солодких снів* тощо. Отже, сучасні мультиплікаційні фільми мають різноманітні моделі взаємодії і містять репертуар різноманітних мовленнєвих реплік, що позитивно впливає на соціалізацію дитини [8, с. 18].

Мистецтво як засіб оволодіння певними навичками практичної діяльності, що включає як предметний світ, так і сферу соціальної активності

У процесі соціалізації не можна обмежуватися тільки обсягом соціальних знань, його накопиченням, навіть не можна зупинятися на накопиченні знань про соціальні дії (вміння і навички).

Соціальний досвід, що передається поколіннями і сучасниками, виражається в матеріальних результатах попередньої діяльності та нематеріальних формах, таких як норми спілкування і духовні цінності. Предмети, створені руками людини, несуть у собі інформацію про неї саму, про час, у якому вона жила, і про ідеї, які привели її до створення предмета: «Предметне середовище, що представлене матеріальними і духовними цінностями, виступає посередником між людиною і природою, посередником у спілкуванні між людьми» [9, с. 28].

Сучасні психофізіологи справедливо зазначають, що в основі особистості лежить не обсяг знань, умінь і навичок, не інтелект і здатність до навчання, а домінуючі потреби, бажання, інтереси людини. На основі їх досліджень перший принцип продуктивної теорії виховання – це рішучий перехід від навчання тільки знанню норм поведінки до їхніх глибинних основ, тобто до формування в дитини набору та ієрархії потреб, бажань, інтересів найсприятливіших як для розвитку суспільства, так і для реалізації всього багатства індивідуальних здібностей. У процесі дошкільного періоду дитина задовольняє свої базові потреби у спілкуванні та грі, а шкільного навчання – дитина має задовольняти свої базові потреби в саморозвитку, самосвідомості та самовизначенні. Важливо враховувати, що будь-яка суперечність між потребами людини, що розвивається, і системою освіти має небезпечні наслідки. Насамперед, це призводить до хронічного перенапруження і втоми, що, у свою чергу, посилює психосоматичні та психічні захворювання. Одним із найбільш шкідливих наслідків такого протиріччя є невротизація особистості.

Важливо враховувати, які потреби мають діти 5-7-річного віку і чи може мистецтво їх задовольнити. Діти старшого дошкільного і молодшого шкільного віку здебільшого керуються складною біологічною потребою в спілкуванні, грі, саморозвитку, наслідуванні та свободі вибору. Основними видами діяльності для них є різноманітні ігри та словесна творчість (у тому числі розповідання історій). При цьому необхідною умовою (для творчості) є надання дітям свободи вибору. Тому зміст освіти у відповідних закладах освіти має бути для дитини не метою навчання, як у традиційній освітній системі, а лише засобом для досягнення нею власних ігрових і творчих цілей. У цьому випадку забезпечується особистісний і гармонійний розвиток дитини, в іншому – дитина мимоволі набуває основних навичок навчальної діяльності (лічба, письмо, читання, спостереження, спілкування) та формує мотиваційну й інформаційну базу, що забезпечує її життя. У сучасних умовах життєдіяльності дитини 5-7 років необхідно перш за все зреалізувати її внутрішню програму фізичного розвитку, що притаманна їй і визначається її домінуючими потребами. По-друге, важливо зміцнювати дух дитини, розвивати впевненість у собі, що забезпечує оптимальну регуляцію освітньої діяльності. По-третє, необхідно закладати морально-психологічні підвалини мотивації соціальної активності дитини та нормального розвитку смислової сфери (позитивне ставлення до закладів освіти та дотримання загальноприйнятих соціальних норм поведінки).

Крім того, І. Бех вказує на те, що за психологічними закономірностями особистості в 5-7-річному віці діти більшою мірою усвідомлюють поведінку інших людей та їхні мотиви, ніж свої власні, для них характерний розрив між знанням моральних норм і належною поведінкою. На думку вченого, це вікова особливість дітей, які вчаться долати багатовимірність соціальних і побутових ситуацій [1, с. 138]. Тому ми вважаємо, що під час розвитку соціальних навичок у дітей молодшого шкільного віку недостатньо зосередитися на аналізі ситуації та мотивів поведінки інших людей, потрібно дати їм змогу спостерігати різні типи соціальної взаємодії та брати участь у подібних ситуаціях.

Мистецтво має позитивне поле для набуття практичних дій з предметами, а також створює особливе підґрунтя для набуття досвіду спілкування. Мистецтво здатне формувати суспільно-естетичні ідеали. Соціальні ідеї, моральні норми, цінності суспільства через мистецькі художні образи перетворюються в особистий досвід людини, органічні набутки її характеру. Сила емоційно-почуттєвого та ідейно-художнього впливу мистецької гри створює ненаукове поле умовної реальності, в якій дитина вчиться визначати і розвивати свої потреби, інтереси, загальну спрямованість життєвого шляху. Підтвердженням цьому може слугувати приклад словесної творчості дітей дошкільного віку, що є своєрідною грою дитячої уяви, в якій дитина виражає своє ставлення до світу, наприклад: «Мама, цей хлопчик з недоліками, а я з доліками». Про дитячу словесну творчість як про гру прийнято говорити як про засіб набуття певних навичок практичної соціальної діяльності. Головна мета її (дитини) вправляти «новопридбані сили», це своєрідна перевірка нових знань. На наш погляд, і як показує практика, мистецтво є своєрідною майстернею соціальних знань. Більше того, створюючи щось, діти можуть перевіряти своє бачення навколишнього світу, вправляються у творчості.

Ефективна соціалізація через мистецтво, особливо під час навчання конкретних практичних навичок, ґрунтується на емоційному та афективному розвитку, що впливає на формування стійкості в стресових ситуаціях, розвиток позитивного ставлення до світу, прийняття інших, упевненість і самосвідомість. Мистецтво може допомогти досягти емоційного піднесення, оскільки воно здатне викликати цілий спектр емоцій і відчуттів. У свою чергу, дослідники соціальної педагогіки (Л. Коваль, І. Зверева, С. Хлеб'юк) вважають, що «значення мистецтва як фактора соціалізації особистості полягає в морально-естетичному характері його впливу: емоційний зміст твору стає стимулом для формування та вияву почуттів, емоційним фоном життя та діяльності людини» [17, с. 279].

Сучасна методологія посиляється на праці психологів про вплив мистецтва на дітей та його місце в освітньому процесі. Мистецтво – це особливий спосіб мислення, який зрештою призводить до того самого, що й наукове пізнання, тільки іншим шляхом. Мистецтво відрізняється від науки тільки своїм методом, «методом

переживання», тобто психологічним методом. Матеріал походить від життя, але на додаток до нього воно дає щось, що ще не міститься в якостях самого матеріалу. У мистецтва є свої функції, наприклад, біологічна – споживання енергії, що залишилася після повсякденної діяльності організму. Нервова система відповідає лише за частину закладеного в нас потенціалу життєзабезпечення. Тому мистецтво – це засіб встановлення гармонії між організмом і навколишнім середовищем у кризових ситуаціях. Мистецтво доповнює життя і розширює його можливості, створюючи баланс у «розтраті емоцій». Мистецтво – найважливіший центр усіх біологічних і соціальних процесів людини в суспільстві, спосіб врівноважити людину зі світом у найкритичніші й найвідповідальніші моменти життя [9, с. 34].

Історія мистецтва знає чимало прикладів того, як люди відновлювали сили, наприклад, завдяки образотворчому мистецтву, яке надавало психологічну підтримку людям, що опинилися у важкій життєвій ситуації. Один із прикладів – життя Т. Лотрека. Він творчо досліджував нові способи мислення, розвинув постімпресіонізм і допоміг прокласти шлях до реклами, а К. Юнг вважав, що місія мистецтва – «подолати самотність і відчуженість, досягти людської солідарності, здійснити якісний стрибок у процесі соціалізації, сформувати гуманістичний світогляд і долучитися до високих цінностей людства»; у контексті меліоративного підходу Л. Уорда творчість може відкривати нові перспективи в ситуаціях, несприятливих для повноцінного розвитку дитини [9, с. 34-35].

Визначаючи соціальну функцію мистецтва, психологи стверджують, що мистецтво – це соціальна техніка емоцій, соціальна зброя, що за її допомогою вводяться у коло соціального життя найінтимніші та найособистіші сторони нашого існування. Мистецтво впливає як на волю, так і на емоції («емоції є зародок волі»). І в цій ролі мистецтво вдихає життя в емоції, пристрасті й вади, які інакше залишалися б у невизначеному й нерухомому стані. Воно «примушує нас вимовляти слова, які ми шукали, і озвучує струни, що були тільки натягнуті й мовчали» (за словами П. Корнеля) [9, с. 35]. Потім ці емоції стикаються із соціальним середовищем, яке по-своєму відображає те, що відбувається у свідомості. Різні подразники з навколишнього середовища надходять до людей і

викликають у них різні реакції. Так, дослідники психології мистецтва, аналізуючи вплив музики як виду мистецтва, зазначають, що сама по собі музика не диктує наслідувальних дій, але головним її ефектом є катарсис, який уже визначає, які життєві сили вивільняються, а які заганяються углиб, і справедливо зауважують: «Мистецтво – це скоріше організація нашої дії в майбутньому, приречення, вимога, яка ніколи не буде виконана, але яка спрямовує нас за вершину нашого життя і далі» [9, с. 35].

На кожному віковому етапі існують ті сфери емоцій, сторони емоційного життя, які найбільш сензитивні (доступні) для виховання. Тому для соціалізації необхідне ефективне емоційне виховання дітей 5-7 років. Майбутні педагоги мають розуміти, що емоції – це переживання, які виражають ставлення до людей, до реальних предметів і явищ, що їх оточують, до того, що вони знають і роблять. Світ емоцій, закладений у глибині людини, практично характеризує саму особистість. Емоції виникають у спілкуванні з іншими людьми, предметами та явищами. У психолого-педагогічній літературі 5-7-річний вік визначається як вік, у якому активно набувається досвід та емоційно-чуттєве ставлення до навколишньої дійсності. У цей період психічний світ дитини формується через емоційно-афективну активність.

Формування гармонійно розвиненої дитини забезпечується розвитком високих почуттів, їх глибоким змістом і відповідним місцем у структурі особистості.

Емоції пов'язані з діяльністю. Емоції виникають у процесі діяльності, спонукають і мотивують дії. Тому доцільно звернутися до художньої творчості. Це пов'язано з тим, що мистецтво, через свою активну природу, може впливати на розвиток емоцій. Але ж саме емоції часто спонукають людину діяти і реагувати на вплив навколишнього життя. І що більше в людини значущого і цінного соціального досвіду, то багатшим і людянішим стає її особистий світ.

Успішна соціалізація через мистецтво призводить до розширення діапазону творчих можливостей у житті дітей. Це призводить до набуття ширшого соціального репертуару. Мистецтво – це баланс між вимогами життя і

психологічними, фізичними та соціальними можливостями людини. Необхідно приділяти увагу творчому розвитку дітей та його позитивному впливу на життєву сферу. Творчий процес, який проживає людина, стимулює її до пошуку нової мотивації та сенсу життя. У цьому відношенні репертуар мистецької діяльності має вирішальне значення. Вона має охоплювати якомога більше дітей і вводити їх у стан активного усвідомлення себе і світу естетичними та художніми засобами. Емоції, що стимулюються мистецтвом, втілюються в предметах і здатні розширити духовну сферу людини. Крім того, світ предметів допомагає визначити соціальну ідентичність людини. Е. Гофман, наприклад, зазначає, що одяг не тільки говорить оточенню про нашу Я-концепцію, а й є костюмом соціального актора, який повідомляє оточенню про нашу соціальну ідентичність [9, с. 38].

У багатьох класичних і сучасних концепціях мистецтво відіграє важливу роль. Біхевіористи, які ґрунтують свої погляди на людських діях, розглядають мистецтво як стимул для розвитку компенсаторних здібностей. Мистецтво стимулює фізичні та психічні функції, доступні для формування, і розвиває з їхньою допомогою функції, недоступні за прямого впливу [9, с. 38].

Жан-Поль Сартр вважає, що мистецтво дає людям можливість стати тими, ким вони хочуть бути. Вплив творчості з точки зору психоаналітичного підходу звільняє людину від негативних переживань і звільняє місце у свідомості для позитивних емоцій [9, с. 38].

Згідно з концепцією гуманістичної психології, мистецтво відіграє вирішальну роль у формуванні соціальної адаптивності людини. Основне завдання творчої діяльності – підвищення самооцінки і набуття сенсу життя, а мета творчості – виявлення і розвиток навичок, що дають змогу людині почуватися вільною. У гуманістичній психології арт-терапія розглядається як найкращий спосіб набуття позитивних цінностей, знань і навичок [9, с. 39].

Таким чином, спираючись на погляди психологів про природу дитячого мистецтва, про характерні психологічні особливості культурних змін поведінки, заснованої на оволодінні прийомами і способами культурної поведінки і мислення, вчення про розвиток дитячих емоцій, можна зробити висновок: по-перше, дитяче

мистецтво подібне до гри; по-друге, щоб «творити», дитині потрібно мати реальні знання; по-третє, дитина створює перевернутий світ речей для того, щоб ствердитися у реальному і в цьому їй допомагають емоції, почуття, активізовані мистецтвом [9, с. 39], що і підтверджує наші погляди на мистецтво як засіб оволодіння певними навичками практичної діяльності, що включає як предметний світ, так і сферу соціальної активності.

Мистецтво як засіб інтерналізації соціальних норм, позицій і ролей

Наприкінці XIX – початку XX століття педагоги наголошували на необхідності розвитку в дитини почуття причетності до світу в цілому за допомогою мистецтва.

На думку В. Рибалки, на сучасному етапі формування особистісних якостей молодого покоління пов'язане «з такими цінностями глобального гуманізму, як відданість істині, доброта, відповідальність, благодійність, альтруїзм, краса, гармонійність тощо. Це передбачає раннє вивчення законів природи, ноосфери, цивілізації й особистості у глобальному гуманістичному контексті, що має стати передумовою адекватного засвоєння більш часткових законів і наукових знань та їх гуманістичного використання у професійній діяльності творчої особистості та політичних, економічних, наукових еліт цивілізації» [23, с. 582]. В. Рибалка виступає за «формування творчої особистості з новою психологічною культурою, в якій концентруються, через яку трансформуються і примножуються глобальні гуманістичні цінності людства» [23, с. 582]. Цей шлях проходить через механізми виділення себе в іншому й іншого в собі, що в сучасній психології називається ідентифікацією. Саме мистецтво є шляхом пізнання людей один одним. Після сприйняття творів мистецтва люди відшукують схожість почуттів і переживань або їх відмінність від власних, з'ясовують тим самим риси і якості власного характеру, можуть користуватися зразками тих почуттів і переживань, які були представлені автором.

У сучасній психологічній літературі ідентифікацію розглядають як важливий механізм соціалізації, що виявляється у прийнятті індивідами соціальних ролей під час входження в групу, відчуття приналежності до групи та формуванні соціальних

установок. Ідентифікація має різні значення і переживається кожною людиною по-різному залежно від того, з ким вона себе співвідносить (з рідними чи незнайомими людьми). Існують навіть певні закономірності ідентифікації людини на певних вікових етапах. Наприклад, у молодшому шкільному віці діти готові ідентифікуватися зі своїми вчителями, оскільки авторитет учителя дуже сильний. Вони можуть наслідувати тон голосу і поведінку вчителя в певних ситуаціях. Те саме можна сказати і про ідентифікацію через різні види мистецтва. Різні види мистецтва мають для людини різне ідентифікаційне значення. Однак необхідно пам'ятати, що неможливо знайти інструмент для вимірювання ступеня ідентифікації [9, с. 40-41].

Коли людина ідентифікує себе з певною роллю, постає питання про цілісність соціальної дії. Е. Гофман розглядає це питання у своїй праці «Представлення себе в повсякденному житті» (1959), де він стверджує, що «кожен соціальний актор завжди прагне керувати своїми зовнішніми проявами й інформацією про себе, яку він робить доступною для інших людей, намагаючись справляти на них позитивне враження» [за 25, с. 221]. «Уміння людини ефективно спроектувати ситуацію, домогтися бажаного враження про себе і очікуваних дій інших свідчить про її драматургічні здібності. Теорія соціальної драматургії вивчає мистецтво досягати своєї мети, ефективно керуючи образами, враженнями інших людей за допомогою різноманітних виражальних засобів» [25, с. 221]. Саме в цьому полягає взаємозв'язок соціології, педагогіки та драматургії.

Ми вважаємо, оскільки здатність до ідентифікації (тотожності) можна розвинути, то мистецтво може ефективно вплинути на розвиток здатності дітей розрізняти та розпізнавати емоції й почуття інших людей, зіставляти їх із нормативними стандартами поведінки та ставати хорошими акторами в соціальній драматургії.

Е. Гофман стверджує, що нормальна взаємодія ґрунтується на очікуваннях «щирості» партнерів. Суб'єкти соціальної взаємодії, що володіють набором соціальних норм і розвиненою системою цінностей, можуть призвести до успішного розв'язання соціально значущих життєвих проблем. Усі люди, завжди і

скрізь, більш-менш усвідомлено грають соціальні ролі. Через ці ролі ми пізнаємо одне одного і самих себе. Таким чином, ми вчимося грати ролі і вірити в них. Роль стає частиною нас, нашим істинним «я», невід'ємною частиною нашої особистості, і ми вчимося переконливо демонструвати її іншим» [за 25, с. 224]. Гофман розробив концепцію «чесного» актора і «цинічного» актора. Перша стосується людини, яка не усвідомлює, що грає роль, та ідентифікує себе з нею, тоді як «цинічний» актор чітко усвідомлює, що грає роль, з якою не ідентифікує себе. У виставі циніка в будь-який момент можуть статися події, які зраджуть його і перекреслять усе, що він відкрито підносить. Наприклад, учитель у своїй повсякденній роботі може дотримуватися авторитарного типу взаємодії з дітьми, пригнічуючи їхню гідність і позбавляючи свободи думки та дій, а на педагогічних зборах та конференціях красномовно говорити про особистісно орієнтоване навчання та його ефективність.

На наш погляд, ідентифікація через мистецтво (у процесі творчої діяльності) належить до колективістської ідентифікації. Це форма стосунків, що виникає у спільній діяльності, коли досвід одного члена соціальної групи, притаманний іншій групі, спонукає до дії в організації власної діяльності, реалізації цілей групи та усуненні фруструючих ефектів. Колективістська ідентифікація в онтогенезі виникає в процесі співпраці дітей, які потребують емоційного спілкування на межі дошкільного і молодшого шкільного віку. У дитячому колективі вона набуває форми позитивної емпатії до чужих невдач і позитивної емпатії до чужих успіхів. Таким чином, участь дітей у різних формах колективної творчості та вмиле керівництво сприяють прояву колективістської ідентифікації.

Однією з найпопулярніших соціологічних шкіл є структурно-функціональна. Її засновниками були Т. Парсонс і Р. Мертон. Головна їх ідея щодо процесу соціалізації полягала в тому, що основною її формою для індивіда є пристосування до соціального середовища, яке стає підґрунтям його «поведінкової впевненості». Цей процес відбувається завдяки засвоєнню особистістю певних нормативних структур, символів, культури, знань [19, с. 49-50].

Концепція інтерналізації, запозичена в Е. Дюркгайма, М. Вебера, Дж. Міда і В. Томаса, стала основою теорії соціалізації Т. Парсонса. Він трактував

інтерналізацію як властивість структури особистості, яку також розглядають як систему. Відповідне соціальній системі явище він назвав інституціоналізацією, наголошуючи, що соціальні відносини формуються через об'єднання нормативних компонентів культури, які безпосередньо стають структурними частинами соціальної системи [19, с. 17-18].

Таким чином, відповідні компоненти культурної системи розуміють як такі, що не тільки взаємозалежні, а й взаємопроникні, а отже, водночас конституують соціальну та індивідуальну систему [19, с. 17-18]. За такого підходу процес соціалізації розглядають як особливу функцію синхронного відтворення й опосередкування способу життя та культури суспільства й індивіда, а отже, і мистецтва як його невіддільної частини.

Теорія соціальної драматургії дає змогу розглядати процес соціалізації не лише як процес адаптації та асиміляції, а й як активну діяльність на «життєвій сцені», у середовищі чи просторовому дизайні, що враховує всі соціальні ситуації. Згідно з Е. Гофманом, актор має дотримуватися сценарію, передбаченого суспільством через рольові правила: «Індивід як соціальний актор повинен дотримуватися сценарію, наданому суспільством через рольові правила. Індивід як соціальний актор створює своє власне життя. Він відповідальний і вільний суб'єкт свого життя, і те, наскільки добре складається його життя, залежить від його здатності до драматичної творчості» [9, с. 44]. Відповідно до теорії соціальної драми, соціальна роль – це «здійснення прав та обов'язків, пов'язаних із певним соціальним статусом. Соціальна роль складається з однієї або кількох частин, кожна з яких може бути виконана виконавцем за певних обставин перед одним і тим самим типом аудиторії» [9, с. 44]. Розвиток драматичних навичок у дітей з метою соціалізації – одне з наших завдань. Драматичні навички допомагають людям освоювати соціальні ролі. Наприклад, мистецтво одягатися, інакше кажучи, мода, слугує для демонстрації соціальної ідентичності: «Одягаючись, людина повідомляє оточенню компоненти свого соціального статусу – вік, стать, рід занять, відносне багатство тощо» [за 25, с. 227]. Таким чином, одяг дає нам змогу повідомляти про свій соціальний статус, робити висновки про соціальну

ідентичність інших і натякати на взаємодію. Так наприклад, Е. Гоффман наводить низку прикладів, коли певні символи зовнішності слугують інформацією про подальшу взаємодію: «Якщо, відчинивши двері незнайомцю, я бачу людину в чорній масці з ножом у руці – наступної миті я намагаюсь зачинити двері або покликати на допомогу; виснажену, знедолену жінку – я буду очікувати на прохання про допомогу; імпозантного чоловіка у діловому костюмі – я припускатиму, що це діловий партнер мого батька» [за 25, с. 227]. Усе це набувається через соціальний досвід: розповіді батьків і вчителів, перегляд фільмів і читання книжок. Однак, розвиваючи ідею «чесності» і «цинізму», соціологи стверджують, що люди, які стоять біля дверей, можуть вдаватись до дезінформації.

Мова – ще один показник ідентифікації. Так, наприклад, кіно, мультиплікація, театральне та музичне мистецтво у взаємозв'язку з літературою дає змогу оволодіти мовою на більш високому рівні.

Автори театральної моделі повсякденного життя зазначають, що бувають ситуації, коли соціальна поведінка порушується і відбуваються інциденти. Мимовільні жести, недоречні вторгнення, помилки та «сцени» – це форма руйнування реальності, організована актором. Це призводить до «втрати обличчя»: «Реагуючи на ситуацію, її виконавці стають схвильованими, збентеженими, знервованими тощо. Виконавці можуть відчувати, що «на них немає лиця» [за 25, с. 230]. Тому у професійній підготовці майбутніх педагогів до соціалізації дітей 5-7 років ми говоримо про критичний момент у їх професійній діяльності. У цей критичний момент важливо не змінити статусно-рольову позицію педагога, щоб не втратити «обличчя» педагога і не нашкодити дітям.

Щоб уникнути небезпеки та незручності, Е. Гоффман пропонує захисні заходи, які використовують соціальні актори для підтримання власної вистави, і превентивні заходи, які використовують соціальні глядачі для підтримання вистави актора. Іншими словами, до захисних якостей і практик належать драматична достовірність, драматична дисципліна і драматична увага. Існує безліч прикладів запобіжних технік, таких як «прохання про дозвіл зустрітись», «попереджувальний стукіт у двері» або «телефонний дзвінок, щоб повідомити про своє прибуття». Це

дозволяє «зберегти обличчя» соціальним акторам. Ми навіть можемо помічати, як буквально змінюється вираз обличчя актора, коли йому відкривають двері після попереджувального дзвінка. Значення дзвінка навіть не в тому, щоб попередити про прихід, а про те, щоб актори по обидва боки дверей одягли відповідні соціальні ролі.

Однак важко погодитися з автором, який зазначає, що «соціальна поведінка – це не прояв особистості людини, а лише «вироблення вражень», через управління символами, щоб досягти вигідних дій інших, необхідних для реалізації мети. Це дії щодо самомаскування і пристосування особистості до ситуації» [за 25, с. 230]. Ми вважаємо, що в критичні моменти, як у повсякденному особистому, так і в професійному житті, необхідно змінювати свій статус і рольову позицію, щоб захистити своє життя і здоров'я, а також життя і здоров'я інших людей. Це і стає проявом особистості. Крім того, люди можуть обрати або гуманістичний, або антигуманний спосіб вибору свого статусу і ролі. І ми приходимо до переконання, що обрані нами символи і системи управління ними є правильними і важливими. У колі однодумців будь-яку думку підтримують і поділяють. Результати діяльності на рівні класів, шкіл, груп, університетів, міст і націй залежать від їхнього характеру.

Соціалізація характеризується тенденцією до типізації, і люди постійно стикаються з проблемою суперечності між вимогами суспільства та потребами особистості. «Ми підкоряємося безумовним, само собою зрозумілим правилам співжиття, засвоєваним з дитинства – через пояснення батьків, друзів, учителів, а також шляхом численних спроб та помилок» [за 25, с. 231]. Дитині природою закладений соціальний інстинкт, про який ще свого часу говорила С. Русова. Так, з другої половини дошкільного віку – з п'ятого-шостого року життя діти не тільки продовжують ставити запитання на кшталт «чому», а й цікавляться, «скільки років цій тітці», «де вона живе», «чи є в неї діти», «чи заміжня» тощо. Цей вік характеризується виникненням позаситуативних і особистісних форм спілкування, коли дорослі виступають для дошкільнят як конкретні історичні та соціальні істоти. Дошкільнята цікавляться життям дорослих і фактами, які не стосуються їх

особисто. Тому в цьому віці та в початковій школі важливо, щоб діти засвоювали значення соціальних символів, доступних їм у всіх можливих позиціях, ролях і різноманітних ситуаціях спілкування, набували досвіду інтерпретації та конструювання свого соціального світу, перетворювали своє соціальне життя на повсякденне. Таким чином, вони стають типовими.

Проблемою типізації займався свого часу Альфред Шюц, який вважав, що «саме за допомогою типізації ми сприймаємо й інтерпретуємо світ. Типізація – це виокремлення ідеальних соціальних типів людей, ситуацій, дій, об'єктів, ідей, подій, вражень, емоцій тощо. Усі типізації повсякденного мислення є складовими конкретно-історичного соціально-культурного світу, в якому вони сприймаються як даність і є соціально прийнятими. У свідомості кожного члена суспільства вкоренились уявлення про типового службовця, лікаря, пересічну людину, поліціанта, матір, вчителя, хулігана, хворого, закоханого, тобто про весь комплекс статусів і ролей. Повсякденність складається також з типових ситуацій: професійної діяльності, відвідувань лікаря, шкільних уроків, придбання товарів у магазині, прийняття ванни, зустрічей з друзями, сімейних обідів тощо. Типізаціями можуть бути звичні правила і схеми поведінки у певних ситуаціях. Наприклад, «купуючи щось у магазині, необхідно звернутися до продавця, назвати товар, який ви хочете придбати, і кількість його, заплатити гроші в касу і в обмін на чек одержати покупку... Ми обізнані про типи емоційних проявів людей, легко можемо пояснити і класифікувати стан людини, яка сміється, обурюється, плаче, бентежить, і припустити, яка типова ситуація викликала певну емоцію. Проте, типізації рідко бувають однозначними й простими. Навпаки, вони по-різному сприймаються залежно від контексту» [за 25, с. 232].

Прикладами типізації можуть бути стереотипізація різних типів, формування соціально-психологічних характеристик, які задаються групою і є загальними для її членів тощо. Стереотипізація як складне соціально-психологічне явище виконує важливі функції – підтримку ідентифікації особистості і групи; виправдання можливих негативних установок щодо інших груп тощо [9, с. 49]. Соціальні стереотипи дають нам змогу виробляти моделі поведінки в певних ситуаціях, які

забезпечують гармонію в нашому житті. Стереотипізація соціальної поведінки призводить до колективної спільної роботи, що ґрунтується на співпраці та спільних цілях, що має величезне значення для виживання багатьох видів: «Кооперована поведінка у деяких суспільних комах, таких як терміти, мурахи та бджоли, давно відома; можливо, мало відомий той факт, що у шимпанзе зустрічається тип поведінки, яку по-іншому як альтруїстичною назвати не можна» [9, с. 49].

Спостереження показують, що найпоширенішою формою засвоєння норм, позицій і ролей є гра. Гра – це завжди рольова і стандартизована форма поведінки (сюжетно-рольові ігри, театралізовані ігри тощо). Коли ми залучаємо дітей до гри, ми маємо справу з «індивідуалізованими» формами соціалізації та «стандартизованими» формами індивідуалізації». Реальність у дитячій грі постійно і творчо змінюється. Люди і речі, які в ній з'являються, легко набувають нових смислів. Ігри – це «природні естетичні вихователі дітей». З точки зору психології, це одна з форм дитячої творчості. Це пов'язано з тим, що гра – це вже не просто відтворення або запам'ятовування попереднього досвіду, а його перероблення, комбінування, повна свобода в задоволенні бажань та інтересів дитини, її підготовка до життя.

Таким чином, роль, яку відіграє дитина, має кілька аспектів. По-перше, роль залежить від знань і вмінь дитини перебувати в певній позиції – рольовій позиції, яку вимагає ігрова ситуація. Тому дитина привносить у гру свій соціальний досвід, перевіряє його та «відтворює раніше визнані соціально типові моделі поведінки» (наприклад, учитель – вимогливий, лікар – уважний, кішка – манірна, лисиця – улеслива). По-друге, у процесі роботи з літературними творами та художніми образами діти розширюють свій соціальний досвід. Це відбувається тому, що запускається механізм, за якого особистість дитини ототожнюється з літературним героєм, його характером і соціальною поведінкою. Це підтверджують свідчення акторів і режисерів, наведені Девідом Маерсом: у романі Вільяма Голдінга «Володар мух» хлопчики, що потрапили в шторм і втратили корабель, перетворюються в жорстоких дикунів, які забули про цивілізацію. Після екранізації

роману юнаки, що грали в фільмі, стали вести себе відповідно своїм ролям. Режисер Пітер Брук (Peter Brook, 1969) писав: «У багатьох із них за межами знімального майданчика склалися такі ж стосунки, як і в романі. Однією з наших головних проблем було змусити їх розслабитися під час зйомок і поводитися ввічливо між дублями», а Ян Чарльстон про роль Еріка Ліддела у «Вогняних колісницях» сказав: «Усе в мені змінилося, поки я грав цю роль» [9, с. 51].

Отже, продовжуючи розмову про рольову поведінку дітей під час і після вистави, ми хотіли б зупинитися на третьому її аспекті (поведінці): у процесі обговорення теми, ідеї художнього твору, характеристики персонажів, створення сценарію складається інший тип функціонально-рольових відносин; дитина, з психологічної точки зору, сама у подальшому здійснює особистісний вибір функціональної поведінки чи соціальної ролі.

Мистецтво як засіб активної творчої діяльності та засіб самореалізації

Якщо людина засвоює лише соціальний досвід, вона завжди діятиме однозначно, відповідно до стандартів. Тоді в соціальному житті не буде жодних змін та інновацій. Але людина не зупиняється на засвоєнні та наслідуванні. Психічна діяльність – це не тільки пристосування до зовнішніх умов і засвоєння накопиченого досвіду, але насамперед перетворювальна, творча діяльність.

У демократичній освіті головною «дійовою особою» стає сама дитина як суб'єкт діяльності. Педагог у такій ситуації з психологічного погляду є співорганізатором чи партнером соціалізаційного середовища, регулятором і менеджером взаємодії з дитиною-партнером; процес соціалізації складається з трьох частин: активність дитини, активність педагога і активність середовища, у якому вони існують. Педагог має бути диригентом виховного процесу, створюючи у свідомості дитини установки, за яких у нього виникають бажання і потреба в діяльності, самовихованні та саморозвитку. На думку відомих психологів, тільки творча активність людини робить її істотою, що дивиться в майбутнє, покращує його і змінює сьогодення. Тому хотілося б розглянути творчий процес з біологічної та психологічної точок зору, його механізми, види діяльності та те, як він розвивається в дитинстві.

Людський мозок здатен не лише відтворювати почуте чи побачене раніше, а й синтезувати всі враження, творчо їх переробляти та створювати нові форми. Саме цю сполучну властивість розуму називають уявою або фантазією.

Помилково вважати, що творчістю володіють обрані. Адже навіть звичайні люди фантазують, комбінують, змінюють і створюють щось нове, нехай і незначне порівняно з творами геніїв. Таким чином, стає зрозуміло, що неможливо уявити своє існування без створення чогось нового. Творчість стає необхідною умовою існування і розвитку людини.

У своїх спостереженнях психологи доходять висновку, що творчий процес починається в дитинстві. Наприклад, помітно, що дитина має великий потенціал, але він може ніколи не реалізуватися. Вважається, що реалізована частина життя в нервовій системі – це менша частина актуального життя в нас. Дослідники психології мистецтва вважали, що існує два виходи нереалізованих можливостей: сублімація чи невроз. У першому випадку нижча форма психічної енергії, яка не розтрачується в нормальній діяльності фізичного тіла і не знаходить виходу, перетворюється на вищу форму. Це початок творчого процесу: «... Мистецтво не тільки дає вихід і вираження певної емоції, але завжди прояснює її та звільняє дух від її темного впливу» [9, с. 53].

Вони також справедливо вважають, що творчого акту мистецтва не можна навчити, але це не означає, що педагоги не можуть впливати на його створення і виникнення. Здебільшого педагоги в галузі мистецтва розуміють творчість як «неповторення одного й того самого», тобто композитор чи поет не може повторювати, імітувати, копіювати чи запозичувати, на відміну від виконавця музичної драми чи поезії. Однак не всі педагоги можуть навчити писати п'єси та вірші, і не всі вчителі можуть створити умови для написання і творчості. Одна з причин цього полягає, на думку О. Шейна, у власних комплексах педагога і передчасне перенесення цих комплексів невдах, бездарів, відсутності таланту на дітей [9, с. 53]. Однак «саме запозичення інтонації, гармонійні звороти, формальна асиміляція лягли в основу музики Моцарта. Звідси її універсальний характер. Наприклад, початкова тема увертюри «Чарівної флейти» була запозичена з доволі

оригінальної і типово італійської сонатини Клементі, але ніхто не вважає увертюру італійською музикою, а Моцарта – послідовником Клементі. Сучасні мистецтвознавці зазначають, що Моцарт мав незвичайне сприйняття духу й техніки будь-якого поміченого ним композиторського твору й одразу ж міг надати йому «відбиток вищої краси», притаманний тільки йому, Моцарту. Саме ця віра в себе і творча безстрашність надавали всім творам Моцарта особливої природності [9, с. 54]. Сценарій соціального життя Моцарта розгортався під девізом: «Вчися бути собою, розкривай себе сам». Життєвий сценарій Бетховена був зовсім іншим: до музики його привчив батько, змусивши з чотирьох років грати на клавесині та замкнувши в кімнаті зі скрипкою. Чому за такого виховання дитина не тільки не перестала займатися музикою, а й почала її створювати, залишається загадкою для багатьох педагогів і мистецтвознавців.

Через свідомість ми проникаємо в підсвідоме, ми можемо так організувати свідомі процеси, що через них викликати процеси підсвідомого. Будь-який акт мистецтва включає як свою обов'язкову умову попередні йому акти раціонального пізнання, розуміння, впізнавання. Цей процес розширює особистість, збагачує її новими можливостями, викликає певну поведінку, яка за своєю природою має соціалізуюче значення.

Важливим досвідом використання елементів театрального мистецтва є праця американської психотерапевтки Вайолет Оклендер «Вікно у світ дитини» (Посібник з дитячої психотерапії), в якій В. Оклендер використовує поняття «розігрування сцен», «рольова гра» і «драматична творчість» як синонімічні терміни: «Драматична творчість дає змогу дитині відчувати і навколишній світ, і свою власну природу. Драматична творчість дає можливість дитині краще зрозуміти як навколишній світ, так і свою власну природу. Щоб інтерпретувати навколишній світ і висловити ідеї, дії та почуття у творчості, діти використовують такі ресурси, як зір, слух, дотик, нюх, міміку, жести, уяву та інтелект» [9, с. 55]. Авторка стверджує, що коли люди виконують ці ролі, вони відчуваються краще, більш залучені в життя і більш реалістичні. Завдяки засобам театрального мистецтва люди можуть випробувати нові способи існування, усвідомити навіть

пригнічені аспекти себе, відчуті спонтанність, хвилювання й активність у повсякденному житті та стати більш впевненими в собі [9, с. 55].

В основі театрального мистецтва лежить драма. Драма з давньогрецької «drama» означає дію, дійство. При соціалізації дітей засобами театрального мистецтва за основу ми беремо залучення їх до драматичної творчості. Таке визначення драматичної діяльності знаходимо у роботах В. Сухомлинського. Проблемою впровадження драматичної творчості у широку педагогічну практику сучасної початкової школи займалася М. Лещенко. В її праці «Щастя дитини – єдине дійсне щастя на землі» описана технологія використання драматичної творчості у навчально-виховному процесі авторської школи «Чарівний світ» (м. Полтава). *Дитячу драматичну творчість* автор визначає як «гру, яка проводиться з метою самореалізації, розвитку особистості учня і не передбачає оцінювання його діяльності за критеріями професійного мистецтва» [21, с. 169]. Це є принциповою відмінністю від театральної діяльності дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку, оскільки виключає, перш за все, диференціацію дітей за акторськими та режисерськими здібностями; по-друге, це дозволяє, в свою чергу, залучати всіх дітей до використання засобів театрального мистецтва, так би мовити, «погратися» ними; по-третє, виключає страх зробити «не так». Такий підхід дає нам можливість не робити з театрального мистецтва та його елементів панацею, оскільки ми не ставимо перед собою завдання підготувати дітей до акторської професійної діяльності, а хочемо навчити їх у будь-якій ситуації використовувати елементи театрального мистецтва, щоб комфортно себе почувати, впевнено і адекватно діяти. Причиною вибору театрального мистецтва для соціалізації послугувала його ігрова природа, яка приваблює дітей, і є фактором у соціальному становленні [9, с. 56].

Соціальні знання дитина отримує вже під час виконання ролі. Роль, яку виконує дитина, має декілька сторін: по-перше, роль залежить від знань та вмінь дитини знаходитися в певній статусно-рольовій позиції, як цього вимагає ігрова ситуація. Тому дитина і застосовує свій соціальний досвід, перевіряє його, «відтворює раніше сприйняті соціально-типові зразки поведінки» (вчитель –

вимогливий, лікар – уважний, кіт – манірний, лисиця – улеслива та ін.). По-друге, одночасно, в процесі роботи над літературним твором, художнім образом вона розширює власний соціальний досвід, оскільки спрацьовує механізм ідентифікації особистості дитини з літературним героєм, його характером, соціальною поведінкою.

У вітчизняній педагогічній практиці існує декілька видів драматичної діяльності, що використовують на заняттях із драматичної творчості: 1) релаксаційно-тренувальні ігрові вправи; 2) ритмічна драматизація; 3) пантомімічно-описове відтворення тексту; 4) словесно-пантомімічне відтворення тексту; 5) інсценізація літературних творів і вигаданих учнями сюжетів; 6) імпровізаційна драматизація [21, с. 172]. У процесі використання їх на занятті та уроці вони стають відповідними структурними компонентами.

У процесі залучення дітей до драматичної творчості ми, насамперед, ставили мету сприяти соціалізації. Тому використовуючи відповідні види драматичної діяльності, ми посилювали їх соціалізуючий вплив: добирали художні твори соціалізуючого змісту («моделі соціальних дій»), проводили паралелі між сюжетом художнього твору (мультиплікаційного фільму) і можливими життєвими ситуаціями, здійснювали пошук шляхів їх розв'язання.

Під час професійної діяльності у початковій школі у нас була можливість перевірити соціалізуючий потенціал театральної творчості. З усіх учнів (30 осіб) п'ятеро до вступу до школи виховувалися вдома батьками, бабусями і дідусями. Решта дітей були знайомі з суспільними формами навчання, але, як зазначають батьки і педагоги, половина з них була дуже активною і діяльною та важко сприймала норми, правила і вимоги закладу дошкільної освіти. Інша половина дітей відрізнялася повільним темпом роботи і відсутністю концентрації уваги. Наприклад, Олег не міг всидіти на місці й двох хвилин, голосно сміявся, порушував дисципліну, сперечався, забирав щось у когось, задирався до дівчаток, дратував сусідів і вдавався до вигадкування історій, щоб виправдати себе. Однак він швидко засвоював матеріал, писав гарні описові розповіді за малюнками, вигадував фантастичні історії та виразно читав вірші. Водночас він був дуже вразливою

дитиною, але швидко відходив і пробачав образи. Він любив усе нове, незвичайне і дивовижне. У нього були проблеми з однокласниками, він ображав і ставив підніжки дівчаткам, голосно висміював чужі недоліки та невдачі. Бесіди з батьками призвели до тимчасової зміни його поведінки, а участь в аналізі художніх творів морально-етичного змісту показала, що Олег знає правила поведінки. Однак, як показала реальність, на практиці їх не виконував.

Щось подібне спостерігалось і з Андрієм. Однак Андрій був самоупевненою в собі дитиною, з елементом егоцентризму, який тихо ображав інших. Однак він виріс у дуже вразливій і чутливій родині, де його батьки проявляли до нього надмірну турботу. Як наслідок, йому не дозволяли ходити за покупками або користуватися громадським транспортом.

На той час, коли семирічний Івар прийшов до першого класу, він був упевненим у собі, але дуже стриманим, спокійним і галантним хлопчиком, але його самоконтроль і дотримання шкільних правил (а значить, і страх зробити щось не так) не дозволяли йому будувати стосунки з однокласниками та часом робили його непомітним для оточуючих.

Після того як діти взяли участь у театральній постановці, в їхній поведінці відбулися помітні зміни. Хлопчик (Олег) не хотів більше бешкетувати, щоб вивільнити свою енергію, він почав дотримуватися соціальних норм і шкільних правил, будувати взаємодію з однокласниками та адекватно реагувати на їхню поведінку, слова і вчинки. Іншому (Андрію) більше не потрібно було самостверджуватися в бійках, привертати увагу вчителів та однокласників зухвалою поведінкою або бігати по поверхах. Беручи участь у драмі, Андрій самореалізувався і зміг правильно подати себе, поважаючи інших. Івар показав дітям, що він – хлопчик, який уміє щось вигадувати, хлопчик, який уміє цікаво спілкуватися, а не бути нудним і непомітним. До кінця року всі діти в класі виглядали по-іншому. Це сталося тому, що вони змогли скоригувати свою поведінку залежно від ситуації та діяти як група, спільно та однотипно (у хорошому сенсі). Водночас вони були живими, веселими та впевненими в собі. Звичайно, вони були не роботами, а цікавими дітьми.

Це підтверджує той факт, що мистецтво організовує нашу поведінку в майбутньому, що воно є програмою життя, вимогою, яку, можливо, ніколи не буде повністю виконано, але яка рухає нас уперед. Виходячи з цих положень, ми можемо сміливо впроваджувати театральне мистецтво в процес соціалізації: «Основний закон дитячого мистецтва – пам'ятати, що його цінність не в продукті чи результаті творчості, а в самому процесі» [9, с. 59].

Отже, мистецтво в процесі соціалізації особистості може відігравати велику роль, оскільки служить трансформатором соціальних ідей, норм поведінки, правил, духовних цінностей; дає можливість засвоїти навички практичної діяльності у суспільстві; привласнити їх, зробити мотивами соціальної поведінки; навчитися знаходити власні шляхи орієнтації, діяльності у нестандартних ситуаціях; має можливість залучати людей до творчого процесу, що розкриває найпотаємніші можливості, організовує поведінку на майбутнє, надає впевненості, сприяє самореалізації. Важлива місія мистецтва у соціальній адаптації дітей до освітньої діяльності в сенситивний період життя дитини – 5-7 років, коли відбуваються соціально-психологічні трансформації особистості. Професійній же підготовці майбутніх педагогів до цієї роботи буде присвячений наступний підрозділ.

6.2. Педагогічна обумовленість використання сучасного мистецтва у професійній підготовці майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-ми років

Незважаючи на глибоку розробку науковцями різних аспектів проблеми використання мистецтва у професійній підготовці майбутнього педагога, автори не досліджували питання професійної підготовки майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7 років засобами сучасного мистецтва. На нашу думку, це забезпечить комплексне розуміння проблеми соціальної адаптації дітей у закладах дошкільної та початкової освіти, безперервність соціально-адаптивної діяльності, гармонізацію освітнього процесу тощо.

Аналіз результатів вивчення сучасних наукових праць та методологічних підходів дозволив визначити професійну підготовку майбутніх педагогів до

соціальної адаптації дітей 5-7-ми років засобами сучасного мистецтва як цілеспрямований інтегрований процес комунікативно-мовленнєвого розвитку студентів, а також засвоєння ними необхідної системи соціально-педагогічних знань, вироблення відповідних психоемоційних та комунікативних компетентностей, що дозволить їм оптимізувати освітню діяльність закладів дошкільної та початкової освіти, гармонізувати перехід дітей із соціальної ролі «дошкільника» в соціальну роль «учня», підвищити соціальну активність та самореалізацію дітей зазначеної вікової категорії.

Досліджуючи професійну підготовку майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку, необхідно спочатку розглянути сутність поняття «соціальна адаптація».

Однією з важливих проблем сучасної системи освіти є проблема розвитку адаптивних можливостей особистості, профілактика дезадаптації та педагогічна підтримка у критичні періоди психічного розвитку.

Поняття «адаптація» різноманітне і багатогранне. Трактування сутності адаптації можна зустріти в біології, психології, педагогіці, медицині, соціології. Відповідно існує адаптація біологічна, психологічна, соціальна. Адаптація людини постає перед нами як цілісний біопсихосоціальний процес.

На основі аналізу медико-біологічної та психолого-педагогічної літератури ми з'ясували, що *соціальна адаптація* – це вид взаємодії особи із соціальним середовищем, у процесі якого відбувається узгодження вимог та сподівань обох сторін. Адаптація є складовим елементом механізму соціалізації, що відбувається як сукупність адаптацій до різноманітних життєвих ситуацій, під час яких нагромаджується соціальний досвід, засвоюються норми та цінності, комунікативні вміння. Кожна адаптація збагачує соціальний досвід, полегшує подальшу адаптацію особистості. У цьому суть адаптивної-розвивальної моделі соціалізації.

У період 5-7-річного віку дитина не просто змінює освітнє середовище, а й усвідомлює себе як соціальну істоту, змінює соціальні статусно-рольові позиції, засвоює норми взаємодії, вчиться збалансовувати особистісну активність у різних

видах діяльності – пізнавальній, комунікативній, ігровій, навчальній, особистісно-поведінковій, оціночно-корекційній тощо. Чим краще готовий організм дитини до всіх змін, пов'язаних із початком навчання в школі, до труднощів, яких не уникнути, тим легше вона їх подолає, тим спокійніше буде процес пристосування до школи.

Аналіз проблеми адаптації дає нам можливість виділити найважливіші чинники, що впливають на успішність процесу соціальної адаптації до школи дітей 5-7-річного віку: рівень готовності дитини до школи; стан здоров'я дитини; психологічні особливості дитини; особливості мовленнєвого та креативного розвитку; професійний портрет вихователя ЗДО та вчителя початкової школи, а саме: вид педагогічного спілкування, тип педагогічного спілкування, позиції педагога у спілкуванні, стиль педагогічного керівництва, стиль педагогічного спілкування вихователя та вчителя з дітьми; окремі риси характеру педагога; типи вихователів та вчителів; неправильне сімейне виховання.

Отже, *соціальна адаптація дітей 5-7-річного віку* – це взаємодія особистості (або соціальної групи) із соціальним освітнім середовищем ЗДО та початкової школи, під час якої узгоджуються вимоги й очікування її учасників, збалансовується біологічний, психологічний та соціальний розвиток особистості дитини, її активність та креативність у різних видах діяльності, її комунікативні вміння.

Аналіз науково-педагогічних джерел показав, що соціальна адаптація дітей 5-7-річного віку багато в чому залежить від професійного портрету педагогів дошкільної та початкової ланок освіти. Важливого значення набуває розуміння соціально-педагогічних можливостей сучасного мистецтва у професійній підготовці майбутніх вихователів ЗДО та вчителів початкової школи. Художнє пізнання дійсності студентом педагогічного закладу освіти дасть можливість усвідомити дитячий світ як синтетичну цілісність; переконає у дієвості філософських законів буття, допоможе свідомо і продуктивно вибудовувати адаптивні педагогічні заходи. З цією метою важливо було ознайомити студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта з сучасними мистецькими творами про дітей та

сучасними мистецько-ігровими матеріалами.

Сучасне мистецтво про дітей дозволяє педагогу збалансувати вимоги освітнього процесу із психологічними, фізіологічними та соціальними можливостями дітей, усвідомити широкий діапазон життєвих можливостей дітей в освітньому просторі, допомагає педагогу оволодіти широким репертуаром соціальних ролей для ведення адаптивної політики в процесі комунікації з дітьми, оскільки мистецтво здатне виступати засобом інтерналізації певних норм, позицій, ролей, мовленнєвих дій, соціальної креативності.

Схарактеризуємо сучасний мистецько-ігровий матеріал (далі СМІМ). У ключовій дефініції ми синтезували три поняття «мистецтво», «гра», «матеріал». У різноманітних наукових джерелах мистецтво визначається як засіб самовираження; засіб пізнання; форма суспільної свідомості; вид естетичного освоєння світу; органічна єдність творення, пізнання, оцінки й людського спілкування тощо. «Гра» – це діяльність людини з моделювання іншого виду діяльності з розважальною чи навчальною метою, яка тісно межує з мистецтвом, хоч зазвичай не створює художніх цінностей. «Матеріал» – це речовина, або суміш речовин, первинний предмет праці, який використовують для виготовлення виробу (основний матеріал), або які сприяють якимось діям. Ігровий матеріал для дітей, як і будь-який інший матеріал, може бути природного походження чи створений людиною. Тому, під сучасним мистецько-ігровим матеріалом ми розуміємо засіб художньо-естетичного освоєння світу, формування та самореалізації особистості в ігровій діяльності.

Сучасний мистецько-ігровий матеріал – це сучасні види ігрового матеріалу природного походження або виготовленого за вимогами безпеки для дитячого віку, який надає можливість особистісної чи колективної імпровізації, тобто стимулює створення нових або поліпшення готових ігрових форм, сюжетів та вправ (за ініціативою дитини, що опирається на попередній досвід) та є повністю або частково залученим у сучасних мистецьких практиках. Ігрова діяльність з СМІМ, до якої залучається дитина, не обмежена правилами, а якщо вони і виникають, то їх автором (співавтором) є дитина. Також зауважимо, що при залученні в гру СМІМ

не припустимим є поняття «правильно – неправильно», оскільки СМІМ – матеріал, що за своєю суттю дозволяє проявитися уяві, фантазії, вільно поєднувати і обґрунтовувати, пояснювати свій вибір. СМІМ також примножує психосоціальний (повноцінний) розвиток, візуалізує (виявляє) психоемоційний стан та особистісні риси характеру, починаючи з наймолодшого віку дитини. Залучення СМІМ до соціальної адаптації дітей 5-7 років в освітніх закладах буде мати ефективний результат [7, с. 9].

Наведемо орієнтовну класифікацію СМІМ.

За фізично-структурними компонентами:

- магнітний (магнітний мистецький матеріал «Формаг» (автор В. Крамаренко), магнітний пластилін, конструктор 4-D, неокуб, площинні магнітні іграшки та ін.);
- паперовий (збірні моделі з картону, сучасні креативні книги, наліпки, настільні ігри та ін.);
- пластичний (кінетичний пісок, слайм, ліпаки, пластик, що запікається, повітряний пластилін, глина, що застигає та ін.).

За формоутворювальними можливостями:

- конструкторський (Lego, конструктор-балансир, конструктор-липучка та ін.);
- технологічні іграшки (конструктор електронний/на сонячній панелі, динамічний та ін.).

За мистецько-творчою ознакою:

- фарби/крейда/туш;
- пензлі/олівці/пастель;
- брашпени/фломастери/маркери;
- тканина/вовна/пухнастий синельний дріт;
- гумка/гумові печатки/гумки для плетіння;
- паралон/пінопласт/бісер;

Іграшки з Magic effect:

- 3-D ручки;

- 3-D світлові дошки для малювання;
- іграшки, що зростають [7; 18, с. 103].

Отже, сучасне мистецтво може розвинути здібність педагога до ідентифікації, здатність розрізнявати й розпізнавати емоції й почуття іншого, зіставляти їх із еталонами нормативної поведінки, бути хорошим актором соціальної драматургії. Згідно з теорією соціальної драматургії, люди – актори, які щоденно розігрують різноманітні соціально-побутові сцени в процесі спілкування, комунікації з іншими людьми. Залучення майбутніх педагогів до сучасного мистецтва (особливо театрального, кінематографічного) є практикумом, тренажем перед самостійним виходом на професійну сцену сповнену соціальних дійств; ознайомлення та вправлення студентів у роботі із СМІМ позитивно впливає також на комунікативно-мовленнєві та професійні компетентності майбутніх педагогів спеціальності 012 Дошкільна освіта.

6.3. Модель професійної підготовки майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку засобами сучасного мистецтва

Професійна підготовка майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку – це формування професійних компетентностей студентів під впливом засобів сучасного мистецтва.

Характеризуючи відображення мистецько-педагогічного підходу в змістовому та операційному компонентах підготовки майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку, необхідно відзначити низький рівень використання сучасного мистецтва. Мистецько-педагогічна діяльність як інтеграція соціальних, комунікативно-мовленнєвих та мистецьких знань, умінь і навичок має увійти в систему підготовки фахівців закладів дошкільної освіти та початкової школи як більш глибоке осмислення проблем адаптації дітей до шкільного навчання. У зв'язку з цим до ряду навчальних дисциплін необхідно ввести додаткову інформацію, твори мистецтва про дітей, пов'язані з соціальною адаптацією, форми, методи та прийоми роботи над їх соціальним змістом.

Розгляд змістового та операційного компонентів професійної підготовки

майбутніх вихователів дітей дошкільного віку та учителів початкової школи до соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку засвідчив загальний характер теоретичної підготовки студентів спеціальностей 012 Дошкільна освіта, 013 Початкова освіта та недостатній рівень практичної підготовки. Теоретичні знання про соціум, особливості соціальної взаємодії, адаптацію як процес, його механізми та мистецькі функції мають розгалужений і поверхневий характер їх формування: спостерігається певна диспропорція та відірваність соціологічних уявлень від психолого-педагогічних, оскільки загальна та дошкільна педагогіка, основи педагогічної майстерності викладаються на перших двох курсах, а соціологія, естетика та соціальна педагогіка були не передбачені освітніми програмами, студенти не обізнані в соціалізуючих та адаптуючих можливостях СМІМ. Тому викладачам професійно-орієнтованих дисциплін складно здійснювати інтеграцію соціальних та психолого-педагогічних знань.

Нами була розроблена авторська модель удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку засобами сучасного мистецтва, в якій інтегруються лінгвістичні, соціальні, педагогічні та мистецькі знання студентів.

Отже, ми з'ясували *педагогічні умови професійної підготовки майбутніх педагогів* до соціальної адаптації дітей засобами сучасного мистецтва, а саме: реалізація авторської моделі; навчання студентів адекватно і об'єктивно сприймати сучасне мистецтво та зіставляти його з соціально-педагогічними ситуаціями; професійна підготовка на комунікативно-мовленнєвому підході; оволодіння студентами діагностикою наявності суперечностей між процесом адаптації дітей та їх особистісними потребами; набуття майбутніми педагогами здатності до зміни статусно-рольової позиції; розвиток соціальної уяви, соціального інтелекту та емпатійних здібностей; набуття установки на здійснення соціальної адаптації, оволодіння елементами соціально-мистецької грамотності, конструктивно-організаторськими та комунікативно-мовленнєвими вміннями, що націлені на здійснення соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку в конкретних педагогічних ситуаціях.

Сучасний етап підготовки майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку вимагає не тільки глибокого теоретичного усвідомлення ролі цього процесу в розвитку особистості, а й практичної готовності майбутніх педагогів до нього.

Розв'язанню поставленої проблеми за допомогою засобів сучасного мистецтва сприятиме дослідно-експериментальна модель підготовки майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7 річного віку, яка має забезпечити теоретичну і практичну готовність студентів до такого виду професійно-педагогічної діяльності.

Структурними компонентами дослідно-експериментальної моделі є цільовий, стимуляційно-мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольний-регулятивний та оціночно-результативний.

Цільовий компонент функціонально поєднує мету комунікативно-мовленнєвої підготовки майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку засобами сучасного мистецтва із конкретними завданнями: 1) сформулювати мотиви професійної діяльності зі соціальної адаптації дітей 5-7-мі річного віку; 2) узагальнити та поглибити знання студентів освітніх програм спеціальностей 012 Дошкільна освіта з соціальної адаптації дошкільників та першокласників; 3) сформулювати педагогічні уміння ефективно здійснювати соціальну адаптацію дітей у відповідних освітніх установах – закладі дошкільної освіти та початковій школі закладу загальної середньої освіти на комунікативній основі, широко використовувати у цьому СМІМ.

Стимуляційно-мотиваційний структурний компонент передбачає таку схему побудови теоретичної та практичної частин, у ході виконання яких буде здійснюватися стимулювання у студентів інтересу до соціальної адаптації здобувачів дошкільної та початкової освіти мистецько-соціалізуючими засобами, потреби у самостійному вирішенні поставлених завдань, виникненні позитивних мотивів під час вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Соціальна адаптація дітей 5-7-річного віку засобами сучасного мистецтва».

Змістовий компонент виходить зі змісту освітніх програм спеціальності 012 Дошкільна освіта і конкретизується у переліку спеціальних та фахових компетентностей, які необхідні педагогу для полегшення соціальної адаптації дітей до умов закладу освіти, а саме: це система знань про зміст процесу соціальної адаптації дітей до умов ЗДО, про послідовність соціальної адаптації дітей, про явище дезадаптації; планування (моделювання) адаптаційного процесу майбутніх першокласників у співпраці з батьками, психологом, соціальним педагогом школи; уміння реалізовувати творчий задум; володіти організаторсько-сугестивними та комунікативно-мовленнєвими вміннями; аналізувати отримані результати.

Операційно-діяльнісний структурний компонент відображає процесуальну сутність вивчення загальної та дошкільної педагогіки, основ педагогічної майстерності, окремих методик та самої вибіркової навчальної дисципліни «Соціальна адаптація дітей 5-7-річного віку засобами сучасного мистецтва». Характер взаємодії викладача і студентів має значний вплив на зміст теоретичної та практичної частин, що обумовлює внесення змін та створення силабусу та робочої програми освітнього компоненту (ОК). Це цілком залежить від уміння підібрати форму, методи та прийоми роботи з аудиторією, засоби сучасного мистецтва, врахувати її базову готовність до сприйняття теоретичного матеріалу та мистецьких творів соціально-адаптивного змісту, комунікувати.

Контрольно-регулятивний структурний компонент вивчення полягає в постійному здійсненні контролю у ході вирішення поставлених завдань, у забезпеченні зворотного зв'язку. Перевірки сформованості компетентностей служать показником ефективності використаних форм, методів та прийомів навчання. Одночасно студенти можуть здійснювати і самоконтроль власних успіхів і невдач у навчанні. Для цього розроблені спеціальні завдання до практичних занять. Основними методами і формами контролю можуть бути спостереження за навчальною діяльністю студентів, усне опитування, комунікативні колоквиуми, практичний контроль та аналіз результатів практичної діяльності.

Оціночно-результативний компонент передбачає оцінку викладачем та самооцінку студентом власних досягнень, аналіз причини неуспіху, що дасть

можливість стимулювати у майбутніх педагогів бажання покращувати свої результати. Це відбувається в результаті рецензування усних відповідей та аналізу практичних робіт на практичних заняттях.

Вважаємо, що для цілісного системного формування професійних компетентностей вихователів дітей дошкільного віку та вчителів початкової школи засобами сучасного мистецтва, буде оптимальним введення вибіркової навчальної дисципліни «Соціальна адаптація дітей 5-7-річного віку засобами сучасного мистецтва». Ця навчальна дисципліна повинна мати більше практичного навантаження та бути розрахована на достатньо вагомий відсоток самостійної роботи, оскільки деякі питання будуть потребувати філософського осмислення, психолого-педагогічного та мистецько-соціалізуючого аналізу, пошуку правильних, оригінальних шляхів виходу з проблемних соціально-побутових та виробничих ситуацій. Навчальна дисципліна може передбачати лекційні та практичні заняття, а також самостійну роботу студентів. Загальна кількість кредитів 3, кількість годин – 90. З них на лекційні відводиться 10 годин, на практичні заняття – 12 годин і самостійній роботі – 68 год.

ОК передбачено чотири теми, які ознайомлюють майбутніх педагогів з проблемою соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку, її особливостями; формують знання про адаптацію як процес, її складові та уміння проявляти соціальну рухливість під час педагогічного процесу.

Лекційні заняття повинні ознайомити студентів із теоретичними та теоретико-методичними основами ОК: загальною проблемою соціальної адаптації 5-7-річних дітей, визначенням готовності дитини до школи, педагогічним спілкуванням та сімейним вихованням як чинниками соціальної адаптації; засобами покращення соціальної адаптації дітей 5-7-ми років, специфікою їх комунікації у закладах освіти.

Система завдань, яка буде реалізовуватися у циклі практичних занять та самостійної роботи, повинна надійно закріплювати вивчені теми, спонукати до творчого мислення, аналізу соціокультурної, освітньої, економічної ситуації в країні, своєї ролі в сучасному освітньому просторі; допомагати в набутті

комунікативно-мовленневих умінь, практичних навичок роботи з дошкільниками та учнями першого класу за допомогою засобів сучасного мистецтва і СМІМ, в активізації спеціалізованої лексики.

Під час проведення практичного заняття студенти повинні самостійно шукати відповіді на ряд питань у психолого-педагогічних та мистецьких творах із проблеми життєдіяльності особистості в освітньому середовищі закладів дошкільної та початкової освіти, серед своїх ровесників та педагогів; аналізувати поведінку дітей, вихователів, учителів – героїв кінострічок, фоторобіт, творів художньої літератури, хореографічних та театральних постановок; розвивати вміння ототожнювати себе та інших з долею та характером персонажу мистецького твору; розуміти і прогнозувати поведінку дітей, обговорювати це з одногрупниками та викладачем, доводити свою думку, дискутувати; розуміти значення комунікації в соціальному розвитку дітей.

Практичні заняття повинні також бути спрямовані на закріплення і активізацію знань, отриманих на лекціях. Під час практичних занять необхідно ознайомити студентів із соціально-економічними, культурно-освітніми факторами соціальної адаптації, проблемами комунікативного розвитку дітей, закріпити базові поняття, сформувати вміння розуміти і прогнозувати поведінку дитини. Також практичні заняття повинні передбачати ознайомлення з творами сучасного мистецтва, що відображають тему адаптації дитини до освітнього середовища, а саме: роботи з фотомистецтва, хореографічного, образотворчого, екранного, музичного та пісенного мистецтв тощо.

На практичних заняттях студенти активно залучались до роботи з СМІМ.

Наголошуємо, що у виявленні та структуруванні сучасного ігрового матеріалу, ми зосередились на можливостях формування соціальної креативності засобами СМІМ в ігровій, комунікативно-мовленневій та інтелектуальній сферах.

Майбутні вихователі дітей дошкільного віку усвідомлювали, що при правильній організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, СМІМ має бути включений у вільну творчість дітей, або вільну гру, або до розвивальних занять у загальній багатоманітності, що суттєво підвищить якість дошкільної

освіти загалом. Зауважимо, що в реалізації дидактичних завдань ЗДО або під час сімейних ігор найефективнішим буде використання СМІМ із урахуванням вікових, індивідуальних психофізіологічних особливостей дошкільників та при загальній атмосфері толерантного ставлення дорослих до будь-яких імпровізаційних «знахідок» малечі.

Цикл практичних занять розвиватиме вміння виконувати систему вправ, формуватиме вміння планувати, здійснювати комунікативно-мовленнєву підготовку, готувати і проводити роботу з дошкільниками та учнями перших класів, встановлювати причини дезадаптації дитини, а також уміння здійснювати соціальну адаптацію першокласників.

Вивчення навчальної дисципліни може проводитися у циклі професійних дисциплін на другому-третьому роках навчання в педагогічному закладі вищої освіти, оскільки студенти набули вже базових знань із педагогіки, психології, основ педагогічної майстерності та на четвертому році навчання проходять виробничу практику в закладах освіти, де зможуть реалізувати свої знання, вміння та навички. Викладач, який веде навчальну дисципліну, може адаптувати наведену структуру до конкретних потреб практичної діяльності: об'єднувати, диференціювати матеріал окремих занять, обирати форми контролю на свій розсуд, а також вносити зміни у зміст практичних завдань, але у рамках збереження логіки подачі матеріалу та відчуття часу. Також цю дисципліну або деякі питання з неї доцільно викладати вихователям та вчителям, завідувачам закладів дошкільної освіти, директорам та заступникам директорів закладів загальної середньої освіти, гімназій, приватних шкіл, соціальним педагогами, працівникам позашкільних закладів освіти на семінарах, курсах підвищення кваліфікації, спільних засіданнях науковців та працівників шкіл, методичних кабінетів, вебінарах, науково-педагогічних практикумах тощо. Фундамент даного курсу становлять знання студентів із педагогіки, психології, педагогічної майстерності, одержані у процесі навчання, а також практичні уміння, педагогічне осмислення системи сучасної освіти, що відбувається під час навчальних практик із педагогіки, психології та методик упродовж II – VIII семестрів.

Шляхами реалізації завдань вибіркового ОК є різноманітні дидактичні засоби: проблемно-пошукове викладання теоретичного матеріалу; круглий стіл; диспут з елементами «мозкової атаки» («брейнстормінга»); аналіз та обговорення педагогічних досліджень, творів балету, фотографій, відеозаписів, музичних творів та педагогічних ситуацій; педагогічний тренінг; ділові педагогічні ігри з подальшим обговоренням ефективності обраних методів, прийомів навчання; самостійне розв'язання педагогічних завдань із подальшим оцінюванням виконаної роботи.

Проблемно-пошуковий підхід до викладання теоретичного матеріалу передбачає різний рівень активізації студентів залежно від ступеня їх підготовленості до засвоєння професійно-педагогічних соціалізуючих знань, у залежності від їх особистісних потреб, стану захищеності дитини з боку батьків, освітніх закладів, обізнаності в сфері соціальних хвороб дитинства, їх соціальної креативності, мовленнєвим розвитком дітей тощо.

Весь комплекс запропонованих підходів повинен сприяти якісному покращенню фахової підготовки майбутніх педагогів до соціальної адаптації, підвищенню їх педагогічної культури.

Ефективність запропонованої моделі була підтверджена в ході експериментального дослідження, яке здійснювалося на базі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Головною метою формувального експерименту було переконатися у правильності гіпотези дослідження, а саме в тому, що рівень комунікативно-мовленнєвої готовності до соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта освітньої програми «Дошкільна освіта. Початкова освіта» (2018) значно зростає за умов використання у змістовому й операційному компонентах професійної підготовки засобів сучасного мистецтва і оволодіння студентами соціально-педагогічною компетентністю та соціально-мистецькою педагогічною сенситивністю.

Під час підготовчого етапу дослідно-експериментальної роботи було визначено групи студентів, у яких проводився експеримент; розроблено тексти

лекцій для теоретичної підготовки експериментованих, плани практичних занять та завдання для самостійної роботи.

У ході дослідно-експериментальної роботи перевірялась ефективність авторської моделі професійної підготовки майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку засобами сучасного мистецтва шляхом запровадження вибіркової навчальної дисципліни «Соціальна адаптація дітей 5-7-річного віку засобами сучасного мистецтва» та доповнення психолого-педагогічних і фахових дисциплін додатковою інформацією.

Експериментальне підтвердження ефективності запропонованої моделі професійної підготовки майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку засобами сучасного мистецтва в умовах освітнього процесу закладу вищої освіти перевірялося протягом 2018-2019, 2019-2020 років на 27 студентах Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Зріз сформованих компетентностей майбутніх педагогів, проведений після закінчення формульованого експерименту, виявив значне зростання рівнів готовності до соціалізації дітей 5-7-річного віку у студентів експериментальної групи порівняно з контрольною (Таблиця 6.3.1) [30, с. 1821].

Таблиця 6.3.1

Узагальнений показник сформованих компетентностей майбутніх вихователів дітей дошкільного віку та вчителів початкових класів

Критеріальні характеристики	Контрольна група						Експериментальна група					
	До експерименту			Після експерименту			До експерименту			Після експерименту		
	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Соціально-педагогічна компетентність % (особи)	69,23 (9)	23,07 (3)	7,7 (1)	53,86 (7)	30,75 (4)	15,39 (2)	64,28 (9)	28,57 (4)	7,15 (1)	35,71 (5)	42,86 (6)	21,43 (3)
Соціально-мистецька педагогічна сенситивність % (особи)	61,54 (8)	23,07 (3)	15,39 (2)	53,86 (7)	23,07 (3)	23,07 (3)	57,14 (8)	28,57 (4)	14,29 (2)	28,57 (4)	50 (7)	21,43 (3)
Узагальнений показник %	65,39	23,07	11,54	53,86	26,91	19,2	60,71	28,57	10,72	32,14	46,43	21,43

Отже, проведена дослідно-експериментальна робота засвідчила ефективність впровадження моделі професійної підготовки майбутніх педагогів спеціальності 012 Дошкільна освіта освітньої програми «Дошкільна освіта. Початкова освіта» до соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку засобами сучасного мистецтва. Тому в подальшому радимо педагогічним закладам вищої освіти самостійно обирати шлях професійної підготовки майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку засобами сучасного мистецтва.

Загальні результати проведеного експерименту є підґрунтям для висновку: розроблена педагогічна модель удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку засобами сучасного мистецтва є ефективною і заслуговує на впровадження у освітні програми спеціальностей 012 Дошкільна освіта, 013 Початкова освіта. Вона дозволяє синтезувати життєвий досвід із професійним, усвідомлювати інформацію, робити її особистісно-орієнтованою на життєві та професійні обставини, а потім актуалізувати із довгострокових резервів пам'яті в адекватних виробничих ситуаціях. Така інформація представлятиме собою поєднання думок, емоцій, вчинків, що прожила особистість, і вони стануть для неї самодостатньою цінністю [11, с. 67].

Розглянемо докладніше авторську методичку комунікативно-мовленнєвої підготовки майбутніх педагогів до соціальної адаптації 5-7-річних дітей засобами сучасного мистецтва, враховуючи військово-політичну та соціально-економічну ситуацію, що склалась у країні після 2022 року.

Наведемо орієнтовні теми лекцій: «Соціальна адаптація дитини до закладу дошкільної освіти», «Адаптація першокласників до школи», «Готовність дитини до школи», «Сімейне виховання як чинник соціальної адаптації дитини 5-7-ми років», «Педагогічне партнерство як чинник соціальної адаптації», «Мистецько-педагогічні засоби соціальної адаптації 5-7-річних дітей».

Формування у студентів професійних компетентностей щодо здійснення соціальної адаптації повинно відбуватися в процесі проходження теоретико-методичного етапу підготовки – практичних занять, які вимагають тривалої

самостійної роботи. Дванадцять годин присвячено практичним заняттям, які проводяться з метою закріплення лекційного матеріалу. Цей блок закріплює знання про зміст соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку та формує вміння та навички, пов'язані з цим процесом.

Перше практичне заняття ми радили б провести на усвідомлення місця особистості дитини у соціальному просторі України у формі «круглого столу». Підготовка до участі в «круглому столі» повинна включати знання базового теоретичного матеріалу за текстом лекцій: загальний зміст поняття адаптації, її види; сутність соціальної адаптації, поняття дезадаптації та її форм. Студенти повинні визначати чинники та рівні успішної адаптації першокласників. На нашу думку, засвоєння цих фундаментальних понять є підґрунтям для більш глибокого вивчення саме соціальної адаптації дітей. Під час круглого столу студенти повинні торкнутися проблематики адаптації дітей до ЗДО та школи, мовленнєвих, психічних та фізіологічних особливостей дітей 5-7-річного віку. На практичному занятті можна влаштувати перегляд короткометражного відео на твір М. Димова «Діти пишуть листа Богу», запропонувати до прочитання книгу Дж. Грея «Діти з небес», щоб студенти вчилися розуміти думки, почуття, проблеми та бажання сучасних дітей. Для перевірки знань викладач може запропонувати для обговорення проблемні педагогічні ситуації. Обов'язково в умовах воєнного стану треба звертати увагу на проблеми дітей в Україні. Ми пропонуємо для прослуховування пісню «Діти» гурту «Жадан і Собаки», для перегляду – відеоролики «Допомога потрібна і дітям, і дорослим» (психологиня працює з дітьми у харківському метро), «Навчання під час війни: першокласники Харкова отримують книжки» [3; 22].

Під час практичних занять ми передбачаємо своєрідну проекцію діяльності педагога з дітьми на навчальну діяльність студентів, при якій вони виступлять дітьми, а викладач – вихователем ЗДО або вчителем початкової школи. Завдання викладача – на час проведення занять змінити статусно-рольову позицію, це ж роблять і студенти. Методом моделювання та драматичної творчості студенти розігрують сцени (моделі комунікативно-мовленнєвої взаємодії «дитина –

дорослий», «дитина – дитина», «діти – дорослі») із мультиплікаційних фільмів гостросоціальної тематики «Думками на виворіт», «Балерина», «Бєбі Бос», «Маленький принц» та інших.

Для засвоєння теми «Сімейне виховання як чинник успішної соціальної адаптації» ми пропонуємо продемонструвати фотопроєкт Анни Радченко «Зворотний бік материнської любові від Анни Радченко» [29]. Студенти отримають завдання: «Розкрийте соціально-педагогічний потенціал фоторобіт А. Радченко. Наведіть приклади із життя. Поміркуйте, яке доросле життя проживе кожна дитина із фотографій».

Логічним продовженням є розкриття студентам сутності та принципів партнерської взаємодії в закладах освіти та її ролі у соціальній адаптації дітей. З цією метою можна дати завдання прочитати авторські статті, а саме: «Педагогіка партнерства в координатах дошкільної освіти», «Коопероване навчання в сучасних закладах освіти України», «Дистанційне навчання дітей дошкільного віку на засадах партнерської педагогіки під час воєнного стану», «Мовна соціалізація дітей дошкільного віку на засадах лінгводидактичної спадщини Софії Русової», «Виховання чуйності у дітей дошкільного віку в процесі залучення до добродійних акцій», «Актуальність принципів партнерської педагогіки у забезпеченні освітнього розвитку дитини в умовах воєнного стану», «Педагогічне спілкування як шлях формування партнерської взаємодії в ЗДО», «Організація партнерської взаємодії в умовах інклюзивного освітнього середовища ЗДО» [15; 12; 13; 5; 14; 6; 10].

Демонстрація робіт сучасних фотохудожників, присвячених світу дитинства, дозволить сформулювати психолого-педагогічні установки на прийняття дитячого світу, наблизити його та нагадати про життєдіяльність 5-7-річних дітей. Наведемо приклади завдань до робіт сучасних художників, зокрема, Адріана Соммелінга, Чипріана Мурешана, Франціса Альша та ін.

Завдання 1. Дитинство наповнено дивами та відкриттями, які трапляються майже на кожному кроці. Але подорослішавши і перевантажившись теоретичними знаннями з педагогіки, ми забуваємо про це. Саме тому ми пропонуємо вам

переглянути серію робіт голландського фотохудожника Адріана Соммелінга (Adrian Sommeling) під умовною назвою «Химерний світ шестирічної дитини», яка відтворює світ таким, яким він може здаватися нам у шість років. Прочитайте інформацію на офіційному сайті художника та інші статті про його мистецькі роботи за джерелами: URL : <http://surl.li/rupxv> ; URL : <https://1x.com/photo/48025>; URL : <https://1x.com/photo/53589>. Розгляньте фотографії і дайте відповіді на запитання: Які емоції, почуття викликають у вас ці фотографії? Яких дітей ви очікуєте побачити в своїй групі (класі)? Які назви цих робіт? Як можна інтерпретувати соціальну ситуацію життєдіяльності шестирічної дитини за цими картинами? Яка фотокартина вам близька?

Завдання 2. За поданим зразком складіть свій твір-інтерпретацію за однією із фоторобіт Адріана Соммелінга (Adrian Sommeling). Зразок інтерпретації картини:

Нідерландський фотохудожник та графічний дизайнер Адріан Соммелінг (Adrian Sommeling) висвітлює у своїх фотокомпозиціях світ очима шестирічної дитини. Свою роботу в цьому напрямі митець розпочав завдяки любові його сина позувати на камеру. Одним із прикладів його робіт є “Перевірка на монстрів” (англ. Monster check), в якій автор висвітлює тему сили дитячої уяви, потребу в пошуку нового та його впливу на їх світогляд та світосприйняття, де головним рушієм, на мою думку, є підтримка інших.

Спостерігач, розглядаючи цю фотографію, у самому центрі зустрічає погляд маленького, одягненого в піжаму з автомобільчиками хлопчика, який зі стурбованим, переполоханим, ба навіть нажаханим виразом обличчя зазирає в темряву під власним ліжком. Позаду хлопчика можна помітити струмінь світла, що спрямований на вишикувані в ряд м'які іграшки.

Інтерпретуючи це зображення, варто сказати, що автор робить величезний акцент на дитині та її почуттях. Його обличчя розташоване у самому центрі, безсумнівно виказує емоцію страху перед тим, що може чекати його під ліжком. Це нове, щойно уявлене, змусило дитину прокинутися, ввімкнути світло, взявши своїх найдорожчих, завжди вірних друзів (іграшки) та, не зважаючи на страх, зробити крок до нового, лякаючого та скоріш за все уявного “монстра”.

Митець також підкреслює важливість підтримки, адже дитина йде не одна назустріч своєму страху – позаду головної фігури ми бачимо цілу шеренгу з пухнастих іграшкових звірят, захисників наших дитячих снів, роль яких підсилюється скупченістю світла довкола. Вони завжди були символом тепла, добра, ніжності та певним чином захистом для малечі, особливо під час зустрічі з чимось, що сидить на холодній підлозі, в темряві ліжка.

Підсумовуючи сказане вище, я вважаю, що Адріан Соммелінг показує справжність почуттів дитини викликаних її власною уявою та труднощами в розрізненні одне від одного двох світів: “світу реального” та “світу фантазій”. Фотохудожник також підкреслює бажання дитини йти до нового, навіть якщо воно лякає, а також важливість підтримки на цьому шляху.

Завдання 3. Розгляньте фотографії Адріана Соммелінга і подумайте над тим, яку соціальну модель отримують діти, до якого соціуму готуються, як будуть розвиватися їх долі?

Завдання 4. Розгляньте роботу французького художника Чипріана Мурешана «Без назви (Двері)», проаналізуйте концептуальний зміст притчі (про шрами-дірки від цвяхів), пов’язаної з цією роботою: «Батько забивав цвяхи у двері кожного разу, коли син робив погані вчинки: говорив грубі слова, ображав когось із близьких. І кожного разу, коли син виправлявся або робив щось хороше, батько виймав із дверей цвях. У решті решт син повністю виправився, і батько витягнув усі цвяхи із дверей. Але при цьому в них залишилось те, чого виправити не можна, – шрами-дірки від цвяхів. Вони залишились в дверях назавжди». Визначте соціально-педагогічний сенс цієї роботи. Створіть свою творчу роботу за змістом цієї притчі. Матеріал можете обрати довільний, головне зберегти концептуальний зміст.

Завдання 5. Проаналізуйте інсталяцію художника Франціса Альша «15+1» (URL : <http://surl.li/gurxb>). Інсталяція складається з п’ятнадцяти тарілок із обіднього сервізу готелю в Албанії (40-х років ХХ ст.). Кожна із них була розбита, а потім знову склеєна з уламків, але залишилося не приклеєним по одному шматку. Ці збережені фрагменти були зібрані в шістнадцяту тарілку. В інсталяції кадр із

телевізійної кінохроніки, що показує церемонію вечері, що відбулася під час режиму Тіто в готелі, завершує ансамбль. Інсталяцією «15+1» Франціс Альш пропонує метафору трактування історії, побудованої на свідченнях, які можна деформувати, перекомпонувати та навіть вигадати. Нам важливо усвідомлювати, що в сучасному світі широкого медіапростору існує розповсюджена практика видавати судження за факти. У соціальній адаптації педагогу потрібно навчитись збирати факти, а потім їх інтерпретувати.

Поміркуйте над задумом митця, який показує, як замовчування та надання недостовірних фактів призводить до народження педагогічних міфів. Яким чином неправдива інформація впливає на розвиток особистості дитини, її соціалізацію?

Завдання 6. Порівняйте фотографії дітей, які готуються стати першокласниками:

фото 1 – URL : <http://surl.li/rupws>

фото 2 – URL : <http://surl.li/rupwl>

Завдання 7. Проблеми дитинства під час війни та військових конфліктів піднімаються в інсталяціях китайського фотохудожника Ай Вейвейа «Law of the Journey» (Прага, 2018 р.) (URL : <http://surl.li/rupxf>). «Law of the Journey» – це надувний 70-метровий човен, із 258 безособових надувних фігур. А в його роботі «Прапори», які нагадують золоті й срібні теплозахисні ковдри, що роздають переселенцям після прибуття на грецький острів Лесбос, один із прапорів відтворює силует сирійської дитини, яка втопилась. Обговоріть слова художника: «Криза біженців – криза людяності... У наш час невизначеності ми потребуємо великої терпимості, співчуття і довіри один одному. Інакше людство зустрінеться з більшою кризою».

Отже, запропонована модель професійної підготовки майбутніх педагогів до соціальної адаптації засобами сучасного мистецтва передбачає поєднання різних форм, методів і прийомів навчання: лекційних, практичних занять з самостійною роботою; бесіду, розповідь, перегляд відеороликів, прослуховування сучасних музичних творів, перегляд, порівняння та обговорення фотографій, творів сучасного хореографічного мистецтва гостросоціальної тематики, читання

сучасної художньої літератури, мультиплікаційних фільмів з аналізом соціально-педагогічних ситуацій, імпровізацією, драматизацією, діловими іграми тощо.

Проведене дослідження, безумовно, не вичерпує всіх аспектів професійної підготовки майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку засобами сучасного мистецтва, а передбачає продовження науково-пошукової роботи, спрямованої на визначення інших шляхів використання сучасного мистецтва, його інтеграції з психолого-педагогічними та лінгвістичними проблемами, розробки навчальної програми та методичних рекомендацій щодо використання сучасного мистецтва у процесі соціального розвитку дітей різних вікових категорій.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Наук. видання. К.: Либідь, 2003. 280 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
3. Допомога потрібна і дітям, і дорослим: психологиня працює з дітьми у харківському метро. URL : <http://surl.li/ryfnh>
4. Забужко О. С. Дві культури. Київ: Т-во «Знання», 1990. 48 с.
5. Зімакова Л. В., Манжелій Н. М. Мовна соціалізація дітей дошкільного віку на засадах лінгводидактичної спадщини Софії Русової. *Педагогічна спадщина Софії Русової та сучасні проблеми реформування національної освіти в Україні (з нагоди 165-ї річниці від дня народження видатної просвітельки)* : Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної он-лайн-конференції, 18–19 лютого 2021 р. Умань : ВПЦ «Візаві», 2021. 430 с. С. 63-66.
6. Зімакова Л. В. Актуальність принципів партнерської педагогіки у забезпеченні освітнього розвитку дитини в умовах воєнного стану. *Освітній процес в закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану: теорія, практика, інновації*: зб. матеріалів конференції, 16 червня 2022 р. [За ред. О. Рейпольської, О. Брежнєвої, І. Луценко, В. Рагозіної, С. Васильєвої]. Київ. 2022. 311 с. С. 60-65. URL : <http://surl.li/ryfmj>

7. Зімакова Л. В., Крамаренко В. О. Класифікація сучасного мистецько-ігрового матеріалу у контексті формування креативності дитини дошкільного віку. *Modern Technology and Innovative Technologies* (Німеччина). 2021. Issue 17. Part 4. С. 6-14. URL : <http://surl.li/ryflu>
8. Зімакова Л. Комунікативно-мовленнєвий розвиток старших дошкільників засобами мультиплікації: технологічний підхід. *Педагогічні науки*. 2019. № 74. С. 17-20.
9. Зімакова Л. В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціалізації учнів засобами театрального мистецтва : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти. Київ, 2004. 250 с.
10. Зімакова Л., Бульбаха Т. Педагогічне спілкування як шлях формування партнерської взаємодії в ЗДО. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі* : зб. наук. праць / [за заг. ред. / О. А. Гнізділової, відпов. ред. Н. В. Ковалевська]. Полтава : ПНПУ імені В.Г.Короленка, 2022. Вип. 6. 208 с. С. 65-71.
11. Зімакова Л., Ковалевська Н., Манжелій Н. Формування вітагенного професійного досвіду в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Педагогічні науки*. 2023. № 81. С. 66-72.
12. Зімакова Л., Тупиця О. Коопероване навчання в сучасних закладах освіти України. *Зміст освіти та освітні практики нової української школи*: матеріали всеукраїнського освітнього форсайту «Зміст освіти та освітні практики Нової української школи» (Полтава, 28 квітня 2021 р.). / [Упоряд.: В. В. Зелюк, В. Р. Ільченко, О. О. Буйдіна]. Полтава: ПОШПО, 2021. 255 с. URL : <http://surl.li/ryfkj>
13. Зімакова Л., Тупиця О., Жданюк Л. Дистанційне навчання дітей дошкільного віку на засадах партнерської педагогіки під час воєнного стану. *Педагогічні науки*. 2022. № 79. С. 92-100.
14. Зімакова Л.В. Виховання чуйності у дітей дошкільного віку в процесі залучення до добровільних акцій. *Педагогічні науки*. 2021. № 78. С. 22-26.

15. Зімакова Л.В. Педагогіка партнерства в координатах дошкільної освіти. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі* : зб. наук. праць. Полтава: ФОП Цьома С.П., 2021. Вип. 5. С. 65-72.

16. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії: Навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів. К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.

17. Коваль Л. Г., Зверєва І. Д., Хлебик С. Р. Соціальна педагогіка / Соціальна робота: Навчальний посібник. К.: ІЗМН, 1997. 392 с.

18. Крамаренко В. О. Формування креативності у дітей засобами сучасного мистецько-ігрового матеріалу в дошкільних закладах: дис. ... доктора філософії : спец. 012 Дошкільна освіта / ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава, 2023. 272 с.

19. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абриси. Київ: Віра ІНСАЙТ, 2000. 444 с.

20. Левчук Л. Т., Панченко В. І., Оніщенко О. І., Кучерюк Д. Ю. Естетика: Підручник / За заг. ред. Л. Т. Левчук. 3-тє вид., допов. і переробл. К.: Центр учбової літератури, 2010. 520 с.

21. Лещенко М.П. Щастя дитини – єдине дійсне щастя на землі: До проблеми педагогічної майстерності: Навчально-методичний посібник. К.: АСМІ, 2003. Ч. 1. 304 с.

22. Навчання під час війни: першокласники Харкова отримують книжки. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=rvwlxx5g-ro>

23. Рибалка В. В. Перспективи розвитку психологічної культури особистості. *Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи*: Збірник наукових праць / За ред. І.А. Зязюна та Н.Г. Ничкало. Київ, 2003. 680 с. С. 575-583.

24. Русова С. Ф. В оборону казки. *Світло*. 1913. № 7 (березень). С. 3 – 8.

25. Симончук О. Розділ VIII. Повсякденне життя. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 1998. № 4-5. С. 212-246.

26. Словник іншомовних слів / За ред. Мельничука О. С. Київ: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії видавництва «Вища школа», 1977. 776 с.

27. Теорія драми в історичному розвитку: Хрестоматія / Заг. ред. О. І. Білецького. К.: Мистецтво, 1950. 626 с.
28. Філософія / За ред. Г. А. Заїченка, В. М. Саратовського, І. І. Кального, В.І. Даниленка. Київ: Вища школа, 1995. 455 с.
29. Фотопроект «Зворотний бік материнської любові від Анни Радченко». URL : <http://surl.li/ryfkW>
30. Zimakova L., Kramarenko V., Kovalevska N., Tupytsya O., Mokhirieva Y. Treinamento de futuro educador de fala comunicativa para a adaptação social de crianças de 5 a 7 anos por meio da arte moderna. *Revista on line de Política e Gestão Educacional*, Araraquara. 2021, v. 25, n. esp.3, p. 1810–1825. URL : <http://surl.li/ryflj>

РОЗДІЛ 7.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ПРИРОДНИЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

DOI: <https://doi.org/10.33989/pnpu.520.c1628>

Ключові слова: підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, екологічна освіта, еколого-природнича компетентність, еколого-розвивальне середовище, дослідницька діяльність, заклад дошкільної освіти.

7.1. Актуальність проблеми підготовки майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дітей дошкільного віку

«Екологічна освіта – це організовані зусилля для вивчення особливостей функціонування природних середовищ та, зокрема, здатності людини керувати поведінкою й екосистемою для сталого розвитку та життя. Організація Об'єднаних Націй з питань, освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) стверджує, що екологічна освіта є життєво важлива для передачі поваги до природи серед суспільства і в підвищенні суспільної екологічної свідомості. ЮНЕСКО підкреслює роль екологічної свідомості в забезпеченні майбутнього розвитку та якості життя шляхом охорони довкілля, подолання бідності, мінімізацію нерівності та забезпечення сталого розвитку» [1, с.5].

Сучасна дошкільна освіта має гнучко реагувати на виклики сьогодення, заклики суспільства щодо змін у духовному та матеріальному житті суспільства. Тому екологічне виховання дошкільників розглядається як один із соціально значимих аспектів взаємодії суспільства й природи у взаємозв'язку матеріальними, духовними, правовими нормами та національними традиціями.

Питанню екологічної освіти дітей значна увага приділяється в державних нормативних документах, зокрема, у «Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)» акцентується увага на формуванні екологічної культури

дошкільників; у Законі України «Про дошкільну освіту» екологічно доцільна поведінка дітей визначається одним із завдань дошкільної освіти; у Базовому компоненті дошкільної освіти України (БКДО), де зазначено норми й положення щодо компетентності, якими має оволодіти дитина 6 (7) років, у межах освітньої лінії «Дитина в природному довкіллі» наголошується на формуванні природничо-екологічної компетентності дошкільників.

Знання законів природи є основою для формування природодоцільної поведінки дітей дошкільного віку. Вони є специфічними та відрізняються від законів, що регулюють взаємини в суспільстві. Американський учений Баррі Коммонер сформулював їх наступним чином: перший закон – усе пов'язано з усім; другий – усе куди-небудь дівається; третій – усе чого-небудь варте; четвертий закон – природа знає краще.

«Емоції, які переживає дитина є поштовхом до пізнання природи і бажання взаємодіяти з природними об'єктами. Первинні емоційні переживання дитини мають естетичне забарвлення (наприклад, подобається метелик, бо має красивий малюнок на крильцях)» [6, с.18].

«Освітнє завдання дорослих – як спрямувати емоційний відгук дитини на формування пізнавального інтересу до об'єкта, бажання його пізнати. До того ж окремим, але найважливішим є питання: як сформувати ціннісне ставлення до об'єкту природи, як сприяти виникненню бережливого ставлення до об'єкта» [6, с.18].

«Особливими і навіть складними для виховання ціннісного ставлення до природи виступають ситуації, у яких діти проявляють негативні емоційні естетичні реакції та відчуття. Наприклад, жабка бридка та страшна, як вважають деякі діти. У цій ситуації необхідно дорослому пояснювати своєрідну красу об'єкта з позицій доцільності будови, функцій, які він виконує в природі, що безпосередньо пов'язані із середовищем його існування» [6, с. 18].

«Реалізація одного із законів – «природа знає краще» – спонукає до пошуків відповіді на дослідницьке питання (що особливого знає та розповідає природа завдяки жабці). Роздуми, пов'язані з пізнавальними пошуками, викликають інтерес

до об'єкта, бажання знати про нього більше і ставитися до нього бережно (дослідницька компетентність). У такий спосіб емоційні переживання любування, милування природою, захват та здивування породжують інтелектуальні емоції та емоційно-ціннісне ставлення дитини до природи» [5, с. 18]. «Формування у дошкільників знань законів природи й природоцільної поведінки, виховання емоційно-ціннісного ставлення повинно відбуватися органічно й комплексно в різних видах дитячої діяльності відповідно до інтегрованого підходу» [6, с.18].

Ефективність екологічного виховання дошкільників значною мірою залежить від педагогічної майстерності вихователя. Проблема підготовки майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дошкільників є досить складною та багатогранною та є актуальною з декількох причин:

1. Екологічні загрози: сучасний світ стикається зі значними екологічними проблемами, такими як забруднення навколишнього середовища, втрата біорізноманіття та зміни клімату. Тому підготовка вихователів до роботи з дітьми в цьому напрямі має велике значення, оскільки виховання екологічно свідомих громадян починається з дитинства.

2. Зростаюче соціальне замовлення: суспільство все більше вимагає від дошкільних закладів активно працювати над формуванням екологічної свідомості в дітей, тому вихователі повинні мати відповідні теоретичні знання та практичні навички для впровадження цієї роботи в освітній процес ЗДО.

3. Стандарти освіти: у багатьох країнах уряди встановлюють стандарти та вимоги до освіти, включаючи екологічну складову. Зокрема, у Стандарті вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта першого (бакалаврського) рівня визначені наступні компетентності, що зазначені також в освітній програмі «Дошкільна освіта»:

«КС-4. Здатність до формування в дітей раннього і дошкільного віку первинних уявлень про предметне, природне, соціальне довкілля, властивості і відношення предметів; розвитку самосвідомості («Я» дитини і її місце в довкіллі)» [7, с.7-8].

«КС-8. Здатність до формування в дітей раннього і дошкільного віку навичок екологічно безпечної поведінки й діяльності в побуті, природі й довкіллі» [7, с.7-8].

«КС-20. Здатність до самоосвіти, саморозвитку, до безперервності в освіті для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, перетворення набуття освіти в процес, який триває впродовж усього життя людини» [7, с.7-8].

4. Вплив на здоров'я та благополуччя: вивчення та розуміння природи впливає на стан здоров'я та благополуччя дітей. Виховання дитини у середовищі, де вона знає та поважає природу, сприяє формуванню здорового та збалансованого способу життя.

5. Соціальна відповідальність: навчання дітей цінувати та поважати природні ресурси сприяє формуванню їхньої соціальної відповідальності, виховані в екологічно-орієнтованому середовищі, вони стають більш свідомими громадянами, які дбають про довкілля.

6. Адаптація до змін клімату: навчання дошкільників принципам сталого розвитку та бережливого використання природних ресурсів допоможе їм адаптуватися до змін клімату та робити свідомі вибори щодо збереження навколишнього середовища.

Таким чином, підготовка майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дітей дошкільного віку має важливе значення з точки зору екологічної стійкості, сталого розвитку та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Отже, актуальним постає питання професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування еколого-природничої компетентності дошкільників.

Проблеми змісту та структури загальної і фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти зараз знаходяться в центрі уваги ряду дослідників, таких як Л. Артемова, Г. Бєленька, В. Деда, О. Ковальова, Н. Лисенко та ін.

Теоретичні дослідження процесу підготовки майбутніх вихователів до реалізації завдань екологічної освіти та ознайомлення з природою розкриті в працях вітчизняних вчених Г. Беленької, Н. Горопахи, Н. Лисенко, З. Плохій та ін.. Так, Н. Лисенко наголошує на актуальності екологічного виховання дошкільників, організації в ЗДО процесу формування знань і уявлень дошкільників про природу і людину через призму ціннісних орієнтацій. Численні науково-педагогічні дослідження доводять, що формування елементарних знань у дітей про взаємозв'язки та взаємозалежності в природі має розпочинатися вже в дошкільному віці, адже саме в цей час формується основи світогляду та взаємовідносин людини з довкіллям.

У дослідженнях Г. Беленької, Н. Кот, Н. Лисенко, З. Плохій та ін. висвітлено науково-теоретичні основи екологічної освіти та виховання. Саме вони доводять залежність успіху екологічної освіти дошкільника від рівня екологічної компетентності педагога. Серед проблем природничої компетентності майбутніх вихователів досліджувалися: питання педагогічної взаємодії педагога й дитини в процесі формування екологічної компетентності (Г. Беленька), використання потенціалу природного довкілля у процесі професійного становлення майбутнього вихователя (Л. Завгородня), організація роботи по ознайомленню дітей з природою з використанням проєктної технології (Л. Крайнова), формування екологічної культури вихователів закладів дошкільної освіти (Н. Лисенко), здійснення особистісно орієнтованого підходу у процесі організації пізнавальної діяльності в природі (Л. Козак).

Зауважимо, що сучасні дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх педагогів визначають основою успішного становлення фахівця дошкільної освіти саме вміння здійснювати розвиток особистості дитини. Оскільки саме екологічна компетентність педагога (особливо охорона, збереження та примноження природних багатств), і є основою екологічного виховання дітей дошкільного віку. При цьому дорослий має бути не тільки носієм знань, але й володіти пошуково-дослідними вміннями, мати стійку потребу в спілкуванні з

природою, а також обізнаний з методикою використання методів безпосереднього та опосередкованого ознайомлення з природою.

Водночас, попри наявність в педагогічній теорії та практиці розробки різноманітних аспектів проблеми формування фахової компетентності педагогів не здійснено цілісного дослідження процесу підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування еколого-природничої компетентності дошкільників.

7.2. Структурно-змістове наповнення освітніх компонентів, що сприяють підготовці майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дітей дошкільного віку

Професійна підготовка майбутнього вихователя до формування еколого-природничої компетентності дошкільників у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка (ПНПУ) здійснюється під час вивчення навчальної дисципліни «Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою», що є обов'язковим компонентом в освітньо-професійних програмах першого (бакалаврського) рівня вищої освіти «Дошкільна освіта», «Дошкільна освіта (скорочений термін навчання)». Метою цього освітнього компонента є формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в межах вивчення природних об'єктів та явищ природи, методів ознайомлення дітей з природою, форм організації роботи з дошкільниками по ознайомленню їх з природою у умовах ЗДО та сім'ї.

У процесі вивчення освітнього компонента реалізуються наступні завдання:

1. «Аналізувати зміст нормативних і варіативних програм дошкільної освіти, представлений у тих, що рекомендовані МОН України, в обсязі, необхідному для повноцінного здійснення роботи вихователя ЗДО по ознайомленню дітей з природою» [4, с. 74].

2. «Визначати мету, завдання, зміст, методи, організаційні форми і засоби ознайомлення дітей дошкільного віку з природою» [4, с. 74].

3. «Описувати вимоги, умови, структуру, методику та технології організації різних форм діяльності дітей у їхньому повсякденному житті, різних типів занять, режимних моментів, форм активного дозвілля, основні принципи та умови правильного планування освітньої роботи в процесі ознайомлення дітей з природою» [4, с. 74].

4. «Використовувати уміння і навички, необхідні для реалізації освітньої лінії «Дитина в природному довкіллі» Базового компонента дошкільної освіти та чинних освітніх програм» [4, с. 74].

5. «Впроваджувати технології організації розвивального природно-екологічного, пізнавального середовища в групах раннього та дошкільного віку» [4, с. 74].

6. «Застосовувати оптимальні методи, ефективні форми й різноманітні засоби педагогічного впливу на дітей у процесі ознайомлення їх з природою» [4, с.-74].

Освітній компонент забезпечує відповідність програмним результатам навчання (ПРН) освітньої програми:

«ПРН 1. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання в школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу й розвитку дітей раннього і дошкільного віку» [7, с.7-8].

«ПРН 2. Розуміти, описувати й аналізувати процеси розвитку, навчання та виховання дітей раннього і дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять та категорій» [7, с. 7-8].

«ПРН 4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової – та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку» [7, с. 7-8].

«ПРН 5. Здійснювати взаємодію в роботі закладу дошкільної освіти, сім'ї та школи. Залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього і дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти» [7, с.7-8].

«ПРН 6. Встановлювати зв'язок між педагогічними впливами та досягнутими дітьми результатами» [7, с. 7-8].

«ПРН 15. Визначати завдання і зміст різних видів діяльності дітей раннього і дошкільного віку на основі програм дошкільної освіти та знань про культурно-історичний досвід українського народу, загальнолюдські культурні та етико-естетичні цінності» [7, с.7-8].

«ПРН 18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку» [7, с.7-8].

«ПРН 19. Збирати та аналізувати дані про індивідуальний розвиток дитини» [7, с.7-8].

Результатами вивчення дисципліни є:

- вміння здобувачами освіти аналізувати зміст комплексних та парціальних програм дошкільної освіти, представлений у тих, що рекомендовані Міністерством освіти і науки України, в обсязі, необхідному для роботи вихователя закладу дошкільної освіти по ознайомленню дошкільників з природою;

- вміння визначати мету, завдання, зміст, методи, організаційні форми і засоби ознайомлення дітей дошкільного віку з природою;

- вміння описувати вимоги, умови, структуру, методичку та технології організації різних видів діяльності дошкільників у повсякденному житті; різних типів занять, режимних моментів, форм активного дозвілля, основних принципів та умов правильного планування освітньої роботи в процесі ознайомлення дітей з природою;

- використання умінь і навичок, необхідних для реалізації освітньої лінії «Дитина в природному докілья» Базового компоненту дошкільної освіти та чинних освітніх програм;

- впровадження технологій організації розвивального природно-екологічного, пізнавального середовища в ЗДО;

- добір оптимальних методів, ефективних форм й різноманітних засобів педагогічного впливу на дітей дошкільного віку у процесі ознайомлення з природою.

До програми навчальної дисципліни включені наступні змістові модулі та теми:

Змістовий модуль 1. «Теоретичні основи курсу «Методика ознайомлення дітей з природою»».

Тема 1. «Теоретики-методичні засади методики ознайомлення дітей з природою». Методика ознайомлення дітей з природою як наука про використання природи у вихованні та всебічному розвитку дітей дошкільного віку. Теоретичні основи методики ознайомлення дітей з природою як наукової дисципліни. Зв'язок методики з іншими науками [9]

Завдання і зміст ознайомлення дітей з природою. Природа як фактор розвитку дитини. Визначення основних завдань розумового, морального, естетичного та фізичного виховання дошкільників у ході ознайомлення їх з природою на основі сучасних наукових психолого-педагогічних досліджень. Екологічне виховання дітей як основна мета ознайомлення їх з природою. Характеристика сучасних підходів до екологічного виховання дошкільників. Визначення змісту знань дітей дошкільного віку про природу на основі державного стандарту дошкільної освіти (БКДО). Принципи відбору змісту знань дітей про природу. Система знань дітей про живу та неживу природу. Аналіз сучасних програм ознайомлення дітей з природою та екологічного виховання [9].

Становлення і розвиток методики ознайомлення дітей з природою як науки[9].

Змістовий модуль 2 «Основи природознавства».

Тема 1. «Природні умови України». Природні умови України. Характеристика екологічної ситуації в Україні. Взаємозв'язок елементів природи. Рельєф України, його вплив на інші природні компоненти, урахування рельєфу в діяльності людини. Характеристика елементів рельєфу. Основні височини та низовини. Гірські райони України. Клімат України. Кліматоутворюючі фактори. Прогнозування погоди та

використання місцевих ознак погоди у роботі з дітьми дошкільного віку. Ґрунти України. Склад ґрунту та його утворення, родючість. Значення ґрунту як середовища існування живої природи (рослин, тварин). Охорона ґрунту. Води України. Роль води в природі, властивості води. Характеристика водних ресурсів України. Формування у дітей бережливого ставлення до природних ресурсів.

Тема 2. «Рослинний світ України». Роль рослин в природі та житті людини. Різноманітність рослинного світу України. Поняття про природні рослинні угруповання – фітоценози. Штучні фітоценози як результат впливу людини на світ рослин (парки, сквери, газони, лісопарк тощо). Ліс, його ознаки, види. Характеристика основних ярусів (дерева, кущі, трав'янисті рослини, мохи та лишайники). Взаємозв'язки в рослинних угрупованнях, пристосування рослин до життя у лісі. Луки, їх види, особливості життя рослин луків. Рослини водойм, яруси, ознаки водних рослин. Культурні рослини, їх походження. Характеристика основних культурних рослин: харчові культури (хлібні злаки, бобові, овочеві, олійні, плодові та ягідні), кормові, текстильні та технічні культури. Рослини парків та скверів. Рослини пустирів та придорожні рослини. Бур'яни, їх характерні ознаки.

Тема 3. «Тваринний світ України». Роль тварин у природі та їх значення у житті людини. Різноманітність тваринного світу України. Підцарство найпростіші, їх роль у природі та житті людини. Тип кишковопорожнинні. Ознайомлення дошкільників з медузами. Тип кільчасті черви. Ознайомлення дошкільників з деякими представниками кільчастих червів. Тип молюски, особливості будови. Клас двостулкові та черевоногі молюски. Ознайомлення дітей з деякими представниками типу членистоногих: клас павукоподібні, клас ракоподібних, клас комахи – найважливіші особливості будови та пристосування до умов існування, виховання бережливого ставлення. Тип хордові. Загальна характеристика. Надклас риби – типові представники водного середовища. Пристосування риб до життя у водному середовищі. Клас земноводні, особливості будови та пристосування до життя на межі водного та наземного середовищ. Ознайомлення дітей з окремими представниками класу земноводних, формування позитивного ставлення до них. Клас плазуни, особливості зовнішнього вигляду і пересування. Формування

позитивного ставлення дошкільників до окремих представників цього класу, що мешкають на території України. Клас птахи. Особливості будови та поведки птахів, що відображають пристосування до різних умов життя. Ознайомлення дітей з перелітними та зимуючими та дикими представниками класу птахів, виховання турботливого ставлення до них. Клас ссавці, особливості будови та пристосування до умов пристосування. Дикі та свійські тварини. Охорона тварин.

Тема 4. «Особливості ознайомлення дошкільників із Космосом». Земля – унікальна планета Сонячної системи. Біологічний кругообіг хімічних речовин. Будова оболонок Землі. Сучасні уявлення про біосферу та її межі. Затемнення. Комети. Астероїди. Метеорити. Склад сонячної системи: Сонце, Меркурій, Венера, Земля, Марс, Юпітер, Сатурн, Уран, Нептун, Плутон. Супутники планет. Місяць. Обертання Землі навколо осі. Рух Землі навколо Сонця. Базовий компонент дошкільної освіти. Змістова лінія «Природа Космосу». Програма «Природа Космосу». Завдання програми. Шляхи реалізації висунутих завдань. Орієнтовний розподіл змісту роботи. Принципи вибору змісту знань дітей про Космос.

Тема 5. «Сезонні явища в природі». Фенологія, як наука про сезонні явища в природі. Значення вивчення людиною сезонних змін у природі. Народна фенологія як скарбниця багаторічних спостережень за сезонними явищами. Сезонні явища у рослинному і тваринному світі. Причини сезонних змін у неживій та живій природі. Астрономічні та фенологічні межі пір року. Характеристика основних кліматичних сезонів. Сезонні явища в неживій природі. Сезонні зміни в рослинному світі (зміна забарвлення листя, листопад, зимовий спокій рослин, весняне цвітіння та дозрівання плодів), їх пристосувальне значення. Сезонні явища в житті тварин (линяння, сезонні міграції, зимова сплячка тощо). Ознайомлення дошкільників із сезонними явищами у природі. Проблема охорони рослинного і тваринного світу України. Ознайомлення з особливостями створення Червоної книги України.

Змістовий модуль 3 «Методика ознайомлення дітей дошкільного віку з природою».

Тема 1. «Методи ознайомлення дітей з природою». Загальна характеристика методів ознайомлення дітей з природою. Умови вибору методу. Класифікація методів ознайомлення дітей з природою [9].

Наочні методи, їх загальна характеристика та значення у роботі з дітьми. Класифікація наочних методів, безпосередні: спостереження та опосередковані: ілюстративний матеріал, моделі та ТЗН. Характеристика спостереження як пізнавальної діяльності. Структура спостережень в процесі ознайомлення дітей з природою. Види спостережень за тривалістю, за змістом, за дидактичною метою, за способом керівництва, за кількістю учасників. Методичні прийоми керівництва спостереженнями в природі в різних вікових групах. Ілюстративний матеріал, його значення у процесі ознайомлення дітей з природою та види. Методика використання ілюстративного матеріалу з дітьми в різних вікових групах. Своєрідність використання репродукцій художніх картин у процесі ознайомлення дітей з природою. Використання технічних засобів навчання у процесі ознайомлення дітей з природою на заняттях та у повсякденному житті. Методика використання різних видів ТЗН (кінофільми, аудіо- та відеозасобів: магнітофон, телевізор, комп'ютер) у різних вікових групах. Освітнє та розвивальне значення моделей у процесі ознайомлення дітей з природою. Види моделей. Моделювання динаміки розвитку різноманітних об'єктів та явищ природи як особливий вид пізнавальної діяльності дошкільників. Поєднання моделей з іншими методами ознайомлення з природою [9].

Практичні методи, їх загальна характеристика, роль та місце цих методів у процесі ознайомлення дітей з природою. Класифікація практичних методів ознайомлення дітей з природою. Значення праці дітей в природі як методу ознайомлення дітей з природою. Зміст праці в природі дітей різного віку. Види та форми організації праці дітей в природі. Методичне керівництво працею дітей різного віку. Використання ігрових прийомів у керівництві працею дітей. Показ та вправляння як основні прийоми формування у дітей трудових умінь, види показу і

вправ. Педагогічна оцінка дитячої праці. Роль і місце різноманітних видів ігор в ознайомленні дітей з природою. Дидактичні ігри природничого змісту, їх види та методика проведення з дітьми різного віку. Ігрові прийоми в ознайомленні дітей з природою. Метод «екологічних проєктів» як один з практичних методів ознайомлення з природою дітей старшого дошкільного віку, методика організації з дітьми пошукової діяльності у «екологічному проєкті». Нескладні досліди як метод ознайомлення дітей з природою. Дослід як вид спостереження, що організовується у спеціальних умовах і передбачає пошукові дії дітей дошкільного віку. Види та зміст елементарних дослідів з об'єктами та явищами природи. Структура дослідів та прийоми керівництва пізнавальною діяльністю дітей дошкільного віку на різних етапах дослідницької діяльності [9].

Словесні методи. Значення словесних методів у процесі ознайомлення дітей з природою. Психологічні основи використання словесних методів у навчанні дошкільників. Класифікація словесних методів ознайомлення дітей з природою. Розповідь вихователя як метод ознайомлення дітей з природою. Види розповідей та вимоги до них. Мовно-логічні завдання як особливий вид розповіді. Бесіда як метод ознайомлення дітей з природою. Види бесід та вимоги до їх проведення. Взаємозв'язок бесід з іншими методами ознайомлення дітей з природою. Дитяча природознавча література як засіб ознайомлення дітей з природою. Використання у процесі ознайомлення дітей з природою різноманітних літературних жанрів (казок та реалістичних оповідань, віршів, загадок тощо). Методика використання природознавчої літератури у різних вікових групах [9].

Тема 2. «Форми організації роботи з дітьми по ознайомленню їх з природою». Основні форми роботи з дітьми по ознайомленню з природою, необхідність використання різноманітних форм. Фронтальні, групові та індивідуальні форми організації роботи по ознайомленню дітей з природою в закладах дошкільної освіти [9].

Заняття – основна форма організації роботи з дошкільниками. Види й типи занять по ознайомленню дітей з природою, їх структура. Особливості проведення занять по ознайомленню дітей з природою в різних вікових групах. Своєрідність

комплексних та інтегрованих занять у процесі ознайомлення дошкільників з природою. Методика проведення занять в різновікових групах [9].

Заняття як важлива форма організації навчання дошкільників. Види й типи занять по ознайомленню дітей з природою в різних вікових групах. Структура заняття. Особливості методики проведення занять по ознайомленню дітей з природою у різних вікових групах. Своєрідність комплексних та інтегрованих занять як форми ознайомлення дітей з природою. Методика проведення занять з ознайомлення з природою в різновіковій групі [9].

Експерсії в природу як форма організації роботи з дошкільниками. Тематика та види експерсій природничого змісту. Структура експерсій. Методика підготовки до експерсії та її проведення. Післяексперсійна робота, спрямована на закріплення, узагальнення та систематизацію отриманих знань [9].

Цільові та повсякденні прогулянки як форми роботи з дітьми по ознайомленню їх з природою. Цільова прогулянка та її відмінність від експерсії. Методика проведення цільових прогулянок [9]. Повсякденні прогулянки на майданчику закладу дошкільної освіти, їх значення в ознайомленні дітей з природою. Структура повсякденних прогулянок. Зміст фенологічних спостережень на прогулянках. Методи та прийоми роботи вихователя під час прогулянок [8].

Засоби фіксації знань дітей дошкільного віку про природу. Необхідність у фіксації знань дітей про природу. Характеристика основних засобів фіксації знань дітей про природу [9].

Тема 3. «Створення умов у ЗДО для ознайомлення дітей з природою та екологічна стежка як засіб ознайомлення дошкільників з природою». Куточок природи в груповій кімнаті ЗДО як основна база ознайомлення дітей дошкільного віку з природою. Навчально-виховне значення куточка природи. Вимоги до відбору об'єктів куточка природи: врахування можливостей утримання об'єктів в умовах жилого приміщення, безпеки для дітей, відповідності вимогам програми, доступність догляду тощо. Вимоги до розміщення об'єктів куточка природи. Способи організації куточка природи: в приміщенні групи та/або в спеціальному приміщенні (екологічна кімната, зимовий садок тощо). Постійні та тимчасові

мешканці куточка природи. Кімнатне квітникарство у ЗДО. Значення кімнатних рослин, їх різноманітність, особливості утримання рослин різних груп. Прийоми догляду за кімнатними рослинами, навчання дітей дошкільного віку доглядати за кімнатними рослинами. Сезонні зміни рослинних об'єктів куточка природи. Утримання риб у куточку природи ЗДО. Характеристика екзотичних акваріумних риб, риб місцевих водойм. Обладнання акваріума та догляд за рибами. Навчання дітей дошкільного віку доглядати за рибами. Птахи в куточку природи. Характеристика екзотичних птахів, яких можна утримувати в ЗДО (канарки, папуги). Місцеві птахи – тимчасові мешканці куточка природи ЗДО. Обладнання для утримання птахів (клітки, вольєри), догляд за чистотою житла птахів, годування птахів, добір зернових, м'яких, вітамінних та мінеральних кормів. Навчання дітей дошкільного віку доглядати за птахами. Ссавці – постійні мешканці куточка природи (хом'яки, морські свинки, шурі тощо). Влаштування кліток та вольєрів для дрібних ссавців, догляд за житлом тварин. Годування тварин, добір кормів. Навчання дітей дошкільного віку доглядати за тваринами. Влаштування в куточку природи житла для інших тварин: тераріїв для утримання плазунів та земноводних, інсектаріїв – для комах, акваріумів – для моллюсків та ракоподібних. Умови утримання таких тварин та догляд за ними.

Значення екологічної стежки як засобу ознайомлення дітей дошкільного віку з природою. Особливості організації екологічної стежки в закладі дошкільної освіти. Методичні рекомендації по організації екологічних стежинок в закладах дошкільної освіти.

Ділянка дитячого садка. Значення ділянки закладу дошкільної освіти як бази для ознайомлення дітей з природою. Вимоги до планування й озеленення ділянки ЗДО. Основні елементи озеленення (захисна смуга, газони, квітники, дерева та кущі на майданчиках), добір рослин, їх біологія і агротехніка. Влаштування на території закладу дошкільної освіти моделей природних фітоценозів (куточків лісу, луків), штучної водойми. Город та плодово-ягідний сад на ділянці закладу дошкільної освіти, їх планування. Добір овочевих культур для вирощування на городі, їх агротехніка, навчання дошкільників вирощувати городні культури. Добір плодових

дерев та ягідних культур для саду. Посадка саду та догляд за ним у різні пори року. Тварини на ділянці закладу дошкільної освіти. Влаштування тимчасового житла для тварин куточка природи в літній період. Утримання дрібних свійських тварин на ділянці ЗДО (курей, кролів), влаштування кліток, догляд за ними. Влаштування годівниць, поїлок для птахів. Створення на ділянці закладу дошкільної освіти майданчика для спостережень за погодою. Створення умов для ігор з піском, водою та снігом [9].

Тема 4. «Взаємодія закладу дошкільної освіти та сім'ї з екологічного виховання дошкільників». Роль сім'ї у екологічному вихованні дітей дошкільного віку. Необхідність взаємодії ЗДО і родини з екологічного виховання дошкільників. Форми роботи з батьками в закладі дошкільної освіти.

Зазначимо, що зміст дисципліни «Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою» побудований на Базовому компоненті дошкільної освіти, у якому зазначається, що «природничо-екологічна компетентність – це здатність дитини до природодоцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, що ґрунтується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знаннях її законів та формується в просторі пізнавальної, дослідницької, господарсько-побутової та ігрової діяльності» [2, с.12].

За своєю природою діти дошкільного віку є дослідниками навколишнього світу, тому у числі засобів формування компетентності дошкільника на першому місці стоять експериментування, досліді, самостійні спостереження та праця [5]. Тому для всебічної підготовки майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дітей дошкільного віку кафедрою дошкільної освіти ПНПУ імені В. Г. Короленка був розроблений вибірковий освітній компонент *«Організація дослідно-експериментальної діяльності дошкільників в природі»*, метою вивчення якого є підготовка майбутніх вихователів здійснювати роботу з організації та проведення дослідно-експериментальної діяльності.

Очікуваними результатами вивчення дисципліни є:

- «розкрити теоретичні основи організації дослідно-експериментальної діяльності дітей дошкільного віку в природі і забезпечити умови для усвідомленого сприйняття їх майбутніми фахівцями в галузі дошкільної освіти» [4, с. 75];

- «ознайомити студентів із сучасними науковими дослідженнями та доробками практичних працівників дошкільних навчальних закладів у галузі розвитку особистості дитини шляхом використання у навчально-виховному процесі дитячого садка експериментування та нескладних дослідів у природі» [4, с. 75];

- «визначити доцільний зміст дослідної діяльності дітей дошкільного віку в природі, що відповідає їх потребам, віку та інтересам» [4, с. 75];

- «озброїти майбутніх вихователів методами і формами організації дослідної діяльності дошкільників у природі в умовах суспільного і сімейного дошкільного виховання» [4, с. 75-76];

- «розвинути творчі дослідницькі уміння студентів, самостійність та критичність мислення; сприяти вихованню кращих моральних рис особистості майбутнього педагога дошкільного профілю: любові та поваги до світу природи і людей» [4, с. 76].

Зміст освітнього компоненту включає наступні змістові модулі та теми:

Змістовий модуль 1. «Теоретичні основи організації дослідно-експериментальної діяльності дошкільників в природі»

Тема 1. Аналіз проблеми експериментально-дослідницької діяльності в психолого-педагогічній літературі. Сутність поняття «дослідно-експериментальна діяльність». Ретроспективний аналіз розвитку та становлення експериментально-дослідницької діяльності дітей у природі.

Тема 2. Місце дитячого експериментування в навчально-виховному процесі ЗДО. Значення експериментально-дослідницької діяльності у природі у розвитку особистості дошкільника. Відмінність експериментування від дослідної діяльності.

Тема 3. Психолого-педагогічні особливості оволодіння дошкільниками дослідно-експериментальною діяльністю у природі. Рівні розвитку дослідно-експериментальної діяльності дітей в природі на різних етапах життя дітей

дошкільного віку. Вікова специфіка оволодіння дослідно-експериментальною діяльністю дітей дошкільного віку.

Тема 4. Зміст самостійної пошукової діяльності дітей в природі. Вплив пошукової діяльності дітей дошкільного віку в природі на розвиток їх особистості. Добір об'єктів для проведення пошукової діяльності, цікавих як для хлопчиків, так і для дівчаток. Організація індивідуальної (у відповідності до інтересів чи стилю діяльності), групової та підгрупової роботи дітей.

Змістовий модуль 2 «Методичні аспекти організації дослідно-експериментальної діяльності дошкільників в природі»

Тема 1. Методика проведення дослідно-експериментальної діяльності дітей дошкільного віку. Зміст і завдання організації експериментально-дослідницької діяльності дошкільників у природі. Структура проведення дослідно-експериментальної діяльності дітей дошкільного віку. Особливості діяльності вихователя та вихованців на кожному зі структурних етапів проведення експериментально-дослідницької діяльності дошкільників у природі. Характеристика різних видів дослідів та їх класифікація. Вимоги до підготовки та проведення дослідів.

Тема 2. Умови ефективної організації дослідно-експериментальної діяльності дітей в природі. Безпека: забезпечення безпечних умов для дітей під час досліджень у природі (відповідне обладнання, належний нагляд дорослих та дотримання правил безпеки). Стимулююче середовище, що сприяє цікавості та допитливості дітей (цікаві матеріали, обладнання для досліджень, інтерактивні ігри тощо). Підтримка від дорослих, які можуть бути наставниками та порадиниками для дітей у проведенні дослідів. Відкрите планування: обирати теми для досліджень разом з дітьми та допомагати їм розвивати власні ідеї, що дозволить підтримувати їхній інтерес до вивчення природи. Заохочувати дітей ставити запитання та шукати на них відповіді шляхом дослідження та експериментів. Фіксація результатів: заохочувати дітей фіксувати свої спостереження, результати досліджень та висновки в різний спосіб для подальшого аналізу та обговорення. Стимулювання співпраці: заохочувати дітей до співпраці та обміну ідеями з однолітками, що

сприяє розвитку комунікативних навичок та колективній роботі. Залучення батьків до проведення дослідно-експериментальної діяльності з об'єктами природи в домашніх умовах.

Тема 3. Методи та форми організації дослідно-експериментальної діяльності дошкільників у природі. Методи та прийоми організації дослідно-експериментальної діяльності дошкільників в природі. Форми організації дослідно-експериментальної діяльності дошкільників в природі. Організація та облаштування дитячої мінілабораторії для проведення експериментів з об'єктами природи в ЗДО. Вимоги до обладнання дитячої мінілабораторії. Технічне та матеріальне оснащення мінілабораторії. Правила безпеки при організації дослідно-експериментальної діяльності у природі.

Тема 4. Особливості проведення дослідницько-експериментальної діяльності у різних вікових групах. Зміст організації нескладних дослідів за освітньою лінією «Дитина у природному доквіллі». Методика організації нескладних дослідів за змістом тематичного блоку «Нежива природа» у різних вікових групах. Методика організації нескладних дослідів за змістом тематичного блоку «Жива природа» у різних вікових групах. Методика організації нескладних дослідів за змістом тематичного блоку «Природа Космосу» у різних вікових групах.

Тема 5. Стан організації дослідно-експериментальної діяльності в ЗДО та проведення дослідів дошкільників з об'єктами природи. Особливості організації експериментально-дослідницької діяльності за змістом авторської програми «Маленькі дослідники» І. Сергєєвої та Т. Шумей. Дослідницька діяльність за програмою «Маленькі дослідники». Проведення експериментів з об'єктами живої та неживої природи за методикою О. Іванової. Специфіка організації експериментально-дослідницької діяльності за змістом авторської програми «Дитина в світі пошуку» О. В. Дибіної, М. М. Поддякова, Н. П. Рахманової, В. В. Щетиніної. Проведення нескладних дослідів у природі з дітьми старшого дошкільного віку за змістом авторської програми «Дитяче експериментування: старший дошкільний вік» І. Е. Куліковської та Н. Н. Совгір.

Тема 6. Методи керівництва та форми організації роботи з дослідницько-експериментальної діяльності дітей в природі в умовах суспільного і сімейного дошкільного виховання. Методи керівництва, які сприяють активному включенню дітей у процес вивчення та дослідження природи. Метод підтримки: педагог надає підтримку та стимулює інтерес дітей до дослідження природи, допомагаючи їм формулювати питання, шукати відповіді та аналізувати результати. Метод демонстрації: педагог демонструє дітям методи проведення експериментів, вчить їх використовувати наукові інструменти та обладнання, необхідне для дослідження природи. Метод співпраці: діти співпрацюють між собою та з дорослими, обмінюючись ідеями, спостереженнями та результатами досліджень, що сприяє розвитку комунікативних навичок та взаємодії. Метод запитань та відповідей: педагог ставить питання, які спонукають дітей досліджувати природу та шукати відповіді, розвиваючи їх аналітичне мислення та критичне мислення. Метод проблемного навчання: педагог створює ситуації, в яких діти мають вирішувати проблеми або виконувати завдання, що вимагають від них пошуку рішень та альтернативних шляхів вирішення. Метод досліджень: педагог підтримує дітей у проведенні досліджень, допомагаючи їм встановлювати гіпотези, розробляти план досліджень, збирати та аналізувати дані. Метод моделювання: педагог використовує моделі або імітаційні ігри для демонстрації складних фізичних або природних явищ, що допомагає дітям краще зрозуміти природні процеси. Метод питань «що, як, чому»: педагог спонукає дітей задавати запитання про природу, допомагає їм зрозуміти, як працюють різні явища та які причини стоять за ними.

При викладанні окреслених дисциплін майбутніх вихователів знайомлять з пріоритетними видами дитячої діяльності (пізнавальна, дослідницька, господарсько-побутова, ігрова) з формування еколого-природничої компетентності дошкільників, що визначені у БКДО.

У процесі формування еколого-природничої компетентності дошкільників добір форм і методів має здійснюватися за такими принципами: науковості, емпіричності, проблемності, системності та систематичності, наочності, гуманності, послідовності, діяльності тощо. Формами розвитку еколого-

природничої компетентності дошкільників в ЗДО є заняття, екскурсії в природу, цільові та повсякденні прогулянки, свята та розваги на природничі теми. Цікавою, відносно новою, формою формування еколого-природничої компетентності є екологічний тренінг, який спрямований на формування знань дітей про природу, як систему, взаємодію людини з природою, виховання співчуття, бережливого ставлення до природи. Під час проведення різних форм організації роботи з дітьми по ознайомленні їх з природою вихователі використовують такі методи: наочні (спостереження, демонстрування ілюстративного матеріалу, технічні засоби навчання, моделі), словесні (розповідь, бесіда, читання дитячої природознавчої літератури), практичні (екологічні проекти, гра, праця в природі, нескладні досліди).

Вибір методу залежить від:

- особливостей пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку (наочно-образне мислення), що надає переваги методам безпосереднього ознайомлення з об'єктами та явищами природи та наочним (спостереження, праця в природі, досліди, ігри);

- етапу засвоєння знань дітьми дошкільного віку (1 – первинне ознайомлення, 2 – закріплення та розширення, 3 – систематизація та узагальнення знань). Зауважимо, що є «універсальні» методи, які можна використовувати на всіх етапах засвоєння знань (спостереження). А є методи, які ефективні на другому та третьому етапах засвоєння знань (досліди, праця в природі);

- конкретні умови закладу дошкільної освіти: матеріально-технічну базу, місце розташування (міський або сільський ЗДО, розміщені поруч об'єкти природи).

Сьогодні в практиці роботи закладів дошкільної освіти з метою формування еколого-природничої компетентності дітей дошкільного віку використовуються такі засоби: екологічні стежини (на території та в приміщенні закладу дошкільної освіти, в природних біоценозах), екологічна кімната, мінімузеї природи, метеомайданчик, дослідницька лабораторія або куточок дослідника.

Універсальність, прокладеної в кімнаті, екологічної стежинки полягає в тому, що пізнавальну, пошукову, господарсько-побутову, ігрову діяльність можна

проводити цілий рік, незалежно від погодних умов, її зупинки більш динамічні, ніж стежинки на території ЗДО або в природних умовах.

При підготовці майбутніх вихователів знайомимо їх з організацією мінімузеїв в закладах дошкільної освіти. У групах раннього віку мінімузеї природи доцільно присвячувати одному об'єкту (бджілка, собака тощо). У групах середнього та старшого дошкільного віку, з метою формування у дітей розуміння взаємозв'язків і залежностей в природних системах (ліс, водойма, луки тощо), доцільно створювати мінімузеї окремих біоценозів.

Варто зазначити, що не всі заклади дошкільної освіти мають можливість створити та облаштувати екологічну кімнату в окремому приміщенні, проте її елементи (осередки: експериментування, колекції, бібліотека тощо) організовуються в групових кімнатах ЗДО й успішно використовуються у процесі формування еколого-природничої компетентності дітей дошкільного віку.

З метою організації умов у ЗДО для успішної дослідницько-експериментальної діяльності дітей варто створювати такі види осередків: куточок дослідника в груповій кімнаті ЗДО, дослідницька лабораторія в окремому приміщенні ЗДО, на ділянці закладу дошкільної освіти. При цьому варто пам'ятати, що в лабораторії та на ділянці закладу дошкільної освіти всі досліді, спрямовані на пізнання об'єктів природи, потрібно проводити під наглядом і з допомогою вихователів, а в куточку дослідника діти можуть самостійно проводити знайомі їм досліді та експерименти. Одне з важливих правил проведення дослідів, незалежно від осередку, щоб живі об'єкти не потерпали під час дослідження їхніх властивостей від екологічних чинників (наприклад, не можна колеус ставити на кілька днів у темну шафу).

Також знайомимо здобувачів освіти з тим, що у БКДО окреслені позиція та дії вихователя сприяють формуванню еколого-природничої компетентності дошкільників. Осібно вихователеві слід:

1. «доцільно акцентувати увагу дітей на корисних і шкідливих рослинах і тваринах, сприяти розумінню дітьми особливостей індивідуальної оцінки краси об'єктів природи, сприяти усвідомленню дітьми справедливості тверджень про те,

що кожний прояв природи є красивим, хоча він може не подобатись нам. Важливо дійти з дітьми до висновків, що допомога природі повинна бути зорієнтована на потреби тих, кому ти хочеш допомогти. Допомога об'єктам природи повинна ґрунтуватися на знаннях про їх біологічні особливості. Тільки тоді можна не нашкодити природі» [2];

2. «необхідно самому знати й розуміти закони природи, бути прикладом для наслідування, стимулювати самостійність дітей у поважати їхнє право на помилку» [2];

3. «надавати перевагу наочним методам і методам пізнання природи, безпосереднього ознайомлення з природою» [2];

4. «надавати самостійності дитині у виборі об'єкта природи для пізнання чи догляду» [2];

5. «формувати екологічну та дослідницьку компетентність дошкільників з позицій комплексного, системного, діяльнісного, інтегрованого підходів» [2];

6. «у процесі пізнання природи створити такі умови, щоб дитина відчувала себе самостійним дослідником її таємниць» [2];

7. «не давати знання про природу в готовому вигляді, а стимулювати бажання отримати їх самостійно чи з незначною допомогою дорослого завдяки різноманітним дослідницьким діям у різних видах діяльності» [2];

8. «зробити батьків своїми партнерами, помічниками у формуванні екологічної та дослідницької компетентності дошкільників» [2].

На лекціях та практичних заняттях з цих курсів студентам надається інформація про об'єкти та явища живої та неживої природи, їх взаємозв'язок, особливості ознайомлення з ними дітей дошкільного віку; у здобувачів освіти поглиблюється розуміння понять довкілля, екологічні фактори, сезонні зміни; вони вивчають доцільність вирішення завдань екологічної освіти на кожному віковому етапі та специфіку використання тих чи інших методів та технологій у процесі формування еколого-природничої компетентності дошкільників.

Особливу увагу майбутніх вихователів викладачі звертають на створення та організацію еколого-розвивального середовища в закладах дошкільної освіти,

оскільки ефективність формування еколого-природничої компетентності дітей багато в чому залежить від середовища, у якому відбувається їх життєдіяльність. «Еколого-розвивальне середовище – це єдність природного, предметного, соціального та внутрішнього «Я». Воно забезпечує набуття дитиною досвіду контакту з природним оточенням та спілкуванням з дорослими. Ефективність впливу довкілля на особистість дитини в ЗДО залежить від здатності педагогічного колективу організувати комфортне еколого-розвивальне середовище» [8, с.31].

Лекції та практичні заняття з освітнього компонента «Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою» проводилися з використанням різних методів: проєктів, моделювання, вирішення педагогічних завдань, інтерактивних методів тощо. Така системність у підготовці майбутніх вихователів давала змогу по-новому осмислити можливості та перспективи еколого-природничої компетентності дітей.

Підготовка майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дошкільників не обмежується вивченням дисциплін. Здобувачі освіти також можуть обрати тему свого курсового дослідження з представленої нижче тематики. Зауважимо, що студенти можуть пропонувати власні теми, якщо їх цікавить певний напрямок, якого немає в переліку.

З навчальної дисципліни «Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою» здобувачам освіти запропонована орієнтовна тематика курсових робіт.

1. «Особливості формування природничо-екологічної компетентності в дошкільників».
2. «Інноваційні підходи до еколого-розвивального середовища закладу дошкільної освіти».
3. «Інноваційні підходи до екологічного виховання дітей дошкільного віку».
4. «Природнича розповідь вихователя як засіб формування знань про Космос у старших дошкільників».
5. «Ігрова діяльність як засіб екологічного виховання дошкільників».

6. «Врахування принципів природовідповідності в організації життєдіяльності дошкільнят».

7. «Особливості використання екологічних проєктів під час ознайомлення дітей з (лікарськими рослинами, погодою, сезонними змінами (на вибір студента))».

8. «Організація спільної діяльності у природі дорослих та дітей».

9. «Експериментування як засіб пізнання дошкільниками природи».

10. «Використання прийомів ТРВЗ в екологічному вихованні дошкільників».

11. «Формування уявлень про природу в дітей дошкільного віку засобами проєктної технології».

12. «Організація експериментально-дослідницької діяльності з дітьми старшого дошкільного віку».

13. «Використання народної творчості в ознайомленні дітей з природою».

14. «Наступність роботи закладу дошкільної освіти і початкової школи з формування екологічної компетентності у дітей».

15. «Природоохоронна робота в ЗДО зі збереження та відновлення рослин і тварин, які зникають».

Таким чином, у процесі вивчення цих дисциплін майбутні вихователі мали можливість отримати якісні теоретичні знання про ознайомлення дітей з природою та дослідницьку діяльність.

7.3. Упровадження моделі підготовки майбутнього вихователя до формування еколого-природничої компетентності дошкільників

Враховуючи все зазначене, можна визначити модель процесу підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування еколого-природничої компетентності дошкільників (рис. 7.3.1.).

Рис.7.3.1. Модель підготовки майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дошкільників

На підставі аналізу психолого-педагогічних досліджень з проблеми підготовки майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дошкільників визначено низку структурних компонентів (блоків) розробленої нами моделі, взаємодія яких забезпечує її цілісність та функціонування. Зокрема, до компонентів (блоків) моделі відносимо методологічно-цільовий (мета, завдання, принципи), організаційно-змістовий

(зміст, форми, методи, умови) та діагностувально-результативний (критерії, показники та рівні).

Методологічно-цільовий блок моделі підготовки майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дошкільників представлений її метою, що передбачає прикінцевий результат, а саме сформовану готовність здобувачів освіти до формування еколого-природничої компетентності дошкільників. Означену мету моделі процесу формування готовності майбутніх вихователів доцільно конкретизувати завданнями, комплексне вирішення яких сприятиме її ефективній реалізації, а саме: мотивування майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дошкільників; надання системи знань майбутнім вихователям, що забезпечать формування еколого-природничої компетентності дошкільників; формування здатності у здобувачів освіти використовувати професійні уміння й навички для практичного вирішення завдань щодо формування еколого-природничої компетентності дошкільників; розвиток креативності майбутніх вихователів для підвищення ефективності формування еколого-природничої компетентності дошкільників.

Наповнення кожного компонента моделі формування готовності майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дошкільників та їх взаємозумовленість визначається дією загально-методологічних та специфічних *принципів*. У контексті нашого дослідження визначені принципи задають стратегічні орієнтири у формуванні готовності майбутніх вихователів, спрямовують освітній процес у ЗВО на досягнення означеної мети. До них належать:

– *принцип системності та послідовності* – дотримуватися наступності у вивченні окремих тем і освітніх компонентів, забезпечувати логічні зв'язки між засвоєнням способів дій і знань, між формами і методами навчання та контролю (самоконтролю) за навчально-пізнавальною діяльністю студентів. За таких умов здобувачі освіти можуть засвоїти більший обсяг матеріалу зі значною економією часу. Цей принцип можна реалізувати в різноманітних формах планування

(послідовність вивчення окремих питань теми, виконання теоретичних і практичних завдань);

– *принцип науковості* – принцип, який стосується головним чином змісту навчального матеріалу про екологічну та дослідницьку компетентність дошкільників, особливості їх формування у дошкільників;

– *принцип доступності* – полягає у необхідності зважати на індивідуальні (природні) особливості й можливості студентів певних вікових груп, не забуваючи про особливості фізичного й психічного розвитку кожної особистості;

– *принцип цілеспрямованості* вимагає від викладача знання основної мети процесу готовності майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дошкільників, завдань навчання в сучасному ЗВО, уміння в конкретній ситуації ставити оптимальні освітні завдання, враховуючи реальні навчальні можливості студентів;

– *принцип взаємодії* вимагає від викладача створення умов суб'єкт-суб'єктної взаємодії зі студентами з метою їхньої активної діяльності під час навчальних занять;

– *принцип активності* – що орієнтує на використання інноваційних методів і прийомів, які відкривають у студентах можливості бути суб'єктами процесу пізнання. Їхня активність виявляються в ставленні до пізнавальної діяльності, у готовності до сприймання й засвоєння нових знань, прагненні до самостійного пошуку, в ініціативі щодо вибору об'єкта й способу діяльності;

– *принцип рефлексії* – дає можливість здобувачам освіти усвідомити процес навчання, осмислити його результативність, спрямованість, проаналізувати свої відчуття, переживання, розглянути особливості власного мислення й мислення інших учасників взаємодії, власні способи розумової діяльності, відкоригувати власні пізнавальні цілі, освітню траєкторію професійного розвитку.

Зазначені принципи формування готовності майбутнього вихователя реалізуються в процесі опанування студентами певного змісту.

Організаційно-змістовий блок моделі підготовки майбутнього вихователя до формування еколого-природничої компетентності дошкільників представлений

змістом, методами і формами та комплексом педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів ЗДО.

Зміст організаційно-змістового блоку моделі визначений розробленими освітніми компонентами «Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою», «Організація дослідно-експериментальної діяльності дітей в природі», що описано в параграфі 2.

Також організаційно-змістовий блок моделі охоплює форми організації навчання майбутніх вихователів ЗДО (лекції із запланованими помилками, практичні заняття, заняття-конкурси тощо), методи навчання (інтерактивні методи (Мозковий штурм, Fishbone); рольові ігри; творчі завдання; вибір оптимальних форм і методів, які є актуальними для закріплення певних умінь; педагогічного дискурсу, діагностичних бесід, вільних асоціацій, що дають майбутнім фахівцям дошкільної освіти визначити ціннісні норми, елементи виховної діяльності з дітьми дошкільного віку).

Для ефективної реалізації зазначеної моделі необхідними окреслені такі організаційно-педагогічні *умови*: покращення взаємодії учасників освітнього процесу (викладач і студенти); створення необхідного матеріально-технічного забезпечення навчання в освітньому середовищі закладу вищої освіти; варіативне використання методів і форм професійної підготовки здобувачів освіти до формування «Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою» дошкільників процесі вивчення нормативних і варіативних дисциплін.

Діагностувально-результативний блок моделі відображає критерії, показники та рівні підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування еколого-природничої компетентності дошкільників.

В обґрунтуванні критеріїв та показників підготовки майбутніх вихователів ЗДО до формування еколого-природничої компетентності дошкільників доцільно враховувати такі аспекти:

- особливості професійної підготовки та специфіку діяльності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти;

- сутність професійної компетентності як комплексу властивостей особистості здобувачів освіти, які мають бути сформованими у процесі професійної підготовки в закладі вищої освіти;

- структуру, взаємозв'язок та взаємозумовленість компонентів професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

З огляду на це визначено сукупність *критеріїв* (когнітивного, мотиваційного, діяльнісного) та *показників* сформованості фахової компетентності майбутніх вихователів ЗДО. Усі визначені критерії та показники пов'язані з структурними компонентами професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування еколого-природничої компетентності дошкільників.

Когнітивний критерій професійної підготовки майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти відображає повноту, міцність і усвідомленість студентами сукупності теоретичних, методичних та технологічних знань, що необхідні для формування еколого-природничої компетентності дошкільників. Основними показниками когнітивного критерію визначено:

- сукупність знань щодо формування еколого-природничої компетентності дошкільників світи;
- культура професійного спілкування.

Мотиваційний критерій характеризує усвідомлення майбутніми вихователями ЗДО необхідності формування еколого-природничої компетентності дошкільників.

Основними показниками мотиваційного критерію визначено:

- позитивну вмотивованість до формування еколого-природничої компетентності дошкільників;
- прагнення самовдосконалюватися.

Діяльнісний критерій відображає практико зорієнтовану діяльнісну активність, яка розкриває особливості підготовки майбутніх вихователів ЗДО до формування еколого-природничої компетентності дошкільників.

Показниками діяльнісного критерію визначено:

- уміння результативно формувати еколого-природничої компетентності дошкільників;
- уміння проєктувати, планувати та здійснювати еколого-природничої компетентності дошкільників;
- здатність до самоаналізу і самооцінки діяльності з урахуванням вимог професійної діяльності.

На основі виокремлених критеріїв і показників охарактеризовані рівні сформованості готовності майбутніх вихователів ЗДО до формування еколого-природничої компетентності дошкільників: високий, достатній, низький.

Високий рівень:

- у навчальній діяльності демонструють глибокі й ґрунтовні знання щодо формування еколого-природничої компетентності дошкільників; відмінну культуру професійного спілкування.

- систематично виявляють позитивну вмотивованість до формування еколого-природничої компетентності дошкільників; демонструють прагнення самовдосконалюватися.

- виявляють абсолютні вміння результативно формувати еколого-природничої компетентності дошкільників, а також уміння проєктувати, планувати і здійснювати формування цієї компетентності дошкільників; здатність до самоаналізу і самооцінки діяльності з урахуванням вимог професійної діяльності.

Достатній рівень:

- виявляють нормативно необхідні знання щодо формування еколого-природничої компетентності дошкільників; культуру професійного спілкування;

- стабільно демонструють у межах навчальної діяльності позитивну вмотивованість щодо формування еколого-природничої компетентності дошкільників; прагнення самовдосконалюватися;

- демонструють уміння проєктувати, планувати і здійснювати формування еколого-природничої компетентності дошкільників; спрямованість на самоаналіз діяльності з урахуванням вимог професійної діяльності.

Низький рівень:

- ситуативно виявляють нормативно необхідні знання щодо формування еколого-природничої компетентності дошкільників; культуру професійного спілкування виявляють періодично;

- зрідка демонструють у межах навчальної діяльності вмотивованість щодо формування еколого-природничої компетентності дошкільників; відсутність особистісно-значущої потреби в самовдосконаленні;

- фрагментарно демонструють вміння формувати еколого-природничої компетентності дошкільників; зрідка виявляти вміння проєктувати, планувати і здійснювати формування цієї компетентності дошкільників; відсутність спрямованості на самооцінку і самоаналіз діяльності з урахуванням вимог професійної діяльності.

Дослідження здійснювалось на базі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Загалом в експериментальному дослідженні взяло участь 78 студентів (з них у контрольних групах – 38 осіб та в експериментальних – 36 осіб) спеціальності 012 Дошкільна освіта першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Вибір груп був зумовлений вимогами однорідності здобувачів освіти контрольної та експериментальної груп. Однорідність вибірки забезпечувалась статичною оцінкою готовності під час початкової діагностики.

Перевірка ефективності впровадження запропонованої моделі підготовки майбутніх вихователів ЗДО до формування еколого-природничої компетентності дошкільників здійснювалась шляхом проведення діагностичних зрізів протягом усього експериментального дослідження, що дало можливість простежити динаміку розвитку в здобувачів освіти компонентів готовності до формування еколого-природничої компетентності дошкільників.

Динаміку рівнів сформованості готовності майбутніх вихователів ЗДО до формування еколого-природничої компетентності дошкільників представлено в таблиці 7.3.1.

Таблиця 7.3.1

Динаміка змін рівнів сформованості готовності майбутніх вихователів ЗДО до формування еколого-природничої компетентності дошкільників у студентів експериментальних (ЕГ) та контрольних (КГ) груп (%)

Рівні сформованості	Високий (%)				Середній (%)				Низький (%)			
	констатувальний		контрольний		констатувальний		контрольний		констатувальний		контрольний	
Критерій/група	ег	кг	ег	кг	ег	кг	ег	кг	ег	кг	ег	кг
Когнітивний	16,7	18,4	33,3	23,7	22,2	23,7	41,7	34,2	61,1	25	57,9	42,1
Емоційний	19,4	2	44,4	31,6	25	23,7	30,6	23,7	55,6	55,3	25	44,7
Діяльнісний	13,9	18,4	41,7	28,9	25	21	33,3	28,9	61,1	60,5	25	42,2

Отже, з представленої таблиці порівняльних даних видно, що за рівнем сформованості готовності майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дошкільників у студентів експериментальної групи під час формувального дослідження спостерігалися позитивні зміни: тобто на констатувальному етапі експерименту невелика кількість респондентів показала високий рівень (16,7 – когнітивний, 19,4 – емоційний, 13,9 – діяльнісний критерій), а на контрольній фазі 33,3 % студентів уже мали високий рівень (когнітивний критерій), 44,4 % (емоційний критерій), 41,7 % (діяльнісний критерій). Середній рівень сформованості готовності майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дошкільників після проведення формуючого експерименту збільшився до 41,7 % (когнітивний критерій), 30,6 % (емоційний критерій), 33,3 % (діяльнісний критерій); низький – відповідно знизився до 25 % з 61,1 % (когнітивний критерій), до 25 % з 55,6 % (емоційний критерій), до 25 % з 61,1 % (діяльнісний критерій).

Як бачимо, динаміка рівня сформованості готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування еколого-природничої компетентності дошкільників за всіма критеріями на початку та в кінці експерименту має

позитивний характер. Це дозволяє зробити висновок про ефективність запропонованої моделі.

Зауважимо, що професійна підготовка майбутнього викладача до формування еколого-природничої компетентності дошкільників має бути сформована на засвоєння теоретичних знань і набуття практичних умінь здобувачів освіти відповідно до робочої програми та силабуса дисципліни, здатностей самостійно аналізувати і прогнозувати наслідки нераціонального використання природних ресурсів, екологічного мислення і свідомості, а також навичок сталого розвитку, що ґрунтуються на ставленні до природи як унікальної, універсальної цінності.

Таким чином, запропонована вище модель підготовки майбутніх вихователів має значні потенційні можливості для формування еколого-природничої компетентності дошкільників, оскільки забезпечує формування базових природничих знань, розуміння взаємозв'язків і залежностей у природному докільлі, сприяє професійному зростанню майбутніх фахівців дошкільної освіти, формуванню професійної компетентності, екологічного мислення, ціннісного ставлення до природи.

Вагоме місце в процесі підготовки студентів до практичної діяльності майбутнього вихователя відіграють практичні заняття з використанням елементів рольової гри, дискусії, моделювання фрагментів занять з ознайомлення дітей з природою, що проводяться з метою набуття чи закріплення умінь та навичок майбутньої професійної діяльності здобувачів освіти.

Так, на практичних заняттях з курсу «Організація дослідно-експериментальної діяльності дітей в природі» студенти створювали проекти еколого-дослідницьких центрів у ЗДО відповідно до вимог; складала інструктаж, якій проводиться з дітьми перед дослідницькою діяльністю окремо для кожної вікової групи та пам'ятку для вихователів щодо дотримання правил проведення дослідницько-експериментальної діяльності дітей; добирали дослід, які будуть цікаві для хлопчиків та дівчат окремо та пояснювали свій вибір; складала план

роботи гуртка «Маленькі дослідники». В умовах карантину студенти добирали досліди, які можна проводити батькам разом із дітьми в домашніх умовах.

На практичних заняттях з «Основ природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою» майбутні вихователі виконували такі завдання:

- використовуючи самостійно підібрану літературу та матеріали періодичної преси, готували доповідь на тему «Мій рідний край», у якому описували природу тієї місцевості, де народились. Показували його особливості, цікаві місця, доповнюючи виступ фото- або відеоматеріалами;

- створити презентацію про різні групи рослин, включаючи рослини Червоної книги, а також короткі письмові повідомлення про тварин і рослин, що занесені до Червоної книги України, з якими можна ознайомити дітей дошкільного віку. До змісту повідомлення включити такі відомості про тварин і рослин: як і чому вони занесені в ЧКУ, якою є їхня зовнішня будова, особливості існування, значення в природі та житті людини, діяльність людини зі збереження цих видів рослин і тварин тощо. Доповідь необхідно доповнювати ілюстративним матеріалом. Відомості, подані в повідомленні, повинні бути доступні дітям дошкільного віку;

- розробити проєкт «Парк моєї мрії», у якому демонстрували своє бачення парків та скверів;

- підготувати короткі письмові повідомлення про екзотичних тварин планети, з якими можна ознайомити дітей дошкільного віку. До змісту повідомлення включити такі відомості про тварин: зовнішня будова, особливості існування, спосіб живлення, значення в природі житті людини тощо. Доповідь необхідно було доповнювати ілюстративним матеріалом. Відомості, подані в повідомленні, повинні бути доступні дітям дошкільного віку;

- скласти рекомендації щодо проведення цільових прогулянок, розробити план та структуру цільової прогулянки для дітей різних вікових груп (за вибором студента);

- спланувати влаштування на території закладу дошкільної освіти «Екологічної стежинки», описавши її елементи та схематично зобразити.

Таким чином, застосування різноманітних форм, методів і технологій у процесі підготовки майбутнього вихователя до формування еколого-природничої компетентності дошкільників сприяє вирішенню професійних проблем, розвитку творчих здібностей здобувачів освіти, підвищенню комунікативної компетентності, формуванню інтересу і емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля, навчальної і професійної діяльності, а, отже, здатності до професійної самореалізації та самовдосконалення.

Отже, можна зробити висновок про ефективність запропонованої моделі підготовки майбутнього викладача до формування еколого-природничої компетентності дошкільників.

Список використаних джерел:

1. Гриньова М. В., Величко Р. М. Екологічна освіта майбутніх фахівців як основа розв'язання глобальних проблем людства. URL: http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%91%D1%96%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%82%D1%82%D1%8F_2022.pdf#page=5
2. Державний стандарт дошкільної освіти, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2021 р. № 33. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
3. Гнізділова О. А., Федій Т. В. Дослідно-експериментальна діяльність дітей з природними об'єктами в умовах ДНЗ : навч. посіб. / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2014. 107 с.
4. Карапузова І. В. Проблеми підготовки майбутніх вихователів до екологічної освіти дошкільників. *Modern engineering and innovative technologies*. № 14, Part 4. 2020. Р. 73-76.
5. Karapuzova Iryna, Sulaieva Nataliia, Manzhelii Nataliia, Vashak Oksana, Fazan Tetiana. O desenvolvimento da atividade cognitiva e comunicativa de pré-escolares no processo de atividades educacionais e de pesquisa na natureza. Revista on line de Política

e Gestão Educacional, Araraquara, 2021. v. 25. n.esp.3. p. 1795–1809. URL:
<https://periodicos.fclar.unesp.br/rpge/article/view/15593>

6. Методичні рекомендації до оновленого Базового компонента дошкільної освіти. URL:
<https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/605/0be/86b/6050be86b4f68482865820.pdf>

7. Освітня програма «Дошкільна освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. URL:
<https://drive.google.com/file/d/1z398p2riUiLhG5HgCp6sKbbfPXRI2ebx/view>

8. Розвивальне середовище як основа екологічної освіти дошкільників. Проектування позитивного життєвого простору особистості : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава 18-19 квітня 2019 р. / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2019. С. 31-33. URL:
<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/12294/1/Karapuzova.pdf>

9. Яришева Н. Ф. Методика ознайомлення дітей з природою: Навчальний посібник. К . Вища школа. 1993. 255 с.

РОЗДІЛ 8.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ФОРМУВАННЯ ІГРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

DOI: <https://doi.org/10.33989/pnpu.520.c1629>

Ключові слова: професійна підготовка, вихователь дітей дошкільного віку, компетентність, дитина дошкільного віку, гра, ігрова діяльність, освітній процес.

8.1. Теоретичні аспекти проблеми формування ігрової компетентності у дітей дошкільного віку

У Стандарті дошкільної освіти (БКДО) ігрову компетентність дитини дошкільного віку визначають як здатність дитини дошкільного віку до емоційно виразної, вільної, з власної ініціативи спонтанної активності, в якій відкривається можливість застосування наявних та засвоєння нових знань і особистісного розвитку через бажання дитини дошкільного віку до участі у житті дорослих через реалізацію інтересів в ігрових і рольових діях в узагальнених формах» [1, с.15]. Сучасна дослідниця Н. Максимів використовує поняття «ігровий досвід», що близьке за своїм змістом до поняття «ігрова компетентність». Вчена виокремлює такі показники ігрового досвіду: уміння обігравати предмети; використовувати предмети-замінники; конструювати рольову взаємодію; будувати рольовий діалог; уміння вигадувати новий оригінальний сюжет; варіювати відомі ігри; гнучкість у зміні класичного ходу гри; здатність використовувати змінений сюжет [20, с. 117-122].

Незважаючи на пильний інтерес до проблеми формування ігрової компетентності з боку науковців та практиків, ми можемо констатувати, що сучасне дошкільня стикнулося з проблемою витіснення традиційної гри з життя дітей дошкільного віку. Педагоги та батьки наголошують на тривожній тенденції, що виявляється в інтенсивному зануренні дітей дошкільного віку у світ віртуальної

гри, що зумовлене збільшенням тривалості взаємодії дошкільника, часто неконтрольованої, з сучасними гаджетами. Об'єктивне бажання батьків, педагогів закладів дошкільної освіти всіляко сприяти інтелектуальному розвитку, забезпечити необхідний рівень освітніх досягнень, шляхом використання різноманітних сучасних освітніх технологій, програє традиційній ігровій діяльності, притаманній дітям дошкільного віку.

Проблему формування ігрової компетенції дітей дошкільного віку та організації ігрової діяльності дошкільників досліджували Т. Георгадзе, О. Гнізділова, Л. Добровольська, С. Довбня, Ю. Дубовик, М. Замелюк, Л. Зімакова, І. Карапузова, Н. Кудикіна, Н. Максимів, А. Пасічніченко, Т. Піроженко, О. Савчук, М. Федорова та ін.

Сучасні науковці розглядають гру як провідний вид діяльності дитини-дошкільника. У дослідженнях Н. Кудикіної зазначено, що провідне положення гри визначається не кількістю часу, витраченого дитиною, а тим, що дошкільник задовольняє основні потреби; в грі відбувається закладення та розвиток інших видів діяльності; гра найбільшою мірою сприяє психічному розвитку. У грі знаходять вираження основні потреби дитини-дошкільника. З розвитком дитини розширюється усвідомлюваний нею світ, виникає внутрішня потреба брати участь у такій діяльності дорослих, котра в реальному житті йому недоступна. У грі дитина приймає на себе роль, прагнучи наслідувати дорослих. Граючи, дитина має можливість самостійної діяльності, вільно висловлювати бажання, почуття, уявлення про навколишній світ. На відміну від повсякденного життя, де її постійно навчають, оберігають, у грі дитина може все: плисти на кораблі, летіти в космосі, вчити учнів у школі [18, с.134].

Як зазначає І. Мамчур, у ранньому дитинстві ігрова діяльність має форми такої поведінки, що притаманна для дітей цього віку. Отримані емоцій та враження дітей у процесі використання сюжетних іграшок забезпечують необхідні передумови для появи в майбутньому рольових ігор. Зважаючи на те, що діти ще не мають відповідної психологічної готовності, ці ігри ще не можемо назвати сюжетно-рольовими. Батьки, вихователі закладів дошкільної освіти мають в цей

період більше уваги приділяти формуванню елементарних навичок: мислительних, сенсорних, рухових. [21, с. 62].

На думку О. Савчук, усі найважливіші новоутворення дітей дошкільного віку зароджуються і вперше розвиваються в рольових іграх, які є основним видом діяльності в період дошкільного дитинства. Позитивний вплив гри полягає в тому, що учасники занурюються в іншу реальність, відображають свої уявлення про навколишній світ, засвоюють моральні норми, професійні та сімейні навички. Під час гри у дошкільнят розвиваються різні навички. Діти навчаються доповнювати, уточнювати набуті знання про навколишній світ, а також розрізняти вигадку та реальність, розмірковуючи про різні аспекти життєдіяльності та особливості діяльності дорослих у своїх іграх [24, с. 20].

С. Довбня пропонує таку модель зміни ролі в грі: у молодшого дошкільника з'являється нова ігрова роль; дитина старшого дошкільного віку вже може притримуватися однієї ігрової ролі впродовж декількох днів. Автор відмічає, що може змінюватися кількість дітей, що бере участь у грі. Діти трьох років можуть об'єднуватися для гри по двоє-троє учасників, а тривалість такої гри може бути від трьох до п'яти хвилин. Щодо часу гри чотирьох-п'ятирічних дітей, об'єднаних у групу, вона може тривати до сорока-п'ятдесяти хвилин. У 6-7 років діти колективно планують гру, яка може затягнутися у часі від кількох днів до тижнів [9, с. 172].

Стійкий інтерес дитини до ігор зростає з віком. Наприклад, молодші дошкільнята можуть змінити сюжет за кілька хвилин, тоді як старші можуть захоплено грати в одну й ту саму гру кілька днів поспіль. Зміст гри розширюється від імітації предметних дій до відтворення дій людини, відбувається постійна зміна ігрової поведінки. У творчій грі виникають принципово нові бажання. Діти вчаться обґрунтовувати свої бажання, співвідносити свої бажання з образами дорослих. Дитина хоче поводитися правильно, як дорослий. І під впливом цього бажання дитина дійсно починає так діяти. Умовна та узагальнена поведінка дозволяє дитині розпізнати сенс реальної поведінки та емоційно пережити її. Емоційний досвід породжує інтелектуальне розуміння реальності характеру діяльності дорослого [6, с. 68].

Л. Добровольська стверджує, що в перші п'ять-шість років життя людина набуває загальнолюдських знань і навичок. Формуються і розвиваються психічні якості. До них належать здатність переміщатися в просторі і часі, сприймати і переробляти інформацію, мислити, уявляти і користуватися мовою. Пізнаючи навколишній світ і розвиваючись розумово, діти навчаються спостерігати, робити висновки, порівнювати й узагальнювати. З'являється бажання зрозуміти причини явищ і відкрити для себе суттєві зв'язки між речами та подіями [8, с. 10].

Проаналізувавши чинні нормативно-правові документи, наукові доробки вітчизняних педагогів, М. Федорова дійшла висновку, що згідно з вимогами нової редакції Базового компонента дошкільної освіти визначено такі характеристики ігрових умінь, якими повинні володіти діти 6-7 років: виявляє стійкий інтерес до ігрової діяльності та має власні ігрові вподобання; може запропонувати цікавий і дещо складний сюжет для учасників гри, планувати розвиток сюжету та визначати перспективи гри; приймає і дотримується правил гри; використовує іграшки, предмети-замінники та різноманітні матеріали відповідно до змісту гри; налагоджує співпрацю в групах з 5-7 дітей, виявляє товариськість, конструктивно вирішує конфлікти та радіє спільним успіхам [26, с. 301].

Інтерес до взаємодії з однолітками та дорослими виникає у дитини вже після трьох років, зазначає Т. Георгадзе. Всі соціальні контакти, які відбуваються у різних видах діяльності, притаманних для дітей дошкільного віку, знаходять свій початок в ігровій діяльності. Унікальний вид діяльності дошкільника, а саме, ігрова має універсальні можливості, щоб створити умови для забезпечення набуття дитиною соціального досвіду, необхідного в подальшому для налагодження взаємодії з однолітками та дорослими [4].

Умовою ефективного використання можливостей ігрової діяльності є повноцінне наповнення предметного, ігрового середовища у ЗДО та сім'ї. Автори сучасних найпопулярніших класифікацій ігор дітей дошкільного віку, зазвичай, відображають ступінь активної залученості дітей до ігрової діяльності. Так, ряд авторів виокремлює в групу самодіяльних вільних ігор, до них належать: режисерські, театралізовані сюжетно-рольові, ігри-експериментування. До іншої

групи відносять ігри, що характеризуються ступенем ініціативності дорослих. Часто такі ігри мають навчальну мету або ж забезпечують дозвілля дітей дошкільного віку, серед них: будівельно-конструктивні, дидактичні, рухливі, народно-обрядові, естафетні [11, с. 43].

Відома сучасна дослідниця ігрової діяльності дітей дошкільного віку Т. Піроженко зазначає, що дитяча гра зумовлена особливостями особистості, а грі властиві ознаки: загальні та універсальні, зокрема:

- гра як активна форма пізнання навколишньої дійсності. Її різноманітні форми знайомлять дитину з реальними життєвими явищами, завдяки чому вона пізнає якості, властивості предметів, їх призначення, способи використання; дошкільник усвідомлює особливості взаєностосунків між людьми, правила та норми поведінки; пізнає сам себе, свої можливості і здібності. Праця і навчання іншим чином відкриває шляхи пізнання світу, ніж гра. У грі практично-дійове освоєння дійсності відбувається раніше, ніж засвоєння знань. Інтерес дитини дошкільного віку до гри поступово вичерпується внаслідок засвоєння знань та умінь. Це спричиняє розвиток сюжетної лінії, появу нових ролей;

- гра як свідомо і цілеспрямована діяльність. Для кожної гри притаманна значуща для дитини мета. Навіть найпростіші ігри з предметами мають певну мету (покласти ляльку спати, нагодувати, тощо). Чим меншою є дитина, тим більш схильними до наслідування є її ігрові дії. Поступово підвищується рівень усвідомленості у грі. Досягнення мети відбувається шляхом відбору необхідних засобів, іграшок, реалізуються відповідні дії та вчинки, вступають у різноманітні взаєностосунки з товаришами по іграм. Діти узгоджують тему і зміст гри, розподіляють між собою ролі, планують свою діяльність. Ці ознаки є свідченням цілеспрямованого, свідомого характеру гри [23, с.5].

Аналізуючи еволюцію ігрової діяльності, М. Шуть зазначає, що сенсомоторний характер притаманний для перших ігор дитини. Автор зазначає, що пізніше з'являється режисерська гра. Для такої гри характерним є використання дитиною предметів-замінників та виконання нею символічних дій. Лише наступним етапом буде виникнення і організація образно-рольової гри. Образно-

рольова гра передбачає здатність дитини уявляти себе у певному образі і діяти у відповідності. Емоції, почуття, враження дитини від життєвого досвіду, набутого у взаємодії з дорослими і однолітками, пригоди, пережиті дошкільником впливають на ігрові дії [27, с. 12].

Вітчизняними науковцями досліджено етапи розвитку ігрової компетентності дошкільника. Ознайомлювальна ігрова діяльність – перший етап формування ігрової компетентності у дитини дошкільного віку. На цьому етапі предметно-ігрова діяльність відбувається за ініціативи та мотивації з боку дорослого. Зміст гри визначає допоміжний засіб – іграшка-предмет, яку дитина обстежує під час маніпуляцій.

Другий етап формування ігрової компетентності представлений відображувально-ігровою діяльністю. Дитина, виявляючи нові властивості ігрового предмета, досягає за допомогою нього нових ефектів, переходить до нових дій.

Сюжетно-відображувальна ігрова діяльність є передумовою сюжетно-рольової гри. Бажання дитини багаторазово повторювати різноманітні ігрові дії характеризує сюжетно-відображувальну гру. Особливістю її є не лише маніпуляції з предметом, але і поява людини, яка діє за задумом. Запорукою успішної майбутньої навчальної діяльності є всі новоутворення, які є продуктом ігрової діяльності [3, с. 38].

У процесі формування ігрової компетентності дитини необхідно враховувати, що, крім загальних, гра має специфічні, характерні тільки для неї ознаки [10, с. 124-133]:

1. Гра здійснюється з ініціативи дитини, є вільною і самостійною діяльністю. В ігровій діяльності дитина реалізує задуми, по-своєму діє, змінює за власними уявленнями реальне життя. Гра вільна від обов'язків перед дорослими, забезпечує самодіяльність та самостійність дитини, оскільки, вона керується власними інтересами, потребами. Самостійність дитини, воля виявляються у вільному виборі змісту гри, у добровільному об'єднанні з однолітками, у добровільному входженні у гру та виході з неї.

2. Наявність творчої основи. Ініціатива, вигадка, кмітливість, винахідливість, активна робота емоцій і почуттів, уяви дитини – взаємозпов'язані елементи гри. Ініціативність і креативність у учасники гри виявляють по різному у різноманітних ситуаціях. Під час одних ігор діти виявляють креатив і творчість у розподілі ролей, конструюванні сюжету гри; в інших – з вибором способів дії, їх варіантів (піжмурки, ігри у доміно, м'яч тощо). Багато ігор вимагають від дошкільників уміння узгоджувати свої дії, змінювати тактику своєї поведінки чи способи дій (рольові, рухливі ігри). Дидактичні ігри передбачають значну творчу роботу, яка має навчальну мету, розвиває пізнавальну активність, ініціативність, допитливість, винахідливість, оперативність у прийнятті нестандартних рішень. Креативність є ознакою індивідуальності кожного гравця, а гра є засобом розвитку творчості, формування необхідних здібностей дітей [12, с. 39].

3. Емоційна насиченість. Під час гри діти переживають почуття, пов'язані з виконуваними ролями: ніжність «матері», турбота, відповідальність «лікаря», справедливість «вихователя» тощо. Колективні ігри сприяють появі та зміцненню дружби, товаришкості, виникненню почуття взаємної відповідальності, радості від отриманого результату, успішного здолання труднощів. Більшість ігор супроводжуються естетичними емоціями, переживаннями дітей.

Таким чином, протягом дошкільного дитинства послідовно удосконалюються наступні основні види ігрової діяльності дітей: гра, що передбачає маніпулювання з предметом(и), індивідуальна конструктивна гра з предметом(и), гр, що передбачають елементи змагання, ігри-спілкування. Поряд з ігровою дитина дошкільного віку залучена до активного спілкування з однолітками і дорослими, різних видів діяльності (продуктивної, трудової), а згодом додається навчальна діяльність.

Гра як провідний вид діяльності дитини поєднує в собі загальні ознаки (усвідомленість, цілеспрямованість, активна участь) та особливі (воля у самостійному виборі, самостійність організації, креативність як основа гри, отримання у процесі гри насолоди, почуття задоволеності та радості). Можна вважати, що дитина з сформованою ігровою компетентністю здатна до прийняття і

виконання будь-яких ігрових завдань, які виникають з власної ініціативи чи ініціативи дорослого; через гру виявляє інтерес до життя дорослих; вміє та успішно використовує у ігровій діяльності раніше набуті знання та життєвий досвід.

8.2. Професійна підготовка майбутніх вихователів до формування ігрової компетентності у дітей дошкільного віку в умовах сучасного ЗВО

Прагнення сучасної української молоді здобути якісну вищу освіту, яка забезпечить її конкурентоспроможність на світовому ринку послуг, спонукає державу до нових заходів із реформування вищої освіти в Україні. Безперечно, професійна підготовка майбутніх педагогів у вищих навчальних закладах зазнає постійних трансформацій.

Сьогодні підготовку майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти науковці розглядають як багатофакторну структуру. Її основними завданнями є набуття кожним студентом особистісної значущості діяльності, формування професійних умінь і навичок, постійного інтересу до роботи з дітьми та їхніми батьками, розвиток успішності в діяльності.

Заклади вищої освіти педагогічного профілю, спираючись на державні документи, докладають зусиль для створення оптимального освітнього середовища для повноцінного формування фахівців.

21 листопада 2019 року Міністерством освіти і науки України затверджено та введено в дію Стандарт вищої освіти України (перший (бакалаврський) рівень для спеціальності 012 «Дошкільна освіта») [25]. Цей і є засобом переосмислення змісту освіти та завдань підготовки майбутніх дошкільних педагогів на сучасному етапі. Відповідно до нього членами робочої групи Полтавського національного педагогічного університету створена освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта» з підготовки фахівців за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти. Мета освітньо-професійної програми підготовка конкурентоспроможного фахівця в галузі дошкільної освіти, здатного до організації навчання та виховання дітей раннього та дошкільного віку, який володіє інноваційними технологіями

педагогічного супроводу вихованців та забезпечує єдність виховних впливів закладів дошкільної освіти та сім'ї [22].

Освітньо-професійна програма передбачає сформованість ряду компетентностей (загальних та спеціальних (фахових), визначає програмні результати навчання майбутніх вихователів. Так, наприклад, серед спеціальних (фахових) компетентностей передбачено: спеціальна компетентність (КС-13). «Здатність до організації і керівництва ігровою (провідною), художньо-мовленневою і художньо-продуктивною (образотворча, музична, театральна) діяльністю дітей раннього і дошкільного віку». При подальшому аналізі ОПП можемо побачити, що формування цієї компетентності майбутнього фахівця відбувається під час вивчення дисциплін як обов'язкових, так і вибіркових компонентів [22].

Освітньою програмою окреслено програмні результати навчання (ПРН) спеціальності 012 «Дошкільна освіта», зокрема: програмний результат навчання під номером чотири (ПРН 4) передбачає формування розуміння і здатності визначати особливості провідної діяльності – ігрової й інших видів діяльності дітей дошкільного віку (продуктивної, трудової, навчальної), шляхи та способи використання їх під час освітнього процесу у ЗДО та сім'ї; програмний результат п'ятнадцять (ПРН 15) покликаний навчити студентів визначати завдання та зміст вище згаданих видів діяльності дітей раннього і дошкільного віку у процесі використання програм дошкільної освіти та сформувати знання в контексті історичного досвіду українського народу, його культурних надбань, етичних та естетичних цінностей; вісімнадцятий програмний результат (ПРН 18) наголошує на необхідності оволодіння технологіями проектування і забезпечення розвивального предметно-ігрового освітнього середовища; створення і організації необхідних для повноцінного розвитку дітей в групах раннього та дошкільного віку середовищ, зокрема, мовленнєвого, пізнавального, природно-екологічного [22].

Багатовекторність підготовки фахівців галузі дошкільної освіти передбачає формування віяла професійних компетентностей. Формування професійних навичок та психологічної готовності до формування «ключових компетентностей у

дітей дошкільного віку за різними освітніми напрямками, спрямованими на розвиток особистості дитини. Стандартом дошкільної освіти (БКДО) визначено основні компетентності дитини: «рухова та здоров'язбережувальна, особистісна, технологічна і предметно-практична, логіко-математична, сенсорна і пізнавальна, дослідницька та природничо-екологічна, ігрова компетентність, мовленнєва, соціально-громадянська, художня, музична, художньо-продуктивна, театралізована» [1, с.6].

У професійній діяльності сучасного педагога чільне місце посідає ігрова культура. Вітчизняні вчені вважають ігрову компетентність фундаментальним елементом компетентності дошкільного педагога, найважливішими елементами якої є творчість і розвинена уява, вміння придумати сюжет, здатність бачити звичайні ситуації в перераховані вміння бачити по-новому, надавати нового значення знайомим речам та долати стереотипи. Вихователі повинні вміти грати з дітьми та залучати їхні емоції. Знання різних форм гри, таких як фольклор, народні казки та сучасна драматургія, є необхідними. Це вимагає особливих особистих якостей, таких як відкритість, артистизм, емоційна виразність і, найголовніше, серйозне ставлення до ігрової ситуації, тактовність.

Професійна підготовка студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта у Полтавському національному педагогічному університеті на освітньому рівні «бакалавр» здійснюється відповідно до освітньо-професійних програм «Дошкільна освіта», «Дошкільна освіта (скорочений термін)», «Дошкільна освіта. Сімейне виховання». Підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування ігрової компетентності у дітей дошкільного віку відповідає ОПП та навчального плану.

На першому освітньому рівні «бакалавр» серед вибіркових компонентів ОП, спрямованих на підготовку майбутніх педагогів до формування ігрової компетентності у дітей дошкільного віку, студентам пропонується навчальна дисципліна «Технології формування ігрової компетентності».

ОК «Технології формування ігрової компетентності» передбачає формування знань про особливості організації ігрової діяльності дітей (раннього та дошкільного

віку), умінь здійснювати педагогічний супровід ігрової діяльності (освітня, дозвілєва), застосовуючи найефективніші ігрові методики.

Викладання навчальної дисципліни «Технології формування ігрової компетентності» студентам освітнього рівня «бакалавр» має на меті оволодіння теоретико-практичними аспектами діагностики та організації ігрової діяльності в сучасних закладах освіти, засвоєння основ фасилітації гри [15].

Передреквізитами до вивчення дисципліни є: педагогіка, дошкільна педагогіка, дитяча психологія, педагогічна психологія; постреквізитами – навчальна безвідривна практика, навчальна психолого-педагогічна практика у ЗДО; виробнича педагогічна практика у групах раннього віку.

В силабусі та робочій програмі навчальної дисципліни передбачено програмові результати навчання [17]:

1. Визначати складники методології ігрової діяльності.
2. Вивчити і в майбутньому сприяти впровадженню законодавчих основ організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку у ЗДО, виявляти у нормативних документах (методичні вказівки, освітні програми і т.д.) сенсу організації гри у групах раннього і дошкільного віку.
3. Забезпечувати прогнозування і організацію ігрової діяльності в середовищі ЗДО.
4. Здійснювати педагогічний супровід ігрової діяльності дітей дошкільного віку, мобілізацію всіх її структурних компонентів на досягнення позитивного педагогічного результату.
5. Створювати розвивально-виховне ігрове середовище.
6. Проектувати, виготовляти і використовувати дидактичний матеріал у різних освітніх ситуаціях.

Політика вивчення навчальної дисципліни визначається системою вимог, що висувають здобувачам вищої освіти: норми законодавства України, Статут, Кодекс академічної доброчесності ПНПУ імені В.Г. Короленка, інші нормативні документи. Основною вимогою є добросовісне і вчасне виконання всіх видів навчальних робіт. Додатковими балами заохочуються активність і творчість.

Неприпустимі пропуски занять без поважної причини, порушення термінів виконання завдань, порушення академічної доброчесності, за що можуть відніматися бали. У випадку недотримання академічної доброчесності Кодексом передбачено відповідальність.

Традиційні форми навчання, серед яких лекції, практично-семінарські заняття передбачають використання різноманітних методів. Серед найпоширеніших у ЗВО є дискусії, бесіди, постановка проблемних питань, робота з першоджерелами і науковими джерелами (статті, дисертаційні дослідження), дослідження сайтів науковців, педагогів – практиків у мережі Інтернет, опрацювання з подальшим обговоренням відеоматеріалів з різноманітних відеохостингів (YouTube, Vimeo і т.д.), усний та письмовий контроль, тестовий контроль у онлайн-режимі на освітній платформі Moodle, самоконтроль..

Структурою навчального курсу передбачено такі модулі: «Теоретичні засади формування ігрової компетентності», «Психолого-педагогічні засади організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку», «Методичні аспекти організації ігрової діяльності дошкільників» [15].

Так, опановуючи зміст першого модуля, студенти ознайомлюються з сучасними дослідженнями теорії гри, розглядають поняття «гра» в динаміці усвідомлення його значення у історії людства. Одна з тем модуля присвячена загальній характеристиці дефініції «компетентність». Окремі положення лекції обґрунтовують необхідність компетентнісного підходу до освіти дошкільників. Особлива увага приділяється аналізу ігрової компетентності в світлі законодавчих ініціатив держави, доводиться необхідність наступності між ланками освіти у процесі організації ігрової діяльності. Фундаментальною для розуміння ролі і місця гри у життєдіяльності дитини раннього і дошкільного віку в умовах сучасного закладу освіти є лекція, яка дає чітку класифікацію ігор, розглядає ігрову діяльність дитини в онтогенезі, виявляє взаємозв'язок між різними ігровими формами.

Лекції другого змістового модуля доводять необхідність урахування рекомендацій щодо забезпечення у ЗДО та сім'ї різних видів діяльності дитини та ігрової, зокрема. Лектор аргументує необхідність створення безпечного

розвивального предметно-ігрового середовища в ЗДО у воєнний час, наголошують на необхідності дотримання комплексу вимог. Майбутні вихователі ознайомлюються з необхідністю дотримання всіх необхідних умов організації освітнього процесу та, зокрема, ігрової діяльності у закладах дошкільної освіти різного типу власності, серед яких і матеріальні, і технічні, і санітарні, і психолого-педагогічні.

Наступний змістовий модуль присвячений методичним аспектам формування ігрової компетентності у дітей дошкільного віку. Кожному виду ігор присвячена окрема лекція. Наприклад, розглядаючи творчі ігри, студенти знайомляться не лише з технологією та методикою їх реалізації, а й знайомляться з картотекою творчих ігор для дітей у різних вікових групах, віковими особливостями ігрової діяльності. Особлива увага під час лекції приділяється ролі дорослого у ігровій діяльності, значенню ігрової культури педагога, його спрямованості на супровід ігрової діяльності.

Сучасні викладачі закладів вищої освіти постійно шукають нові форми і методи навчання, орієнтуються на використання інноваційних підходів та досвід зарубіжних і вітчизняних колег-викладачів у застосуванні інноваційних методів у організації своїх занять. У лекційних курсах застосовуються сучасні методи подачі теоретичного матеріалу, зокрема розроблено мультимедійні лекції. Використання мультимедійних засобів у навчальному процесі не тільки забезпечує перехід від механічного засвоєння знань до набуття вмінь самостійно здобувати нові знання та навички, але й дозволяє оптимізувати навчальний процес. На думку М. Гриньової значну перевагу, у порівнянні з іншими видами лекцій, мають мультимедійні. Авторка наполягає, що схеми, графіки, фотографії та відео максимально графічно насичують навчальний матеріал, що сприяє його швидкому і міцному засвоєнню. Серед найефективніших у освітньому процесі ЗВО можна назвати дослідницькі, демонстраційні та систематизуючі мультимедійні лекції [7, с.129].

Актуальним залишається використання під час підготовки майбутніх фахівців лекції з елементами «мозкової атаки». Викладачі-практики стверджують, що така навчальна форма забезпечує не лише активність студентів, але й сприяє

ефективному засвоєнню нової інформації. Вміле використання технології «мозкового штурму» та дотримання її етапів (безпосередня мозкова атака, селекціонування ідей) забезпечує активну індивідуальну самостійну роботу, колективне вироблення стратегій, генерування ідей, креативність підходів та оперативність у прийнятті рішень. Сучасне матеріально-технічне забезпечення закладу вищої освіти дозволяють використовувати гаджети, мультимедійні дошки, фліпчарти, щоб оперативно, доступно проектувати свої ідеї на загальну аудиторію. Звичайно, що активне заохочення та мотивація з боку викладача сприяють високій ефективності засвоєння матеріалу студентами.

Остання лекція навчального курсу або ж оглядова лекцій перед атестаційними екзаменами для студентів може проходити у вигляді «лекції-пресконференції». Особливістю такого лекційного заняття є максимальна активність як викладача, так і студентів. Питання, що ставлять викладачу студенти дають можливість виявити сильні та слабкі сторони у вивченому матеріалі, визначити теми, що найкраще засвоїли студенти та такі, що потребують доопрацювання. Лектор має можливість задавати уточнюючі питання, щоб визначити готовність студентів до виконання практичних завдань та використання набутих знань під час різних видів практик у закладах дошкільної освіти.

Класична структура практичного заняття (вступна частина викладача, відповіді та уточнюючі запитання студентів, перевірка/виконання практичних завдань та підсумок викладача) є достатньо ефективною для активізації, закріплення та засвоєння теоретичних знань. Практичне заняття є ефективною формою для формування необхідних спеціальних та загальних професійних компетентностей майбутнього педагога. У сучасному закладі вищої освіти широко використовуються нетрадиційні за формою практичні заняття.

Готуючись до занять практичного циклу, студенти працюють над аналізом першоджерел, складають анотації до них, створюють опорні схеми, аналізують відео, добирають ігри для дітей раннього та дошкільного віку з використанням сучасних гаджетів та мережі Інтернету. Їх використання може вдосконалити процес поточного оцінювання знань студентів на практичних заняттях і зробити його

більш динамічним та ефективним, об'єктивним. Крім того, використання персональних комп'ютерів, смартфонів, доступ до освітніх платформ дозволяє майбутнім вихователям дітей дошкільного віку підвищити інтерес до запропонованої роботи, зняти напругу, зробити пошук нової інформації легким і захопливим, забезпечити творче виконання завдань. Одним із найефективніших методів із використанням можливостей інформаційних засобів у процесі підготовки майбутніх вихователів є веб-квест.

Вітчизняні науковці І. Борохов, О. Ковальов, В. Гулевський одностайно визначають переваги використання в роботі зі студентами ЗВО на практичних заняттях такого методу як веб-квест. Найчастіше у професійній підготовці майбутніх педагогів під веб-квестом розуміють використання елементів рольової гри, з активним використанням ресурсів мережі Інтернет. Реалізація цього методу допомагає ефективно формувати у студентів ряд необхідних компетентностей, за допомогою використання ІКТ, з подальшою інтеграцією їх у навчальний процес.

На практичних заняттях з «Технологій формування ігрової компетентності» цей метод використовується за умови, якщо студенти мають доступ до Інтернету під час аудиторної роботи. Під час веб-квесту є можливою як індивідуальна робота так і групове виконання проектів. Ступінь складності завдань залежить від рівня готовності студентів до заняття. Найчастіше для веб-квесту викладач обирає окрему тему, передбачену планами практичних занять. Необхідною умовою успішного застосування даного методу є ретельна підготовка викладача з підбору сайтів для ефективної роботи. Результати веб-квесту презентуються студентами у вигляді графічних проектів, презентацій, усних виступів, підготовки наукових публікацій, буклетів [2].

Найчастіше студентам під час вивчення курсу «Технології формування ігрової компетентності» пропонуються такі освітні ресурси: Освітній портал «Освіта.UA», Освітній портал «UROK-UA», Педрада, Портал освітян України, «ІНФОСВІТ», «Педагогічна преса», Гіпермаркет знань, Українська педагогіка, Портал сучасних педагогічних ресурсів, Новітні методичні розробки, Всеосвіта, Суто та багато інших.

Використання на практичних заняттях із «Технологій формування ігрової компетентності» методу проєктів забезпечує розвиток пізнавальних навичок, сприяє формуванню дослідницької компетентності та креативного мислення у майбутніх вихователів. Студенти розвивають свої прогностичні, аналітичні і синтетичні уміння, виявляють здатність до проєктування і реалізації професійних задумів. Цей метод є універсальним, він передбачає як індивідуальну так і парну або ж групову роботу. Студенти можуть бути задіяні у виконанні проєкту короткочасно або ж тривалий час (від академічної години до навчального семестру). Занурення в проблему, визначену темою проєкту, сприяє глибокому засвоєнню навчального матеріалу, генеруванню нових ідей для реалізації у професійній діяльності [2].

Прикладом короткотривалого проєкту, який виконують студенти під час аудиторного заняття є проєктування ідеального ігрового простору для дитини дошкільного віку, що здобуває домашню освіту. Студенти за допомогою доступних засобів (підготовлених заздалегідь) створюють на основі отриманих теоретичних знань та виконаних практичних завдань ігрове середовище. Завдання по створенню проєкту може бути ускладнене додатковими умовами. Наприклад, спроектувати ігровий простір для дитини з особливими освітніми потребами, або ж підібрати іграшковий матеріал для дитини певного віку. За умови виконання цієї теми проєкту впродовж тривалого періоду, перед майбутнім фахівцем ставиться завдання не лише спроектувати ігрове середовище, але і створити каталоги іграшкового матеріалу та картотеки різних видів ігор з подальшою їх презентацією та аналізом сучасного ринку ігрових матеріалів.

При підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти часто використовують ділові ігри. Ділова гра передбачає конструювання професійних взаємостосунків, характерних для певного виду діяльності. Зазвичай, у навчальному процесі ЗВО використовуються навчальні ділові ігри. Прикладом використання ділової гри під час вивчення освітнього компонента «Технології формування ігрової компетентності» може бути ділова гра на тему «Консультації батьків щодо організації ігрової діяльності дітей». Готуючись до

ділової гри, необхідно підготуватися до консультації, опрацювати теоретичний матеріал та додаткові інформаційні джерела, спрогнозувати можливу взаємодію з батьками вихованців, розробити буклети з рекомендаціями і т.д.

Підготовка майбутніх вихователів до ефективного формування у дітей раннього та дошкільного віку ігрової компетентності передбачає використання цілого «сузір'я» методів. До кожного практичного заняття добирається той метод, що є найефективнішим.

Важливою формою організації навчального процесу в сучасному закладі дошкільної освіти є організація і створення умов для організації самостійної роботи студентів. До необхідних умов можна віднести: обов'язкове методичне забезпечення, наявність доступу до технічних засобів навчання (особливо за умови дистанційного навчання). Навчальним планом передбачено позааудиторний час для самостійного набуття професійних компетентностей. Навчально-методичне забезпечення, розроблене викладачем, передбачає ряд завдань для самостійної роботи. Мета самостійної роботи не лише конкретизувати, уточнити і розширити раніше набуті знання, уміння і навички, а й сприяють формуванню професійної впевненості, здатності до пошуку нової інформації, закріплюють уміння працювати з різними джерелами, сприяють розвитку професійної інтуїції. Завдання для самостійної роботи можуть бути включені до практичних занять. Зазвичай, це перегляд та аналіз навчальних відеоматеріалів, аналіз сайтів педагогів, вивчення першоджерел, створення проєктів і т.д.

Опанування освітнього компоненту «Технології формування ігрової компетентності» передбачає використання електронної бібліотеки, ресурсів навчальної лабораторії кафедри дошкільної освіти: моделей, наочних посібників, методичних вказівників, інтерактивної дошки, технічних засобів.

Ефективне викладання навчальної дисципліни «Технології формування ігрової компетентності» передбачає поєднання традиційних та нетрадиційних форм та методів організації освітньої діяльності.

8.3. Експериментальна перевірка ефективності підготовки майбутніх вихователів до формування ігрової компетентності у дітей дошкільного віку

Спираючись на дослідження вітчизняних та зарубіжних учених, визначено, що ефективність процесу професійної підготовки майбутніх вихователів до формування ігрової компетентності дітей дошкільного віку буде залежати від забезпечення таких педагогічних умов: 1) формування та розвиток мотивації щодо набуття знань та навичок роботи з дошкільниками; 2) організація освітньо-розвивального середовища; 3) сприяння творчій самостійності, набуття особистісного досвіду, рефлексії.

На формування позитивної мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів, зазначає О Чекан, впливає: суб'єкт-суб'єктна взаємодія під час освітнього процесу, створення умов для пізнавальної активності студента та використання нетрадиційних методів для підтримки навчального інтересу; професійна компетентність та мотивація викладача; забезпечення сприятливого психологічного клімату з підтримкою позитивних емоцій учасників освітнього процесу; дозування та доступність матеріалу з визначенням ближньої та дальньої перспективи навчання; створення «ситуацій успіху» у навчанні.

Іншою важливою педагогічною умовою професійної підготовки майбутніх вихователів є загально-університетська атмосфера, яку створюють традиції педагогічного закладу вищої освіти, доброзичливі професійні взаємостосунки між викладачами, атмосфера співпраці, товарищескості та поваги між суб'єктами академічних груп, потоків.

А. Курчатова зазначає, що освітній простір стає розвивальним середовищем, набуваючи таких властивостей [19, 136-140]:

- 1) здатність до оперативної перебудови освітніх структур на вимогу особистості чи суспільства;
- 2) дотримання принципу безперервності та наступності між освітніми ланками;
- 3) здатність до взаємодії і взаємопроникнення компонентів єдиної системи;
- 4) дотримання принципу прозорості та демократизації;

5) дотримання принципу взаємодії і партнерського спілкування між всіма учасниками освітнього процесу.

Третьою педагогічною умовою в дослідженні визначено сприяння рефлексії, самоорганізації, творчій самостійності, забезпечення набуття особистісного досвіду професійної діяльності.

Таким чином, реалізація обґрунтованих нами педагогічних умов: формування та розвиток мотивації; організація освітньо-розвивального середовища та сприяння творчій самостійності, набуття особистісного досвіду, рефлексії забезпечує формування когнітивного, операційно-діяльнісного та мотиваційного компонента професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування ігрової компетентності у дітей.

Теоретичне узагальнення та аналіз методичної літератури дали підставу для розроблення, що передбачає:

1) знання теоретичних основ ігрової діяльності та методики організації різних видів ігор у закладі дошкільної освіти; знання особливості змісту сюжетно-рольових, конструктивно-будівельних, начальних дидактичних, словесних, настільно-друкованих, рухливих ігор із використанням співу та діалогів, режисерських та театралізованих, народних дозвіллевих ігор у різних вікових групах;

2) знання психолого-педагогічних особливостей організації і супроводу ігрової діяльності дітей дошкільного віку; знання про вибір безпечного місця та атрибутів для гри;

3) уявлення про рівні сформованості рольових способів поведінки, про використання етикету, правил та норм спілкування між дітьми в іграх;

4) розуміння важливості створення оптимального предметно-ігрового середовища для гри;

– *операційно-діяльнісний*, що передбачає:

1) забезпечення розвитку сюжету, який ґрунтується на життєвому досвіді та знаннях, прикладах дорослих та із літературних творів і казок;

2) забезпечення дотримання правил рольової взаємодії (узгодження, рівності, управління тощо);

3) сприяння формуванню уміння облаштовувати ігрове середовище, створювати поле для ігрової діяльності з допомогою рекомендованих предметно-ігрових матеріалів; уміння самостійно чи з незначною допомогою дорослого розподіляти ролі; здатність підпорядковувати власні дії ігровому задуму, погоджуватися з пропозиціями інших гравців та узгоджувати їх, використовувати під час ігрової діяльності різноманітний предметно-іграшковий матеріал відповідно до її змісту або предмети-замінники;

– *мотиваційний*, що включає:

1) прагнення до налагодження взаємодії з дітьми дошкільного віку під час ігрової діяльності; рольової взаємодії або особистих уподобань, прояв товарищескості, толерантності, врахування думки інших, стримування агресивних проявів, конструктивне розв'язання конфліктних ситуацій, радість від спільного успіху;

2) мотивацію до організації ігрової діяльності з використанням активних засобів, методів і форм роботи;

3) визнання дитини суб'єктом взаємин, формування умінь проявляти товарищескість, толерантність, зважати на думку інших, стримувати прояви агресивності, конструктивно розв'язувати конфлікти, радіти спільному успіху, дотримуватися норм та етикету спілкування, висловлювати у ввічливій формі своє непогодження з пропозиціями ровесника, діями за розподіленими ролями, з іграшками, обов'язками.

У контексті проблеми нашого дослідження структурно-функціональну модель представлено у вигляді віртуального абстрактного образу визначеного явища педагогічної дійсності. Віртуальний образ, набуваючи наочної форми, відображає структурно-функціональні взаємозв'язки явища педагогічної дійсності

У своїй діяльності ми виходили із розуміння структурно-функціональної моделі, як аналогу, засобом якого здійснюється педагогічний процес, що характеризується: цілісністю (внутрішня єдність обраного об'єкта і обмеженість,

відносна відособленість від інших об'єктів та володіння специфічними закономірностями функціонування і розвитку); структурністю (модель складається із певної кількості елементів (склад моделі) і має певну структуру (взаємне розміщення окремих елементів, пов'язаних один з одним); складністю (включає значну кількість елементів і зв'язків, що змінені чи навіть утрачені без помітних змін у функціонуванні системи); організованістю (має внутрішню впорядкованість і відносну стабільність взаємозв'язків між елементами); ієрархічністю (складається із елементів нижчого рівня, водночас кожний елемент моделі може розглядатися як окрема субмодель).

Методологічно-цільовий блок моделі має поліструктурний характер та є фундаментальним у реалізації мети діяльності – професійної підготовки майбутніх вихователів до формування ігрової компетентності дошкільників. Він забезпечує впорядкованість і цілісність процесу професійної підготовки майбутніх вихователів, функціонування і розвиток його основних елементів і зв'язків. Так, функціонування цілісної структурно-функціональної моделі можливе лише при наявності чітко окресленої мети, реалізація якої забезпечуються науково-методичними підходами: компетентнісним, інтегративним та культурологічним. У нашому дослідженні актуалізуємо педагогічні умови, як необхідні компоненти професійної підготовки майбутніх вихователів. Отже, до них належать: формування та розвиток мотивації щодо набуття знань та навичок роботи з батьками, організація освітньо-розвивального середовища, сприяння творчій самостійності, набуття особистісного досвіду та рефлексії.

Змістово-процесуальний блок включає обґрунтування основних методів та форм здійснення процесу професійної підготовки майбутніх вихователів до формування ігрової компетентності дошкільників.

Аналітико-рефлексивний блок структурно-функціональної моделі є своєрідним віддзеркаленням проектування очікуваного результату щодо підготовки майбутніх вихователів до формування ігрової компетентності у дітей дошкільного віку. Він передбачає визначення рівнів сформованості професійної підготовленості за розробленими критеріями і показниками: *мотиваційним*

(прагнення до налагодження взаємодії з дітьми дошкільного віку під час ігрової діяльності; рольової взаємодії або особистих уподобань, прояв товариськості, толерантності, врахування думок інших, стримування агресивних проявів, конструктивне вирішення конфліктів, радість від спільного успіху; мотивація до організації ігрової діяльності з використанням активних засобів, методів і форм роботи; визнання дитини суб'єктом взаємин, дотримання етикету спілкування та його норм, висловлювання у делікатній формі своєї незгоди з пропозиціями однолітка, діями із розподілу ролей, іграшок, обов'язків), *когнітивним* (знання теоретичних основ ігрової діяльності та методики організації різних видів ігор у закладі дошкільної освіти; знання особливостей змісту сюжетних, конструктивно-будівельних, дидактичних, словесних, настільно-друкованих, народних та рухливих ігор у вікових групах; знання психолого-педагогічних особливостей організації і супроводу ігрової діяльності дітей дошкільного віку; знання про вибір безпечного місця та атрибутів для гри; уявлення про рівні сформованості рольових способів поведінки, про використання норм та правил етикету спілкування між дітьми в іграх; розуміння важливості створення оптимального предметно-ігрового середовище для гри), *операційно-діяльнісний* (забезпечення розвитку сюжету на основі життєвого досвіду та отриманих знань, прикладів, показаних дорослими та отриманих з літературних творів і казок; забезпечення дотримання правил рольової взаємодії (узгодження, рівності, управління тощо); сприяння формуванню уміння облаштовувати ігрове середовище, створювати ігровий простір за допомогою предметно-ігрових матеріалів за заданою тематикою; самостійно чи з незначною допомогою розподіляти ролі; підпорядковувати власні дії в грі задумам, погоджуватися з пропозиціями інших дітей, синхронізувати з іншими учасниками ігрового дійства, підбирати і пропонувати предметно-іграшковий матеріал відповідно до змісту гри або ж предмети-замінники).

Визначені критерії та показники дозволили нам виділити й обґрунтувати низький, середній та високий рівні професійної підготовленості майбутніх вихователів до формування ігрової компетентності дошкільників. Аналітико-рефлексивний блок моделі забезпечує оцінювання та можливість своєчасної

корекції рівня професійної підготовки майбутніх вихователів до формування ігрової компетентності дошкільників.

У педагогічному експерименті брало участь 37 студентів (2 курс) Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Експеримент проводився у декілька етапів: констатувальний, формувальний і контрольний.

Метою констатувального етапу нашого дослідження було виявлення фактичного рівня професійної підготовки вихователів до формування ігрової компетентності у вихованців контрольної та експериментальної груп. Контрольна група була еталоном для визначення ефективності запропонованої методики на контролюючому етапі експериментального дослідження.

Професійну підготовленість студентів до формування ігрової компетентності дошкільників ми розглядаємо як сформованість трьох компонентів: когнітивного, операційно-діяльнісного та мотиваційного. Рівні їх сформованості перевірено на практичних заняттях у процесі виконання педагогічних завдань, самостійної роботи студентів, проходження студентами педагогічної практики, при перевірці їх науково-дослідницьких робіт.

Рис. 8.3.1. Структурно-функціональна модель професійної підготовки майбутніх вихователів до формування ігрової компетентності дошкільників

Результати констатувального експерименту зобразимо у вигляді порівняльної таблиці та діаграми:

Таблиця 8.3.1.

**Рівень професійної підготовки майбутніх вихователів
до формування ігрової компетентності дітей дошкільного віку
на констатувальному етапі експерименту
(когнітивний компонент)**

Рівень	Кількість студентів даного рівня у групі (у %)	
	ЕГ (експериментальна група) 19 студентів	КГ (контрольна група) 18 студентів
Низький	29,9	31,3
Середній	45,8	46
Високий	24,3	22,7

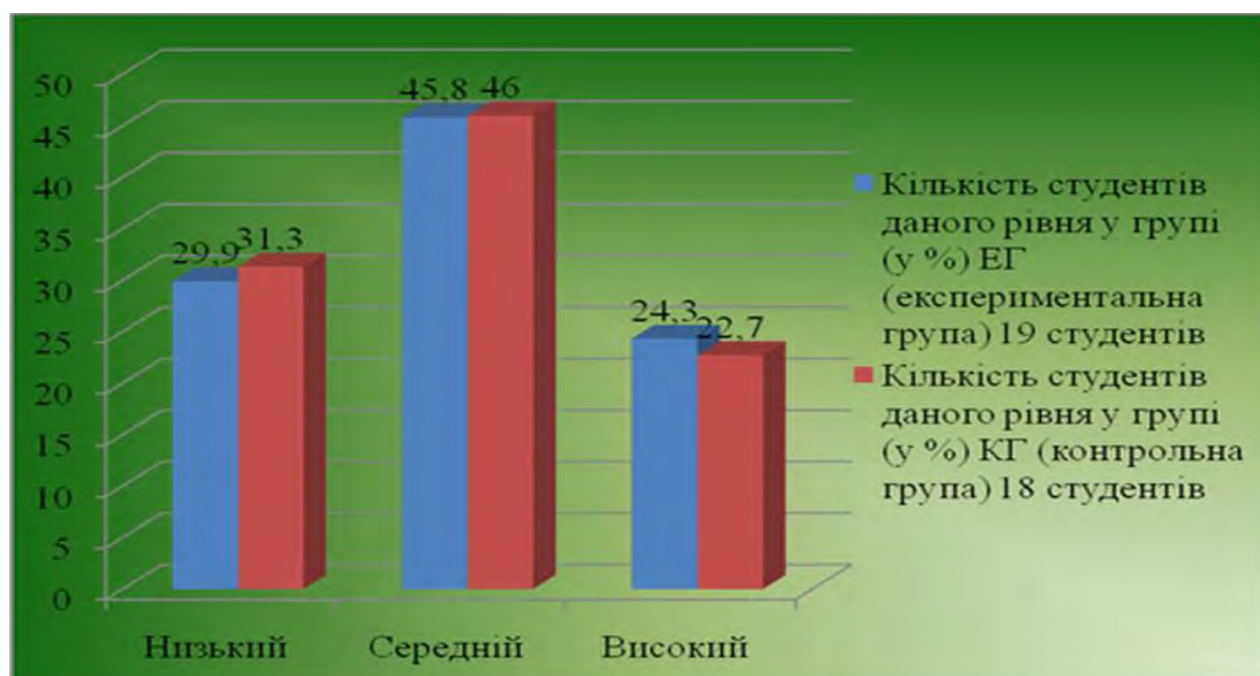

Рис. 8.3.2. Рівень професійної підготовки майбутніх вихователів до формування ігрової компетентності дітей дошкільного віку на констатувальному етапі експерименту

Аналіз когнітивного компонента, дозволяє стверджувати, що студенти контрольної та експериментальної групи мають відповідно 24,3 % та 22,7 % високого рівня професійної підготовки до формування ігрової компетентності, у той час як низький рівень виявлено у 29,9 % та 31,3 % респондентів. Це свідчить про низький рівень теоретичних знань про ігрову діяльність дітей дошкільного віку.

Результати сформованості операційно-діяльнісного компонента подаємо у таблиці 8.3.2.

Таблиця 8.3.2

**Рівень професійної підготовки майбутніх вихователів
до формування ігрової компетентності дітей дошкільного віку
на констатувальному етапі експерименту
(операційно-діяльнісний компонент)**

Рівень	Кількість студентів даного рівня у групі (у %)	
	ЕГ (експериментальна група) 19 студентів	КГ (контрольна група) 18 студентів
Низький	28,9	33,3
Середній	47,3	48
Високий	24,8	22,7

Низький рівень операційно-діяльнісного компонента виявлено у 28,9 % та 33,3 % студентів експериментальної та контрольної груп відповідно. Це є свідченням недостатньої сформованості навички організації ігрової діяльності та керівництва нею. Високий рівень операційно-діяльнісного компонента діагностовано лише у 24,8 % та 22,7 % респондентів.

Результати діагностики мотиваційного компонента готовності майбутніх вихователів подано у таблиці 8.3.3.

Таблиця 8 3.3

**Рівень професійної підготовки майбутніх вихователів
до формування ігрової компетентності дітей дошкільного віку
на констатувальному етапі експерименту
(мотиваційний компонент)**

Рівень	Кількість студентів даного рівня у групі (у %)	
	ЕГ (експериментальна група)	КГ (контрольна група)
Низький	24,9	33,3
Середній	47,8	42,3
Високий	24,7	24,4

Якісний аналіз показників мотиваційного компоненту свідчить про недостатню мотивацію до організації ігрової діяльності дітей у різних вікових групах, усвідомлення студентами дитини як суб'єкта ігрової взаємодії, не готовність до налагодження партнерської взаємодії під час ігрової діяльності дітей у різних вікових групах.

За результатами констатувального етапу дослідження робимо висновок, що переважна більшість студентів розуміють роль ігрової діяльності у формуванні особистості дитини; мають інтерес до неї, однак активність, теоретична підготовка та практичні навички є епізодичними. Більша частина респондентів зазначає необхідність процесу підготовки майбутніх педагогів до формування ігрової компетентності дітей дошкільного віку.

Отже, переважна більшість опитуваних студентів мають низький та середній рівні професійної підготовки до формування ігрової компетентності дітей дошкільного віку, а саме: 1) переважна більшість досліджуваних не виявляють стійкого інтересу; 2) не всі вміють здійснювати науковий пошук, вибір та застосування оптимальних умов для організації різних видів ігор у різних вікових групах.

На формувальному етапі експерименту модель, обґрунтована нами, впроваджувалася в реальний освітній процес та перевірялася її ефективність. Студенти контрольної групи експерименту навчалися за традиційною системою. Результати навчальних досягнень студентів контрольної групи є еталоном для діагностування ефективності розробленої методики.

Оцінку результатів дослідження в контрольній і експериментальній групах здійснено за допомогою визначення рівня сформованості професійної підготовки майбутніх вихователів до формування ігрової компетентності дітей дошкільного віку шляхом опитування, спостереження під час практичних та семінарських занять, результатів проходження практики у ЗДО.

Головна мета формувального експерименту – переконатися у тому, що рівень підготовленості майбутніх вихователів зростає, якщо забезпечити педагогічний вплив спрямований на формування основних функціональних компетентностей.

Під час підготовчого формувального етапу дослідно-експериментальної роботи було розроблено тексти лекцій, удосконалено завдання для практичних занять; розроблено систему завдань для самостійної роботи.

У навчальному плані спеціальності 012 Дошкільна освіта для студентів першого освітнього рівня «бакалавр», які отримують кваліфікацію відповідно до освітньої програми Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка в розділі вибіркових дисциплін передбачено вивчення освітнього компоненту «Технології формування ігрової компетентності». Опанування дисципліни передбачає навантаження у 120 годин, що відповідає 4 кредитам та завершується заліком (таблиця 8.3.4).

Таблиця 8.3.4

Опис навчальної дисципліни
«Технології формування ігрової компетентності»

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	Денна форма навчання ДО –26,М (по)-24, Х-28, ХМ - 29	Заочна форма навчання ДО – 27,29, СО- 21,22
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Вибіркова	
	Рік підготовки:	
	2-ий	2-ий
Загальна кількість годин – 120	Семестр	
	3-ій	3-ій
Кількість змістових модулів (за умов поділу) – 3	Лекції	
	24 год	6 год
	Семінарські заняття	
	Практичні заняття	
	24 год	6 год
	Лабораторні заняття	
	год	год
	Самостійна робота	
	72 год.	108 год.
	Вид підсумкового контролю: залік	

Викладання вибіркової навчальної дисципліни «Технології формування ігрової компетентності» базується на вивченні теоретико-практичних підходів до гри як психолого-педагогічного феномену, засвоєнні і здатності оволодіння студентами ігровими технологіями, усвідомленні необхідності забезпечення супроводу і фасилітації гри в просторі ЗДО у відповідності до траєкторії освітнього напрямку, передбаченого Стандартом дошкільної освіти, «Гра дитини».

На контрольному етапі експериментального дослідження було здійснено повторну діагностику рівня професійної підготовки. Результати контрольного експерименту подано нижче.

Аналіз діагностики рівня професійної підготовки за когнітивним компонентом дозволяє констатувати збільшення кількості студентів експериментальної групи,

що мають високий рівень (38,8 %) та водночас зменшення студентів, що мають низький рівень (18,2 %). Це свідчить про зростання знаннєвого компоненту майбутніх вихователів.

Таблиця 8.3.5.

**Аналіз професійної підготовки майбутніх вихователів
до формування ігрової компетентності дітей дошкільного віку
на контрольному етапі експерименту
(когнітивний компонент)**

Рівень	Кількість студентів даного рівня у групі (у %)	
	ЕГ (експериментальна група)	КГ (контрольна група)
Низький	18,2	29,3
Середній	43,8	44
Високий	38,8	26,7

Для наочності зобразимо результати контрольного експерименту у вигляді діаграми:

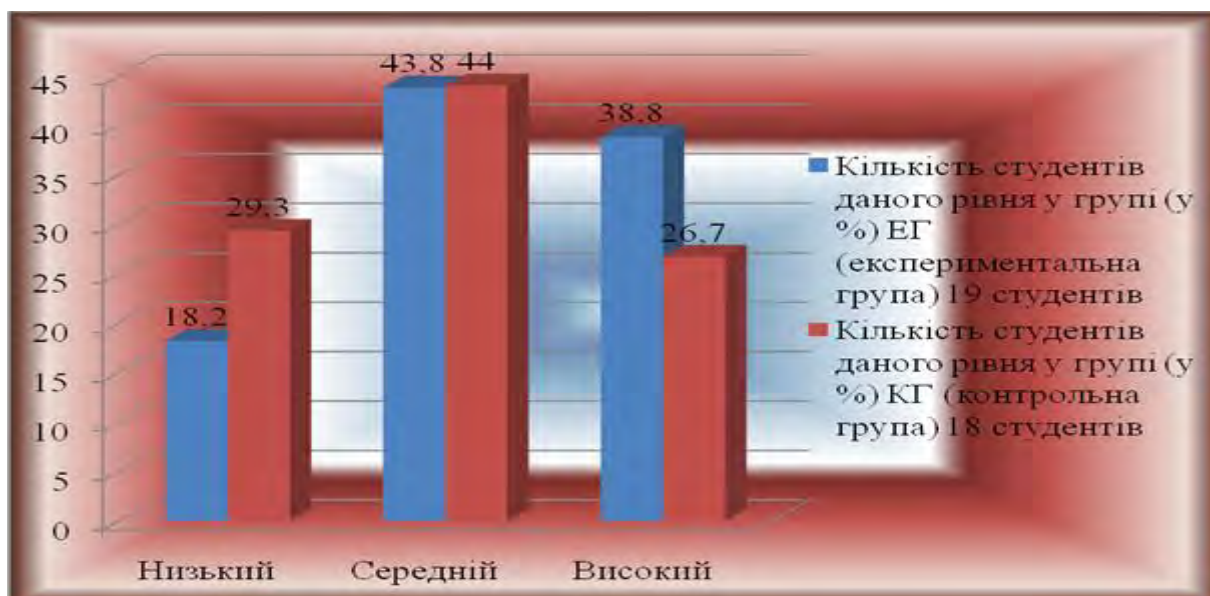

Рис. 8.3.3. Рівень професійної підготовки майбутніх вихователів до формування ігрової компетентності дітей дошкільного віку на контрольному етапі експерименту

Результати діагностики операційно-діяльнісного компонента професійної підготовки студентів подано у 8.3.6:

Таблиця 8.3.6.

**Аналіз професійної підготовки майбутніх вихователів
до формування ігрової компетентності дітей дошкільного віку
на контрольному етапі експерименту
(операційно-діяльнісний)**

Рівень	Кількість студентів даного рівня у групі (у %)	
	ЕГ (експериментальна група)	КГ (контрольна група)
Низький	19,2	27,3
Середній	44,8	43
Високий	37,6	29,7

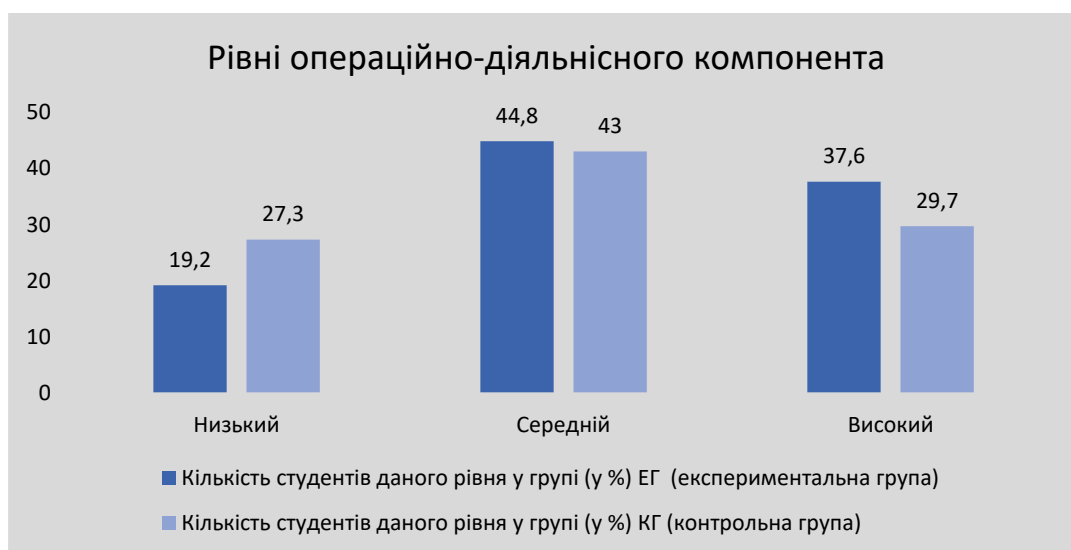

Рис. 8.3.4. Рівень професійної підготовки майбутніх вихователів до формування ігрової компетентності дітей дошкільного віку на контрольному етапі експерименту (операційно-діяльнісний компонент)

Кількісний аналіз показників операційно-діяльнісного компоненту на контрольному етапі дослідження дозволяє констатувати зростання кількості майбутніх вихователів, які мають високий рівень (37,6%) та зменшення студентів,

у яких сформовано низький рівень операційно-діяльнісного компонента. Суттєвих змін у контрольній групі студентів не відзначаємо.

У таблиці 8.3.7. представимо результати діагностики мотиваційного компонента готовності.

Таблиця 8.3.7.

**Аналіз професійної підготовки майбутніх вихователів
до формування ігрової компетентності
на контрольному етапі експерименту (мотиваційний компонент)**

Рівень готовності до науково-дослідницької діяльності	Кількість студентів даного рівня у групі (у %)	
	ЕГ (експериментальна група)	КГ (контрольна група)
Низький	10	27,3
Середній	44,8	43
Високий	36,2	29,7

Студенти контрольної групи, що навчалися за традиційною системою, мають практично незмінні показники сформованості компонентів професійної готовності до формування ігрової компетентності дітей дошкільного віку, якщо їх порівняти з попередніми результатами, отриманими під час проведення констатувального експерименту.

Так, кількість студентів експериментальної групи, з сформованим високим рівнем професійної підготовки збільшився до 38,8 %, у той час як у студентів контрольної групи лише до 26,7 %. Отже, відзначаємо кількісні та якісні зміни у підготовці студентів експериментальної групи: збільшення кількості осіб з високим та середнім рівнями.

Отримані результати свідчать, що у експериментальній групі збільшилася кількість студентів, що вміють застосовувати набуті теоретичні знання під час виконання завдань на практичних заняттях та завдань із організації ігрової діяльності в закладах дошкільної освіти під час педагогічних практик.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Борохов І. В., Ковальов О. О., Гулевський В. Б. Впровадження сучасних технологій навчання при вивченні дисциплін у ЗВО. Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: збірник науково-методичних праць /Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного. Мелітополь: ТДАТУ, 2022. Вип. 25. 362 с.
3. Воробйова С. Дидактична гра в процесі дошкільного виховання. *Палітра педагога*. 2002. № 10. С. 46–48.
4. Георгадзе Т. Виховний потенціал сім'ї. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Особистість, сім'я і суспільство: питання педагогіки та психології». Львів: ГО Львівська педагогічна спільнота, 2018. URL: http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2731/1/%D0%93%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%B4%D0%B7%D0%B5%20%D0%A2.%D0%9E._%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf
5. Гнізділова О., Лукашова Ю. Використання дидактичних ігор у процесі профорієнтації дошкільників. *Педагогічні науки*. 2020. № 75-76. С. 3-7.
6. Гордій Н. Визначення ролі гри та іграшок у розумовому вихованні дітей у сім'ї. Підготовка батьків до виховання дітей у педагогічній журналістиці: монографія. Суми: ВВП «Мрія», 2016. С. 67-83.
7. Гриньова М., Донченко В., Жамардій В. Модель застосування ділових та проблемних ігор в освітньому процесі здобувачів вищої школи з використанням здоров'язбережувальних технологій. Нова українська школа та моделі взаємодії в кризових умовах : колективна монографія / за ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. 372 с.

8. Добровольська Л. Розвиток пам'яті та уяви: ігри для дитини. *Палітра педагога*. 2009. № 11. С. 10-15.
9. Довбня С. О. Теоретико-методичний супровід ігрової діяльності дітей дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Випуск 72. Том 1. 2019. С. 170-178.
10. Довженко Т. О. Підготовка майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу до роботи з сім'єю. *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія»*. 2016. Вип. 52. С. 124–133.
11. Замелюк М. Ігровий простір дитини дошкільного віку: місце і роль дорослого. *Збірник наукових праць «Академічні студії»*. Серія «Педагогіка». 2021. Вип. 2. С. 42-46, С. 43.
12. Карасьова К. В., Піроженко Т. О. Ігровий простір дитини. К.: Шкільний світ. 2011. 128 с.
13. Коваленко А. Б. Особливості застосування методів активного навчання при підготовці до професійної діяльності. *Наука і освіта: Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України*. 2009. Вип. 5. С.77- 81.
14. Ковалевська Н. В. Навчальна дисципліна «Теорія та методика співпраці з родинами» у системі професійної підготовки майбутніх вихователів дітей раннього та дошкільного віку. *Імідж сучасного педагога*. 2017. №1 (170). С. 66-70.
15. Ковалевська Н. В. Навчальна програма «Технології формування ігрової компетентності». Полтава: ПНПУ, 2023. 11 с.
16. Ковалевська Н. В., Пасічніченко А. В. Навчальна дисципліна «Технології формування ігрової компетентності» у системі професійної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського*. Серія: педагогіка і психологія. 2020. Випуск 63. С. 119-123.
17. Ковалевська Н. В. Силабус навчальної дисципліни «Технології формування ігрової компетентності». Полтава: ПНПУ, 2023. 11 с.
18. Кудикіна Н. В. Теоретико-методичні засади організації ігрової діяльності. *Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної і*

початкової освіти: навчально-методичний посібник / за ред. Г. С. Тарасенко. Київ : ВД «Слово», 2010. 320 с.

19. Курчатова А. Підготовка майбутніх вихователів до взаємодії з сім'єю з морального виховання дітей дошкільного віку (інноваційні форми роботи). *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. Випуск №1 (60). С. 136-140

20. Максимів Н. П. Педагогічні умови формування гуманних взаємин в ігровій діяльності дітей дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2022. № 5 (105). С. 117-122.

21. Мамчур І. Теорія гри та її пізнавальні можливості (історичний аналіз). *Педагогіка і психологія*. 2003. № 6. С. 61–63.

22. Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта». URL: <https://drive.google.com/file/d/1z398p2riUiLhG5HgCp6sKbbfPXRI2ebx/view>

23. Пірожченко Т., Корнеєва О. Гра дитини. Впроваджуємо оновлений Базовий компонент дошкільної освіти. *Дошкільне виховання*. 2021. № 5. С. 3-13.

24. Савчук О. Гра-стратегія: формуємо соціальний досвід дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2016. № 12. С. 20-22.

25. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка», спеціальність 012 Дошкільна освіта. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/012-Doshk.osvita-bakalavr.28.07.pdf>

26. Федорова М. А. Особливості розвитку ігрової компетентності дитини у контексті наступності між дошкільною освітою і початковою школою. Система підготовки майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи : монографія / за заг. редакцією В. Є. Литнєва, Н. Є. Колесник, Т. В. Завязун. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2019. С. 300-301.

27. Шуть М. М. Гра як фундаментальна технологія виховання людини. *Вихователь-методист*. 2010. № 5 (травень). С. 11-16.

28. Юрчук О. І. Застосування ділової гри як інноваційного методу навчання майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Інноватика у вихованні: збірник наукових праць*. 2018. № 7. С. 303-312.

РОЗДІЛ 9.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ ІЗ СУЧАСНОЮ СІМ'ЄЮ

DOI: <https://doi.org/10.33989/pnpu.520.c1630>

Ключові слова: професійна підготовка, готовність, студенти спеціальності 012 Дошкільна освіта, майбутні вихователі, фахівці дошкільної освіти, сім'я, педагогічна взаємодія з батьками, партнерська взаємодія.

9.1. Теоретичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до взаємодії із сім'єю

Сьогоднішній стан суспільства, оновлення усіх сфер соціального, духовного життя, модернізація системи вищої освіти передбачають якісно нову підготовку компетентного, висококваліфікованого, соціально і професійно обізнаного фахівця у галузі освіти. Значна увага приділяється підвищенню рівня підготовки майбутніх вихователів, від діяльності яких значною мірою залежатиме фізичний, емоційний, духовний розвиток дітей дошкільного віку. Сучасний педагог має орієнтуватися в наукових досягненнях, у інноваціях; володіти різними технологіями розвитку, навчання і виховання дітей, бути здатним до саморозвитку та самовдосконалення.

Процес підготовки фахівця в закладі вищої освіти складний та багатовекторний, який має відповідати вимогам соціокультурного, інформаційно-освітнього, професійно-наукового прогресу та меті і завданням сьогочасної педагогічної освіти. Необхідність покращення теоретичної і практичної підготовки студентів зумовлена реформуванням усього змісту дошкільної освіти, поглядом на дитину, як на найвищу цінність, що спонукає майбутніх вихователів використовувати в педагогічній практиці нові інноваційні методи, засоби, технології навчання та виховання.

Одним з найголовніших завдань сучасного педагога є вміння співпрацювати із сім'ями своїх вихованців. Проте часто вихователі на початковому етапі своєї професійної діяльності намагаються уникнути тісних контактів з батьками, пояснюючи таку модель поведінки невмінням їх адекватно сприймати інформацію стосовно дитини, що в кінцевому результаті часто приводить до непорозуміння, певних конфліктів. Тому перед закладами вищої освіти постає важливе завдання – підготувати майбутніх вихователів до педагогічної взаємодії з батьками.

З перших днів своєї професійної діяльності педагог буде стикатися з низкою завдань, які висуває освітній процес, з організацією дитячого колективу, співпрацею із сім'єю. Тож майбутній вихователь повинен пройти ґрунтовну підготовку для подальшого застосування знань, умінь і навичок у своїй педагогічній діяльності при вирішенні різних завдань.

Якість роботи освітніх закладів перш за все залежить від особистості майбутнього педагога, його взаємин з дітьми та їхніми родинами. Безперечно, кожен висококваліфікований, вдумливий педагог повинен навчитися поєднувати у своїй практиці загальнотеоретичні досягнення у вихованні, власний досвід, особистісні переваги та особливості дітей та батьків, з якими він працює.

Сучасна сім'я розвивається в умовах нової суперечливої суспільної ситуації. Слід зазначити, що з одного боку, відбувається звернення суспільства до проблем сім'ї, розробляються та імплементуються комплексні цільові програми, а з іншого – спостерігаються процеси, що призводять до загострення сімейних проблем. У першу чергу це пандемія, загальнонаціональний карантин, воєнний стан у країні, зниження життєвого рівня більшості сімей, розв'язання проблем економічного та фізичного виживання, що активізувало соціальну тенденцію самоусунення багатьох батьків від вирішення питань виховання та особистісного розвитку дитини. Тому в складних умовах сьогодення сім'ї потрібна систематична й кваліфікована допомога педагогічних працівників [12, с. 261].

Усе це вимагає перегляду змісту, пошуку та використання нових форм, методів організації освітнього процесу під час підготовки майбутніх вихователів дошкільної ланки освіти до співпраці із сім'єю. Забезпечити високий рівень

реалізації виховного потенціалу сучасної сім'ї, здійснювати педагогічно доцільну взаємодію з нею здатна тільки нова генерація педагогічних кадрів.

Проблемі вдосконалення змісту професійної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку у сучасних умовах безперервної освіти, різних аспектів професійного становлення майбутнього фахівця дошкільної освіти присвячені дослідження таких вчених як: Л. Артемова, Г. Беленька, А. Богущ, Є. Вільчковський, Н. Гавриш, В. Лисенко, М. Машовець, Т. Поніманська, Г. Сухорукова та ін.

Проблему підготовки вихователя дітей дошкільного віку до роботи з різними типами сімей висвітлено у роботах Т. Гущина, Н. Давидова, О. Семенов, І. Трубавіна, Н. Усманова, Т. Шульга та ін.

Над вивченням сучасних методів і форм роботи з батьками працювали науковці Т. Дем'янюк, Н. Кічук, О. Коберник, С. Корнієнко, О. Матвієнко, Л. Мотрич, А. Шульга та ін..

Актуальні питання взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти представлені в сучасних науково-педагогічних дослідженнях Ю. Грицай, Г. Борин, Т. Жаровцевої, Л. Загик, А. Залізник, В. Іванової, О. Кононко, В. Котирло, Н. Кот, Т. Кравченко, С. Ладивір, С. Михальської, В. Нечаєвої, Л. Островської, Е. Панько, Т. Поніманської, В. Шинкаренко тощо.

Дослідження поглядів науковців дає підстави стверджувати, що під педагогічною взаємодією з батьками розуміється їх узгоджена співпраця, яка спрямована на досягнення спільної мети і результатів, вирішення важливих завдань у вихованні і навчанні дітей [3].

Професійна підготовка майбутніх вихователів до успішного вирішення значущих проблем неможлива без урахування запитів та побажань сучасних сімей. Проаналізувавши наукові праці провідних українських та зарубіжних дослідників можна стверджувати, що вплив сім'ї на виховання дитини є основоположним, а для ефективного її розвитку, входження у світ людей, формування її базових якостей вихователі та батьки повинні активно співпрацювати. Необхідність гармонізації родинного й соціального виховання потребує внесення змін у процес підготовки

майбутніх вихователів до співпраці з батьками відповідно до сучасних нормативно-правових документів та умов розвитку нашого суспільства.

Слід зазначити, що плануючи зміст, основні методи і форми у професійній підготовці майбутнього вихователя, потрібно орієнтуватися на специфіку організації роботи з родинами дошкільників, яка передбачає: ґрунтовне вивчення сімей дітей та їх виховного потенціалу; включення батьків та усіх дорослих членів сім'ї в освітній процес як рівноправних учасників; об'єднання зусиль і гармонізація міжособистісних взаємин колективу закладу дошкільної освіти та батьківської громадськості у створенні оптимальних умов для ефективної роботи освітнього закладу; формування педагогічної та етичної культури сучасної сім'ї, підтримка батьків у їх психолого-педагогічній самоосвіті та самовдосконаленні; свідома корекція виховної діяльності родин з явними ознаками сімейного неблагополуччя. Співпраця закладу дошкільної освіти і сім'ї, яка передбачає активне залучення суб'єктів освітнього процесу в різноманітні види діяльності для реалізації їх особистісного розвитку, будується на основі принципів гуманістичного виховання і системно-діяльнісного підходу.

Система підготовки студентів педагогічного закладу вищої освіти до взаємодії із сучасними сім'ями має на меті надати майбутнім фахівцям дошкільної освіти систематизовані знання про особливості та специфіку організації виховного процесу, сучасні технології постановки та здійснення виховних та корекційних цілей, засобів щодо роботи з різними типами родин для покращення стану сімейного виховання, якості співробітництва та взаєморозуміння з батьками дошкільників [7].

Зміст освітньої роботи з досліджуваної проблеми спрямований на те, щоб ознайомити студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта з особливостями сучасних українських сімей та їх виховним потенціалом; переконати здобувачів у важливості ролі сім'ї і родини у вирішенні завдань з формування гармонійно розвиненої особистості дошкільника; проаналізувати провідні тенденції педагогічної діяльності, спрямовані на взаємодію та співпрацю з батьками дітей і створення оптимальних умов для успішної соціалізації особистості дитини;

озброїти різноманітними інноваційними методиками вивчення сімей, сучасними доцільними формами та інтерактивними методами роботи з родинами вихованців; формувати у студентів етичну культуру спілкування з батьками.

У період реформування системи освіти зміни відбуваються дуже швидко, і батьки часто не мають достатніх уявлень про них, орієнтуються на свій попередній власний досвід, який відстає від сучасних умов. Тому педагогу для вирішення цієї невідповідності необхідно зробити освітній процес максимально відкритим, інформативним, доступним для батьків, побудованим на принципах партнерської взаємодії.

Специфічними особливостями цієї співпраці є усвідомлення рівноправності сім'ї в процесі тісної партнерської взаємодії; розуміння та підтримка кожної сім'ї і соціально-психологічних процесів, що відбуваються в ній; забезпечення розвиваючого характеру міжособистісної педагогічної взаємодії, шанобливе, толерантне ставлення до сім'ї і дітей; упевненість родини у розумінні й підтримці педагогом розвитку їхньої дитини. Формування таких якостей є невід'ємною складовою підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до тісної партнерської взаємодії з батьками та рідними вихованців у освітньому процесі закладу вищої освіти.

Аналізуючи дослідження науковців стосовно сучасного стану виховання дітей в сім'ях, загалом існує велика кількість актуальних педагогічних проблем, особіно: відсутність дієвої стратегії та послідовності в методах і принципах виховання, недостатність педагогічної та етичної культури батьків, проблеми початкової соціалізації дитини та усвідомлення батьками співвідношення природи і виховання кожної окремої особистості, нестабільність емоцій у сімейному спілкуванні, великий вплив інформативного кола та індустрії розваг на життя сім'ї тощо. Складність таких педагогічних питань та невміння знайти правильні рішення призводять до численних невиправних батьківських помилок. Їх причини полягають у нездатності батьків до самокритики; відсутності елементарних знань, навичок і вмінь з догляду та виховання, спілкування і взаємодії з дітьми різного віку; нерозумінні того чинника, що саме сім'я та налагоджена комунікація в ній,

яка слугує не тільки своєрідним фоном усієї життєдіяльності, а й основоположним засобом виховання дітей, є найважливішими для формування особистості [13].

Об'єктивна складність процесу саме сімейного виховання породжує реально існуючі труднощі у виховній діяльності, які, у свою чергу, виявляються як умови та обставини, що потребують певних корекційних зусиль для їх подолання. Найважливішою умовою успішного виховання дитини є узгоджена взаємодія між закладом дошкільної освіти та сім'єю. Налагодження тісної співпраці педагога з батьками, яка ґрунтується на рівноправності та повазі, є важливою функцією у педагогічній діяльності вихователя і покликана забезпечити оптимальні умови гармонійного розвитку дитини.

У процесі професійної підготовки майбутні вихователі повинні усвідомити, що співпраця закладу дошкільної освіти з родинами вихованців відбувається за такими напрямками: створення сучасного інформаційно-просвітницького, розвивального простору для батьків та інших членів родини, які тісно залучені до виховання дитини; підвищення фахової компетентності педагогів на основі ознайомлення з родинним досвідом виховання; сприяння цілеспрямованої інтеграції родинного виховання в суспільне; заохочення та переконання батьків бути активними учасниками освітнього процесу; узгодження елементарних понять, цінностей, педагогічної позиції, досягнення цілісності виховних впливів на дитину в родині та закладі дошкільної освіти; формування в дошкільних педагогічних працівників і батьків позитивного ставлення до тісної партнерської взаємодії, спонукання їх до дій і правильних моделей поведінки, направлених на взаєморозуміння і взаємоповагу.

Майбутнім вихователям необхідно зрозуміти, що спільна робота вихователів і батьків – це партнерська діяльність, яка спрямована на гуманізацію виховного середовища, вироблення загальної, чіткої стратегії діяльності закладу дошкільної освіти і сім'ї, визначення загальної дієвої програми спільної роботи, удосконалення педагогічної компетентності та майстерності педагогів, педагогічної та етичної культури батьків [16, с. 283].

Важливою складовою у системі роботи із залучення батьків до плідної партнерської взаємодії є спільна діяльність зі створення сучасного інноваційного освітнього середовища в закладі дошкільної освіти; здійснення своєчасного індивідуального консультування сімей з питань особистісного розвитку дитини; участь батьків у спільному продумуванні, підготовці і проведенні виховних заходів, гурткової роботи, свят; обов'язкове ознайомлення батьків з особистими досягненнями їхніх дітей, проєктування спільної міжособистісної діяльності педагогів і сімей з метою забезпечення прогресу розвитку й виховання дітей.

Сучасні форми партнерської взаємодії із сім'єю спрямовані на привернення їх уваги до змісту роботи закладу дошкільної освіти. Науковці стверджують, що батьки краще пізнають свою дитину, коли мають можливість спостерігати її повсякденну поведінку, коли відбувається спілкування й діяльність у нових, непередбачуваних ситуаціях.

Майбутні вихователі повинні усвідомити, що читання лекцій для батьків не є дієвою формою взаємодії, а важливо упроваджувати інтерактивні форми співпраці, знати новітні методики організації освітнього процесу із урахуванням сучасних умов безпеки, психологічних особливостей вихованців та їх батьків. Система підготовки майбутніх фахівців спрямована на формування вмінь організації таких форм роботи з родинами вихованців: круглих столів, майстер-класів, свят, проєктів, фестивалів, тренінгових занять, семінарів-практикумів, педагогічних аукціонів [18, с. 56].

Підготовка майбутніх вихователів дітей дошкільного віку до співпраці із сучасною сім'єю є структурним елементом у професійній підготовці, а її результатом є професійна готовність. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє визначити професійно-педагогічну підготовку вихователя до роботи із сім'єю як складову частину професійної підготовки в освітньому процесі закладу вищої освіти, яка складається із тісно взаємопов'язаних і взаємодіючих компонентів, що забезпечують готовність майбутнього вихователя до роботи з батьками дошкільників [13].

У зв'язку з цим стає очевидною необхідність формування професійної готовності студентів до взаємодії із сучасною сім'єю. Тому одним з основних напрямів підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти має стати спеціально цілеспрямоване навчання їх осмисленому плануванню своєї професійної діяльності, а також переосмислення цілей і завдань педагогічної практики та технології плідної педагогічної взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї у нових соціокультурних умовах.

Варто зауважити, що аналіз сучасних наукових досліджень дозволяє визначити професійну готовність здобувачів педагогічних закладів вищої освіти до співпраці з сучасними сім'ями як «складне інтегративне новоутворення особистості, яке є метою і результатом професійної підготовки, відображає єдність ціннісно-сміслового, когнітивного, технологічного, дослідницького компонентів і проявляється в їх професійній активності» [15].

Дефініція готовності розглядається різними авторами не однаково: як наявність спроможності до чогось; як відношення; як якість особистості; як частковий ситуативний чи психічний стан; як наявність у суб'єкта образу структури визначеної конкретної дії та постійної спрямованості свідомості на його виконання. Більшість авторів схиляються до того, що зміст і структура готовності особистості до професійної діяльності визначається вимогами до діяльності, до психологічних процесів, досвіду та властивостей особистості.

Готовність майбутніх фахівців дошкільної освіти до професійної діяльності розглядається як інтегративна якість кожної особистості з позитивною мотивацією, зі сформованими стійкими моральними цінностями, міцними знаннями і вміннями, що спонукає творчо підходити до вирішення професійних задач та критично оцінювати особисті дії. Це складне особистісне утворення, що забезпечує високий результат взаємодії освітнього закладу з батьками та містить професійно-педагогічні погляди і переконання, професійну спрямованість психофізіологічної, емоційно-вольової сфер особистості педагога, професійні знання, вміння і прагнення співпрацювати з батьками дітей у сучасних умовах, самооцінку та педагогічну культуру сім'ї [11, с. 264].

Кінцевим результатом готовності студентів до співпраці з батьками є добровільне, усвідомлено-ціннісне прагнення майбутніх педагогів до неперервної професійної самореалізації та самовдосконалення; здійснення конструктивного цілеспрямованого педагогічного керівництва над цим процесом в освітньому закладі під час педагогічної практики. Цей процес характеризується особливою активністю, цілеспрямованістю на співвіднесення поведінки особистості з вимогами ситуації, очікування суспільства відповідно до стану міжособистісної взаємодії.

Аналіз концепцій професійної готовності дошкільних фахівців до педагогічної діяльності свідчить про те, що у визначенні готовності майбутнього вихователя потрібно виходити зі специфіки роботи в закладі дошкільної освіти та особливостей організації і здійснення взаємодії із сучасною сім'єю. Відомо, що координація співпраці між закладом дошкільної освіти та сім'єю має здійснюватися педагогом. Від правильної організації і проведення роботи з батьками дошкільників, значною мірою залежить успішність процесу навчання і виховання дітей.

Успішне встановлення і підтримання конструктивної педагогічної взаємодії «діти–батьки–вихователі» важливо здійснювати на принципах гуманності, толерантності, взаємоповаги, довіри, відповідальності, рівноправного партнерства, врахування психофізичної індивідуальності дітей для їхнього цілеспрямованого, необмеженого, продуктивного залучення до освітнього процесу.

Майбутні вихователі повинні усвідомлювати, що сім'я є основою первинної соціалізації особистості дитини і має на неї більший вплив, ніж засоби масової інформації, заклади освіти. Проте, вона не спроможна в повному обсязі забезпечити виховання гармонійної, активної особистості, здатної до адаптації в нових соціальних умовах опанувати й засвоїти інтелектуальні, культурні і духовні цінності. Ключова роль у вирішенні завдань виховання покладається на реалізацію співпраці сім'ї і закладу дошкільної освіти.

Готовність майбутніх вихователів до взаємодії із сім'ями дошкільників характеризуємо як результат якісної підготовки в закладах вищої педагогічної

освіти, здатність виявити загальні й професійні компетентності, необхідні для здійснення конструктивного зв'язку з батьками на засадах тісної партнерської педагогіки з метою досягнення ефективних освітніх результатів.

9.2. Загальний опис і структура освітніх компонентів

Зміст фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти визначається освітньою програмою (ОП), що є державним документом, у якому встановлено вимоги до змісту, обсягу та рівня освітньої і професійної підготовки бакалаврів спеціальності 012 Дошкільна освіта. Аналіз освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта», навчального плану засвідчив, що в них передбачено нормативні та вибіркові дисципліни, які мають потенційні можливості для формування готовності у майбутніх вихователів до роботи із сім'єю. Так, у освітньо - професійній програмі «Дошкільна освіта» до обов'язкових дисциплін введено освітні компоненти: «Педагогіка сімейного виховання», «Теорія і методика роботи домашнього вихователя та співпраця ЗДО з родинами». Серед вибірових дисциплін: «Актуальні проблеми сімейного виховання дошкільників», «Сімейне і суспільне виховання дошкільників у зарубіжних країнах», «Організація і проведення сімейного дозвілля», «Інновації сімейного виховання», «Психічний розвиток дитини в умовах сім'ї», «Технології соціально-педагогічної роботи із сім'єю».

Вивчення дисциплін педагогічного циклу дозволяє студентам набути не лише теоретичні знання, а також практичні уміння та навички організації сучасного освітнього процесу, знання і вміння стосовно реалізації різноманітних інноваційних форм та методів співпраці педагога і батьків.

Вагома роль у системі цілеспрямованої підготовки майбутніх вихователів до співпраці із сучасною сім'єю належить навчальній дисципліні «Педагогіка сімейного виховання», яка активно сприяє розвитку в студентів професійного інтересу до проблем виховання дитини в сім'ї, усвідомленню важливості та необхідності для формування особистості дитини повноцінної родини, вивчення особливостей сучасного сімейного виховання, тенденцій виховання дитини в

родині та формуванню практичних умінь організувати освітньо-виховну діяльність з дитиною та її сім'єю на основі особистісно-орієнтованої моделі взаємодії з ними.

Навчальний курс «Педагогіка сімейного виховання» має на меті сформувати в майбутнього фахівця теоретичну базу знань про завдання, зміст, методи, форми роботи з дітьми в умовах сім'ї; виробити відповідальне ставлення до виховання дітей, уміння працювати з батьками, надавати їм консультативну допомогу з метою уникнення можливих помилок і недоліків у процесі сімейного виховання; навчити творчо використовувати набуті знання в майбутній практичній діяльності, використовуючи досягнення сучасної педагогічної науки.

У змісті навчальної дисципліни детально розглядаються вітчизняні та зарубіжні моделі сімейного виховання та сучасні методи підготовки батьків до виконання ними батьківських функцій, що дає можливість формувати в здобувачів аналітичне мислення та самостійне, свідоме розуміння явищ цього процесу. Особлива увага в процесі вивчення курсу приділяється активізації творчого потенціалу студентів.

Навчально-методичне забезпечення освітнього компоненту включає робочу програму, силабус, конспекти лекцій, методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи, матеріали для контролю знань студентів (тести для поточного та модульного контролю знань, умінь), перелік питань до семестрового контролю, ректорську контрольну роботу. За умови дистанційного навчання студенти мають можливість отримати доступ до навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни, яке розміщено на платформі MOODLE.

На вивчення «Педагогіки сімейного виховання» відводиться 90 годин, що становить 3 кредити, з них: 16 годин лекційних, 20 годин практичних занять, 54 години – самостійна робота, форма контролю – залік.

Програма навчальної дисципліни:

Змістовий модуль № 1. Сім'я як соціальний інститут становлення і розвитку особистості.

Тема 1. Виховання дітей у сім'ї.

Вплив сім'ї на розвиток дитини. Основні напрями виховання дітей в сім'ї. Методи виховання дітей в сім'ї. Педагогічні умови успішного виховання дітей в сім'ї.

Тема 2. Характеристика сім'ї як інституту виховання в умовах сьогодення.

Становлення і розвиток сім'ї як соціально інституту. Законодавчі акти про сім'ю. Стратифікація суспільства та її вплив на сучасну сім'ю. Особливості сучасної сім'ї. Функції сім'ї. Методи вивчення сім'ї.

Тема 3. Виховний потенціал сім'ї.

Поняття про виховний потенціал. Типи сімей, їх виховний потенціал. Виховання дітей у неповній сім'ї. Особливості виховання дітей у прийомній сім'ї. Специфіка виховання в сім'ї близнюків. Особливості виховання дівчинки в сім'ї. Особливості виховання хлопчика в сім'ї. Вплив сімейного неблагополуччя на формування особистості дитини.

Тема 4. Роль батьків та близьких родичів у вихованні дітей.

Авторитет батьків як чинник успішного виховання дітей у сім'ї. Види авторитету. Вплив матері на виховання дитини. Роль батька у вихованні дитини. Роль бабусі та дідуся у вихованні дітей. Підготовка дитини до шкільного навчання в умовах сім'ї.

Змістовий модуль 2. Родинно-сімейне виховання в Україні та за кордоном.

Тема 1. Особливості виховання дітей в українській сім'ї.

Виховний ідеал української сім'ї. Методи, засоби розумового, трудового, морального виховання дітей в українській сім'ї. Народні звичаї, пов'язані з народженням та вихованням дітей.

Тема 2. Зарубіжний досвід виховання дітей у сім'ї.

Особливості виховання дітей в японській сім'ї. Виховання дітей в англійській сім'ї. Виховання дітей в американській сім'ї. Виховання дітей у корейській сім'ї.

Виховання дітей у французькій сім'ї. Виховання дітей у німецькій сім'ї.

Тема 3. Педагогічна культура батьків.

Поняття про педагогічну культуру. Організація та методичні аспекти формування педагогічної культури батьків. Шляхи формування педагогічної культури батьків. Досвід батьківської освіти в зарубіжних країнах.

По завершенню вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка сімейного виховання» бакалаври мають уміти пояснювати роль родини та її вплив на виховання дітей та її функції; аналізувати, оцінювати виховний потенціал різних типів сімей, аналізувати педагогічні проблеми, труднощі та помилки сучасної родини, можливі шляхи їх вирішення; знати основи еволюції шлюбно-сімейних стосунків, особливості життєвого циклу сім'ї, закономірності динаміки сім'ї, чинники дестабілізації шлюбно-сімейних відносин і вміти використовувати сучасні методи дослідження сім'ї в професійній діяльності; використовувати доцільні інноваційні форми, методи і засоби виховання дітей дошкільного віку в умовах сім'ї; володіти психолого-педагогічними знаннями з основ співпраці з членами родини та закладами дошкільної освіти; прагнути реалізувати індивідуально-персонізовану сучасну модель педагогічної взаємодії з батьками з метою комплексного педагогічного впливу на особистість дитини [9].

Теоретична підготовка студентів здійснювалася під час проведення лекцій на теми «Виховання дітей у сім'ї», «Характеристика сім'ї як інституту виховання в умовах сьогодення», «Виховний потенціал сім'ї», «Роль батьків та близьких родичів у вихованні дітей», «Особливості виховання дітей в українській сім'ї», «Зарубіжний досвід виховання дітей у сім'ї», «Педагогічна культура батьків».

У процесі лекцій здобувачі отримують необхідну інформацію, осмислюють її, засвоюють і використовують найближчим часом на практичних заняттях, а в подальшому – у майбутній фаховій діяльності. Окрім традиційних, заслуговують на увагу проблемні лекції, на яких новий теоретичний матеріал, що подається, необхідно обґрунтувати, вирішивши проблемну ситуацію. Для створення проблемної ситуації доцільними є використання таких прийомів: постановка проблеми; проблемна задача у вигляді декількох запитань; повідомлення

інформації, що містить суперечність; звернення уваги на певне життєве явище, яке потрібно проаналізувати та пояснити; повідомлення фактів, які викликають непорозуміння [1, с. 176]. У ході таких лекцій студенти беруть активну участь в аналізі протиріч, які виникли, вчатья висувати оригінальні шляхи їх вирішення, аналізують інформацію, висувають гіпотези, використовують різні методи для їх розв'язування.

На лекційних заняттях акцентується увага на формуванні готовності майбутніх вихователів до роботи з батьками, які виховують дітей раннього та дошкільного віку в сучасних умовах воєнного стану. В таких обставинах найбільшої актуальності набуває система комунікації з дітьми, їх сім'ями, що дає можливість встановлювати швидкий обмін інформацією, мобільність зворотнього зв'язку. Для майбутнього педагога важливим є сформоване вміння емоційної та психологічної підтримки дошкільників, вивчення з ними правил поведінки під час тривоги, поводження з вибухонебезпечними предметами, оволодіння формами роботи з дітьми в укриттях, постійне бажання створювати безпечну атмосферу у закладі дошкільної освіти, що допоможе зберегти життя всіх учасників освітнього процесу. Майбутні фахівці повинні бути готові та спроможні повноцінно надавати інформацію, проводити консультації і працювати з дітьми внутрішньо переміщених осіб, оволодіти знаннями про психолого - педагогічний супровід особистісного розвитку кожного вихованця та виховний потенціал його родини.

Для закріплення знань, формування умінь і навичок студентів взаємодіяти з батьками проводяться практичні заняття, які мають на меті поглиблювати, розширювати, узагальнювати теоретичні знання, отримані студентами на лекціях та забезпечувати застосування їх у подальшій безпосередній практичній діяльності [6, с. 302].

Для кожної теми практичного заняття задля повноцінного опанування змістом навчальної дисципліни, якісної підготовки студенти мають можливість опрацювати навчально-методичні матеріали. З цією метою розроблені плани практичних занять, у яких зазначені мета, питання для обговорення, завдання для практичної та самостійної роботи, рекомендована основна та додаткова література,

розміщені методичні вказівки, які допоможуть бакалаврам сумлінно підготуватися до заняття, виконати вказані завдання.

Під час вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка сімейного виховання» студенти виконують такі практичні завдання:

- підготуйте презентацію «Українська родина» у малюнках, репродукціях відомих художників» та ін.
- розробіть зміст консультації для молодих батьків на тему: «Як підготувати дитину до появи малюка у сім'ї»;
- підготуйте рекомендації (8-10) для батьків «Як правильно виховувати єдину дитину у сім'ї»;
- складіть 10–12 правил для матері і батька, яких необхідно дотримуватись у процесі виховання дітей;
- випишіть з книги А. С. Макаренка «Книга для батьків» суттєві думки, які, на Ваш погляд, знадобляться Вам у процесі створення власної сім'ї та виховання дітей;
- напишіть педагогічний твір «Що я знаю про свій рід»
- наведіть приклади прислів'їв, приказок, казок, народних пісень про роль батька і матері у вихованні дітей [8].

Для формування глибокої внутрішньої та професійної мотивації студентів важливою є заміна традиційних форм організації занять на більш цікаві, нестандартні, які стимулюють майбутніх фахівців до творчого застосування набутих знань, критичного їх осмислення, розвитку вмінь комунікації, формування професійних умінь у змодельованому середовищі, максимально наближеному до майбутньої професійної діяльності. Такими є інтерактивні форми роботи: ділові ігри, дискусії, тренінги, акваріум, мозковий штурм, діалог, синтез думок та інші. Часто на практичних заняттях використовуються ігрові технології, зокрема ділові ігри, які сприяють поглибленню знань, формуванню педагогічних умінь, оволодінню студентами способами активної пізнавальної діяльності [12,с. 6].

Використання ділової гри на занятті дає можливість створити позитивний емоційний фон, забезпечити ефективне співвідношення креативної імпровізації і

регламентуючих правил, що спрямовують діяльність учасників гри, формують сприйняття природності й невимушеності у навчальних проблемних ситуаціях. Створення спільних проєктів є однією з найулюбленіших форм роботи здобувачів. Вона сприяє розвитку творчої уяви майбутніх дошкільних педагогів, дає можливість усвідомити важливість здобуття теоретичних знань для успішного формування практичних навичок, забезпечує можливість розвивати спеціальні професійні компетентності, слугує формуванню уміння працювати у команді над спільною метою, захищати свої переконання (творчий проєкт) [4, с. 114].

Цікавою формою роботи на практичних заняттях з курсу «Педагогіка сімейного виховання» є проєкт, який створюють студенти. Самостійно або за допомогою викладача вони обирають проблему, яка може виникнути в сім'ї. Потрібно розкрити її, проаналізувати, вказати як вихователь може в цій ситуації допомогти дитині та батькам її вирішити. Не менш дієвим засобом у формуванні умінь взаємодії з батьками є аналіз студентами педагогічних ситуацій, що стосуються взаємовідносин у сім'ї, з батьками вихованців. Розв'язування таких ситуацій також допомагає розкрити свій потенціал і визначати правильні шляхи побудови взаємовідносин з родиною.

Важливими умовами підготовки майбутніх вихователів до взаємодії з батьками, на нашу думку, є позитивне налаштування на ефективну взаємодію із сім'єю, вселення віри у власні сили, підбір відеоматеріалів з телепередач, що пов'язані з проблемами й конфліктами в умовах сім'ї, на основі яких робиться детальний аналіз певних ситуацій.

У процесі проведення практичних занять рекомендуємо перегляд відеопередач «Врятуйте нашу сім'ю», «Моя суперродина», «Супермама», «Супербабуся»; підбирати відеоматеріали на Youtube, які допомагають формуванню в студентів розуміння певних проблем, ефективного сприйняттю порад психологів щодо налагодження позитивних взаємин батьків і дітей. Перегляд телепередач, де розглядаються етичні і психологічні складові розвитку дитини, висловлені рекомендації фахівців будуть також корисні майбутнім вихователям у

роботі із сім'ями вихованців, можуть застосовуватися під час індивідуальних бесід, проведення батьківських зборів.

У підготовці студентів до роботи із сім'єю під час проведення практичних занять, виконання завдань самостійної роботи варто звертатися до праць відомих педагогів: А. С. Макаренка «Книга для батьків, «Лекції про виховання»; В. О. Сухомлинського «Батьківська педагогіка», «Листи до сина», «Листи до доньки»; М. Г. Стельмаховича «Українська родинна педагогіка»; Ш. О. Амонашвілі «Мистецтво родинного виховання» та інших відомих творів, які допоможуть глибше зрозуміти проблеми виховання дітей та шляхи побудови довірливих взаємин у сім'ї.

Перевірка набутих студентами знань, умінь з питань виховання дітей у родині, налагодження взаємодії з батьками відбувається не тільки в ході практичних занять, а також під час виконання завдань для самостійної роботи.

Одним зі шляхів опанування освітнім компонентом «Педагогіка сімейного виховання» є самостійна робота, яка слугує систематизації, закріпленню знань та умінь, отриманих на лекціях, розширенню і поглибленню навчального матеріалу, формуванню умінь та навичок самостійного пошуку інформації, її аналізу, узагальненню, розвитку самостійного мислення, творчої ініціативи, дослідницьких умінь у процесі виконання індивідуальних завдань. Цьому сприяють конспектування першоджерел, наукових статей, розв'язування педагогічних задач, написання творів, підготовка доповідей, рефератів, наукових повідомлень, презентацій. Самостійна робота формує навички самостійної діяльності взагалі, які є необхідними в подальшій професійній діяльності, виробляє здатність самостійно приймати відповідальні рішення, знаходити оптимальний вихід з будь-яких ситуацій [17, с. 116].

Наприклад, у процесі вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка сімейного виховання» студенти виконували такі завдання для самостійної роботи :

- створіть образні моделі різних типів сучасної сім'ї;
- підготуйте поради для батьків по вихованню близнюків у сім'ї;
- доберіть діагностичні методики вивчення сім'ї;

- проаналізуйте казки і легенди, висвітліть методи заохочення і покарання дітей, які використовує народна педагогіка;
- підготуйтеся до дискусії: «Природне чи штучне годування дітей». Ваші роздуми та аргументи;
- здійсніть порівняльний аналіз загальних тенденцій виховання дітей у сім'ях у різних країнах [8].

Як уже зазначалося, однією з форм самостійної роботи студентів є реферат, який виконується з метою глибшого усвідомлення певної теми навчальної дисципліни і сприяє формуванню навичок збору, аналізу, синтезу і узагальнення відповідної інформації [15, с.125].

Пропонуємо орієнтовну *тематику рефератів* з навчальної дисципліни «Педагогіка сімейного виховання»:

1. Роль сім'ї у формуванні особистості дошкільника.
2. Соціально-психологічний портрет багатодітної родини.
3. Роль сім'ї у формуванні в дошкільників шанобливого ставлення до людей.
4. Родина як осередок формування медіакультури особистості.
5. Неблагополучна сім'я як фактор формування девіантної поведінки дитини.
6. Роль сім'ї у формуванні здорового способу життя дітей дошкільного віку.
7. Виховний потенціал неповної сім'ї.
8. Ідеї сімейного виховання у працях відомих педагогів.
9. Виховні традиції українського родинного виховання.
10. Особливості первинної соціалізації дітей в умовах неповної сім'ї.
11. Виховні традиції українського родинного виховання.
12. Використання методів покарання та заохочення в практиці сучасного сімейного виховання.
13. Культура сімейного дозвілля як соціально-педагогічний феномен.
14. Роль авторитету батьків у вихованні дітей.
15. Роль сім'ї у формуванні в дошкільників інтересу до професій.
16. Шляхи співпраці сім'ї і закладу дошкільної освіти у вихованні дітей дошкільного віку.

17. Формування образу сім'ї у дітей дошкільного віку.
18. Сімейне дозвілля як чинник формування сучасної сім'ї.
19. Формування педагогічної компетентності батьків дошкільників.

Згідно з навчальним планом спеціальності 012 Дошкільна освіта випускники бакалаврату виконують курсову роботу, яка є одним з видів індивідуальних завдань та передбачає систематизацію, закріплення та поглиблення теоретичних і практичних умінь та навичок аналізу та узагальнення знань, здобутих під час вивчення навчальної дисципліни, а також застосування їх при вирішенні теоретичних чи практичних проблем. Курсова робота сприяє розвитку логічного мислення, творчих здібностей студента, прищепленню йому елементарних навичок самостійної роботи, пов'язаної з пошуком, систематизацією і узагальненням відповідної інформації, наукової та навчальної літератури [6, с. 394].

З метою поглибленого вивчення, дослідження окремих питань навчальної дисципліни «Педагогіка сімейного виховання» пропонуємо орієнтовну *тематику курсових робіт*:

1. Спільне дозвілля дорослих та дітей як умова формування позитивних взаємин у родині.
2. Особливості виховання обдарованих дітей в умовах сім'ї.
3. Виховний потенціал неповної сім'ї.
4. Шляхи співробітництва сім'ї і ЗДО у процесі адаптації дітей до нових умов.
5. Особливості соціалізації дітей в неповній материнській сім'ї.
6. Роль книги у сімейному вихованні дошкільників.
7. Організація трудової діяльності дітей дошкільного віку в сім'ї.
8. Шляхи попередження насильства у сім'ї.
9. Особливості проведення оздоровчого сімейного дозвілля з дошкільниками.
10. Гендерного виховання дітей в сім'ї засобами казки.
11. Використання здоров'язберезувальних технологій у сімейному вихованні дошкільників.
12. Заохочення та покарання дітей у родині.

13. Вплив сім'ї на вихованні моральних якостей дітей дошкільного віку.
14. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку у сім'ї.
15. Роль батьків у створенні безпечного середовища дітей дошкільного віку.
16. Особливості економічного виховання дітей дошкільного віку у сім'ї.
17. Роль іграшки у сімейному вихованні дошкільників.
18. Родинні традиції як засіб виховання дітей дошкільного віку.
19. Вплив батька на становлення дитини дошкільного віку.
20. Казкотерапія у сімейному вихованні дошкільників.

Ефективному засвоєнню освітнього компоненту «Педагогіка сімейного виховання», підготовці здобувачів до взаємодії із сім'єю сприяє поєднання аудиторних занять з різними видами педагогічних практик. Педагогічна практика є органічним продовженням професійної підготовки, її необхідною ланкою, що впливає на успішність і ефективність підготовки фахівця в цілому. Запорукою підвищення професійної компетентності майбутніх вихователів у співпраці із сім'єю є практична діяльність під час проходження виробничої педагогічної практики. У студентів з'являється можливість відвідати батьківські збори, поспостерігати за щоденним спілкуванням вихователів і батьків. Модуль «Педагогіка сімейного виховання» є важливою складовою виробничої педагогічної практики студентів, які навчаються за освітніми програмами «Дошкільна освіта» та «Дошкільна освіта. Сімейне виховання».

Серед завдань виробничої педагогічної практики є:

- підготовка орієнтовної тематики батьківських зборів для різних вікових груп (раннього, молодшого, середнього, старшого віку);
- створення інформаційного бюлетня для батьків (тема на вибір);
- підготовка плану роботи з батьками по організації ігрової діяльності дітей у сім'ї;
- проведення консультації (індивідуальна / групова) для батьків за визначеною темою;
- здійснення діагностики рівня співпраці вихователів з батьками;

– розробка рекомендацій батькам щодо організації дозвілля дітей дошкільного віку в умовах сім'ї.

Виконання завдань практики з даного модуля дає можливість студентів оцінити набуті знання під час вивчення навчального курсу в умовах реального освітнього простору.

Під час проходження навчальних та виробничих практик студенти 1–4 курсів мають також можливість брати участь в організації і проведенні родинних свят «Свято матері», «День сім'ї», «Без сім'ї немає щастя на землі», «День синів». Бакалаври долучаються до проведення батьківських зборів, батьківських семінарів, круглих столів, оформлення інформаційного куточка для батьків.

«Педагогіка сімейного виховання» сприяє формуванню загальних і фахових компетентностей для виконання професійних завдань освітнього та інноваційного характеру і здатностей до реалізації практичних результатів у подальшій самостійній діяльності.

Професійні компетентності та якості майбутніх фахівців дошкільної освіти формуються під час лекційних, практичних занять, самостійної роботи, педагогічної практики, виконання індивідуально-дослідних завдань. Важливим у процесі проведення лекційно-практичних занять є формування в студентів готовності і бажання працювати з батьками, прагнути використовувати сучасні інноваційні форми і методи взаємодії із сім'єю, постійно удосконалювати власні професійні якості.

Усвідомленню майбутніми фахівцями дошкільної освіти важливості формування готовності до роботи з батьками є засвоєння ними нормативної навчальної дисципліни «Теорія і методика роботи домашнього вихователя та співпраці ЗДО з родинами», яка вивчається студентами 4 курсу в 7 семестрі.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	Денна форма навчання	
Кількість кредитів –3	Обов'язкова	
	Рік підготовки:	
	4-ий	
Загальна кількість годин – 90	Семестр	
	7-ий	
Кількість змістових модулів (за умов поділу) – 3	Лекції	
	16 год.	
	Семінарські заняття	
	Практичні заняття	
	20 год.	
	Лабораторні заняття	
	Самостійна робота	
	54 год	
	Вид підсумкового контролю: Залік	

Отримані знання з курсу «Педагогіка сімейного виховання» виступають суттєвим підґрунтям для його опанування, мета якого – утвердження важливості сімейного виховання дитини дошкільного віку, необхідності взаємодії сімейного і суспільного дошкільного виховання, налагодження співпраці між вихователями дітей дошкільного віку і батьками, виявлення сучасних тенденцій розвитку індивідуального та суспільного виховання в Україні.

Опанування цього освітнього компонента передбачає такі види діяльності: лекційні, практичні заняття, самостійну роботу. Навчальна дисципліна складається з трьох змістових модулів: 1. Сім'я як первинне середовище виховання дитини. 2. Теоретико-методичні засади організації діяльності домашнього вихователя. 3. Теоретико-методичні аспекти співпраці вихователів дітей дошкільного віку з родинами.

Перший змістовий модуль передбачає вивчення таких тем: «Сім'я як середовище становлення особистості дитини», «Специфіка виховання дошкільника в умовах сучасної сім'ї», «Первинна соціалізації дітей дошкільного віку в умовах сімейного середовища»; другий – «Історико-ретроспективний аналіз становлення розвитку інституту домашніх вихователів», «Законодавчі основи діяльності домашнього вихователя», «Образ домашнього вихователя у творах художньої літератури», «Психолого-педагогічні та методичні аспекти діяльності домашнього вихователя»; третій – «Форми співпраці закладу дошкільної освіти із сім'єю», «Особливості підвищення педагогічної культури батьків, виховання батьків». На вивчення відводиться 90 години / 3 кредити. Завершується опанування дисципліни заліком [3].

У результаті вивчення визначеного освітнього компоненту студенти детально ознайомлюються з виховними традиціями української родини, педагогічними умовами і чинниками сімейного виховання; описувати основні засади та принципи співпраці закладів дошкільної освіти з родинами вихованців, особливості організації взаємодії домашнього вихователя з родиною; здійснювати аналіз та узагальнювати інформацію щодо змісту та форм співпраці закладу дошкільної освіти з родинами, порівнювати особливості суспільного та сімейного виховання; знати закономірності організації взаємодії домашнього вихователя з батьками вихованців; усвідомлювати важливість забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії та організації міжособистісного спілкування з дошкільниками, змістовного спілкування з батькам з метою підвищення рівня їх педагогічної культури [3].

Наприклад, у процесі проведення практичних занять з цього курсу студенти виконують такі завдання:

- скласти план роботи закладу дошкільної освіти з батьками на рік;
- зробити макет батьківського куточку для батьків дітей дошкільного віку, заповнити його змістом та вміти презентувати;
- скласти план-конспект проведення загальних батьківських зборів та план проведення батьківської конференції;
- скласти конспект проведення дня відкритих дверей у закладі дошкільної

освіти;

- підготувати презентацію на визначену тему та інші.

Окрім практичних завдань передбачено виконання і завдань для самостійної роботи, зокрема:

- законспектуйте та висловіть свою думку щодо наукової статті...;
- підготуйте доповідь на тему... ;
- з власного досвіду наведіть приклади попередження та усунення негативної поведінки дітей;
- проаналізуйте документи, що стосуються працевлаштування домашніх вихователів на роботу;
- дайте власну оцінку правам і обов'язкам домашніх вихователів в Україні за державними документами.

Варто наголосити, що пізнавальна діяльність здобувачів активізується, якщо завдання самостійної роботи мають креативний характер і безпосередньо пов'язані з їх майбутньою професійною діяльністю. У ході вивчення педагогічних дисциплін «Педагогіка сімейного виховання», «Теорія і методика роботи домашнього вихователя та співпраці ЗДО з родинами» студенти виконують різноманітні види продуктивної самостійної роботи: написання творів-есе, розробка конспектів виховних заходів, створення навчальних проєктів, розв'язання педагогічних задач на сімейну тематику. Виконання таких видів робіт дає можливість одночасно вирішувати ряд завдань: закріплення і перевірка набутих знань, формування у студентів професійних практичних умінь і навичок, розвиток креативного педагогічного мислення, формування навичок саморозвитку, самовдосконалення та самоосвіти (осібно уміння відбирати необхідний матеріал, оцінити практичний досвід, планувати й використовувати його у своїй подальшій практичній діяльності).

Нормативні дисципліни «Педагогіка сімейного виховання», «Теорія і методика роботи домашнього вихователя та співпраці ЗДО з родинами» спрямовані на набуття студентами базових понять, на основі яких будуть формуватися вміння

і навички роботи з батьками. Вони є основою і підґрунтям для вивчення вибіркових дисциплін.

Кафедрою дошкільної освіти розроблена і впроваджується сертифікатна програма «Індивідуальна підприємницька діяльність у галузі дошкільної освіти» (60 кредитів), яка включена до змісту професійної підготовки бакалаврів другого року навчання спеціальності 012 Дошкільна освіта. Серед рекомендованих дисциплін визначені наступні: «Актуальні проблеми сімейного виховання дошкільників», «Психологічний розвиток дитини в сім'ї», «Організація і проведення сімейного дозвілля», «Художньо-мовленнєва діяльність дітей у родині», «Сучасні технології організації дошкільної освіти у сім'ї», «Соціалізація дошкільників в умовах сім'ї». На вивчення кожної з них відведено 4 кредити / 120 годин.

Коротко схарактеризуємо деякі з них. Мета навчального курсу «Актуальні проблеми сімейного виховання дошкільників» – розширити знання майбутніх вихователів з актуальних питань сімейного виховання дошкільників, розвивати в них професійний інтерес до сучасних проблем виховання дітей в сім'ї, усвідомлювати важливість необхідності для формування особистості дитини повноцінної родини, підготувати студентів до роботи з батьками та свідомого виконання батьківських функцій з метою підвищення їх педагогічної та етичної культури, здійснювати правильне та відповідальне ставлення до виховання дошкільників, попередження та уникнення пагубних помилок і недоліків у процесі сімейного виховання.

У процесі лекційно-практичних занять бакалаври вивчають такі теми: «Виховання дітей у родинах переселенців», «Булінг як соціальна проблема сучасності», «Негативні тенденції в процесі сімейного виховання», «Особливості виховання гіперактивних та обдарованих дітей в умовах сім'ї», «Вплив сучасного інформаційного простору та індустрії розваг на виховання дітей дошкільного віку» та ін.

Опанувавши цю навчальну дисципліну, студенти вміють аналізувати педагогічні проблеми сучасної сім'ї у вихованні дітей та визначати можливі шляхи

їх вирішення, використовувати доцільні форми, методи і засоби виховання дошкільників в умовах сучасної сім'ї, володіти ґрунтовними педагогічними та психологічними знаннями основ взаємодії з членами родини та закладами дошкільної освіти.

Для розширення знань майбутніх фахівців дошкільної освіти про специфіку організації дозвіллевої діяльності сім'ї викладачами кафедри було розроблено навчальний курс «Організація і проведення сімейного дозвілля», метою якого є усвідомлення студентами місця, ролі та можливостей організації сімейного дозвілля, формування теоретико-методичних знань, вмінь і навичок, що необхідні для організації та проведення дозвілля з дошкільниками в умовах сім'ї.

У результаті його вивчення студенти мають аналізувати сучасний стан та проблеми організації дозвілля в сім'ї, застосовувати сучасні форми та методи при його організації і проведення, використовувати різні форми фізкультурно-оздоровчої роботи дітей дошкільного віку, розрізняти особливості фізкультурно-оздоровчої роботи в освітній та соціально-побутовій сфері з дошкільниками різного віку та статі, упроваджувати форми фізкультурно-оздоровчої роботи в режим дня сім'ї, використовувати методи контролю за оздоровчим впливом фізичних вправ на організм дітей.

З метою формування системи знань про закономірності та механізми психічного розвитку дитини в умовах сім'ї введено навчальну дисципліну «Психічний розвиток дитини в умовах сім'ї». По завершенню її вивчення студенти можуть визначати та аналізувати механізми, фактори, особливості психічного розвитку; глибше розуміти роль родини в пізнавальному та особистісному розвитку дитини; володіти різноманітними формами і методами формування та розвитку в дітей базових якостей особистості, перцептивних та мнемічних процесів, різних форм мислення та свідомості; використовувати методики стимулювання їх розвитку і підтримки в умовах сім'ї.

Засвоєння майбутніми фахівцями змістом означених дисциплін, виконання завдань педагогічної практики сприятиме розширенню та поглибленню знань, на основі яких будуть формуватися вміння й навички усвідомленої та цілеспрямованої

партнерської взаємодії із сім'єю, що є запорукою ефективної педагогічної діяльності, основою їх професійної готовності.

9.3. Педагогічний аналіз рівнів професійної готовності майбутніх вихователів до роботи з батьками дошкільників

Показники професійної готовності студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта виступають як сукупність внутрішніх умов, які впливають на процес професійної адаптації у часовому, змістовому, організаційному, результативному аспектах та створюють основу успішності входження в педагогічно-професійну діяльність, дають можливість формулювати критерії та рівні адаптованості майбутнього вихователя, визначають напрями та зміст роботи.

Для діагностики рівня готовності майбутніх вихователів до роботи з батьками дошкільників у сучасних умовах нами був розроблений комплекс критеріїв, показників та рівнів готовності педагогів до означеної діяльності. Визначаючи критеріальну базу, ми виходили з того, що професійна діяльність вихователя, як і будь-яка діяльність узагалі – це одиниця життя, вона пов'язує людину, по-перше, зі світом – через її мотиваційно-сміслові компоненти, по-друге, з культурою людства – через операційно-технічні компоненти.

Експериментальне дослідження проводилося в декілька етапів: констатувальний, формувальний, контрольний. У нашому дослідженні підготовку майбутніх вихователів до взаємодії з сучасною сім'єю ми розглядаємо як організацію взаємодії та органічної єдності таких основних її критеріїв: мотиваційного; володіння теоретичними знаннями (когнітивного); прагнення до самовдосконалення (рефлексивного) та операційно-діяльнісного, які будуть розглядатися як компоненти готовності майбутнього вихователя до співпраці з батьками в сучасних умовах, а також рівнів (високий, середній, низький).

Для діагностики готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до взаємодії із сучасною сім'єю та характеристики її рівнів визначено критерії:

Мотиваційний потрактуємо як сукупність стійких мотивів до роботи в умовах закладу дошкільної освіти, зокрема до взаємодії з батьками дошкільників

на засадах партнерської педагогіки з метою досягнення ефективних результатів, формування внутрішньої мотивації до позитивного сприйняття дітей і їх батьків. Складається зі спрямованості особистості вихователя, системи мотивів, потреб і цінностей, виступає індикатором професійної компетентності та фактором її успішного формування. Він містить у собі здатність виконання конкретних професійних завдань у співпраці із сучасною сім'єю, які представляють визначені способи, форми та методи діяльності, необхідні для успішного здійснення спільної роботи і передбачає прагнення до вдосконалення знань про співпрацю з батьками; прийняття самостійних рішень щодо організації засвоєння теоретичних знань і їх практичне застосування; потреба в духовному саморозвитку, професійному зростанні.

Когнітивний критерій охоплює спеціальні та фахові компетентності, необхідні для здійснення конструктивного зв'язку з батьками дітей дошкільного віку, забезпечує цілісність уявлень про професійну діяльність, активізує пізнавальну діяльність особистості студента, сприяє розвитку і збільшенню компонентів когнітивного досвіду; визначається здатністю сприймати, переробляти у свідомості, зберігати в пам'яті та своєчасно відтворювати в потрібний момент необхідну інформацію для вирішення визначених теоретичних та практичних завдань. Він передбачає вміння відібрати необхідні знання в загальному потоці інформації, володіння базовими теоретичними знаннями щодо співпраці, взаємодії з батьками, вміннями аналізу і використання досвіду взаємодії із сім'єю.

Рефлексивний критерій виявляється через здатність в осмисленні майбутнім вихователем технологій основ власної діяльності, під час якої встановлюється оцінка та переоцінка своїх досягнень, особистих здібностей; свідомий і справедливий контроль результатів своєї професійної діяльності та аналіз реальних виховних ситуацій. Володіння даним критерієм дозволяє педагогу здійснювати самопізнання, самоконтроль, саморегуляцію та саморозвиток власної особистості, інтерес до самостійної роботи та до співпраці з батьками.

Операційно- діяльнісний критерій складається зі способів та прийомів вияву професійної компетентності, творчої активності, містить у собі здатність

виконання конкретних професійних завдань у взаємодії з батьками за рахунок різних способів, форм та методів діяльності, які необхідні для успішного здійснення спільної роботи; вирішення ситуацій, прийомів самостійного та мобільного розв'язання завдань; здатність майбутнього вихователя самостійно втілювати свої професійні знання в життя, спрямовані на формування в батьків виховного потенціалу; творчий підхід до співпраці з батьками.

Рівень готовності майбутніх вихователів до взаємодії із сім'єю здійснювався шляхом узагальнення отриманих результатів спостереження за освітньою роботою студентів, опитування, анкетування та виконання практичних завдань.

За розробленими критеріями і показниками визначено три рівні готовності майбутніх вихователів до професійної діяльності: високий, середній, низький.

Високий рівень мають студенти, яким характерні ґрунтовні знання для подальшої педагогічної взаємодії з батьками, високі показники готовності до подолання подальших труднощів, що можуть виникати в роботі із сім'єю, вміння впливати і переконувати інших людей, аргументувати власну точку зору, володіти різними формами і методами роботи з батьками, їм притаманна творча самореалізація.

Студенти, які мають середній рівень, володіють значним обсягом і широтою знань, умінь, навичок, необхідних майбутньому вихователю до взаємодії з батьками, мають певний арсенал використання доцільних форм і методів роботи, однак вони не завжди спроможні самостійно знайти метод розв'язання практичної задачі; не зовсім упевнені у своїх діях та не повною мірою усвідомлюють важливість і необхідність такого виду діяльності.

Для низького рівня характерні поверхові знання щодо педагогічної взаємодії з батьками. Такі студенти нездатні вибудувати стиль конструктивної взаємодії, з байдужістю ставляться до встановлення продуктивної взаємодії з батьками, у них відсутня емоційна готовність до співпраці, небажання її здійснювати, невміння впливати на думку і погляди інших людей, недостатній рівень умінь використовувати набуті знання на практиці, невміння виступати перед аудиторією.

Розглянемо стан сформованості готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до взаємодії з сучасною сім'єю (табл. 9.3.1).

Таблиця 9.3.1.

Констатувальний етап дослідження (у %)

Критерії готовності	Рівні		
	високий (%)	середній (%)	низький (%)
мотиваційний	14,5	38,1	47,4
рефлексивний	7,3	37,2	55,5
когнітивний	10,7	47,9	41,4
операційно-діяльнісний	16,7	25,9	57,4

Отримані дані на констатувальному етапі експерименту свідчать про недостатній рівень готовності майбутніх вихователів ЗДО до взаємодії з сучасною сім'єю. У процесі опитування переважна більшість студентів відзначає поверховість знань з проблем сімейного виховання дошкільників (35,8 %), недостатню методичну підготовку (31 %), непідготовленість до просвітницької роботи з батьками 28,3 %.

Формувальний етап дослідно-експериментальної роботи передбачав упровадження оновлених курсів «Педагогіка сімейного виховання», «Теорія і методика роботи домашнього вихователя та співпраця ЗДО з родинами» та вибіркового дисциплін «Актуальні проблеми сімейного виховання дошкільників», «Організація і проведення сімейного дозвілля», «Інновації сімейного виховання», «Технології соціально-педагогічної роботи із сім'єю».

Опанування освітніх компонентів включало різні форми навчальної діяльності студентів: лекції, на яких викладачі детально ознайомлювали з основними питаннями курсів, практичні заняття, самостійна та індивідуальна робота студентів. Особлива увага приділялася проведенню практичних занять і виконанню завдань для практичної та самостійної роботи.

Під час проведення практичних занять студенти вчилися аналізувати та оцінювати виховний потенціал сім'ї, підбирати ефективні методи і форми

виховання дітей в умовах родини; розробляти власні сучасні технології індивідуального виховання на основі здобутих теоретичних знань про психолого-педагогічні особливості дітей різного вікового періоду, здійснювати консультування батьків із актуальних проблем сімейного виховання дошкільників. Особливо широко використовувалися дискусії, засідання круглих столів, моделювання, проводилися дебати з різноманітних проблем сімейного виховання, здійснювалося обговорення сучасних педагогічних ситуацій. Здобувачі готували реферати, доповіді, виступи, поради, розробляли пам'ятки для батьків, добирали відеоматеріали до теми, готували презентації. Майбутні вихователі ознайомилися з сучасними формами партнерської взаємодії із сім'єю, формували вміння організації і проведення таких форм роботи з батьками вихованців, як круглих столів, тематичних семінарів-практикумів, різноманітних майстер-класів, фестивалів, свят. Серед методів реалізації завдань на практичних заняттях нами визначались такі форми: диспути; аналіз творів художньої літератури, перегляд та обговорення кінострічок, створення власних творчих проєктів; рольові та ділові ігри, командні конкурси; робота у парах; самостійне розв'язання педагогічних задач.

Доцільними з точки зору розширення, поглиблення і закріплення знань про форми взаємодії вихователя з батьками, особливості побудови співпраці, взаємин, спілкування, рекомендацій щодо виховання дітей є опрацювання психолого-педагогічної літератури з проблеми, фахових журналів «Дошкільне виховання», «Дошкільний навчальний заклад», «Методична скарбничка вихователя», «Дошкільня», «Вихователь – методист дошкільного закладу», «Бібліотечка вихователя дитячого садка», «Розкажіть онуку», «Дитячий садок: фантазії вихователя»; виконання завдань практичного характеру під час проходження виробничих педагогічних практик; участь студентів у проблемних групах, написання статей з означеної проблеми; ознайомлення з передовим педагогічним досвідом використання інноваційних технологій співпраці вихователів з батьками.

По завершенню експерименту був проведений зріз знань, умінь та навичок майбутніх фахівців дошкільної освіти щодо налагодження взаємодії із сучасною сім'єю.

Розглянемо стан готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до взаємодії із сучасними батьками після проведення формувального етапу експерименту (табл. 9.3.2).

Таблиця 9.3.2.

Контрольний етап дослідження (у %)

Критерії готовності	Рівні		
	високий(%)	середній (%)	низький (%)
мотиваційний	26,2	37,8	36,0
рефлексивний	18,7	35,9	30,3
когнітивний	24,4	41,4	34,2
операційно- діяльнісний	23,9	44,6	31,5

Можна зробити висновок про те, що вивчення зазначених нормативних та вибіркових навчальних дисциплін внесло вирішальний значний внесок у процес ефективної підготовки майбутніх фахівців закладів дошкільної освіти до взаємодії із сучасною сім'єю, що дало неабияку можливість здолати розрив між теорією і практикою, допомогло в оволодінні необхідними, міцними знаннями, уміннями, навичками та досвідом, дозволило на належному рівні підготуватись до налагодження ефективної взаємодії з батьками. Результати експериментальної перевірки виявили позитивну динаміку в розв'язанні досліджуваної проблеми, що дає підстави стверджувати про ефективність передбачень щодо напрямів

модернізації процесу підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до взаємодії з сучасною сім'єю.

Узагальнені результати про готовність майбутніх фахівців дошкільної освіти до взаємодії із сучасною сім'єю представлені в таблиці 9.3.3.

Таблиця 9.3.3.

Узагальнені дані про готовність майбутніх фахівців дошкільної освіти до взаємодії з сучасною сім'єю (у %)

Критерії готовності	Рівні готовності					
	До експерименту (%)			Після експерименту (%)		
	Високий	Середній	Низький	Високий	Середній	Низький
мотиваційний	14,5	38,1	47,4	26,2	37,8	36,0
рефлексивний	7,3	37,2	55,5	18,7	35,9	30,3
когнітивний	10,7	37,9	51,4	24,4	41,4	34,2
операційно-діяльнісний	16,7	25,9	57,4	23,9	44,6	31,5

Порівняльний аналіз сформованості основних критеріїв готовності студентів до взаємодії з батьками до та після завершення формувального експерименту засвідчив, що кількісні та якісні показники і характеристики рівнів сформованості (високого і середнього) значно вищі.

Високий рівень готовності до взаємодії з батьками мають ті студенти, у яких на констатувальному етапі проявлялася позитивна мотивація і постійне прагнення до самовдосконалення в професійній сфері. Середній рівень готовності в основному характеризує тих студентів, які мають не стійкий рівень мотивації до подальшої професійної діяльності. Низький рівень характеризує студентів, які мають низьку мотивацію до здобуття та застосування відповідних знань на практиці.

Результати контрольного експерименту підтвердили підвищення рівнів готовності до взаємодії з батьками студентів експериментальної групи порівняно з представниками контрольної. Дані стосовно рівнів сформованості готовності

майбутніх вихователів до співпраці з сім'ями дошкільників, наведені в таблиці 1.3 показали, що після формувального експерименту майбутні дошкільні педагоги експериментальної групи проявили кращі результати у порівнянні з респондентами контрольної за чотирма критеріями: мотиваційним, когнітивним, рефлексивним та операційно-діяльним. Відповідним чином, узагальнені результати у майбутніх вихователів експериментальної групи виявилися значно вищими і кращими порівняно з представниками контрольної. Це дозволило зробити висновок про ефективність обраної системи роботи з формування готовності майбутніх вихователів до співпраці із сім'єю.

Підсумки експериментальної перевірки показали позитивну динаміку в розв'язанні досліджуваної проблеми, що дає підстави стверджувати про ефективність передбачень щодо напрямів модернізації процесу підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до взаємодії з сучасною сім'єю.

Готовність майбутніх вихователів до співпраці з батьками є результатом всебічного професійного розвитку студентів з урахуванням вимог, які зумовлюються особливостями їх фаху, а також є істотною передумовою цілеспрямованої діяльності. Тільки така готовність забезпечує регуляцію, сталість і ефективність виховної діяльності. Вона є необхідною умовою успішного виконання вихователем своїх професійних обов'язків, доцільного використання знань, умінь, досвіду, особистісних якостей, збереження самоконтролю і перебудови власної діяльності за наявності навіть складних і непередбачених перешкод.

Отже, проведене дослідження, безумовно, не вичерпує всіх аспектів підготовки майбутніх педагогів дошкільної ланки освіти до взаємодії з сучасною сім'єю, а передбачає продовження науково-пошукової діяльності, яка спрямована на визначення актуальних напрямів вивчення окресленої проблеми, розробки відповідної програми та методичних рекомендацій.

Нами теоретично обґрунтовано та експериментально доведено необхідність здійснення системи цілеспрямованої підготовки майбутніх вихователів до взаємодії з сучасною сім'єю, яка реалізується в процесі вивчення нормативних та

вибіркових дисциплін, проходження педагогічної практики, що дає можливість опанувати доцільними формами, методами, інноваційними технологіями налагодження партнерської взаємодії з батьками дошкільників. Співпраця родини і закладу дошкільної освіти має гуртуватися на взаємоповазі, взаємодопомозі, рівноправному партнерстві.

Список використаних джерел:

1. Вітвицька С.С. Практикум з педагогіки вищої школи: навчальний посібник за модульно - рейтинговою системою навчання. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 396с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 140с.
3. Ковалевська Н. В. Робоча програма навчальної дисципліни «Теорія і методика роботи домашнього вихователя та співпраці ЗДО з родинами» підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 012 Дошкільна освіта.13с.
4. Ковалевська Н. В. Підготовка майбутніх вихователів дітей дошкільного віку до взаємодії з родиною. *Наукові записки. Педагогічні науки.* ред. кол.: В.Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін.; Центральноукр. держ. пед. ун-т імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2018. Вип. 173. С. 112–116.
5. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів у конспекті розвитку початкової освіти: монографія. 2-е вид., перероб. і допов. Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2012. 343с.
6. Кузьмінський А.І Педагогіка вищої школи: навч. посіб. К.: Знання. 2005. 486с.
7. Любчак Л. В. Родинна педагогіка: Курс лекцій: посібник. Вінниця: Нілан–ЛТД. 2012. 149с.
8. Манжелій Н. М. Педагогіка сімейного виховання: навч. - метод. посіб. для студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта. Полтава, 2021.72с.
9. Манжелій Н. М. Робоча програма навчальної дисципліни «Педагогіка сімейного виховання» підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня

вищої освіти з освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта» за спеціальністю 012 Дошкільна освіта. 15с.

10. Манжелій Н. М. Робоча програма навчальної дисципліни «Актуальні проблеми сімейного виховання дошкільників» підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти з освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта» за спеціальністю 012 Дошкільна освіта. 13с.

11. Манжелій Н. М. Формування готовності до взаємодії з батьками майбутніх учителів початкової школи. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*: зб. матеріалів інтернет - конф., м. Вінниця, 10-11 лист. 2015. /Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського, 10-11 лист. 2015. С. 263–267

12. Манжелій Н. М., Бурда М. О. Виховний потенціал сучасної сім'ї. *Інноваційний потенціал професійної підготовки майбутніх фахівців початкової і дошкільної освіти*: зб. наук. пр. / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2015. Вип. 2. С. 261–272.

13. Матвієнко О. В. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної взаємодії : монографія. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 384 с.

14. Самошкіна Н. В. Навчальні ігри з педагогіки: навч. посіб. Х., 2011. 188 с.

15. Стадник Н. В., Матушевська О. В. Проблема готовності батьків до виховання дітей раннього віку в сучасній педагогічній теорії і практиці. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=6194

16. Фесенко О, Шинкаренко В. Формування особистісного компонента професійної компетентності вчителя початкової школи в контексті нової української школи. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*, 2020. №1(68). С. 282– 286.

17. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга–Богдан. 2005. 168с.

18. Цуркан Т. Відкриті батьківські студії «Педагогічна культура батьків»: інформ.- метод. посіб. освітнього курсу для батьків. Чернівці, 2017. 172с.

РОЗДІЛ 10.

ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО

DOI: <https://doi.org/10.33989/pnpu.520.c1631>

Ключові слова: професійна підготовка, психологічна компетентність, освітні компоненти, психологічні дисципліни, здобувачі освіти, вихователь ЗДО, дошкільна освіта.

10.1. Психологічна компетентність вихователів закладу дошкільної освіти як предмет наукового аналізу

Розробка та упровадження інновацій в освітній процес закладів дошкільної освіти, реалізація дитиноцентрованого підходу в навчанні й вихованні, необхідність створення психологічно комфортного освітнього середовища зумовлюють високі вимоги до формування у педагогів ключових компетентностей, серед яких особливе місце посідає психологічна. Вона дозволяє успішно виконувати освітні завдання, впливає на підвищення ефективності педагогічної діяльності. Високий рівень сформованості психологічної компетентності надає можливості педагогу скористатися всім арсеналом психологічних ресурсів, необхідних у конкретній ситуації. Володіння достатнім запасом психологічних знань дозволяє приймати компетентні рішення, ефективно здійснювати освітній процес, передбачати можливі результати, сприяти психічному розвитку вихованців, забезпечувати всі передумови для його успішності на наступних вікових етапах.

Проблемі професійної підготовки, підвищенню рівня компетентності фахівців дошкільної галузі присвячені роботи Г. Беленької, О. Богініч, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Гнізділової, Л. Загородньої, Л. Зданевич, Л. Зімакової, І. Дичківської, Н. Ковалевської, І. Карапузової, М. Машовець, О. Половіної, Т. Поніманської, Н. Сулаєвої, Т. Фазан та ін.

У численних наукових розробках (Н. Альохіна, О.Бакаленко, Л. Барінова, О.Бондарчук, Т. Єрмаков, Л. Кайдалова, С. Максименко, Н. Мачинська, О. Цільмак, О. Євтушенко та ін.) об'єктом аналізу є різні аспекти психологічної компетентності включно з її впливом на особистісний, професійний розвиток та міжособистісні взаємини. Результати цих досліджень є значним унеском у розуміння та підвищення якості професійної діяльності, а також у формування психологічно підготовлених фахівців у різних сферах.

Формування психологічної компетентності педагогів, теоретико-методичні аспекти їх психологічної підготовки відображені у працях Н. Атаманчук, О. Войтюк, О. Казаннікової, О. Кочерги, Л. Мартинюк, А. Пасічніченко, О. Полуніної, Е. Рамзані, Т. Саврасової-В'юн, В. Семиченко, О. Хорольської та ін. Однак, незважаючи на очевидну важливість та актуальність питань формування психологічної компетентності у педагогів, досліджень цього напрямку, на нашу думку, недостатньо, а сама проблема вимагає глибшого та більш фундаментального переосмислення. Важливо розширити розгляд сутності психологічної компетентності, включно з різними аспектами її впливу на педагогічну діяльність і навчання, а також вивчити різноманітні підходи, що сприяють її розвитку та вдосконаленню. Такий поглиблений аналіз може пролити світло на ті особливості психологічної компетентності, які залишаються недостатньо вивченими або недооціненими в сучасній науковій спільноті.

Відповідно до проаналізованих нами фактів можна зробити висновок, що в сучасній науці не існує чіткого єдиного визначення поняття «психологічна компетентність». Як правило, науковці визначають психологічну компетентність як комплексну соціально-психологічну та цілісну якість, особистісне утворення та здатність. Так, у дослідженні О. Бондарчук зазначено, що «психологічна компетентність особистості – це системне особистісне утворення, яке виявляється на різних рівнях психологічної реальності людини, у внутрішньому плані – у саморегуляції, у зовнішньому плані – у діяльності та взаємодії» [4, с.14].

Деякі вчені розглядають психологічну компетентність як суму необхідних знань і навичок у галузі психології, які мають відповідати здатності розв'язувати

проблеми на психологічному рівні. Наприклад, С. Максименко вказує, що психологічна компетентність являє собою систему знань про людину як індивіда, суб'єкта, особистість та індивідуальність, включеної в міжособистісну взаємодію, що забезпечує її ефективність [12, с. 10]. Натомість, Н. Гордієнко додає, що психологічна компетентність як наявність необхідних психологічних знань, умінь і навичок, сприяє повноцінному, цікавому та насиченому життю для себе й оточення, а також сприяє успішному функціонуванню організацій [5, с. 50].

Визначаючи сутність поняття «психологічна компетентність», науковці наголошують на необхідності її формування з метою розуміння себе, власного розвитку, сприйняття інших, зокрема, зосереджуючи увагу на її значенні для успішної міжособистісної взаємодії, підтримання гармонійних взаємин, що сприяє реалізації особистісного потенціалу та забезпечує високий рівень психологічного благополуччя. Такий інтегральний підхід розширює уявлення про зміст психологічної компетентності та визначає ключові аспекти, які є важливими для її розвитку та оцінки.

Так, психологічна компетентність особистості, на думку Я. Барінової, – це цілісна соціально-психологічна, інтегральна якість, що дозволяє успішно реалізовувати свій особистісний потенціал, взаємодіяти з іншими людьми, адекватно вирішувати стандартні та особливо нестандартні задачі, які потребують творчості; переживати почуття внутрішнього комфорту та психологічної захищеності [3, с. 29]. Підтверджує таку думку і О. Бакаленко, зазначаючи, що психологічна компетентність – це здатність особистості до самопізнання, самоконтролю, до ефективного спілкування і взаємодії з іншими людьми, саморозвитку й самореалізації [2, с.136].

Розглядається психологічна компетентність і як ключовий елемент, що визначає успішність у вирішенні професійних завдань для фахівців, які працюють у соціономічних сферах, таких як психологія, педагогіка, соціальна робота, політологія, соціологія та інші. Ця компетентність є не лише важливою, але й невід'ємною якістю, яка дозволяє ефективно використовувати власний потенціал для досягнення високих результатів у професійній сфері. Вона дозволяє фахівцям

бути більш упевненими в своїх діях, адаптивними до різних умов і ситуацій, а також успішно впроваджувати інновації та розвивати свої професійні навички відповідно до сучасних вимог і стандартів. Підтвердження цього знаходимо у праці О. Бондарчук, яка визначає психологічну компетентність особистості через успішність, конструктивність її діяльності на основі ефективного застосування психологічних знань і вмінь для розв'язання завдань чи проблем, що стоять перед нею в системі «людина – людина» [4, с. 32].

Ураховуючи багатозначність підходів, які акцентують увагу на різних аспектах психологічної компетентності, Н. Гордієнко вважає за доцільне запропонувати комплексний підхід, за якими психологічну компетентність фахівця можна розуміти як особистісне утворення, що визначає ефективність, конструктивність його професійної діяльності на основі свідомого засвоєння, збагачення та гнучкого, адекватного застосування психологічних знань і вмінь у процесі розв'язання професійних завдань або проблем [5, с. 50].

У цілій низці робіт науковців психологічна компетентність розглядається як важлива складова успішної професійної діяльності педагога. Її визначають як комплекс психологічних знань і вмінь, систему психічних властивостей, необхідних для конструктивного вирішення професійних завдань у педагогічній діяльності. Зазначимо, що дослідження цього питання дозволяє краще розуміти, які аспекти психологічної компетентності є найважливішими для досягнення успіху в педагогічній практиці, а також, як їх можна розвивати та вдосконалювати з метою покращення якості навчання й виховання.

О. Казаннікова наголошує, що психологічна компетентність – це комплексний термін, і він не зводиться ні до педагогічних здібностей, ні до освіченості вчителя у галузі педагогіки й психології, ні до комплексу особистісних рис. Психологічна компетентність розглядається як максимально адекватна, пропорційна сукупність професійних, комунікативних та особистісних якостей педагога, які забезпечують не тільки загально професійну підготовленість, а й високий рівень професійної самосвідомості, уміння керувати своїм психічним станом [9].

У дослідженні Е. Рамзані психологічна компетентність педагога визначається як система знань, умінь і навичок, які забезпечують фахівцю не тільки загальну психологічну підготовленість, а й високий рівень професійної самосвідомості, уміння керувати своїм психічним станом, сукупність психологічних знань, умінь та певних особистісних якостей, які дозволяють ефективно здійснювати професійну діяльність. Це професійно значуще особистісне утворення, яке виникає на основі синтезу теоретичних і практичних психологічних знань, умінь, навичок і забезпечує готовність та можливість фахівця психологічно мислити й діяти в навчально-пізнавальній, імітаційно-модельованій і реальній професійно-педагогічній діяльності [18, с. 163].

Зацікавлення в контексті нашого дослідження викликають праці таких науковців, як І. Зарішняк, Л. Мартинюк, Н. Отрох, які пропонують різні концептуальні підходи до тлумачення терміну «психологічна компетентність викладача». Дослідники розглядають психологічну компетентність як сукупність знань, умінь і особистісних якостей, які дозволяють викладачам успішно впливати на навчальний процес і студентів. Для цього вони звертають увагу на такі аспекти, як педагогічна майстерність, емоційна інтелігенція, міжособистісні вміння, здатність адаптуватися до різноманітних ситуацій навчання та вміння підтримувати позитивну навчальну атмосферу.

Так, І. Зарішняк визначає її як динамічну комбінацію «психолого-педагогічних знань, умінь, навичок і професійно важливих індивідуально-психологічних якостей, що визначає здатність успішно здійснювати науково-педагогічну діяльність» [7, с.94].

Н. Отрох, деталізуючи зміст поняття, зазначає, що психологічними компетенціями викладача є такі, як стимулювання інтересу до власного предмету, створення творчої атмосфери під час занять, уміння викладача відчувати настрій студентів, розв'язувати конфлікти в колективі, вирішувати конфлікти між викладачем і студентом, застосовувати новітні методики керування конфліктами, вибирати такий спосіб спілкування, який би найкращим чином відповідав

індивідуальним особливостям студента, з яким доводиться спілкуватися, тощо [14, с.230].

Перегукується із попередніми і дослідження Л. Мартинюк, яка вважає, що сформована психологічна компетентність передбачає здатність викладача: здійснювати особистісно орієнтований підхід під час навчання; створювати творчу атмосферу під час процесу навчання; стимулювати інтерес до власного предмету; розв'язувати конфлікти в колективі; вирішувати конфлікти між викладачем і студентом; адекватно поводитися в колективі під час спілкування з батьками, адміністрацією, студентами; оперувати знаннями з вікової психології; застосовувати новітні методики керування конфліктами [13].

Різноманітність підходів до тлумачення психологічної компетентності викладача відображає складність і різнобічність цього концепту та створює передумови для подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Деякі відмінності у трактуванні поняття «психологічна компетентність» спостерігаємо в роботах низки авторів (О. Грейліх, Д. Логвінова, Н. Пророк), які вважають, що психологічна компетентність є нерозривною частиною психологічної культури. Вони ототожнюють ці поняття й визначають психологічну компетентність як необхідний компонент для формування психологічної культури в особистості, яка включає розуміння основних психологічних концепцій, уміння застосовувати їх у практичних ситуаціях, а також володіння психологічними методами й техніками. Учені підкреслюють, що розвиток психологічної компетентності сприяє формуванню більш глибокого розуміння себе та інших, покращенню міжособистісних відносин та підвищенню якості життя. Таке розуміння психологічної компетентності дозволяє бачити її не лише як набір професійних навичок, але й як важливий елемент особистісного розвитку та культурного утвердження в суспільстві.

Чисельна група *науковців*, розширюючи розуміння досліджуваного поняття, ураховують різні підходи, такі, як аксіологічний (спрямований на цінності), компетентнісний (зорієнтований на розвиток умінь і знань), системний (аналізує взаємозв'язки компонентів системи) та діяльнісний (акцентує на реальних

ситуаціях використання знань і навичок). На їхню думку, для більш повного опису педагогічної діяльності доцільніше використовувати поняття «професійна психологічна компетентність педагога». Це означає, що крім володіння фаховими знаннями й навичками, педагог повинен розуміти психологічні аспекти взаємодії з учнями, вихованцями та колегами; уміти працювати з емоціями і мотивацією, а також створювати сприятливу атмосферу в освітньому середовищі. Такий погляд дозволяє глибше розуміти та оцінювати педагогічну діяльність із психологічної точки зору, що так само сприяє ефективному навчанню та розвитку учнів.

Т. Саврасова-В'юн визначає професійну психологічну компетентність педагога як інтегративну якість особистості, яка містить сукупність психологічних знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, мотивів, емоційних, вольових процесів, спрямованих на ефективне здійснення професійної діяльності та самовдосконалення [19, с. 248].

Л. Корват характеризує її як результат практико зорієнтованої психологічної підготовки майбутнього фахівця, що виявляється у сукупності взаємопов'язаних якостей його особистості: ціннісно-сміслових орієнтацій, знань, умінь, досвіду у здійсненні психологічно доцільної взаємодії з професійним середовищем [10].

Деякі науковці розглядають психологічну компетентність як складову інших компетентностей. Однак у цьому контексті ми погоджуємося з думкою О. Бакаленко, яка вважає, що психологічну компетентність доцільно виділяти в якості самостійної ключової компетентності, оскільки, по-перше, усі навички психологічної компетентності утворюють цілісну, взаємодоповнювальну систему умінь, тому комплексний підхід до їх формування й розвитку є найбільш ефективним; по-друге, це забезпечить більш сприятливі умови для розробки та впровадження в освітній процес технологій і методів формування психологічної компетентності майбутнього фахівця [2, с. 137].

Відрізняються в сучасній психології й думки щодо структурної наповненості психологічної компетентності. Науковці, як правило, розглядаючи її складові, зупиняються на класичному виділенні когнітивного, афективного, мотиваційного й поведінкового компонентів. Однак деякі дослідники розширюють цей перелік

включаючи, наприклад, соціально-психологічний аспект або аспекти, пов'язані з самоорганізацією та саморегуляцією. Так само це дозволяє глибше розуміти й оцінювати рівень психологічної компетентності та її вплив на життя і взаємодію людини зі світом.

Так, Л. Коврат у структурі досліджуваної компетентності виокремлює когнітивний, комунікативний, мотиваційний, соціально-психологічний, аутопсихологічний, самоорганізаційний, саморегуляційний компоненти [10].

Підтверджує зроблені вище висновки і дослідження Л. Барінової, яка виділяє як компоненти психологічної компетентності особистості: готовність до прояву компетентності (мотиваційний аспект); володіння знанням змісту компетентності (когнітивний аспект); досвід прояву компетентності у різноманітних стандартних та нестандартних ситуаціях (поведінковий аспект); ставлення до змісту компетентності та об'єкту її застосування (ціннісно-смысловий аспект); емоційно-вольова регуляція процесу [3, с. 30].

Зіставлення різних поглядів, дозволяє встановити, що С. Максименко робить акцент на соціальних аспектах та визначає такі підсистеми психологічної компетентності: соціально-перцептивна (знання людей внаслідок спостережливості та проникливості); соціально-психологічна (знання закономірностей поведінки й діяльності людини, включеної в соціальну групу); аутопсихологічна (самопізнання, самооцінка, самоконтроль емоцій, станів, працездатності, поведінки, а також самоефективність); комунікативна (знання стратегій і методів ефективного спілкування); психолого-педагогічна (знання методів здійснення впливу) [12, с.10].

Специфіка професійної діяльності обумовлює різноманітність підходів до розуміння і складових психологічної компетентності. Кожна галузь діяльності може вимагати своєрідного набору психологічних знань і навичок, специфічних для вирішення проблем і завдань, що виникають у цій царині. Складові психологічної компетентності можуть бути різними в залежності від контексту професійної діяльності, але вони завжди поєднують у собі здатність застосовувати

психологічні знання й уміння в конкретних ситуаціях для досягнення певних цілей чи вирішення завдань.

Так, О. Бакаленко пропонує визначати структуру психологічної компетентності не як сукупність підсистем чи компонентів, а як набір конкретних навичок:

– навички самопізнання (уміння адекватно оцінювати власні здібності, можливості, рівень домагань, психологічні особливості, свої сильні й слабкі сторони; уміння усвідомлювати й розуміти власні емоції, вчинки, причини їх виникнення і наслідки, до яких вони призводять; уміння усвідомлювати свій особистісний потенціал, своє місце в житті, у суспільстві; уміння розрізняти особисту й професійну сфери; уміння усвідомлювати власну унікальність; уміння визначати життєві цілі, керуючись своїми потребами, цінностями, нахилами, здібностями);

– навички самоконтролю (уміння правильно виражати свої почуття; уміння управляти власними емоціями; уміння контролювати прояви гніву, долати тривогу; уміння справлятися зі стресом і розчаруванням; уміння переживати невдачі; уміння долати критичні життєві ситуації; уміння контролювати власну поведінку; уміння мотивувати себе);

– навички ефективного спілкування (уміння чітко висловлювати свої думки й розуміти різні точки зору; уміння відкрито виражати свої почуття, без тривоги та звинувачень; уміння слухати; уміння розуміти почуття, потреби й проблеми інших людей; уміння емоційно налаштовуватися на спілкування, проявляти витримку; навички співчуття; уміння адекватно реагувати на критику; уміння впевнено вести переговори; уміння просити про послугу або допомогу; уміння застосовувати ефективні стратегії спілкування залежно від ситуації);

– навички спільної діяльності та співробітництва (уміння ефективно працювати в команді; уміння адекватно оцінювати свій внесок у спільну діяльність; уміння правильно визначити психологічні особливості колег та знаходити індивідуальний підхід до них; уміння будувати стосунки довіри, поваги з іншими людьми; уміння домовлятися; уміння конструктивно розв'язувати конфлікти);

– навички саморозвитку та самореалізації (уміння розробляти програму самовдосконалення; уміння правильно ставити цілі; уміння планувати професійну й особисту діяльність, ураховуючи аналіз можливостей і обставин; уміння вдосконалювати свої сильні сторони й розвивати слабкі; уміння визначати пріоритети й раціонально використовувати час; уміння ефективно працювати з інформацією; володіння основними правилами та прийомами запам'ятовування, способами підтримки уваги; володіння методами розвитку креативності, підвищення ефективності власної інтелектуальної діяльності; навички творчого мислення; уміння самостійно приймати рішення; бути відповідальним, упевненим у собі; уміння позитивно ставитися до себе, інших людей та світу; уміння зосереджуватися на досягненні своєї мети) [2, с. 136 – 137].

Існують різноманітні підходи науковців до трактування структури психологічної компетентності педагога, що відображається в їхніх дослідженнях і публікаціях. Деякі дослідники ставлять акцент на когнітивних аспектах, тобто на знаннях і розумінні основних принципів психології, які можуть бути застосовані в навчальному процесі. Інші зосереджуються на афективних аспектах, враховуючи емоційну складову педагогічної діяльності та здатність педагога ефективно взаємодіяти з учнями на емоційному рівні. Окремі вчені розглядають мотиваційні аспекти психологічної компетентності, які поєднують у собі мотивацію до вдосконалення навичок та бажання досягнення успіху в педагогічній практиці. Окрім того, значний інтерес викликають аспекти міжособистісної взаємодії, які відображають здатність педагога до ефективного спілкування з вихованцями, учнями, колегами та батьками. Не менш важливим є розгляд особливостей саморегуляції та самовдосконалення, що означає здатність педагога контролювати свої емоції, дії та процеси власного навчання для постійного розвитку в якості фахівця. Ці різноманітні підходи до розуміння структури психологічної компетентності свідчать про складність і мінливість цього поняття, а також про необхідність інтеграції різних аспектів для повного розуміння та розвитку цієї ключової якості у педагога.

Так, структурно-функціональна модель психологічної компетентності педагога, на думку О. Кочерги, включає: змістовно-особистісний компонент (культура спілкування, особистісна спрямованість, характер, рефлексія, інтелект, темперамент); діяльнісний (гуманістично-мотиваційні, когнітивно-психологічні, цілеособистісні, творчо-результативні, емотивно-естетичні показники); генетико-віковий (рівень розвитку базових якостей і компонентів у ході професійного становлення вчителя) [11, с. 54].

У рамках нашого дослідження цікавими й значущими є підходи О. Казаннікової, яка розглядає психологічну компетентність педагога як систему з багатьма параметрами. Вона визначає такі компоненти: ціннісно-мотиваційний (мотивація досягнень, мотивація здобуття психологічних знань, ціннісні орієнтації); рефлексивний (усвідомлення сприйняття себе як суб'єктів навчально-виховного процесу); організаторський (організація професійної діяльності); управлінський (прийняття рішень у професійній діяльності); когнітивний (комплекс професійних і психологічних знань); емоційно-вольовий (знання про афективну сферу суб'єктів педагогічного процесу, уміння застосовувати ці знання у своїй діяльності, управління власними емоційно-вольовими станами, емпатія); самоактуалізуючий (саморегуляція, самовдосконалення) [9].

Т. Саврасова-В'юн підкреслює, що компетентність педагогів у професійно-психологічній сфері є комплексною системою, яка складається з різних компонентів, що взаємодіють між собою. У структурі цієї компетентності вона визначає такі елементи: мотиваційно-ціннісний (комплекс усвідомлених мотивів, від яких залежить вибір дій щодо вдосконалення психологічних умінь і навичок); емоційно-оцінний (комплекс ставлень до використання психологічних знань, умінь, навичок у професійній діяльності); діяльнісно-вольовий (сукупність умінь і навичок щодо застосування психологічних знань у професійній діяльності); професійно-особистісний (комплекс професійних і особистісних якостей, властивостей, здібностей, що сприяють ефективній професійній діяльності); когнітивно-орієнтаційний (сукупність психологічних знань і способів застосування цих знань в професійній діяльності) [19, с. 249].

Отже, психологічна компетентність – ключова складова професійної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти та гарант його професіоналізму. Вона є визначальним фактором у забезпеченні ефективності роботи з дітьми та сприяє створенню оптимальних умов для їхнього розвитку, виховання, навчання.

На основі проведеного аналізу визначаємо психологічну компетентність як взаємозв'язок між знаннями, практичними навичками і реальною поведінкою, який педагог демонструє у процесі педагогічної взаємодії. Це його здатність сприймати психологічну інформацію, усвідомлювати її та будувати на її основі систему взаємин, приймати обґрунтовані рішення. Психологічна компетентність є сукупністю якостей особистості, що визначаються високим рівнем психолого-педагогічної підготовленості та забезпечують високий рівень самоорганізації педагогічної діяльності.

Проаналізувавши погляди науковців, можемо виокремити такі структурні компоненти психологічної компетентності: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та аутопсихологічний. Важливо враховувати, що ці компоненти взаємодіють між собою, утворюючи цілісну систему психологічної компетентності.

10.2. Змістові та методичні аспекти формування психологічної компетентності у майбутніх фахівців дошкільної освіти

Формування психологічної компетентності є важливим завданням фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО, яке реалізується, перш за все, у процесі оволодіння психологічними дисциплінами. На значущості та доцільності вивчення психології педагогами неодноразово вказували науковці, починаючи ще з 18 століття. Так, Й. Песталоцці зазначав, що прагне побудувати весь процес навчання на психологічній основі. Його послідовник А. Дістервег у психології бачив основу науки про виховання. Й. Герbart уважав, що педагогіка є прикладною психологією. К. Ушинський указував, що психологія для педагога є однією з найнеобхідніших дисциплін, бо він у процесі виховання постійно перебуває у колі психічних явищ.

Якщо педагогіка хоче всебічно виховати людину, то спершу повинна всебічно пізнати її.

Сучасні фахівці також відзначають необхідність надання пріоритетного статусу психології у педагогічному навчальному закладі. Так, В. Семиченко стверджує, що вивчення психології має бути спрямоване на озброєння майбутніх педагогів уміннями вибудовувати модель власної професійної діяльності, розв'язувати поставлені професійні завдання, успішно виконувати функції педагога [20].

Погоджуючись із викладеними вище думками та узагальнюючи їх, зазначаємо, що психологія як наука дозволяє кожному краще пізнати й зрозуміти себе, інших та самовдосконалитися. Однак особливу роль психологічні знання виконують у підготовці майбутніх педагогів, оскільки підвищуючи рівень розуміння психологічних особливостей дитини як суб'єкта освітнього процесу, забезпечуючи перехід від предметоцентризму до дитиноцентризму, дозволяють ефективно реалізувати завдання професійної діяльності.

Психологічна компетентність вихователя закладу дошкільної освіти визначена і відображена у ряді нормативних документів, які регулюють освітні процеси та вимоги до педагогічної діяльності. У Законі України «Про дошкільну освіту» та відповідних положеннях указується на необхідність володіння педагогом психологічними знаннями та навичками для розуміння особливостей психічного розвитку дітей та впливу педагогічних методів на їхній емоційний, інтелектуальний і соціальний розвиток. Крім того, реалізація освітніх програм розвитку, виховання, навчання дітей неможливі без володіння фахівцями психологічними знаннями, уміннями та навичками у спілкуванні з дітьми, розумінні їхніх потреб та відповідальності за створення сприятливого психологічного клімату в дошкільному закладі.

Психологічна компетентність педагога, яка є важливою складовою успішної педагогічної діяльності з дітьми раннього та дошкільного віку, описується як сукупність не лише знань, а й умінь та навичок, включає розуміння психологічних особливостей розвитку дітей цих вікових періодів, знання психологічних методів і

стратегій взаємодії з ними, а також уміння створювати сприятливу психологічну атмосферу в освітньому середовищі. Ці компетенції визначені в контексті державного стандарту дошкільної освіти «Базовий компонент дошкільної освіти», який надає рамки та вимоги до педагогічної практики та професійної підготовки вихователів до роботи в закладах дошкільної освіти. Його мета полягає у забезпеченні високого рівня якості освіти та розвитку дітей дошкільного віку. У цьому контексті психологічна компетентність педагога є однією з ключових складових, що визначається відповідно до вимог стандарту та спрямована на досягнення оптимальних результатів у навчанні та вихованні малюків.

Окрім того, актуальність розвитку психологічної компетентності педагога підтверджується й вимогами Професійного стандарту «Вихователя закладу дошкільної освіти». Незважаючи на те, що в цьому документі не визначено окремо психологічну компетентність, складові цієї компетентності відображені в межах конкретних трудових обов'язків. Так, трудова функція «Участь у створенні, підтримці та розвитку здорового, безпечного, розвивального, інклюзивного освітнього середовища» передбачає сформованість здоров'язберезувальної компетентності, що включає здатність організовувати психологічно безпечне освітнє середовище. Трудова функція «Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу» передбачає сформованість психо-емоційної компетентності, що складається зі здатності до самоконтролю, саморегуляції та толерантної взаємодії, до швидкого реагування на зміни, гнучкості, адаптивності і стресостійкості; педагогічне партнерство, що складається із здатності до ефективної співпраці та комунікації в професійній діяльності, здатності залучати учасників освітнього процесу на засадах партнерства та взаємної відповідальності, здатності до командної взаємодії. До того ж, серед переліку знань, умінь та навичок необхідних для реалізації трудових функцій чітко визначені саме ті, що здобуваються майбутніми фахівцями у процесі вивчення освітніх компонентів психологічного спрямування [17].

Однак проведений нами аналіз процесу викладання та засвоєння студентами психологічних дисциплін дозволив виявити, не зважаючи на їхню значущість, деякі

проблеми. Так, психологічні дисципліни є, як правило, новими для студентів першого курсу. Їх вони, найімовірніше, не вивчають у школі, або мають досить поверхове уявлення про них. Це означає, що оволодіння матеріалом вимагає більше часу та зусиль. Крім того, цей процес передбачає наявність розвинутих особистісних якостей, таких як цілеспрямованість, дисциплінованість, вимогливість, витримка, наполегливість, самостійність та організованість, що не завжди сформовані на високому рівні у студентів першого курсу [15, с. 158].

Багато психологічних категорій, понять є абстрактними та важкими для розуміння. Передумовою для їхнього успішного оволодіння є наявність достатньо високого рівня розвитку абстрактного мислення, словесно-логічної пам'яті, уяви. Інколи стикаємося з наявністю труднощів (особливо на початку навчання) у висловлюванні, формулюванні думки правильно використовувати психологічну термінологію, оскільки студенти ще не достатньо нею володіють.

Зрозуміло, що кожна людина має певний обсяг життєвих, так званих ненаукових психологічних знань, які отримує у процесі здобуття власного життєвого досвіду, які відрізняються інтуїтивністю, недостатньою узагальненістю та певною обмеженістю [15, с. 158].

Вивчення психології розпочинається з першого курсу, що має обґрунтований та доцільний характер. Проте студенти-першокурсники часто виявляють недостатню мотивацію і недостатнє розуміння необхідності вивчення психологічних дисциплін із точки зору їх подальшого використання у практичній діяльності. Це, у свою чергу, може призвести до недостатньої здатності використовувати психологічні теорії для обґрунтування механізмів та закономірностей побудови освітнього процесу в дошкільних закладах та успішного втілення можливостей психології у практиці.

У освітніх програмах перевага надається педагогічним дисциплінам, що дещо зменшує можливості для оволодіння студентами психологічними знаннями. Також існують труднощі усвідомлення міжпредметних зв'язків, недостатнє розуміння значення психологічної підготовки у подальшому вивченні навчальних дисциплін, не лише психологічного спрямування [15, с. 158].

Зроблені висновки підтвердили й результати проведеного нами експериментального дослідження з метою вивчення усвідомлення студентами 1-4 курсів бакалаврського (першого) рівня вищої освіти необхідності психологічних знань у діяльності вихователя ЗДО та стану сформованості психологічної компетентності.

Рівень психологічної компетентності майбутніх вихователів ЗДО визначався нами шляхом узагальнення результатів навчальної діяльності здобувачів освіти отриманих у процесі спостереження за навчальною роботою, оцінки засвоєння ними програми навчальних дисциплін під час практичних занять, виконання завдань для самостійної роботи, практичної підготовки.

Також для дослідження окремих компонентів психологічної компетентності використано анкетування (анкета «Психологічна компетентність педагога») та запропоновано здійснити самодіагностику респондентами різних аспектів їхньої психологічної підготовки.

Анкета «Психологічна компетентність педагога» мала на меті визначення розуміння респондентами змісту поняття «психологічна компетентність», його компонентів та рівень усвідомленості ними ролі психологічної компетентності у професійній діяльності. Запропоновані запитання дозволили визначити оцінку наявності уявлень про різні аспекти психічного розвитку дітей та специфіку їх урахування у освітньому процесі ЗДО, способи компенсації дефіциту психологічних знань.

У процесі проведення діагностики власного рівня психологічної підготовки студенти мали можливість оцінити свої знання про вікові та індивідуальні психологічні особливості дітей, уміння їх застосовувати у різноманітних ситуаціях спілкування та взаємодії, проблеми з якими стикаються. Окрім того, було запропоновано визначити мотиви, що спонукають їх до вивчення психологічних дисциплін.

На основі аналізу науково-педагогічної літератури, результатів наукових досліджень змісту, структури психологічної компетентності, а також враховуючи особливості професійної діяльності, нами було виокремлено чотири критерії

оцінки рівня сформованості психологічної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, аутопсихологічний та визначено їх показники.

Мотиваційний критерій, що визначає систему ціннісних орієнтацій, є основою професійної діяльності та спрямованості особистості, характеризується усвідомленням значущості психологічної компетентності для майбутньої професійної діяльності; прагненням до оволодіння психологічними знаннями; інтересом до психологічних знань, до досліджень психічних процесів та явищ, до психологічних аспектів педагогічної діяльності та вивчення ефективних психологічних засобів організації професійної діяльності та взаємодії; бажанням створювати, реалізовувати нові ідеї щодо використання психологічних знань в освітньому процесі; наявністю потреби в аналізі досягнень психологічної науки та спрямованістю на безперервний розвиток у професійній сфері, прагнення до самопізнання та самовдосконалення; налаштованістю на вирішення проблем, на результативну діяльність, на побудову взаємодії в колективі, на співробітництво з дітьми, батьками, педагогічним колективом, використовуючи отримані знання.

Когнітивному критерію психологічної компетентності майбутніх вихователів ЗДО відповідають такі показники: система знань про загальні закономірності розвитку психіки людини; розуміння природи, індивідуальних та вікових закономірностей розвитку у дітей немовлячого, раннього та дошкільного віку перцептивних, мнемічних процесів, різних форм мислення, уяви, мовлення як засобу спілкування і взаємодії, базових якостей особистості, ігрової, навчальної та інших видів діяльності; уявлення про психологічні закономірності навчання, виховання дітей та педагогічної діяльності, про психологічні особливості й закономірності поведінки та діяльності людей, які обумовлені їх включенням у соціальні групи й існуванням у них; знання сутності, змісту та специфіки організації психолого-педагогічного супроводу дітей як технології оптимізації психічного розвитку дітей відповідно до вікових норм та індивідуальних властивостей.

Діяльнісний критерій передбачає вміння застосовувати психологічні знання для наукового пояснення фактів і явищ психіки, для визначення сутності, закономірностей, механізмів та принципів її функціонування, встановлення залежностей, причинно-наслідкових зв'язків, виявлення відмінностей між психічними явищами, визначення умов і чинників виникнення, прояву та розвитку в людини психічних процесів, станів, властивостей; володіння різноманітними формами, методами, прийомами, засобами формування особистості й пізнавального розвитку дітей раннього і дошкільного віку; здатність здійснювати пошук доцільних методів, прийомів та створювати оптимальні умови для психічного розвитку дитини; використовувати методики стимулювання їх розвитку і підтримки та реалізовувати психолого-педагогічний супровід дітей.

Аутопсихологічний критерій характеризується такими показниками: система уявлень про власний внутрішній психічний світ, особливості особистості та її характерні якості; розуміння позитивних аспектів та недоліків власної діяльності; вміння здійснювати самоаналіз, саморефлексію; використовувати методи психодіагностики, самовдосконалення, саморегуляції, психопрофілактичні методики, спрямовані на збереження та підтримку психічного здоров'я.

Виходячи із визначених критеріїв та показників, охарактеризуємо рівні сформованості психологічної компетентності майбутніх вихователів ЗДО. Так, високий рівень визначається усвідомленням майбутніми фахівцями дошкільної освіти значущості формування психологічної компетентності, наявністю стійких мотивів та інтересів, активним прагненням до оволодіння знаннями з психологічних дисциплін та вміннями їх використовувати; проявами активності та наполегливості під час виконання практичних завдань, постійним самостійним пошуком та зацікавленням психологічними аспектами професійної діяльності; ґрунтовною обізнаністю, володінням глибокими, системними психологічними знаннями; вмінням здійснювати пояснення фактів та явищ психіки, визначати їх сутність, закономірності, механізми та принципи її функціонування, встановлювати залежності, причинно-наслідкові зв'язки; здатністю ефективно застосовувати отримані знання в освітньому процесі ЗДО та створювати сприятливі

умови для психічного розвитку дітей; наявністю стійкої мотивації до постійного самопізнання та самовдосконалення, бажання розробляти та реалізовувати нові ідеї з урахуванням механізмів та закономірностей психічного розвитку дітей.

Середній рівень сформованості психологічної компетентності майбутніх вихователів характеризується достатнім розумінням ними необхідності отримання психологічних знань, усвідомленням їхньої важливості у діяльності вихователя ЗДО; володінням достатнім обсягом психологічних знань та зацікавлення ними; наявною потребою до їх здобуття та вдосконалення, але інколи завдяки спонуканням викладача, а не самостійно; умінням, зазвичай, успішно застосовувати психологічні знання та визначати ефективні шляхи реалізації індивідуального, вікового підходу у процесі навчання та виховання дітей з урахуванням особливостей їх психічного розвитку; вираженою спрямованістю на безперервний розвиток у психологічній сфері; здатністю до самоаналізу особистих якостей, професійної діяльності та продуктивної організації власного росту.

Низький рівень психологічної компетентності характеризується відсутністю усвідомлення значення психологічної компетентності у педагогічній діяльності; несистемністю та поверховістю психологічних знань; нездатністю усвідомлено використовувати психологічні знання у практичній діяльності, обирати доцільні шляхи пізнавального та особистісного розвитку дітей; невмінням урахувати індивідуальні та вікові особливості психічного розвитку; відсутністю прагнення до самовдосконалення, самоосвітньої діяльності, бажання продукувати та реалізовувати ідеї щодо врахування знань із психологічних дисциплін.

Проведене нами дослідження дозволило зробити такі висновки. Так, узагальнені дані засвідчили, що середній рівень психологічної компетентності є переважаючим, хоча значна кількість респондентів має низький рівень (рис.10.2.1). Спостерігається динаміка, а саме зростання кількості досліджуваних, що мають високий, середній рівень та, відповідно, зменшення, що мають низький рівень у студентів старших курсів. Однак у процесі аналізу результатів самодіагностики помітили, що старшокурсники критичніше оцінюють себе, що очевидно обумовлено більшим досвідом взаємодії та спілкування з дітьми, а відповідно

глибшим усвідомлення важливості психологічних знань із питань їх практичної реалізації.

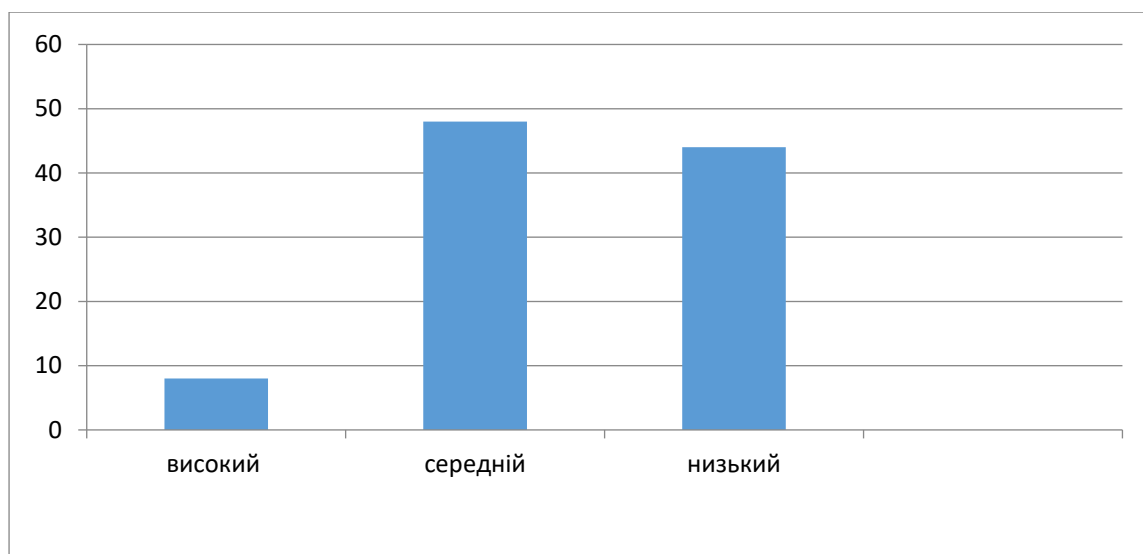

Рис.10.2.1 Рівень сформованості психологічної компетентності у здобувачів освіти (у %)

У результаті проведеного анкетування студентів щодо усвідомлення необхідності психологічних знань у діяльності вихователя ЗДО та стану сформованості психологічної компетентності вдалося виявити типові висловлювання, що відображають їхнє уявлення про психологічну компетентність і те, яку роль вона відіграє в педагогічній діяльності.

Найпоширеніші висловлювання про психологічну компетентність, такі як «компетентність допомагає завоювати авторитет» чи «дає почуття впевненості, стабільності», свідчать про визнання її важливості в сучасному світі. Вони відображають усвідомлення того, що психологічна компетентність сприяє покращенню міжособистісних відносин, забезпечує емоційну стабільність та допомагає виходити зі складних ситуацій.

Проте менше висловлювань стосується усвідомлення зв'язку психологічної компетентності зі здатністю підтримувати інших, підвищувати статус психологічного здоров'я підопічних та свого. Це свідчить про те, що важливі аспекти психологічної компетентності, пов'язані з аспектами емпатії, підтримки та сприяння психологічному благополуччю інших, можуть бути менше розглянуті або не отримали достатньої уваги.

На останньому місці за чисельністю були висловлювання, що характеризують психологічну компетентність як цінне професійно особистісне утворення, яке дозволяє перейти на новий рівень вирішення професійних задач. Ця ситуація свідчить, насамперед, про те, що майбутній вихователь акцентує увагу в основному на окремих інструментальних аспектах компетентності.

Позитивним є те, що всі досліджувані відзначили важливість урахування в освітньому процесі вікових та індивідуальних особливостей психічного розвитку як окремої дитини, так і закономірностей становлення та функціонування групи в цілому [16, с. 345].

Вивчаючи стан практичної підготовки студентів до реалізації психологічного підходу нами виявлено, що переважна більшість досліджуваних (67 %), які взяли участь в опитуванні, змогли назвати значну частину індивідуальних психологічних особливостей дітей, які слід враховувати вихователю в роботі. Серед названих найчастіше зустрічаються: вік, характер, здібності, темперамент, рівень розумового розвитку, пізнавальні та емоційно-вольові процеси. 30% студентів визначили важливим урахування умов сімейного виховання, 25% – статевої належності. 18% відповідей стосувалася таких особливостей особистісного розвитку, як самосвідомість, мотиви поведінки, розвиток різних видів діяльності (ігрової, комунікативної, навчальної, трудової). Такі результати свідчать, що майбутні вихователі дошкільних закладів мають задовільний рівень теоретичних знань про особливості психічного розвитку дітей. Проте виявилось, що значна кількість студентів не мають чіткого уявлення про те, як застосовувати психологічний підхід у взаємодії з дітьми. Указуючи, що основною причиною неможливості його реалізації є недостатня практична підготовка (36%) [16, с. 346].

Аналіз результатів опитування вказує на те, що майбутні вихователі належним чином розуміють важливість психологічної компетентності. Однак, незважаючи на достатній рівень теоретичної підготовки, спостерігаються певні труднощі в упровадженні її практичного аспекту.

Усі досліджувані високо оцінили важливість вивчення психологічних дисциплін. У цілому вони усвідомлюють необхідність застосування психологічних

знань у майбутній професійній діяльності. Однак усвідомлення досить розмите та неструктуроване у першокурсників, більш чітке – у інших.

Такі результати є цілком обґрунтованими, оскільки студенти старших курсів мають можливість неодноразово пройти педагогічну практику, а деякі з них працюють за фахом. Це дозволяє глибше зрозуміти не лише специфіку освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, а й практичні аспекти застосування психологічних знань у педагогічній роботі.

Оцінюючи ставлення до навчальних дисциплін психологічного спрямування, студенти вказують на те, що вони цікаві, корисні, необхідні для життя та майбутньої професійної діяльності. Однак є відмінність у визначенні студентами питань, для вирішення яких, на їхню думку, потрібні знання психології. Так, першокурсники, обґрунтовуючи важливість вивчення психологічних дисциплін, указують на їхню необхідність, як правило, у вирішенні особистих (взаємини з друзями, особисте самовизначення, пізнання себе та ін.) або сімейних проблем (переважно з батьками). Старшокурсники, маючи вже більшу професійну спрямованість та деякий практичний досвід, наголошують і на необхідності психологічної підготовки для успішної професійної діяльності. Вони розуміють не лише вікові та індивідуальні відмінності у психічному розвитку дитини, а й доцільність їх урахування в організації освітнього процесу. Більшість із них акцентують увагу на тому, що знання закономірностей розвитку психіки допомагає у навчанні та вихованні дітей раннього та дошкільного віку, у здійсненні індивідуального підходу, визначенні причин та подоланні труднощів, які виникають у дітей, у побудові дитячого колективу, налагодженні взаємодії та спілкуванні з батьками вихованців. Акцентують увагу на тому, що завдяки психологічній підготовці отримують уявлення щодо вдосконалення як власних особистісних, так і професійних якостей, зокрема, розвиток педагогічних здібностей, емпатії, рефлексії, педагогічного такту; індивідуального, оптимального для подальшої діяльності, стилю спілкування; оволодіння знаннями, уміннями і навичками ефективної міжособистісної взаємодії; профілактики та корекції психічного здоров'я тощо [15, с.159].

Серед найважливіших мотивів, які спонукають майбутніх фахівців до вивчення психологічних дисциплін, можемо виділити пізнавальні (бажання отримати нові знання, уміння, навички, бажання більше знати, бути освіченою й ерудованою людиною), професійно-ціннісні (необхідність засвоєння психологічних знань для їхньої практичної реалізації та досягнення успіху в майбутній професійній діяльності і саморозвитку), соціальні-комунікативні (розвиток умінь та навичок, які допоможуть успішно задовольняти потребу у спілкуванні, взаємодії з іншими людьми, як в особистому житті, так і професійній діяльності), самореалізації (бажання реалізувати свій потенціал, свої здібності, можливості).

Здійснений нами теоретичний аналіз наукових праць досліджуваної проблематики, проведене пілотажне вивчення особливостей та результатів підготовки здобувачів освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта дозволило визначити педагогічні умови, що здатні забезпечити ефективність формування психологічної компетентності у майбутніх фахівців дошкільної освіти. Такими умовами, на реалізацію яких спрямовані лекційні, практичні заняття, самостійна робота студентів та практична підготовка, на нашу думку, є: формування у майбутніх вихователів позитивної мотивації, готовності до професійного саморозвитку; удосконалення змісту психологічних дисциплін та підсилення їх спрямованості на формування системи професійно значущих знань, умінь і навичок; забезпечення єдності її теоретичної і практичної складових, посилення практичної складової підготовки майбутніх фахівців; поєднання традиційних та інноваційних методів навчання. Розглянемо визначені умови більше детально.

Підготовка за освітньою програмою «Дошкільна освіта» передбачає вивчення різноманітних обов'язкових та вибіркових дисциплін психологічного спрямування. До обов'язкових відносяться «Загальна психологія», «Дитяча психологія та психологія дитячої творчості», «Педагогічна психологія» та «Психолого-педагогічний супровід дітей у закладах дошкільної освіти». Можливості формування індивідуальної освітньої траєкторії забезпечуються такими вибірковими освітніми компонентами психологічного спрямування, як

«Соціальна психологія», «Психічний розвиток дитини в умовах сім'ї». Кожен з цих компонентів спрямований на формування загальних та спеціальних компетентностей відповідно до стандарту вищої освіти для спеціальності 012 «Дошкільна освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (наказ № 1456 Міністерства освіти і науки України від 21.11.2019 року) та другого (магістерського) рівня вищої освіти (наказ № 572 Міністерства освіти і науки України від 29.04.2020 року).

Однією з основних навчальних дисциплін для студентів цієї спеціальності є «Загальна психологія». Вона відіграє важливу роль у введенні майбутніх вихователів у світ психології як науки та системи знань про загальні закономірності розвитку людської психіки. Дисципліна сприяє формуванню базових принципів психологічного мислення, розвитку навичок самоаналізу, здатності розуміти та пояснювати поведінку інших осіб, а також стимулює процеси самореалізації й самовдосконалення.

Курс «Дитяча психологія та психологія дитячої творчості» відіграє ключову роль у формуванні психологічних компетенцій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Цей предмет розкриває глибинні аспекти психології дитинства та сприяє розвитку креативних підходів до виховання та навчання дітей. Система уявлень про закономірності психічного розвитку дитини, що формується під час вивчення цього освітнього компоненту, дозволяє педагогу диференційовано підходити до реалізації всіх аспектів педагогічної діяльності, доцільно спрямовувати і передбачати її результати. У процесі вивчення навчальної дисципліни у студентів формується розуміння природи, індивідуальних та вікових закономірностей психічного розвитку дітей раннього та дошкільного віку. Вони оволодівають різноманітними формами, методами, прийомами, засобами, методиками педагогічного супроводу та підтримки розвитку дітей немовлячого, раннього і дошкільного віку.

Логічним продовженням описаних вище навчальних дисциплін є «Педагогічна психологія», яка знайомить із психологічними фактами, чинниками та закономірностями суб'єкт-суб'єктної взаємодії й відповідними особистісними

трансформаціями педагога й дитини в спеціально організованих умовах ЗДО. Освітній компонент базується на знаннях загальних, вікових закономірностей психіки та дозволяє сформувати уявлення про різноманіття психологічних змін, що відбуваються на рівні особистості, міжособистісних взаємин, психічного розвитку людини, яка включена в освітній процес, а також про психологічні основи діяльності педагога. У результаті вивчення цієї дисципліни студент оволодіває здатністю створювати оптимальні умови та здійснювати пошук доцільних методів, прийомів для психічного розвитку дитини у процесі навчання та виховання.

Навчальна дисципліна «Психолого-педагогічний супровід дітей у ЗДО» спрямована на формування цілісного уявлення про сутність, зміст та специфіку організації психолого-педагогічного супроводу дітей як технології оптимізації психічного розвитку дітей відповідно до вікових норм та індивідуальних властивостей; вироблення вміння виявляти особливості психічного розвитку дитини та формування здатності обирати доцільні технології психолого-педагогічного супроводу дитини на етапі дошкільного дитинства. Освітній компонент спрямований на оволодіння різноманітними техніками забезпечення психологічного благополуччя, основне завдання яких створення емоційного комфорту та формування позитивного психологічного самопочуття дитини в процесі спілкування з однолітками і дорослими в дитячому садку і сім'ї.

Психологічною дисципліною вільного вибору студента є «Соціальна психологія» як система знань про психологічні закономірності поведінки і діяльності людей у соціальних групах. Маючи значний потенціал, вона дозволяє оволодіти навичками організації процесу взаємодії у дитячій групі відповідно до законів розвитку, підготувати педагога до формування у дітей компетентностей, які є основою соціально визнаної поведінки, вміння орієнтації у світі людських взаємин, самостійного встановлення й підтримки партнерських, ділових та особистих контактів з іншими, оволодіння правилами поведінки у конфліктних ситуаціях.

Серед вибіркових компонентів особливе місце у професійній підготовці займає «Психічний розвиток дитини в умовах сім'ї». Дисципліна спрямована на

формування у студентів системи теоретичних і практичних знань про закономірності та механізми психічного розвитку дитини в умовах сім'ї. Вона передбачає ознайомлення студентів із особливостями впливу сімейного виховання на пізнавальний та психосоціальний розвиток дитини, дозволяє навчитися визначати та аналізувати факти, механізми та закономірності психічного розвитку дитини, націлена на формування здатності обирати доцільні шляхи створення оптимальних умов для психічного розвитку та особистісного становлення особистості в умовах сім'ї.

Зазначимо, що формування психологічної компетентності як чинника успішної професійної діяльності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти не можливе без постійного оновлення та удосконалення змісту психологічних дисциплін на основі наукових досягнень і сучасних практик, зважаючи на актуальність проблем, що виникають у галузі дошкільної освіти, та підсилення їхньої спрямованості на формування системи професійно значущих знань, умінь і навичок. Важливою є не лише адаптація змісту навчальних програм до сучасних вимог, але й забезпечення їхньої актуальності через включення новітніх тенденцій та підходів у практику викладання. Такий підхід дозволяє вихователям дізнаватися про найефективніші методи роботи з дітьми та впроваджувати їх у свою практику, що сприяє підвищенню якості навчання та виховання.

Виділення такої умови, як формування у майбутніх вихователів позитивної мотивації, готовності до професійного саморозвитку, пов'язуємо з необхідністю стимулювання інтересу до психологічних наук та мотивації до навчальної діяльності в цілому; формування загальної наукової психологічної культури особистості; розкриття практичної значущості психології як в особистому, так і в професійному житті людини; спрямування студентів до свідомого оволодіння знаннями, уміннями та навичками, розуміння ними їх необхідності, оскільки ефективність професійної діяльності визначається не лише об'ємом знань, а, найперше, ставленням студентів до навчальної діяльності, наявністю у них високого рівня вмотивованості.

Важливим елементом підвищення мотивації до формування психологічної компетентності є оволодіння студентами засобами самопізнання та самовдосконалення. Вони дозволяють усвідомити та перевірити дієвість психологічних дисциплін не лише у професійній діяльності, а, передусім, у особистісному житті, що є важливим для студентів першого курсу, які ще не мають достатнього практичного досвіду.

Особливу актуальність питання самопізнання та самовдосконалення здобувачів освіти набули в сучасних умовах у зв'язку зі зростанням уваги до проблеми збереження психологічного здоров'я, емоційного благополуччя, створення психологічно безпечного освітнього середовища. Значна кількість стресових подій сьогодення призводить до підвищення рівня психічної напруги, виснаження нервової системи, емоційного вигорання педагога. Це актуалізує потребу формування у майбутніх педагогів компетенцій, що дозволять використовувати свій потенціал без шкоди для власного здоров'я та для ефективної реалізації завдань професійної діяльності.

Із цією метою здобувачі освіти, оволодіваючи змістом навчальних дисциплін психологічного спрямування, отримують знання про стресові стани, травматичні ситуації, їх вплив на психіку людини, про методи, прийоми, засоби, шляхи збереження психологічного здоров'я. Ефективними у цьому плані є відпрацювання ігор, вправ, технік для формування навичок саморегуляції, рефлексивного аналізу професійної діяльності, навичок спілкування та взаємодії. На уникнення стресогенних ситуацій, збереження емоційної стабільності та підвищення стресостійкості спрямоване оволодіння майбутніми фахівцями копінг-стратегій.

У процесі підготовки майбутніх вихователів ЗДО ефективним є поєднання традиційних та інноваційних методів навчання. Передусім, зміст підготовки вихователів при вивченні психологічних дисциплін включає як теоретичний компоненти (засвоєння студентами знань щодо розвитку психіки; особливостей, законів, принципів, механізмів, етапів розвитку), так і практичний (формування умінь та навичок аналізувати стан та проблеми психічного розвитку, особливості діяльності, поведінки дітей на різних вікових етапах; використовувати окремі

методики психолого-педагогічної діагностики; обґрунтовано обирати ефективні методи, прийоми, форми і засоби роботи; встановлювати зв'язок між особливостями психічного розвитку і характером педагогічного впливу). Орієнтація на розвиток практичних, професійних умінь і навичок студентів спонукає у процесі викладання відійти від інформаційно-накопичувальної моделі викладання до розвитку їхньої самостійної творчої активності, ініціативності, вироблення власної позиції.

Практична орієнтованість курсів включає в себе розгляд матеріалу, що має нагальне практичне застосування, а також навчання навичок ефективного використання психологічних знань у розв'язанні конкретних завдань. Завдяки цьому підходу студенти отримують можливість не лише засвоїти теоретичні аспекти предмета, але й навчитися використовувати їх у практичних ситуаціях, що сприяє їхньому професійному розвитку та підвищує ефективність їхньої діяльності в майбутньому. Окрім того, такий підхід є основою для формування вітагенного професійного досвіду, який дозволяє привласнити будь-яку інформацію, зробити її особистісно орієнтованою на життєві та професійні обставини, а потім актуалізувати її із довгострокових резервів пам'яті в адекватних виробничих ситуаціях. Така інформація репрезентуватиме поєднання думок, емоцій, вчинків, що прожила особистість, і вони стануть для неї самодостатньою цінністю [8, с. 67].

У зв'язку з цим лекції та практичні заняття мають проблемний, діалоговий характер, на яких студентів заохочують до висловлювання власних суджень, обговорення різних поглядів, стимулюють до самостійного пошуку розв'язання проблем. Проблемно-діалогічний характер лекцій-дискусій, «лекцій together», лекцій з розглядом конкретних ситуацій, зі заздалегідь спланованими помилками підвищує пізнавальну активність студентів, концентрацію уваги, активізує мисленнєві процеси, дозволяє залучати до обговорення певного питання, аргументації своєї точки зору, обміну думками, виникнення оригінальних, творчих, самостійних рішень, узгодження різних позицій та формулювання спільних висновків у групі.

Постановка проблемних дискусійних запитань дозволяє апробувати багатоваріантні підходи до рішення представленої проблеми, активізує особистий пошук слухачів. Під час занять передбачається постановка запитань, які ведуть до зіткнення думок і, відповідно, до пошуку аргументів, до поглибленого аналізу проблем, що розглядаються. Так, наприклад, при визначенні умов формування особистості, студентам пропонується висловити та обґрунтувати свою точку зору щодо питання співвідношення біологічних та соціальних факторів; взаємозв'язку процесів навчання, виховання, розвитку.

Знання та вміння, перш ніж вони стануть внутрішньою складовою особистості, повинні пройти етап внутрішнього усвідомлення та зовнішньої реалізації, які можуть виявитися через навчальні завдання або практичні сценарії життя [16, с. 347]. У процесі навчання постійно створюються та адаптуються цілісні педагогічні ситуації, які відтворюють реальні сценарії виховної роботи. Наприклад, на основі характеристики дитини окреслити та обґрунтувати найдоцільніші шляхи корекційно-розвивальної роботи з метою подолання проблем у процесі її спілкування та взаємин із ровесниками; пошук індивідуального підходу до дитини на основі опису проявів її поведінки; у розгорнутій характеристиці дитини знайти ознаки типу темпераменту і на основі цього визначити ефективні засоби її навчання та виховання; розробка програми або системи роботи з дітьми з різними проблемами у поведінці, емоційно-вольовій сфері, пропонуючи доцільні техніки збереження психічного здоров'я.

Ми вважаємо, що використання змодельованих проблемних ситуацій, що побудовані на основі проблемних запитань та задач, може стимулювати активність студентів у процесі навчання. Цей підхід сприяє підвищенню ефективності засвоєння навчального матеріалу, оскільки дозволяє студентам виявити свою особисту позицію стосовно проблеми та навчитися практичного її вирішення.

Важливим у роботі вихователя є вміння обирати ефективні способи впливу на дітей, що залежить від його уміння аналізувати ситуацію. Як показує практика, навчальний матеріал засвоюється найбільш успішно, якщо забезпечений зв'язок набутих теоретичних знань із вирішенням практичних навчальних задач. Логічні

навчальні задачі вимагають роздумів на основі логіки без опори на матеріальні орієнтири. У процесі вирішення завдань (на зразок, «наведіть приклади (ситуації) поведінки, дій, ставлення (і т.ін.) дорослого (батьків), які формують той чи той тип прив'язаності у дітей (надійний, уникливий, дезорганізований, тривожно-амбівалентний)»; «які потреби задовольнялися у Вашому дитинстві? Які були фрустровані (незадоволені) більшою мірою? Проаналізуйте, як задоволення чи незадоволення потреб вплинуло на Вас. Як Ви намагаєтесь задовольнити їх зараз?»; «опишіть ефективні стратегії поведінки дорослих щодо симптомів кризи трьох років» та ін.) міркування студентів спрямовані на виявлення того, які дії необхідно виконати для досягнення мети, які для цього дані потрібні, які з них можна «відсіяти», а які отримати у викладача чи знайти самому.

Методи групового обговорення питань та виконання творчих завдань у групах також є ефективними засобами вирішення проблем та розвитку психологічної компетентності майбутніх вихователів. Цей підхід передбачає проведення дискусій, диспутів, а також спільне вирішення завдань у діадах або тріадах. Така організація навчального процесу сприяє не лише виявленню різноманітних точок зору студентів щодо проблемних аспектів, а й знаходженню спільних рішень.

Групові обговорення сприяють розвиткові аналітичного мислення, умінню логічно формулювати думку та аргументувати свою позицію. Учасники мають можливість вислухати різні точки зору та обґрунтувати свої думки, що сприяє їхньому зростанню як педагогічних фахівців. Крім того, цей підхід допомагає відпрацьовувати комунікативні навички, адже учасники вивчають способи переконання інших, уміють знаходити аргументи для підтримки своїх поглядів. Такий взаємозв'язаний процес відображає реальні ситуації, з якими можуть зіткнутися вихователі в процесі своєї практичної діяльності, тому це важлива складова підготовки майбутніх педагогів.

Серед різноманітних творчих завдань цікавими для студентів є такі: створенням педагогічного poradnika з психологічних аспектів виховання дітей дошкільного віку (включає поради з розв'язання конфліктів, пізнавального та

особистісного розвитку, психологічний супровід дітей під час стресових ситуацій та ін.) або методичного посібника (містить поради для батьків щодо виховання, урахування вікових та індивідуальні особливості психічного розвитку дитини), розробка педагогічних проєктів із використанням психологічних підходів до роботи з дітьми дошкільного віку (проєкт щодо розвитку емоційного інтелекту дітей або проєкт із організації психологічної підтримки для дітей у період адаптації до дитячого садка), розробка казок-історій про психологічні ситуації (дозволяє не лише розвинути творчість, а й продемонструвати розуміння психологічних аспектів взаємодії з дітьми) та ін.

Урізноманітнення процесу викладання психологічних дисциплін здійснюється також за рахунок використання різних видів навчальних діалогічних взаємодій, що реалізуються через такі форми соціально-психологічних ролей, як педагогічна взаємодія, інсценування, рольова персоніфікація функцій, рольові ігри. Різноманітні методи взаємодії та активного залучення студентів показали свою ефективність під час практичних занять. Вони стимулюють активність студентів, сприяють зацікавленості у навчанні та підвищують рівень їх засвоєння матеріалу. Серед таких методів можна виділити діалогічні, такі як інтерв'ю, робота у парах, діалог у колі, обмін записками, круглий стіл та інші.

Також до ефективних засобів належать різні види конкурсів, наприклад, вікторини, бліц-конкурс «Слова та поняття», конкурс прикладів і конкретних ситуацій, опитування та інші. Крім цього, психологічні ігри, такі як «Відгадай слово», «Психологічне лото», «Психологічне доміно» та «Психологічні кубики», також активізують студентів і сприяють засвоєнню матеріалу [15, с. 161].

У процесі психологічної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти велике значення приділяється різноманітним засобам навчання. Вибір цих засобів залежить від дидактичної концепції, мети, змісту, методів та умов навчального процесу. Використання різноманітних засобів навчання визначає не лише перебіг, а й результативність навчання. Засоби навчання впливають на пізнавальні процеси студентів, спонукають та підтримують їхні зусилля, поліпшують наочність та доступність навчального матеріалу. Вони також забезпечують найбільш точну

інформацію про явища, які вивчаються та сприяють інтенсифікації самостійної роботи студентів, дозволяючи їм здійснювати її в індивідуальному темпі. Використання різноманітних засобів навчання у психологічній підготовці майбутніх педагогів допомагає підвищити ефективність навчального процесу та сприяє кращому засвоєнню знань та навичок.

Поряд з іншими нами широко застосовуються мультимедійні засоби, які дозволяють поєднувати різні способи подання інформації, такі як текст, графіка, анімація, відео та аудіо. Вони урізноманітнюють форми подання інформації та типи навчальних завдань; створюють умови, які дозволять студентам «зануритися» у певні соціальні й професійні ситуації; розширюють можливості для самостійного опанування навчального матеріалу; активізують навчальну роботу; підвищують мотивацію навчання [1, с. 80].

Варто зазначити, що традиційні друковані джерела інформації втрачають свою актуальність, поступаючись місцем різноманітним інтернет-ресурсам, які розширюють можливості формування психологічної компетентності майбутніх фахівців та мають свої переваги. Електронні варіанти навчальних посібників, підручників, наукових праць, науково-методичних матеріалів, до яких звертаються здобувачі освіти, є не лише різноманітними, а й доступними з точки зору можливості отримання необхідної інформації чи освітніх послуг у будь-який час і в будь-якому місці. Сучасні технології забезпечують доступність цих ресурсів через різноманітні платформи, включаючи соціальні мережі, такі як Facebook, YouTube, Instagram, Telegram.

Ці електронні матеріали не лише різноманітні, а й мають широкий діапазон тематики, що дозволяє здобувачам освіти звертатися до них для отримання інформації з різних галузей знань. Вони є ефективним доповненням до традиційних джерел навчання, таких як паперові книги і лекції, оскільки забезпечують можливість вивчення матеріалу у формі, що найбільш відповідає індивідуальним потребам та особливостям кожного студента. Наприклад, на YouTube можна знайти вебінари та лекції з різних аспектів дитячої психології, які можуть бути корисними для майбутніх вихователів. У той же час, наукові статті та методичні

матеріали, доступні в електронному форматі, надають можливість ознайомлення з останніми дослідженнями та передовими методами роботи в сфері дошкільної освіти.

Погоджуємося з думкою М. Гриньової, Д. Боярського, що сучасні студенти набагато більше зацікавлені у виконанні завдань із використанням цифрових ресурсів, що підсилює емоційне сприйняття навчання. Це може допомогти у формуванні їхньої пізнавальної самостійності [6, с.22].

Крім того, електронні ресурси забезпечують можливість взаємодії з колегами та фахівцями з різних частин світу. Студенти можуть обмінюватися думками, досвідом та ідеями через форуми, чати та спільні проекти, що сприяє розширенню їхнього професійного кола та взаємному навчанню. Також важливо відзначити, що електронні ресурси часто надають можливість індивідуалізувати навчання, дозволяючи студентам вибирати теми та темп навчання відповідно до їхніх потреб і темпераменту. Це сприяє підвищенню мотивації та залученню до процесу навчання.

Обов'язковим компонентом процесу фахової підготовки майбутніх вихователів дітей раннього та дошкільного віку, важливою ланкою між накопиченням знань під час теоретичного навчання та їхньою трансформацією в професійні уміння і навички є практика. Педагогічна практика як форма підготовки майбутнього вихователя в закладі вищої освіти безпосередньо впливає на його свідомість, пізнавально-пошуковий інтерес, творчі здібності в роботі, формує особистісну професійну траєкторію впливу на майбутнє покоління та суттєво визначає успішність формування психологічної компетентності. Цей етап навчання надає студентам можливість практичного застосування теоретичних знань та набуття досвіду у взаємодії з дітьми та колегами. Під час педагогічної практики майбутні вихователі отримують можливість спостерігати за психологічними особливостями дітей, вивчають їхні потреби, інтереси та індивідуальні особливості. Вони також отримують практичний досвід у використанні психологічних підходів та методик у виховній роботі з дітьми різного віку.

Організація практик студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта має наскрізний характер, що прослідковується і в аспекті психологічної підготовки. На другому курсі здобувачі освіти проходять навчальну психолого-педагогічну практику у ЗДО, яка дає можливість поглибити знання про особливості психічного розвитку дітей, становлення різних видів діяльності у дитини, усвідомити взаємозв'язок між освітніми впливами та розвитком психічних пізнавальних процесів, формуванням особистісних характеристик. Вона дозволяє отримати досвід проведення діагностики психічного розвитку дітей на основі використання різних методів (спостереження, опитування, аналізу результатів діяльності). Під час практики студенти виконують різні види завдань: провести діагностику пізнавальних, емоційно-вольових процесів, самосвідомості у дітей раннього та дошкільного віку, описати їхні характеристики (види, властивості, процеси), особливості проявів під час різних видів діяльності (ігрова, навчальна, трудова, продуктивна, спілкування); проаналізувати форми роботи вихователя вікової групи, спрямовані на розвиток психіки дитини в умовах ЗДО; розробити, дібрати завдання, ігри, вправи для психічного розвитку; проаналізувати зміст освітнього середовища вікової групи та його спрямованість на психічний розвиток.

Упродовж наступних практик кожного семестру студенти виконують різноманітні завдання зі змістового модуля «Психологія», що дозволяє розширювати, поглиблювати та закріплювати у майбутніх вихователів знання про особливості психічного розвитку дитини раннього та дошкільного віку; удосконалювати практичні уміння і навички підбирати та використовувати ефективні засоби розвитку пізнавальної активності, особистісної сфери, різних видів діяльності у дітей.

Важливим напрямом формування психологічної компетентності є самостійна науково-дослідна робота студента, яка передбачає підготовку курсового та магістерського дослідження. Наукові дослідження в галузі психології допомагають студентам отримати глибокі та обґрунтовані знання про психологічні принципи та теорії, що важливі для розуміння поведінки, розвитку та виховання дітей. Це включає вивчення психологічних концепцій, які допомагають у розумінні

психічного розвитку дитини, формуванні особистості та взаємин із навколишнім середовищем. Їх виконання дозволяє здобувачам освіти поглибити уявлення про різноманітні аспекти психічного розвитку на основі аналізу наукових психологічних розробок, удосконалити навички проведення діагностики (визначення необхідної вибірки досліджуваних, підбір адекватних методів та методик, якісна та кількісна обробка результатів, їх змістове, графічне представлення).

Наукова робота, включаючи проведення психологічних досліджень, аналіз педагогічних ситуацій, використання методів і технік психологічної діагностики та корекції, підбір, розробку й перевірку ефективності розвивальних, корегувальних впливів, сприяє отриманню практичних навичок у застосуванні психологічних знань у реальній педагогічній практиці.

У процесі виконання курсових та магістерських робіт, вивчаючи на теоретичному та емпіричному рівнях причинно-наслідкові зв'язки між явищами, формується наукове світогляд студента. Наукова робота сприяє розвитку критичного мислення та аналітичних навичок, що є ключовими для вирішення психологічних проблем у професійній діяльності. Вона навчає студентів аналізувати наукові дані, оцінювати їх достовірність та відповідність, а також робити висновки на основі отриманих результатів. Окрім того, курсова та магістерська робота як самостійні дослідження, які передбачають, у тому числі, і авторське бачення проблеми та шляхів її розв'язання, активізують креативний потенціал.

Самостійний вибір здобувачами актуальних тем дослідження («Емоційний інтелект як умова формування асертивної поведінки старших дошкільників», «Шляхи забезпечення соціального здоров'я дошкільника в сучасному освітньому просторі», «Арт-терапія як засіб корекції тривожних станів дитини дошкільного віку», «Розвиток емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку в умовах сучасного ЗДО», «Соціально-психологічна компетентність як чинник соціальної готовності дитини до школи», «Вплив сучасних медіа на розвиток пізнавальної активності у дітей дошкільного віку», «Казкотерапія як засіб корекції агресивної

поведінки дітей дошкільного віку», «Сучасні мультфільми як засіб формування емоційної сфери дошкільника» та ін.) спонукає до активізації пізнавального інтересу, підвищення мотивації до вивчення психологічних дисциплін, викликає бажання подальшого саморозвитку у цій галузі.

Завдання формування складових психологічної компетентності реалізується й у процесі роботи проблемних груп, де студенти мають можливість глибше ознайомитися з актуальними проблемами психології, обговорити їх, висловити власну точку зору та представити результати своїх досліджень у щорічному виданні кафедри дошкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка «Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі» та на науково-практичних конференціях різного рівня.

Окрім того, зазначимо, що підготовка досліджень та їх презентація майбутніми вихователями дозволяють отримати більше знань у сфері психології, сприяють розвиткові навичок формулювання наукових питань, збору та аналізу даних, а також висуненню власних гіпотез та висновків. Так само, участь у конференціях надихає майбутніх вихователів на впровадження новаторських підходів і методик у роботу з дітьми, сприяє покращенню педагогічної практики та збагаченню професійного досвіду. Також створює можливість для обміну досвідом та ідеями з колегами з інших закладів, дозволяє обговорювати проблеми та знаходити спільні рішення. Представлення власних досліджень на конференціях допомагає майбутнім вихователям бути більш упевненими в своїх знаннях і навичках; сприяє підвищенню професійної компетентності та підготовленості до майбутньої роботи з дітьми.

Отже, формування психологічної компетентності у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти є важливим етапом їхнього професійного розвитку. На основі результатів дослідження можна зазначити кілька ключових аспектів, які впливають на цей процес. Зокрема, важливо враховувати специфіку навчання психологічних дисциплін та усвідомлення студентами їх значення для подальшої професійної діяльності. Одним із викликів є збереження балансу між теоретичною підготовкою та практичними навичками у застосуванні психологічних знань. Це

вимагає використання ефективних методів навчання, спрямованих на підвищення практичної компетентності майбутніх вихователів.

Виділені проблеми визначають змістові та методичні особливості процесу викладання, урахування яких дає можливість логічно, послідовно, системно формувати необхідні для успішної професійної педагогічної діяльності компетентності. Реалізація запропонованих умов у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти дозволяє підвищити рівень психологічної компетентності, успішно адаптуватися до вимог сучасного освітнього середовища та забезпечить успішну реалізацію їхнього педагогічного потенціалу.

Наше дослідження не претендує на розгляд усіх аспектів проблеми. Перспективи подальших досліджень психологічної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти залишаються широкими та можуть бути спрямовані на вивчення особливостей реалізації різних педагогічних стратегій у процесі її формування у педагогів, зокрема включати порівняльний аналіз традиційних та інноваційних підходів до навчання; вивчення впливу на її ефективність різних аспектів контексту навчання, таких, як культурні особливості, психологічний клімат, доступність ресурсів тощо.

Список використаних джерел

1. Атаманчук Н., Черкас О. Мультимедійні засоби навчання студентів закладів вищої освіти. *Наукова молодь – 2020: зб. матеріалів VIII Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених* (м. Київ, 21 жовт. 2020 р.). Київ, 2020. С. 78 – 80.
2. Бакаленко О. А. Психологічна компетентність як ключова компетентність сучасного фахівця. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна*. 2018. Вип. 58. С. 132 – 138.
3. Барінова Л. Я. Психологічна компетентність особистості. *Вісник Одеського національного університету. Психологія*. 2014. Т. 19. Вип. 1. С. 29 – 35.
4. Бондарчук О. І. Зміст і структура психологічної компетентності керівників освітніх організацій. *Науково-методичні засади формування психологічної компетентності керівників освітніх організацій у системі післядипломної*

педагогічної освіти: наук.-метод. посіб./ за наук. ред. О.І. Бондарчук. К.: Педагогічна думка, 2012. С. 15-32.

5. Гордієнко Н. В. Розвиток психологічної компетентності працівників районних методичних кабінетів у післядипломній освіті: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07/ Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих ім. Івана Зязюна. Київ, 2021. 290 с.

6. Гриньова М. В., Боярський Д. Е. Педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя природничих наук до використання інтерактивних технологій у позашкільній роботі. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки.* 2023. Вип. 1 (51). С.18 – 25.

7. Зарішняк І.М. Складові психологічної компетентності викладача. *Досягнення сучасної психологічної науки та практики: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих учених з міжнародною участю (м. Вінниця, 28 берез.2019 р.).* Вінниця, 2019. С. 91 – 96.

8. Зімакова Л. В., Ковалевська Н. В., Манжелій Н. М. Формування вітагенного професійного досвіду в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Педагогічні науки : наук. журн. Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка.* 2023. Вип. 81. С. 66 – 72.

9. Казаннікова О.В. Психологічна компетентність педагога. URL: http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/140/statuya_doc%20казан.pdf?sequence=1&isAllowed=y

10. Коврат Л. В. Особливості розвитку професійно-психологічних компетенцій майбутніх економістів: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07/ Київ ун-т ім. Б. Грінченка. Київ, 2012. 255 с.

11. Кочерга О. В. Розвиток психологічної компетентності вчителя початкової школи. *Рідна школа.* 2013. № 11. С. 52 – 56.

12. Максименко С. Д. Лідерство як функція професійної психологічної компетентності особистості. *Проблеми сучасної психології.* 2014. Вип. 24. С. 7 –16.

13. Мартинюк Л. А. Формування професійної компетентності викладача як ефективний засіб забезпечення якості освіти. Новоград-Волинський, 2011. С. 2 – 10. URL:

http://mlanvp.et.at.ua/Statti/dopovid_pedagogichna_kompetentnist_uchitelja.doc.

14. Отрох Н. Психологічні риси та компетенції викладача в управлінській діяльності. *Управлінські компетенції у професійній діяльності викладача*. К.: Аграр Медіа Груп, 2015. С.224 – 236.

15. Пасічніченко А. В., Ковалевська Н. В. Психологічна підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Педагогічні науки*. Черкаси, 2021. Випуск №1. С.157 – 163.

16. Пасічніченко А. В., Ковалевська Н. В. Формування психологічної компетентності майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу у процесі професійної підготовки. *Педагогіка та психологія*. Харків: Видавець Рожко С.Г., 2016. Вип.53. С. 340 – 349.

17. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти» URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>

18. Рамзані Е. В. Сутність поняття психологічної компетентності вчителя. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2014. №. 2. С. 158 – 165.

19. Саврасова-В'юн Т. О. Зміст і структура професійно-психологічної компетентності майбутніх педагогів. *Освітологічний дискурс*. 2015. (2(10)). С. 241–254.

20. Семиченко В. А. Проблема психологізації свідомості особистості у процесі вивчення психологічних дисциплін. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197271146.pdf>

РОЗДІЛ 11.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ» У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 012 ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

DOI: <https://doi.org/10.33989/pnpu.520.c1632>

Ключові слова: професійна підготовка, духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку, морально-етична компетентність, студенти спеціальності 012 Дошкільна освіта, фахівці дошкільної освіти, вихователь ЗДО.

11.1. Актуальність та необхідність вибіркової дисципліни «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» у професійній підготовці фахівців дошкільної освіти

Важливість та необхідність викладання вибіркової дисципліни «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» у професійній підготовці фахівців дошкільної освіти полягає в тому, що сьогодні Україна переживає складний період з політико-економічними трансформаціями, який призводить до негативних кризових явищ, зокрема до падіння традиційних моральних і духовних цінностей і їх деформації. Поняття добра, милосердя, співчуття, доброчинності та чуйності знецінені, а панування культури «легких» грошей сприяє насильству, байдужості, агресивності, жорстокості і беззаконню. Зараз важливо переглянути ціннісні орієнтири виховання, переосмислити моральні категорії та норми, акцентуючи особливу увагу на цілісному формуванні особистості, щоб протистояти таким проявам. На думку О. Гнізділової важливо «звернути більш серйозну увагу на моральне виховання підростаючого покоління, розвивати зокрема такі якості, як чуйність, співчуття, гуманність, доброзичливість» [3, с. 13].

Важливою складовою освітньої політики на часі в Україні є модернізація усієї системи дошкільної освіти яка відбувається з урахуванням принципів єдності

суспільного і сімейного виховання, визнанні пріоритету гармонійного розвитку дітей перших шести років життя, єдності розвивальних, виховних та навчальних завдань. На державному рівні ведеться освітня політика, щодо духовно-морального виховання дітей з дошкільного віку. Підтвердженням цьому виступають такі нормативно-правові документи як: Закон України «Про дошкільну освіту», «Концепція дошкільного виховання в Україні», «Декларація прав дитини», Конвенція ООН «Про права дитини», «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті», Національна програма «Діти України», «Базовий компонент дошкільної освіти», Професійні стандарти «Вихователь ЗДО» та «Керівник (директор) ЗДО» тощо.

У БКДО першим освітнім напрямом в інваріантному складнику є «Особистість дитини». Особистісна компетентність дошкільника проявляється в особистісних якостях дитини: від елементарних уявлень і позитивного ставлення дитини до свого внутрішнього світу до становлення основ її світогляду й розвиненості її свідомості [1]. Тому виникає важливість підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку до здійснення завдань духовно-морального розвитку вихованців, «створення сприятливих умов для формування особистісної зрілості дитини, її базових якостей» [1, с. 7].

Комплексні та парціальні програми, методичні посібники стають на допомозі в реалізації Базового компоненту дошкільної освіти. Заслуговують особливої уваги чинні комплексні програми, в основу яких покладено розвиток духовних та моральних якостей особистості дитини: «Дитина», «Українське дошкілля» та «Соняшник».

Основний акцент в освітній програмі «Дитина» зроблено на етично-естетичній складовій освітнього процесу, що сприяє формуванню основ ціннісних орієнтацій дитини та її духовному розвитку. Метою цієї програми є формування основ світогляду цілісної життєво-ативної високо гуманістичної особистості – громадянина(-ки) нашого суспільства, який(-а) у своїй повсякденній життєдіяльності буде сповідувати загально-людські, національно-культурні і громадянські цінності. Імплементация програмних вимог забезпечує належні умови

для формування здорової, щасливої, самодостатньої та творчої особистості. Підготовлені методичні рекомендації до програми допомагають педагогам та батькам дошкільнят успішно формувати особистість дитини, забезпечивши комфортне, інтелектуально та емоційно насичене життя в період дошкільного дитинства [16].

Комплексна програма «Українське дошкілля» передбачає духовно-моральний розвиток дитини. До освітнього напрямку «Дитина в соціумі» включені завдання з формування основ духовно-моральних якостей, ознайомлення з соціальним середовищем та місцем кожної людини в ньому. Головним завданням програми є закріплення в дітей позитивних взаємовідносин в колективі, виховання почуття гуманності та розвиток моральних людських цінностей [18].

Програма «Соняшник» у своїй основі містить духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку, що передбачене в другому розділі програми «Розвиток і виховання душі та серця». Цей розділ спрямований на духовно-моральне формування дитини та для кожної вікової групи визначений певний конкретний обсяг програмового матеріалу. Для повнішої реалізації завдань з духовно-морального виховання запропоновані видання, перелік яких розміщений у рубриці «Методичний супровід реалізації завдань програми: Навчально-методичне забезпечення для реалізації завдань програми “Соняшник”» [9].

Рекомендованими МОН України на 2023–2024 навчальний рік парціальними програмами з духовно-морального виховання дітей дошкільного віку є «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях» та «Скарбниця моралі».

Варто зазначити, що метою програми «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях» є виховання дітей на основі християнських моральних цінностей та формування у них християнських моральних чеснот. Вона спрямована на формування характеру та світогляду особистості дитини, який включає уявлення про першопричину буття, виникнення природи, людини, сім'ї та суспільства згідно християнського віровчення. Вона християнського світоглядно-культурного та освітньо-виховного спрямування, яка

не є просвітою віри, не містить релігійних обрядів, не ставить за ціль залучення до конкретної конфесії, а призначена для виховання в дітей поваги до людей та свободи совісті, релігійних та світоглядних ідеологій інших людей, здатності до співіснування в полікультурному та багатоконфесійному Українському суспільстві [7].

Метою парціальної програми «Скарбниця моралі» є реалізація вимог, висвітлених у Державному стандарті дошкільної освіти (Базовому компоненті дошкільної освіти), а саме, розвиток моральної сфери особистості дитини; виконання завдань і змісту морального виховання дошкільників з орієнтуванням на їхні особисті потреби, інтереси, здібності та вікові можливості, що забезпечить удосконалення рівня їхньої моральної вихованості. Вона є спробою узагальнити і упорядкувати наявний арсенал наукових підходів і змісту морального виховання, формування «Я–концепції» особистості дошкільника [11].

Запорукою успішного формування духовно-моральних якостей дитини є духовно-моральна сформованість фахівця дошкільної освіти. Підтвердженням цього є Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти» (від 19.10.2021 р. № 755-21), у якому перераховані всі загальні та професійні компетентності, котрими повинен володіти кожен вихователь ЗДО.

Однією із загальних компетентностей вихователя є обов'язкова сформованість етичної компетентності, а саме «здатність усвідомлювати свої професійні можливості та діяти лише в межах рівня професійної підготовленості, діяти на основі етичних міркувань (мотивів), доброчесності, соціальної відповідальності, поваги до різноманітності та мультикультурності» [19, с. 6].

Головним завданням педагога є усебічний розвиток здібностей дитини, виховання відповідального, порядного, свідомого громадянина країни. Професійна діяльність вихователя повинна ґрунтуватися на верховенстві загальнолюдських цінностей, норм та принципів моралі. Досягнення мети виховання та навчання потребує від вихователя осмислення високих етичних стандартів діяльності і поведінки, принципів істини, любові, добра, краси й досконалості, гармонійного поєднання інтересів дитини та інших людей.

Недосконалість сформованості етичної компетентності вихователя породжують етико-педагогічні помилки. Це призводить до того, що дошкільний педагог не може правильно обрати тактику своєї поведінки. Зазвичай етичні труднощі виражаються в недостатній тактовності, непорядності, чутках, брехні, необ'єктивності, заздрощах, себелюбстві, поспішності, неадекватній оцінці якостей співрозмовника тощо. Найчастіше в роботі сучасних вихователів трапляються такі етичні помилки: зневажання цінностями дитячого світу, спроба увійти в довіру, встановлення «мазунчиків» у групі, використання зухвалих порівнянь, деспотичні вказівки, нехтування індивідуальності дитини тощо.

Правильно сформована етична компетентність фахівця дошкільної освіти допомагає відшукати правильне вирішення в кожній унікальній ситуації, має суттєве значення для правильного визначення вихователем цілей, завдань, вибору форм і методів навчання та виховання.

Однією з обов'язкових професійних компетентностей вихователя є морально-етична компетентність, яка входить до трудової функції «Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу» професійного стандарту вихователя ЗДО. Морально-етична компетентність – це повне врівноваження моральних почуттів свідомості й поведінки педагога. Це здатність враховувати культурні, релігійні, етичні, соціальні та мовні особливості родини вихованця під час освітнього процесу і здійснювати його незалежно від власних поглядів, віросповідання, стереотипів та упереджень. Усі ці якості повинні бути наявними в його культурі спілкування з дітьми та родиною, з будь-якими іншими людьми, у педагогічному такті [19, с. 18].

Морально-етичні якості є важливими для професійної діяльності вихователя, проте вони не виникають самі собою, їх необхідно формувати. Ми погоджуємося зі словами сучасної дослідниці та педагога Н. Химич: «Важливо, яким чином ці якості осягаються і реалізуються: зовнішнім шляхом, чи внутрішнім, глибинним, основу якого складає інтелектуальний, загальнокультурний та моральний потенціал, що реалізується на засадах істини, добра, краси. Істина – це суть, зерно духовності. Її пізнання розширює свідомість, збагачує внутрішній світ, її сенс –

служіння високому, вищій меті, де діє перевага духовного над матеріальним. Краса – протидія потворному, емоційно-ціннісна форма вираження власних переживань, свого ставлення до світу; проявляється в культурі педагогічної діяльності. Добро є основою, стрижнем духовності, її моральною опорою» [25, с. 297].

Формування попередньо перерахованих якостей майбутнього вихователя ЗДО відбуваються завдяки вибірковому ОК «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку», метою якого є сприяти формуванню внутрішньої системи цінностей, оснований на моральних принципах та духовних цінностях. У процесі вивчення дисципліни студенти усвідомлюють важливість формування духовно-моральних цінностей особистості, починаючи з раннього дитинства.

Сучасні дослідники (І. Бех, А. Богущ, О. Вишневський, Н. Гавриш, О. Гнізділова, М. Євтух, Г. Каліберда, Н. Манжелій, І. Сіданіч, М. Стельмахович, О. Сухомлинська, Т. Тхоржевська, Н. Химич та ін.), спираючись на досвід вітчизняних (Г. Ващенко, В. Зеньковського, Г. Леушиної, А. Макаренка, І. Огієнка, С. Русової, Т. Садової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, А. Усової, К. Ушинського та ін.) та зарубіжних учених (М. Монтесоррі, Я. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, І. Песталоцці, Р. Оуена, Р. Штейнера, Я. Корчака та ін.), зазначають, що підвищенню рівня духовно-морального виховання особистості дитини значною мірою сприяє використання християнських цінностей у освітньому та виховному просторі України. Вчені надають пріоритет духовному вихованню над інтелектуальним, поєднують моральні ідеали з загальнолюдськими цінностями. За їх твердженням, значення душі та духовного виховання є дуже актуальними сьогодні в нашій державі. Аналіз науково-педагогічних досліджень свідчить, що особливо важливим явищем у сучасній освіті є те, що в нинішній системі цінностей чільне місце посідають ідеї християнства, на яких будується системне духовно-моральне виховання дітей в сьогоdnішньому українському суспільстві.

Духовно-моральне виховання за переконаннями М. Євтуха будується на рівні систем особистих і матеріальних цінностей (персональні потреби, задоволення), культурних цінностей (мистецтво, наука, державна власність, правопорядок),

вищих духовних цінностей (ідеали, цінності, зобов'язання перед суспільством). У цілому в процесі виховання особистість стає соціально адаптивна і не допускає відхилень від гуманних установок [8].

Сучасний педагог і новатор О. Вишневський називав духовно-моральне виховання найважливішою і вирішальною частиною виховання, яке прищеплює дітям абсолютні та вічні цінності, такі як віра, краса, чесність, любов, нетерпимість до зла, щедрість, милосердя, правда, мудрість, досконалість, доброта, надія, чесність та гідність, совість, справедливість, шляхетність тощо, і це є його основним завданням [2].

Отже, викладання вибіркової навчальної дисципліни «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» у процесі професійної підготовки майбутніх вихователів має досить цінне значення. Саме сьогодні, у період воєнних дій на території нашої держави, є досить важливим формування внутрішнього духовно-морального потенціалу особистості дитини. Успішність цієї роботи значною мірою залежить від внутрішнього духовного світу самого вихователя. Тому майбутні вихователі дітей дошкільного віку повинні усвідомлювати глибокий зміст таких дефініцій як: любов, милосердя, співчуття, доброта, чуйність, послух, чемність, доброзичливість, взаємодопомога, вдячність, пошана, турботливість. Чисті душі дітей мають черпати свою духовну силу саме від своїх вихователів, а особливо діти, які постраждали від військових дій, яким потрібна виняткова підтримка. Тому надзвичайно важливою справою сьогодні є підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до духовно-морального виховання дошкільників, де в комплексному поєднанні здійснюється накопичення теоретичних знань і різних методів та форм практичної діяльності. Для більш детального розгляду до уваги пропонується опис та структурно-змістове наповнення освітнього компоненту «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку».

11.2. Загальний опис та структурно-змістове наповнення освітнього компоненту «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку»

Вибірковий освітній компонент «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» спрямований на формування у студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта професійних компетентностей, необхідних для організації духовно-морального виховання дошкільників у ЗДО та в сім'ї.

Метою вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» є озброїти студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти знаннями, необхідними для здійснення духовно-морального виховання дошкільників як пріоритетного у формуванні особистості; сприяти осмисленню необхідності формування високоморальної та високодуховної людини, спроможної жити за законами добра, у гармонії із собою і навколишнім світом.

Навчальна дисципліна «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» є вибіркоvim освітнім компонентом, який вивчається на другому році здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти у третьому семестрі.

На вивчення курсу відводиться 4 кредити ЄКТС із загальною кількістю годин 120, серед них: 24 години лекційних занять, 24 години практичних занять та 72 години відведено на самостійну роботу студентів над навчальним матеріалом. Курс розрахований на один семестр. Підсумковий контроль передбачає складання студентами заліку (табл. 11.2.1).

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС Денна форма ДО-25 Заочна форма –	Вибіркова	
	Рік підготовки:	
	2-ий	
Загальна кількість годин – Денна форма ДО-25 – 120 год Заочна форма –	Семестр	
	3-ій	
Кількість змістових модулів (за умов поділу) – 2	Лекції	
	24год	
	Семінарські заняття	
	Практичні заняття	
	24 год	
	Лабораторні заняття	
	Самостійна робота	
	72 год	
Вид підсумкового контролю: Залік		

Якісно викладати дисципліну «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» дозволяє її матеріально-технічне забезпечення, зокрема: навчально-методичний комплекс дисципліни, посібники, мультимедійне забезпечення (презентації), фонди бібліотеки імені Михайла Жовтобрюха Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, інтернет-ресурси тощо.

Для ефективного впровадження в освітній процес дисципліни «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» розроблено навчальні та інструктивно-методичні матеріали, які включають такі структурні елементи:

- робочу програму навчальної дисципліни підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти;
- силабус ОК;

- опорні конспекти лекцій навчальної дисципліни;
- методичні рекомендації до проведення практичних і самостійних занять;
- тестові завдання для забезпечення поточного та модульного контролю знань студентів;
- ректорську контрольну роботу;
- критерії оцінювання навчальних знань здобувачів.

Робоча програма освітнього компоненту підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та силабус навчальної дисципліни «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку», укладені відповідно до ОП «Дошкільна освіта» підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта, обговорена і схвалена на засіданні кафедри дошкільної освіти, погоджена з гарантом освітньої програми і затверджена вченою радою факультету педагогічної і мистецької освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Структурований зміст освітнього компоненту «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» відображено та наскрізно прослідковується в його навчально-методичному забезпеченні. Тематику лекцій та їх часовий розподіл за основними формами навчальної діяльності, види контролю студентів, кількість балів, які здобувачі можуть отримати під час поточного, проміжного та підсумкового оцінювання, висвітлено у таблиці 11.2.2.

**Дидактична карта освітнього компоненту
«Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку»**

Форми організації навчальної діяльності	Лекції		Практичні / семінарські заняття		Лабораторні заняття		Самостійна робота		Оцінювання (кількість балів за тему)
	К-ть годин (денна)	К-ть годин (заочна)	К-ть годин (денна)	К-ть годин (заочна)	К-ть годин (денна)	К-ть годин (заочна)	К-ть годин (денна)	К-ть годин (заочна)	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи духовно-морального виховання дітей дошкільного віку									
Тема 1. Загальні засади духовно-морального виховання дітей дошкільного віку.	2		2				6		5
Тема 2. Концептуальні основи духовно-морального виховання дошкільників.	2		2				6		5
Тема 3. Духовно-моральне виховання особистості у спадщині зарубіжних і вітчизняних педагогів.	2		2				6		5
Тема 4. Духовно-моральні цінності особистості.	2		2				6		5
Тема 5. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях. МКР №1	2		2				6		5 20
Змістовий модуль 2. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку в системі роботи ЗДО та сім'ї									
Тема 6-7. Сучасне програмно-методичне забезпечення духовно-морального виховання дітей дошкільного віку для закладів дошкільної освіти.	4		4				12		10

Продовж. табл. 11.2.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Тема 8. Використання сучасних педагогічних технологій у духовно-моральному вихованні дошкільників.	2		2				6		5
Тема 9. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку засобами народної педагогіки.	2		2				6		5
Тема 10. Ознайомлення дітей дошкільного віку із Великими Християнськими Святами та особливостями їх святкування.	2		2				6		5
Тема 11-12. Передовий досвід формування духовно-моральних цінностей у дітей дошкільного віку. МКР №2	4		4				12		10
Всього (кількість год)	24		24				72		100
Розподіл балів	Аудиторна та самостійна робота								100
	Екзамен								
	Усього балів								100

Перевірка когнітивно-збагачувального (накопичення теоретичних і методичних знань з підготовки студентів до духовно-морального виховання дітей дошкільного віку) рівня підготовки студентів до проведення занять з духовно-морального виховання для дошкільників відбувається в ході практичних занять та під час виконання завдань самостійної роботи. Здобувачі мають доступ до навчально-методичного забезпечення, яке розміщене на платформі MOODLE (за умови дистанційного чи змішаного навчання) (рис. 11.2.1.).

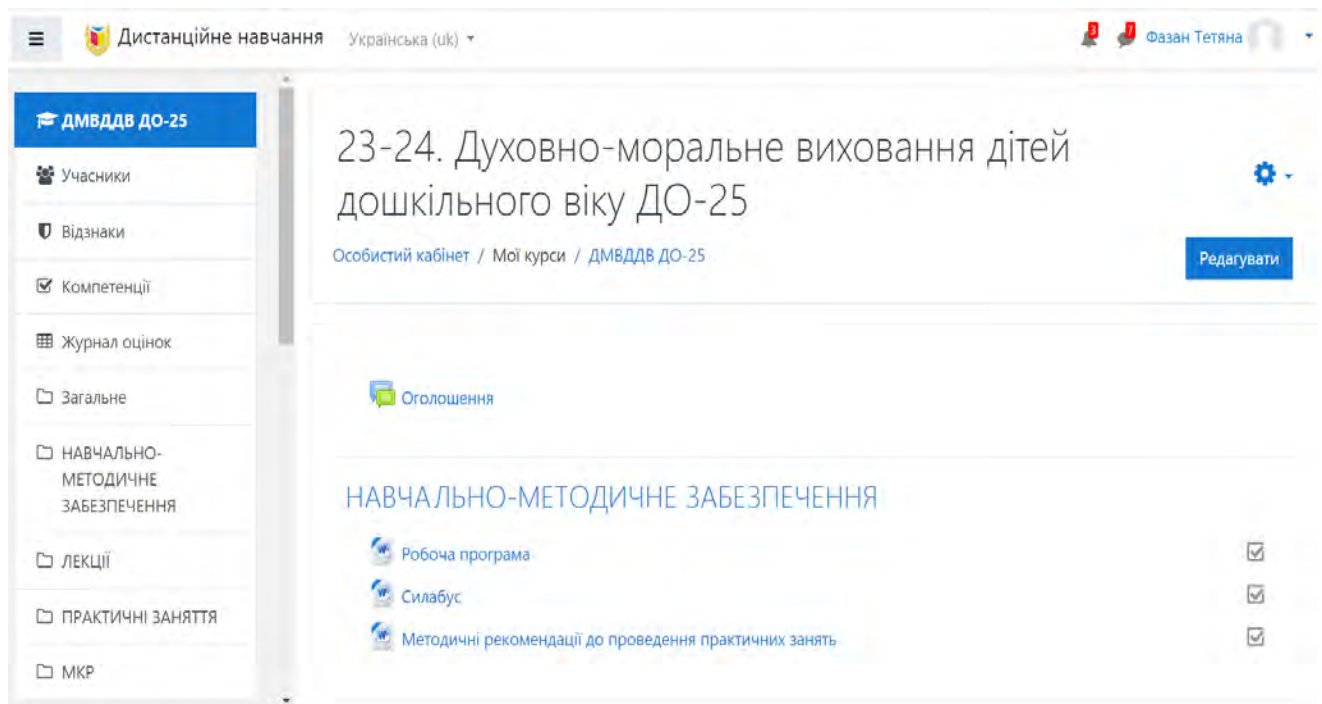

Рис. 11.2.1. Навчально-методичне забезпечення на платформі MOODLE

Для повноцінного засвоєння навчальної дисципліни через її вивчення, критичний розбір та осмислення в позааудиторний час, для підготовки до практичних занять та виконання самостійних завдань здобувачі користуються навчально-методичними та інструктивними матеріалами. До кожної теми з освітнього компоненту «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» сформульована дидактична мета, питання для обговорення в ході практичного заняття, рекомендовано літературні джерела та розміщено методичні рекомендації, які стануть в нагоді здобувачам для того, щоб зорієнтуватися та усвідомлено підготуватися до дискусії й виконати завдання із самостійної роботи, а також критерії оцінювання виконаних завдань.

До уваги пропонується фрагмент програми навчальної дисципліни «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку».

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Тема 1. Загальні засади духовно-морального виховання дітей дошкільного віку.

Сутність поняття та періодизація духовного розвитку особистості дитини. Теоретичні аспекти морального виховання дошкільників. Духовно-моральне виховання як основа гармонійного розвитку дітей дошкільного віку.

Тема 2. Концептуальні основи духовно-морального виховання дошкільників. Мета, завдання та зміст духовно-морального виховання дошкільників. Принципи духовно-морального виховання особистості. Методи та засоби духовно-морального виховання дітей дошкільного віку. Форми взаємодії педагога та дітей в організації духовно-морального виховання.

Тема 3. Духовно-моральне виховання особистості у спадщині зарубіжних і вітчизняних педагогів. Погляди зарубіжних педагогів про важливість духовно-морального виховання особистості. Духовно-моральне виховання дітей у педагогічній спадщині вітчизняних педагогів. Сучасні дослідження проблеми духовно-морального виховання дітей дошкільного віку.

Тема 4. Духовно-моральні цінності особистості. Сутність поняття «цінності». Класифікація цінностей особистості. Кодекс цінностей сучасного українського виховання і розвитку (за О. Вишневським). Загальна характеристика духовно-моральних цінностей.

Тема 5. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях. Християнство як засіб формування духовності людини. Вчення про духовно-моральні чесноти особистості. Таїнства та обряди як складова побуту українського народу.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В СИСТЕМІ РОБОТИ ЗДО ТА СІМ'Ї

Тема 6-7. Сучасне програмно-методичне забезпечення духовно-морального виховання дітей дошкільного віку для ЗДО. Духовно-моральне виховання дітей

дошкільного віку в контексті основних нормативно-правових документів та Базового компонента дошкільної освіти. Реалізація духовно-морального виховання дітей дошкільного віку в чинних комплексних програмах («Дитина», «Українське дошкілля», «Соняшник» «Впевнений старт», «Освіта та піклування», «Я у світі»). Огляд чинної парціальної програми «Програма духовно-морального виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях». Детальний аналіз чинної парціальної програми з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі». Характеристика парціальної програми та методичних рекомендацій з духовно-морального виховання дошкільників «Зерно любові».

Тема 8. Використання сучасних педагогічних технологій у духовно-моральному вихованні дошкільників. Інтерактивні методи у духовно-моральному вихованні дітей дошкільного віку. Ігрові технології як засіб духовно-морального виховання дошкільників. Використання мультимедійних засобів у духовно-моральному вихованні дітей.

Тема 9. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку засобами народної педагогіки. Мета та зміст народної педагогіки у духовно-моральному вихованні дітей. Принципи народної педагогіки у формуванні духовно-моральних цінностей дошкільників. Характеристика методів, та засобів народної педагогіки.

Тема 10. Ознайомлення дітей дошкільного віку із Великими Християнськими Святами та особливостями їх святкування. Методичні рекомендації щодо проведення християнських свят в ЗДО та в родині. Великі Християнські Свята. Особливості організації та проведення Різдвяних свят. Організація та проведення свята Великодня. Специфіка святкування в умовах ЗДО та сім'ї Дня Святого Миколая.

Тема 11-12. Передовий досвід формування духовно-моральних цінностей у дітей дошкільного віку. Методика виховання дітей дошкільного віку на ідеях миру. Формування чесності у дошкільників. Виховання у дітей дошкільного віку турботи та чуйності. Практичні добірки для виховання ввічливості у дітей. Використання дидактичних ігор у вихованні доброти та милосердя у дітей. Створення умов для духовно-морального розвитку дитини в тісній взаємодії ЗДО і родини.

Слід зазначити, що особлива увага у програмі навчальної дисципліни приділена підготовці майбутніх дошкільних педагогів до духовно-морального виховання дітей дошкільного віку, одним з основних шляхів якого є внутрішня робота над собою та постійне самовдосконалення. Для цього студентам пропонуються такі завдання для практичної / самостійної роботи:

1. Переглянути та проаналізувати відео-лекцію І. Д. Бега: «Духовно-моральне виховання особистості: глибинна сутність і можливості».

2. Написати твір-роздум на тему: «Необхідність духовно-морального виховання особистості в сучасному суспільстві».

3. Розробити та продемонструвати на практичному занятті 3 етичні бесіди для дошкільників відповідно до вікових періодів.

4. Написати твір-роздум на тему: «На мою думку, ключовим методом духовно-морального виховання є...».

5. Підготувати реферат на одну з обраних тем: «Зарубіжні педагоги про важливість духовно-морального виховання дітей дошкільного віку»; «Вітчизняні класики педагогіки про духовно-моральне виховання дошкільників»; «Духовно-моральне виховання підростаючого покоління у реаліях сучасності».

6. Опрацювати, проаналізувати та висловити власну думку щодо наукової статті: Алли Богуш «Духовний розвиток і виховання особистості в аспекті педагогічного виміру В. О. Сухомлинського».

7. Підготувати доповідь на тему: «Формування духовно-моральних цінностей у моїй родині» (5–7 речень).

8. Переглянути та проаналізувати вебінар на тему: «Презентація комплексної програми «Соняшник»».

9. Опрацювати програму «Зерно любові». Вибрати з програми 5 запропонованих дидактичних ігор духовно-морального змісту, підготуватися до їх проведення на практичному занятті.

10. Переглянути і проаналізувати вебінар на тему: «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях».

11. Опрацювати програму «Скарбниця моралі». Вибрати з розділу «Засоби реалізації програмових завдань» 6 творів дитячої художньої літератури і 6 українських прислів'їв і приказок з морального виховання (по 2 на кожну вікову групу).

12. Підготувати презентацію для дітей дошкільного віку на одну із запропонованих тем та презентувати її на практичному занятті: «Виховання доброти у дошкільників», «Виховання ввічливості у дошкільників», «Виховання чуйності у дошкільників».

13. Підібрати мультфільми (на вибір студента 3 шт.) для дітей дошкільного віку з формування духовно-моральних цінностей та проаналізувати їх.

14. Підготувати доповідь на тему: «Які на мою думку найдієвіші засоби народної педагогіки для формування в дітей любові та поваги до старших».

15. Підібрати, вивчити та презентувати на практичному занятті українську народну казку для дітей старшого дошкільного віку з формування духовно-моральних цінностей.

16. Виготовити власноруч Великодню або Різдвяну аплікацію і презентувати її на практичному занятті.

17. Написати доповідь на тему: «Особливості святкування Різдвяних / Великодніх свят у моїй родині».

18. Підготувати заняття для дітей дошкільного віку (вікова група за вибором студента) на одну із запропонованих тем та продемонструвати на практичному занятті: «Рідний край, моя родина – це наша Україна», «Добро та добрі вчинки», «Дружба – найбільший скарб».

19. Підготувати методичні рекомендації батькам на тему: «Виховання пошани до старших», «Виховання милосердя в дітей дошкільного віку».

20. Підготувати та провести на практичному занятті виховний захід для дітей старшого дошкільного віку на тему: «Скарбниця духовно-моральних цінностей особистості».

Для більш ґрунтового дослідження проблем духовно-морального виховання дошкільників, у рамках самостійної роботи, студентам пропонуються такі теми для кваліфікаційних (курскових, магістерських) робіт:

1. Формування особистісної компетентності дошкільників засобами ігрових технологій.
2. Роль морально-етичної бесіди у формуванні особистісної компетентності дошкільників.
3. Використання засобів народної педагогіки у формуванні особистісної компетентності дітей дошкільного віку.
4. Вплив сімейного виховання на формування особистості дитини дошкільного віку.
5. Дидактична гра як засіб духовно-морального виховання дітей дошкільного віку.
6. Духовно-моральне виховання дошкільників на загальнолюдських цінностях Українського народу.
7. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на ідеях миру.
8. Використання мультимедійних засобів у духовно-моральному вихованні дошкільників.
9. Християнські свята як засіб духовно-морального виховання дітей старшого дошкільного віку.
10. Співпраця закладу дошкільної освіти і сім'ї в духовно-моральному вихованні дітей дошкільного віку.
11. Духовно-моральне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами мультиплікаційних фільмів.
12. Виховання моральної культури дошкільників у взаємодії ЗДО та сім'ї.
13. Роль сімейного виховання у формуванні моральних цінностей дошкільників.
14. Формування моральних цінностей дошкільників засобами народної творчості.
15. Виховання милосердя у дітей дошкільного віку.
16. Формування загальнолюдських цінностей у дітей дошкільного віку.

17. Педагогічні умови формування доброзичливості у старших дошкільників.
18. Особливості формування сімейних цінностей у дошкільників.
19. Виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку.
20. Виховання ввічливості як моральної якості дітей старшого дошкільного віку.

Отже, важливим елементом у засвоєнні знань студентами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта з вибіркового освітнього компоненту «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку», перш за все, є повноцінне структурно-змістове наповнення освітнього компоненту, правильно підібраний лекційний матеріал, завдання для практичної / самостійної роботи та цікаві теми кваліфікаційних робіт для подальших наукових розвідок у цій проблематиці.

11.3. Форми та підходи до аудиторної і дистанційної роботи зі студентами при вивченні ОК «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку»

Процес навчання у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка реалізується у межах цілісної системи організаційних форм навчання. Основними формами аудиторної роботи студентів з дисципліни «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» є лекційні та практичні заняття, самостійна робота студентів, яка входить до виконання практичних занять, консультації; використання інтерактивних та дистанційних форм навчання.

У межах вивчення ОК «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» найважливішою формою навчання студентів є лекція, метою якої є формування елементарної основи для подальшого вивчення навчального матеріалу.

У процесі професійної підготовки студентів нами використовуються такі види лекцій: вступна лекція, тематичні лекції, підсумкова лекція. За способом викладу навчального матеріалу використовуємо лекції-візуалізації (із мультимедійними презентаціями), бінарні лекції, лекції-консультації, проблемні лекції, лекції-діалоги.

На початку викладання дисципліни «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» обов'язковим елементом є проведення вступної лекції, де в

стислій формі надається інформація про завдання, зміст і структуру освітнього компонента, значення його у фаховій підготовці майбутнього вихователя. Тут акцентується увага на тому, що цей освітній компонент має міжконфесійний характер, а не проповідування віровчення конкретної конфесії. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку значно відрізняється від релігійного виховання в церковних установах (наприклад в недільних школах) передусім тим, що державний навчальний заклад не ставить за мету формування релігійної орієнтації, та євангелізації особистості, а розглядаються загальні християнські моральні цінності, що допомагають духовно-моральному вдосконаленню особистості [25, с. 317–318].

Основним видом лекцій є тематична лекція. Її завдання полягає в розкритті конкретної теми навчальної дисципліни, пояснення студентам інформації, яка має бути засвоєна і використана ними на практичних заняттях та в майбутній фаховій діяльності. У процесі підготовки ми використовуємо різні способи викладу матеріалу. До кожної лекційної теми нами створені мультимедійні презентації, які що використовуються як під час аудиторної роботи, так і дистанційної. Вони доповнюють словесну інформацію та виступають носіями змістовної інформації.

Особливого зацікавлення у студентів викликає використання бінарних лекцій. Їх суть полягає в діалозі двох чи декількох викладачів, які читають одну тему лекції, але є представниками різних наукових шкіл, кафедр, конфесій, або теоретиком і практиком. Для реалізації цього типу лекцій ми запрошуємо доктора педагогічних та теологічних наук, професора кафедри загальної педагогіки та андрагогіки В. Фазана, який з теологічної точки зору розкриває студентам такі теми: «Духовно-моральні цінності особистості», «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях». У процесі бінарного викладу матеріалу студенти завжди задають дуже багато питань. Їх цікавлять наступні аспекти: «Що таке справжня Любов», «Суть вінчання в церкві», «Хрещення дітей», «Значення подружньої вірності у вихованні дітей», «Поняття єдності духа, душі і тіла», «Страх смерті» тощо. У процесі дискусії студенти отримують відповіді на всі

поставлені питання. Цей спосіб викладу інформації ще можна назвати лекція-консультація чи лекція-діалог.

Зазвичай у процесі тематичної лекції способи викладу інформації постійно поєднуються, змінюють одна одну. Питання духовного самовдосконалення дуже цікавлять сучасну молодь, тому, якщо спосіб викладу на початку лекції є як правило проблемним, то згодом він стає діалогічним, дискусійним, консультативним.

Остання лекція курсу завжди є підсумковою, вона систематизує одержані знання, підбиває підсумки прочитаного курсу.

Практичні заняття є більш складною формою організації освітнього процесу. Їх метою є продуктивне розширення та засвоєння навчального матеріалу та правильна організація самостійної роботи студентів. Для реалізації практичних занять нами розроблено методичні рекомендації до їх проведення, де висвітлена кожна тема, її мета, завдання для самостійної роботи, критерії оцінювання, рекомендована література. Наводимо приклад двох таких планів (з 1 і 2 змістових модулів). Перелік інформаційних ресурсів ми пропускаємо з метою скорочення обсягу тексту.

Приклад плану практичного заняття 1 змістового модуля.

Практичне заняття № 2

Концептуальні засади духовно-морального виховання дошкільників

Мета: розкрити мету, завдання та зміст духовно-морального виховання дошкільників. Розглянути принципи, закономірності, методи та засоби духовно-морального виховання. Встановити форми взаємодії педагога та дітей в організації духовно-морального виховання.

План

1. Мета, завдання та зміст духовно-морального виховання дошкільників.
2. Принципи та закономірності духовно-морального виховання дошкільників.
3. Методи та засоби духовно-морального виховання дітей дошкільного віку.
4. Форми взаємодії педагога та дітей в організації духовно-морального виховання.

Завдання самостійної роботи

1. Розробити та продемонструвати на практичному занятті 3 етичні бесіди для дошкільників відповідно до вікових періодів.

(Структурні елементи етичної бесіди: тема, мета, вступ, розгляд ілюстрації та бесіда за нею, висновок).

Методичні рекомендації

Етична бесіда повинна містити сюжетну картинку та проблемні, пошукові питання до неї. Схема бесіди повинна забезпечувати активність усіх дітей.

Зразок етичної бесіди (для дітей середнього дошкільного віку)

Тема: Чужа іграшка

Мета: далі ознайомлювати дітей із почуттям провини, виховувати у них відповідальність за свої вчинки; формувати активну конструктивну поведінку в цих обставинах, уміння знаходити правильний вихід із ситуації; виховувати оптимізм.

Бесіда:

- Ух, який у хлопчика всюдихід!!! Михайлику так закортіло погратися з ним. От він і вирішив попросити в хлопчика цю іграшку. Діти, здогадайтеся, як він це зробив. Що Михайлик сказав господареві всюдихода?
- А чому Михайлик захотів погратися саме з цією іграшкою?
- А чи завжди потрібно просити чужу іграшку, коли захочеться погратися з нею?
- Чому плаче хлопчик, дивлячись на свій всюдихід?
- Так, Михайлик, граючись, поламав машинку. Як ви думаєте, він відчуває свою провинку?
- Діти, покажіть настрої хлопчика. А що ж потрібно зробити Михайликові?
- Попросити вибачення?
- Запропонувати йому свою машинку?
- Чи може відремонтувати всюдихід?

2. Написати твір-роздум на тему : « На мою думку, ключовим методом духовно-морального виховання є... ».

Критерії оцінювання

Практичне заняття оцінюється у 5 балів

5 балів – високий рівень висвітлення результатів навчання за темою заняття, студент активно приймає участь в обговоренні теоретичних питань, чітко пояснює зміст понять та тверджень; відповідаючи, чітко формулює власну думку; швидко орієнтується та наводить приклади, що говорить про його обізнаність і зацікавленість темою заняття; креативно відповідає на запитання; здобувачем опрацьований конспект лекцій і додаткова література. Завдання практичної / самостійної роботи виконані в повному обсязі, форма їхнього представлення є оптимальною.

4–3 бали – достатній рівень досягнення навчальних результатів за темою заняття, бере участь в обговоренні теоретичних питань; пояснення понять та тверджень здійснюється на репродуктивному рівні; не чітко формулює власну думку; відповідаючи на запитання, допускає незначні помилки у відповідях, які може самостійно усунути, або усуває за допомогою педагога; опрацьований лише конспект лекцій, відповідь будується на основі вивченого на лекційному занятті матеріалі. Завдання практичної / самостійної роботи виконані в повному обсязі, але окремі з них містять неточності та потребують виправлення, корекції або доповнення, форма їхнього висвітлення є оптимальною або достатньою.

2–1 бали – мінімально-достатній рівень оволодіння навчальним матеріалом за темою заняття, здобувач бере пасивну участь в обговоренні теоретичних питань теми, відповіді на запитання неправильні чи відсутні; результати навчання за темою мінімальні. Завдання практичної / самостійної роботи виконані частково, містять помилки, недоліки, вимагають доопрацювання та доповнення, форма їхнього висвітлення є мінімальною, або відсутньою.

0 балів – відсутні знання навчального матеріалу за темою заняття, здобувач не бере участі в опитуванні теоретичних питань; не дає відповіді на питання. Відсутні матеріали практичної / самостійної роботи.

Приклад плану практичного заняття 2 змістового модуля.

Практичне заняття № 6-7

Сучасне програмно-методичне забезпечення духовно-морального виховання дітей дошкільного віку для закладів дошкільної освіти

Мета: зосередити увагу на нормативно-правових документах та Базовому компоненті дошкільної освіти. Показати реалізацію духовно-морального виховання дітей дошкільного віку в чинних комплексних програмах («Дитина», «Українське дошкілля», «Соняшник» «Впевнений старт», «Освіта та піклування», «Я у світі») та чинних парціальних програмах («Зерно любові», «Програма духовно-морального виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях», «Скарбниця моралі»).

План

1. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку в контексті основних нормативно-правових документів та Базового компонента дошкільної освіти.
2. Реалізація духовно-морального виховання дітей дошкільного віку в чинних комплексних програмах («Дитина», «Українське дошкілля», «Соняшник» «Впевнений старт», «Освіта та піклування», «Я у світі»).
3. Характеристика чинної парціальної програми та методичних рекомендацій з духовно-морального виховання дітей дошкільного віку «Зерно любові».
4. Огляд чинної парціальної програми «Програми духовно-морального виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях»
5. Аналіз чинної парціальної програми з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі».

Завдання самостійної роботи

1. Переглянути та проаналізувати вебінар не тему: «Презентація комплексної програми «Соняшник»».
(У аналізі вебінару зазначити: спікера, мету та основні завдання програми. Вказати, який розділ програми відповідає за духовно-моральне виховання дитини і його короткий зміст). Висловити власну думку щодо реалізації запропонованої програми у майбутній професійній діяльності.

2. Опрацювати програму «Зерно любові». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/Prohramy/25.01/Prohrama%20Zerno%20lyubovi.pdf>. Вибрати із програми 5 запропонованих дидактичних ігор духовно-морального змісту, підготуватися до їх проведення на практичному занятті.

3. Переглянути і проаналізувати вебінар на тему: «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=q-6mGhmLU-o>.

(У аналізі вебінару зазначити: спікера, мету, зміст та основні завдання програми. Вказати основні ідеї духовно-морального виховання в умовах дошкільного закладу (досвід роботи ЗДО №36 «Пролісок» м. Добропілля Донецької області). Висловити свою думку щодо перегляду вебінару.

4. Опрацювати програму «Скарбниця моралі». URL: https://rada.info/upload/users_files/41765931/048ec3ff797e9bd31c99d1a9e2153030.pdf
Вибрати із розділу «Засоби реалізації програмових завдань» 6 творів дитячої художньої літератури і 6 українських прислів'їв і приказок з морального виховання (по 2 на кожну вікову групу).

Критерії оцінювання

Практичне заняття оцінюється у 5 балів

5 балів – високий рівень висвітлення результатів навчання за темою заняття, студент активно приймає участь в обговоренні теоретичних питань, чітко пояснює зміст понять та тверджень; відповідаючи, чітко формулює власну думку; швидко орієнтується та наводить приклади, що говорить про його обізнаність і зацікавленість темою заняття; креативно відповідає на запитання; здобувачем опрацьований конспект лекцій і додаткова література. Завдання практичної / самостійної роботи виконані в повному обсязі, форма їхнього представлення є оптимальною.

4–3 бали – достатній рівень досягнення навчальних результатів за темою заняття, бере участь в обговоренні теоретичних питань; пояснення понять та тверджень здійснюється на репродуктивному рівні; не чітко формулює власну думку; відповідаючи на запитання, допускає незначні помилки у відповідях, які може самостійно усунути, або усуває за допомогою педагога; опрацьований лише конспект лекцій, відповідь будується на основі вивченого на лекційному занятті матеріалі. Завдання практичної / самостійної роботи виконані в повному обсязі, але окремі з них містять неточності та потребують виправлення, корекції або доповнення, форма їхнього висвітлення є оптимальною або достатньою.

2–1 бали – мінімально-достатній рівень оволодіння навчальним матеріалом за темою заняття, здобувач бере пасивну участь в обговоренні теоретичних питань теми, відповіді на запитання неправильні чи відсутні; результати навчання за темою мінімальні. Завдання практичної / самостійної роботи виконані частково, містять помилки, недоліки, вимагають доопрацювання та доповнення, форма їхнього висвітлення є мінімальною, або відсутньою.

0 балів – відсутні знання навчального матеріалу за темою заняття, здобувач не бере участі в опитуванні теоретичних питань; не дає відповіді на питання. Відсутні матеріали практичної / самостійної роботи.

У професійній підготовці здобувачів ми використовуємо різні форми організації практичних занять: фронтальну, групову та індивідуальну.

Фронтальна форма роботи передбачає виконання одного й того ж завдання усіма студентами одночасно. Так, на всіх практичних заняттях перш за все проводиться дискусія стосовно засвоєного лекційного матеріалу відповідної теми, де бере участь уся група студентів.

У фронтальній роботі часто використовуються завдання творчого характеру такі як, написання твору-роздуму на теми: «Необхідність духовно-морального виховання особистості у сучасному суспільстві», «На мою думку, ключовим методом духовно-морального виховання є...» та ін.; доповіді на теми: «Формування духовно-моральних цінностей у моїй родині», «Які на мою думку найдієвіші засоби народної педагогіки для формування у дітей любові та поваги до старших», «Особливості святкування Різдвяних або Великодніх свят у моїй родині» та ін. У процесі заняття студенти презентують перед академічною групою свої підготовлені доповіді, після чого відбувається детальне обговорення досліджуваної проблеми.

Групова форма роботи передбачає виконання одного завдання невеликою групою студентів. На практичному занятті № 8 («Використання сучасних педагогічних технологій у духовно-моральному вихованні дошкільників») студенти поділяються на декілька невеликих підгруп (по 3–5 осіб). Завданням є підготувати якомога більше сучасних педагогічних технологій з формування духовно-моральних цінностей дошкільників за певний проміжок часу. Потім студенти обмінюються своїми здобутками, презентуючи їх перед іншими підгрупами студентів.

Індивідуальна форма проведення занять передбачає виконання конкретного завдання одним студентом. На практичному занятті № 10 на тему «Ознайомлення дітей дошкільного віку із великими християнськими святами та особливостями їх святкування» одним із завдань є виготовлення власноруч Великодньої або Різдвяної аплікації й презентування її на практичному занятті. Кожен студент індивідуально виконує завдання творчого характеру.

Самостійна робота студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта входить до планів практичних занять. У межах вивчення ОК «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» на самостійну роботу студента відведено 72 години. Основною метою самостійної роботи студентів є систематизація і розширення отриманих в межах вивчення навчальної дисципліни знань, формування вмій і навичок самостійно мислити, знаходити корисну інформацію та здатність реалізувати набуті знання, уміння та навички у майбутню професійну діяльність.

Не менш важливою формою аудиторної роботи студентів з дисципліни «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» є консультація (від лат. *consultatio* – звернення за порадою). Консультація використовується в навчальному процесі у закладах вищої освіти для того, щоб допомогти студентам розібратися в складних питаннях, поглибити і доповнити їхні теоретичні знання, зміцнити їхнє професійне самовизначення. Вона також дозволяє викладачам керувати і, за необхідності, коригувати процес засвоєння знань студентами. Консультації проводяться як під час лекційних та практичних занять, так і як окрема форма освітнього процесу (щоп'ятниці в аудиторії № 313 та в онлайн-форматі ZOOM за покликанням з 12.00 до 15.00).

Трансформаційні зміни в закладах вищої освіти потребують імплементації інноваційної освітньої діяльності, впровадження освітніх інформаційно-комунікативних технологій, актуальних до вимог часу та умов інтерактивного освітнього середовища, перш за все в організації дистанційної форми освіти. Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності особистості студента, що забезпечує активну взаємодію учасників освітньої діяльності та спрямована на створення сприятливих умов діалогового навчання, де кожен суб'єкт освітньої діяльності відчуває свій успіх та інтелектуальну спроможність [17].

У межах вивчення вибіркового ОК «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» ми часто використовуємо такі інтерактивні форми навчання як: ситуаційні задачі, майстер-класи, прес-конференції, мозковий штурм, тестування, ігрові навчання, круглі столи тощо. Усі ці методи інтерактивного навчання

засновані на принципах активності, взаємодії учасників, групового досвіду та обов'язкового зворотного зв'язку.

З 2020 р. Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка працює з використанням технологій дистанційного навчання (Положення «Про технології дистанційного навчання в освітньому процесі ПНПУ імені В. Г. Короленка» № 9 від 27 лютого 2020 р.). Дистанційне навчання – сучасний процес здобуття знань, умінь, навичок і можливостей пізнавальної діяльності людини, що здійснюється в основному за опосередкованої взаємодії віддалених між собою учасників освітнього процесу в спеціальному середовищі, яке функціонує на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [6].

Відповідно до цього підготовка студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта відбувається з використанням дистанційних форм навчання: ZOOM, Moodle, Google класу. Викладання вибіркової дисципліни «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» на цей момент відбувається у вигляді змішаної форми навчання. Ті студенти, які обрали дистанційну форму навчання, усі лекції і практичні заняття відвідують, використовуючи платформу ZOOM; індивідуальні і практичні завдання прикріплюють в особистий кабінет на платформі Moodle.

Дистанційна форма навчання дозволяє якісно й ефективно організувати освіту, систематизовано подати навчальний матеріал із застосуванням презентацій відповідно тематики курсу, сприяє ефективному самостійному його опрацюванню студентами в зручний для них час та формує не лише знання з освітнього компонента, а й високий рівень професійної ІТ-компетентності. На сторінці Moodle протягом вивчення курсу прикріплені всі тексти лекцій, практичні завдання та методичні рекомендації до їх проведення. Відповідно до робочої програми та силябусу навчальної дисципліни, по завершенню вивчення змістового модуля обов'язковим є проведення модульної контрольної роботи. Використовуючи платформу Moodle це дуже зручно робити за допомогою тестів, які автоматично обраховує система (рис. 11.3.1).

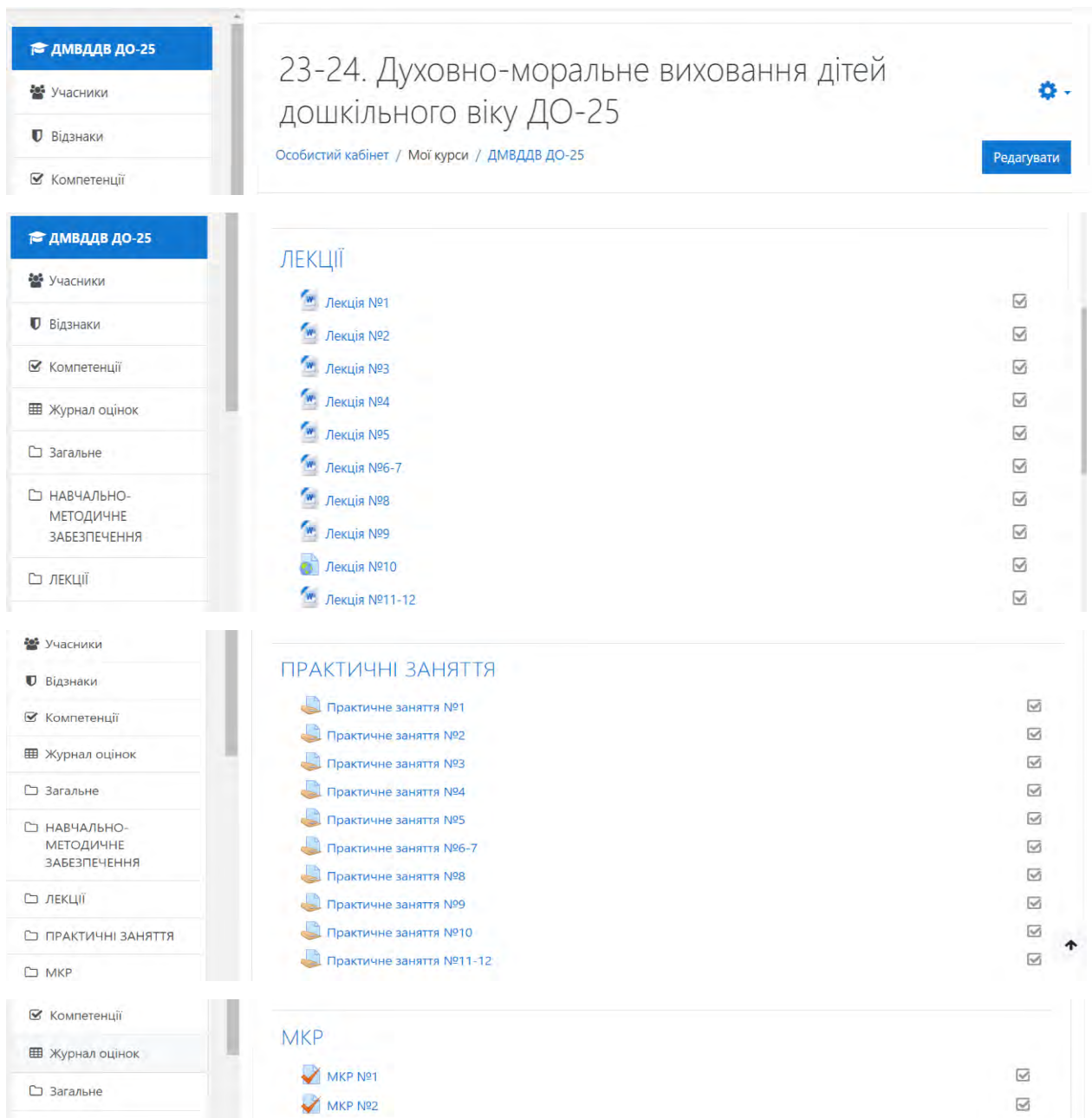

Рис. 11.3.1. Лекції, практичні заняття та МКР на платформі MOODLE

Концептуальний аналіз сучасних досліджень системи професійної підготовки майбутнього фахівця дошкільної освіти дозволив нам виділити наукові підходи, що лежать в основі вивчення навчальної дисципліни «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку», а саме: аксіологічний, особистісно-діяльнісний, компетентнісний, акмеологічний та студентоцентрований. Розглянемо ці підходи детальніше.

Одним з основних наукових підходів у рамках викладання навчальної дисципліни «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» є використання аксіологічного підходу.

Аксіологічний підхід у роботі зі студентами ґрунтується на ідеї основоположності загальнолюдських цінностей та самоцінності кожної особистості. Використання цього підходу в освітньому процесі сприяє перенесенню акценту на опанування здобувачами освітніх і специфічних цінностей педагогічної діяльності як першочергових її пріоритетів, а також на формування в майбутніх фахівців дошкільної освіти соціально важливих ціннісних потенціалів як необхідної передумови того, щоб у майбутньому вони були здатні прийняти унікальність аксіологічної сфери кожного вихованця й забезпечити успішну суб'єкт-суб'єктну взаємодію з ним. За твердженням Т. Ярмака, сьогодні досить актуальною проблемою є відродження духовних цінностей особистості, досягти яких можна шляхом духовного зростання всієї галузі вищої школи [27, с. 170], передусім спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Як зазначає О. Сухомлинська, використання аксіологічного підходу в сучасній практиці освітнього закладу, у першу чергу, передбачає дотримання таких вимог:

1) педагогічна ідеологія має будуватись не на критиці й негативі явищ сучасного навколишньої світу, а на життєстверджувальному позитивному змісті;

2) педагогічний процес повинен представляти цілісність процесів навчання й виховання, які ґрунтуються на спільних підходах та визначається єдиною стратегією розвитку;

3) систему педагогічних впливів на особистість студента необхідно здійснювати не лише завдяки використанню ідей загальносвітового значення та перебудови світу, а через залучення педагога до внутрішнього світу особистості і здатності допомогти зорієнтуватися в існуючій реальності;

4) активно педагогізувати цінності молодіжної субкультури та включити їх до освітньо-виховного процесу;

5) у процесі формування ціннісних орієнтацій особистості необхідно використовувати можливості колективу [21, с. 26–27.].

У межах викладання ОК «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» ми погоджуємося із твердженнями Н. Ткачової, Т. Варенко, що підґрунтям для реалізації аксіологічного підходу є дві основні групи цінностей: освітні та педагогічні [23, с. 26–27.]. Варто зазначити, що освітні цінності містять у собі сукупність гуманістично-орієнтованих пріоритетів суспільства, які є значущими соціальними цінностями, першочерговими орієнтирами для розвитку освітньої системи загалом. Варто зазначити, що до цієї системи входять п'ять провідних груп-компонентів:

1. фундаментальні, основоположні, які наближені до загальнолюдських цінностей та відображають усталені ціннісні орієнтири людства (людина, життя, любов, добро, краса та інші);

2. національні цінності, до яких входять головні доробки національної культури (державність, національна ідея та символи, рідна мова та інші);

3. громадянські цінності які є головними пріоритетами нашого демократичного суспільства (толерантність, демократичні права й обов'язки, етичне ставлення до інших конфесій, релігійна терпимість та інші);

4. сімейні цінності які відображають головні ідеали й доміанти сімейно-родинного життя (шлюбна вірність, любов, повага, взаємопідтримка, взаємодопомога, та інші);

5. особистісні цінності, які полягають у персональних стратегічних цілях, життєвих сенсах, духовних благах конкретної людини (морально-вольові та етичні якості, освіченість, конкурентоспроможність, здоров'я та інші).

Другою групою цінностей, які покладені в основу професійної підготовки майбутніх вихователів, є педагогічні цінності, тобто система освітніх засобів, соціально-етичних норм, педагогічного такту та інструментарію, що забезпечують результативну трансляцію визначених професійних цінностей на особистісний рівень окремої особистості, а саме формування в неї власних ціннісних пріоритетів [23, с. 26-27.].

Важливою складовою у підготовці майбутніх вихователів до духовно-морального виховання дошкільників є особистісно-діяльнісний підхід. Цей підхід

акцентує увагу на особистості, її особистісних якостях та на її діяльності. Провідною діяльністю студента є навчальна діяльність, тобто діяльність із засвоєння узагальненими способами практичних дій та саморозвитку в процесі вирішення проблемних задач, спеціально поставлених педагогом ВНЗ, «на основі зовнішнього контролю й оцінки, що переходять у самоконтроль і самооцінку» [22, с. 612]. На думку О. Мкртічян діяльнісний підхід використовується «для активізації студента в позиції суб'єкта пізнання, що зумовлює свідомий вибір мети, обґрунтоване планування діяльності, її організації, регулювання, контроль, самоаналіз» [14, с. 114].

Особистісно-діяльнісний підхід який є поєднанням особистісного і діяльнісного підходів, виступає як форма взаємодії педагога та здобувача, що містить методичну підготовку студента, усвідомлення цілей, можливостей, потреб, інтересів; врахування здібностей майбутніх фахівців у процесі їхньої професійної підготовки, застосування мобільності майбутніх фахівців дошкільної освіти, їх активності, креативності й ініціативності, а також обов'язкове використання технологій особистісно-орієнтованого навчання. Реалізація цього підходу визначає спрямованість змісту, форм, методів та засобів професійної підготовки фахівців ЗДО до розвитку духовно-моральних цінностей дошкільнят, на особистісно-професійне зростання студента й усвідомлення важливості такого підходу в майбутній професійній роботі.

Не менш важливим у підготовці студентів є використання компетентнісного підходу, який спрямований на комплексне засвоєння знань, завдяки яким майбутній вихователь може успішно реалізувати себе в різних видах професійної діяльності. Він передбачає цільову орієнтацію процесу підготовки майбутнього вихователя на формування професійної компетентності відповідно до «Професійного стандарту вихователя ЗДО», де компетентність є однією з основоположних характеристик сучасного фахівця дошкільної освіти, який готовий до відповідального та самостійного виконання фахових обов'язків у професійній діяльності.

Використання компетентнісного підходу пов'язано з наміром всебічної підготовки та формування індивіда не лише як професіонала своєї справи, а й як морально-етичної особистості, свідомого члена колективу, соціуму. Цей підхід є гуманітарним і має за мету розвиток кругозору, міждисциплінарного чуття, здатності до індивідуальних креативних рішень, що так важливо у сфері дошкілля. Компетентнісний підхід визначає зміщення акценту з кількісного інформаційного накопичення знань, умінь і навичок до формування у студентів здатності діяти практично, застосовувати навички та досвід у ситуаціях професійної діяльності та житті. Перспективність цього підходу полягає в тому, що він забезпечує продуктивну готовність молодих фахівців до успішної діяльності в різних суспільних сферах [15, с. 2–9].

Важливим у роботі зі студентами є використання акмеологічного підходу, який в перекладі з давньогрецького є квітуюча сила, вершина. Це наука про досягнення особистістю найвищих вершин у життєдіяльності, саморозвитку та самореалізації творчого потенціалу, що є основою загальнолюдських потенційних можливостей. Проаналізувавши вітчизняну психолого-педагогічну науку, можна стверджувати, що акмеологію визначають як галузь перш за все психологічної науки, яка виникла на перехресті природничих, суспільних та гуманітарних навчальних дисциплін та вивчає феноменологію, закономірності і механізми розвитку особистості людини на щаблі зрілості, а в першу чергу за досягнення нею високого рівня в цьому розвитку [5].

Акмеологічний підхід у освіті має міждисциплінарний характер, активно розробляє нові ідеї самореалізації, самовдосконалення, розвитку рефлексивності особистості. У межах викладання ОК «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» це шлях професійного саморозвитку і самовдосконалення майбутнього вихователя, що має на меті забезпечення і йому, і вихованцям сформованості характерних (акмеологічних) якостей особистості, необхідних для життя.

Перспективністю акмеологічного підходу є прагнення орієнтації особистості на постійний саморозвиток, самоорганізацію та самореалізацію, що відповідає

сучасним вимогам часу, необхідності досягнення високих результатів у майбутній професійній діяльності. Як зазначає О. Чорна: «акмеологічний підхід орієнтований на цілісний і стійкий розвиток освітніх систем і суб'єктів освітнього процесу в умовах цих систем. Педагог і вихованець, перебуваючи у творчій взаємодії і співробітництві, забезпечують успіх один одного в їх самореалізації, у розвитку духовно-морального потенціалу особистості» [26, с. 338].

Модернізація сучасної вищої освіти в Україні зумовила розвиток концепції студентоцентрованого навчання, яке спрямоване на формування конкурентоспроможного фахівця в галузі дошкільної освіти з індивідуальною стратегією навчання, спроможного до дослідницько-інноваційного типу мислення, постійного самовдосконалення, та безперервного професійного розвитку.

Реалізація студентоцентрованого підходу є одним з ефективних ключових трендів розвитку Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), який знаходить у ньому один з головних інструментів формування успішного суспільства через підготовку активних і відповідальних громадян та майбутніх лідерів.

Упровадження в освітній процес ЗВО студентоцентрованого підходу, на думку Н. Гришиної, передбачає кілька аспектів: використання дієвих способів подачі навчального матеріалу з урахуванням особливостей та специфіки спеціальностей; приділення особливої уваги розмаїтості студентів та їхніх потреб; застосування гнучких навчальних траєкторій; креативне використання різноманітних інноваційних педагогічних методів та засобів; своєчасне оцінювання й коригування способів викладання навчального матеріалу та педагогічних методів і засобів; можливість використання пом'якшуючих обставин під час оцінювання знань; формування у студентів автономності та відповідальності за свої вчинки; уважне ставлення до співпраці зі студентським колективом; наявність необхідних процедур реагування на студентські скарги тощо [4, с. 14].

Варто зазначити, що концептуальними основами студентоцентрованого підходу варто вважати конструктивізм і автономію, тобто вибір особистої, індивідуальної траєкторії освітнього процесу та застосування індивідуальних запитів і власних особливостей майбутніх дошкільних педагогів;

цілеспрямованість та вмотивованість на досягненні здобувачами певних результатів (здобуті знання, практичні уміння, професійні навички, здатність до інноваційної професійної діяльності, готовність до працевлаштування); партнерство як активну співпрацю із викладачами і одногрупниками та суспільством.

Отже, правильно організовані форми та підходи до аудиторної і дистанційної роботи зі студентами спеціальності 012 Дошкільна освіта першого (бакалаврського) рівня освіти при вивченні вибіркового ОК «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» забезпечують якісне засвоєння студентами знань, умінь та навичок.

11.4. Оцінювання результатів навчальної діяльності

Обов'язковим компонентом освітнього процесу в ЗВО є діагностика результатів навчання. Проаналізувавши науково-методичну літературу, погоджуємося із твердженням, що результати навчання є сукупністю знань, умінь, професійних навичок, способів мислення, цінностей, поглядів, інших індивідуальних якостей, набутих студентом в освітньому процесі закладу вищої освіти та які можна перевірити, оцінити, виміряти через систему конкретних контрольних заходів які особа спроможна продемонструвати після вивчення окремого освітнього компонента чи програми навчального плану.

Після завершення вивчення ОК «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» здобувач першого рівня вищої освіти повинен мати такі результати навчання (знання та уміння):

Студент повинен знати:

- ключові поняття курсу;
- загальні засади духовно-морального виховання дітей дошкільного віку;
- концептуальні основи духовно-морального виховання дошкільників;
- педагогічні погляди зарубіжних, вітчизняних та сучасних науковців на духовно-моральне виховання дітей;
- поняття про духовно-моральні цінності особистості;

- значення духовно-морального виховання дітей дошкільного віку у сучасних умовах;
- сучасне програмно-методичне забезпечення духовно-морального виховання дітей дошкільного віку для закладів дошкільної освіти;
- сучасні педагогічні технології в духовно-моральному вихованні дошкільників;
- теоретичні основи ознайомлення дітей дошкільного віку із Великими Християнськими Святами та духовно-моральними цінностями.

Студент повинен вміти:

- застосовувати теоретичні знання в умовах освітньої роботи з дітьми дошкільного віку;
- уміло використовувати різноманітні форми, методи й педагогічні засоби в організації заходів духовно-морального змісту з дітьми та батьками;
- володіти сучасним програмно-методичним забезпеченням з духовно-морального виховання дітей дошкільного віку;
- використовувати сучасні педагогічні технології в духовно-моральному вихованні дошкільників;
- вміти ознайомлювати дітей дошкільного віку з Великими Християнськими Святами, традиціями та особливостями їх святкування;
- бути здатним формувати духовно-моральні цінності в підростаючого покоління;
- займатись професійним самовдосконаленням, здійснювати самоконтроль досягнень з вивчення цього курсу.

Навчальні досягнення студентів вищої освіти, набуті за час вивчення освітніх компонентів, потребують об'єктивної оцінки. Оцінка успішності студента з дисципліни «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» є рейтинговою й вираховується за 100-бальною шкалою ECTS.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять. Наприкінці вивчення змістового модулю обов'язково проводиться модульний контроль, що має на меті перевірку оволодіння студентом певної сукупності знань

та фахових умінь з вивченого змістового модуля. Модульний контроль реалізується шляхом проведення модульної контрольної роботи, яка проводиться у вигляді тестів.

Основними критеріями, які характеризують рівень компетентності студента вищої освіти при оцінюванні результатів як поточного так і підсумкового контролів, є такі:

- здійснення усіх видів навчальної роботи, передбачених робочою програмою / силабусом з навчальної дисципліни;
- характеристика відповіді студента (самостійність, правильність, логічність, обґрунтованість);
- якість знань (осмисленість, повнота, глибина, системність, міцність, узагальненість);
- рівень володіння когнітивними та розумовими операціями (здатність аналізувати, синтезувати, класифікувати, порівнювати, абстрагувати, визначати головне, узагальнювати, робити висновки тощо);
- якість виконання практичних / самостійних завдань, уміння їх презентувати;
- самостійність оцінних суджень.

З метою об'єктивного й ефективного оцінювання здобутих знань та вмінь здобувачів вищої освіти нами розроблено критерії оцінювання аудиторної /дистанційної роботи студента. За одне аудиторне /дистанційне заняття студент може отримати максимально 5 балів ($5 \times 12 = 60$ балів).

Критерії поточного оцінювання аудиторної роботи з освітнього компоненту «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку»

5 балів – високий рівень висвітлення результатів навчання за темою заняття, студент активно приймає участь в обговоренні теоретичних питань, чітко пояснює зміст понять та тверджень; відповідаючи, чітко формулює власну думку; швидко орієнтується та наводить приклади, що говорить про його обізнаність і зацікавленість темою заняття; креативно відповідає на запитання; здобувачем опрацьований конспект лекцій і додаткова література. Завдання

практичної / самостійної роботи виконані в повному обсязі, форма їхнього представлення є оптимальною.

4–3 бали – достатній рівень досягнення навчальних результатів за темою заняття, бере участь в обговоренні теоретичних питань; пояснення понять та тверджень здійснюється на репродуктивному рівні; не чітко формулює власну думку; відповідаючи на запитання, допускає незначні помилки у відповідях, які може самостійно усунути, або усуває за допомогою педагога; опрацьований лише конспект лекцій, відповідь будується на основі вивченого на лекційному занятті матеріалі. Завдання практичної / самостійної роботи виконані в повному обсязі, але окремі з них містять неточності та потребують виправлення, корекції або доповнення, форма їхнього висвітлення є оптимальною або достатньою.

2–1 бали – мінімально-достатній рівень оволодіння навчальним матеріалом за темою заняття, здобувач бере пасивну участь в обговоренні теоретичних питань теми, відповіді на запитання неправильні чи відсутні; результати навчання за темою мінімальні. Завдання практичної / самостійної роботи виконані частково, містять помилки, недоліки, вимагають доопрацювання та доповнення, форма їхнього висвітлення є мінімальною, або відсутньою.

0 балів – відсутні знання навчального матеріалу за темою заняття, здобувач не бере участі в опитуванні теоретичних питань; не дає відповіді на питання. Відсутні матеріали практичної / самостійної роботи.

У процесі вивчення ОК «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» проводиться дві модульні контрольні роботи, які оцінюються по 20 балів кожна ($20 \times 2 = 40$ балів).

Формою підсумкового контролю є залік з навчальної дисципліни, де вираховується підсумкова оцінка (за 100-бальною шкалою), тобто сума балів, отриманих за окремі оцінювані форми навчальної діяльності (поточне та підсумкове оцінювання рівня оволодіння теоретичним матеріалом та виконання практичних / самостійних завдань). Додаткові (бонусні) бали надаються за участь у наукових конференціях, олімпіадах, наявність наукових публікацій тощо. Критерії оцінювання результатів навчання представлені у табл. 11.4.1.

Таблиця 11.4.1.

Критерії оцінювання результатів навчання

Сума балів, накопичених студентом у процесі вивчення навчальної дисципліни	Рівень досягнення студентом запланованих результатів навчання з навчальної дисципліни
90-100	Здобувач демонструє високий рівень досягнення запланованих результатів вивчення навчальної дисципліни «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку», що засвідчує його готовність до подальшого навчання та/або професійної діяльності за фахом вихователя дітей дошкільного віку.
75-89	Здобувач виявляє достатній рівень досягнення запланованих результатів вивчення навчальної дисципліни «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» та здатності до подальшого навчання та/або професійної діяльності за фахом вихователя дітей дошкільного віку.
60-74	Результати вивчення навчальної дисципліни «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» є достатньо-мінімальними для подальшого навчання та/або професійної діяльності за фахом.
35-59	Ряд запланованих результатів вивчення навчальної дисципліни «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» відсутні. Рівень наявних результатів навчання є недостатнім для подальшого навчання та/або професійної діяльності за фахом вихователя дітей дошкільного віку
0-34	Результати навчання відсутні.

Оцінювання результатів навчальної діяльності студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта здійснюється на принципах об'єктивності, систематичності та системності, відкритості, прозорості, доброчесності, єдності вимог, доступності та зрозумілості студентам методики оцінювання з урахуванням індивідуальних можливостей, що є важливим елементом освітнього процесу загалом.

Узагальнюючи викладений матеріал, зауважимо, що сучасна освітня реальність висуває нові виклики до підготовки фахівця дошкільної освіти. Ціннісну основу професіоналізму сьогодні складають інтелектуальні, духовні та моральні якості майбутніх спеціалістів. Великою цінністю для кожного закладу дошкільної освіти є духовно-морально сформований фахівець, який є прикладом для наслідування, як для вихованців, так і їхніх батьків, здатний до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, готовий до прийняття відповідальних

професійних рішень, який володіє якостями мобільності, креативності, динамізму та конструктивності. Вибіркова навчальна дисципліна «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» формує у майбутнього фахівця дошкільної освіти знання, уміння та навички необхідні для здійснення духовно-морального виховання дітей дошкільного віку, як одного із найважливіших напрямів у формуванні особистості.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Наказ МОН України від 12.01.2021 № 33 «Про затвердження Базового компоненту дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція». URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навчальний посібник / О. Вишневський. 3-тє вид., доопрац. і доп. К. : Знання, 2008. 566 с.

3. Гнізділова О. А., Станіченко О. Ф. Еколого-моральні проекти як засіб виховання чуйності у дошкільників. *Молодь і ринок*. 2021. Вип. 2 (188). С. 11-15.

4. Гришина Н. М. Удосконалення внутрішньої системи забезпечення якості вищої освіти: студентоцентрикований підхід. *Державне будівництво*. 2019. №2. С. 1-18.

5. Дем'янчук О. О. Акмеологічний підхід як стратегічний орієнтир особистісно-орієнтованої педагогічної освіти. URL: <https://naurok.com.ua/akmeologichniy-pidhid-yak-strategichniy-orientr-osobistisno---orientovano-pedagogchino-osviti-190466.html> .

6. Дистанційне навчання студентів: теорія і практика : науково-методичні праці Херсонського державного університету / відп. ред. С. А. Омельчук. Херсон: ХДУ, 2020. 78 с.

7. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях: навч. прогр. та календарно-темат. план / А. М. Богущ, І. Л. Сіданіч, В. Є. Сучок та ін. К. : ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2019. 164 с.

8. Євтух М. Б., Тхоржевська Т. Д. Проблеми виховання молоді у світлі християнського вчення. *Виховання і культура*. 2001. №1 (1). С. 57–59.
9. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник» / Л. В. Калуська. Вид. 3-тє, доп. Тернопіль : Мандрівенць, 2023. 210 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/programi/2023/15.03.2023/Kompl.prohrama.rozvytku.ditey.doshk.viku.2023-SONYASHNYK.15.03.2023.pdf>.
10. Ковалевська Н. В., Фазан Т. П. Формування духовно-моральних цінностей у дошкільників в умовах військового стану. *Освітній процес в закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану: теорія, практика, інновації: зб. матеріалів конференції*. (м. Київ, 16 червня 2022 р.) / за ред. О. Рейпольської, О. Брежнєвої, І. Луценко, В. Рагозіної, С. Васильєвої. Київ. 2022. С. 75–79.
11. Лохвицька Л. В. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі». Тернопіль : Мандрівенць, 2014. 128 с.
12. Ляпунова В. А., Волкова В. А. Психолого-педагогічні умови формування моральних цінностей у дітей старшого дошкільного віку. *Педагогічні науки* : зб. наук праць Херсонського державного університету. 2018. Вип. 82 (3). С. 102–106.
13. Манжелій Н. М., Фазан Т. П. Підготовка майбутніх вихователів до формування духовно-моральних цінностей у дошкільників в умовах війни. *Педагогічні науки*, 2022, № 80. С. 92–97.
14. Мкртічан О. А. Методологічні підходи як підґрунтя підготовки вихователів до розвитку музично-творчих здібностей дітей 4-7 років. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 73, Т. 2. С. 112-117.
15. Наукові підходи до педагогічних досліджень : кол. монографія / за заг. ред. В. І. Лозової. Харків : Вид-во Віровець А. П. «Апостроф», 2012. 348 с.
16. Освітня програма «Дитина» / Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, В. М. Вертугіна та ін. Київ : Принт-медіа Київський університет ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.
17. П'ятакова Г. П., Заячківська Н. М. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі : навч.-метод. посіб. Для студентів та магістрантів вищої школи. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. 55 с.

18. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан. Вид. 2-ге, зі зм. і доп. Тернопіль : Мандрівець, 2022. 216 с.
19. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти». Наказ Міністерства економіки України від 19 жовтня 2021 р. №755-21 «Про затвердження Професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти»». URL: <https://document.vobu.ua/doc/7529>
20. Stanichenko O., Hnizdilova O., Palekha O., Oleksenko R. The study of older preschool children's sensitivity formation state. *Linguistics and Culture Review*. 2021. № 5(S4). P. 559–572.
21. Сухомлинська О. В. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи. *Шлях освіти*. 1996. № 1. С. 24–27.
22. Теоретико-методичні аспекти викладання компонентів освітніх програм у системі підготовки магістрів у педагогічних закладах вищої освіти : колективна монографія / за заг. ред. О. О. Момот; Ю. В. Зайцевої; В. В. Карманенка. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. 670 с. ISBN 978-966-2538-91-5
23. Ткачова Н. О., Варенко Т. К. Аксіологічний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/7_2009/58.pdf.pdf.
24. Фазан Т. Формування духовно-моральних якостей у майбутніх фахівців дошкільної освіти. *Стратегії розвитку дошкільної освіти в умовах сьогодення*. Збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції 17 травня 2023р. / Кропивницький : ФОП Піскова М. А., 2023. С. 56–59.
25. Химич Н. Є. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях. *Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія і практика*. Навчальний посібник / під заг. ред. проф. С. О. Нікітчиної. Київ: Видавничий дім «Слово», 2014. С. 296–330.
26. Чорна О. Г. Науково-методологічні підходи щодо професійної підготовки майбутніх вчителів з безпеки життєдіяльності. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*. Серія: Педагогічна. 2013. Вип. 19. С. 337–339.

27. Ярмак Т. В. Формування духовних цінностей сучасної молоді. *Сучасні аспекти виховання студентської молоді* : матеріали наук.-практ. конф., (м. Харків, 19-20 березня. 2009 р.). Харків, ХГАМГ, 2009. С. 169-170.

ПІСЛЯМОВА

У колективній монографії «Інноваційний потенціал професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти» висвітлено авторський досвід викладання обов'язкових та вибіркового навчальних дисциплін для студентів бакалаврського та магістерського рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта науково-педагогічними працівниками кафедри дошкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Матеріали, представлені у колективній праці, розкривають актуальність проблем професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти відповідно до нормативно-правових документів, Професійних стандартів «Вихователь закладу дошкільної освіти», «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти», оновленого Базового компоненту дошкільної освіти та дозволяють зробити такі висновки:

1. Представлено особливості підготовки майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти до формування здоров'язбережувальної компетентності дітей дошкільного віку. Висвітлено опис та структуру освітніх компонентів, що забезпечать теоретичну та практичну підготовку висококваліфікованих фахівців у галузі дошкільної освіти з означеної проблеми. Охарактеризовано специфіку опанування навчальних дисциплін «Теорія та методика фізичного виховання та валеологічної освіти дошкільників», «Організація фізкультурно-оздоровчої діяльності в ЗДО» здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

2. Висвітлено теоретико-методичні аспекти вивчення освітнього компоненту «Професійний імідж у педагогічній освіті» у системі підготовки магістрів спеціальності 012 Дошкільна освіта». Розкрито компетентнісний підхід у професійній підготовці магістрів. Наголошено на наявності і розумінні важливої ролі педагогічного іміджу як важливої складової професійної компетентності, що дозволить майбутнім фахівцям якісно виконувати професійну діяльність у галузі дошкільної освіти. Представлено структурно-змістове наповнення освітнього компоненту «Професійний імідж у педагогічній освіті», де визначено мету, завдання, структуру, постреквізити, політика курсу, перелік загальних і

професійних компетентностей, якими повинен оволодіти здобувач після завершення вивчення навчальної дисципліни та очікувані результати навчання. Висвітлені особливості організації вивчення навчальної дисципліни та описано методику оцінювання результатів навчальної діяльності магістрантів у процесі її викладання.

3. Проаналізовано сучасні підходи до збереження і зміцнення здоров'я вихователя і вихованців у закладах дошкільної освіти. Схарактеризовано структуру індивідуального здоров'я особистості з позицій причинно-системного підходу (фізична, психічна, соціальна, духовна складова). Розглянуто діагностичні та корекційні здоров'язбережувальні технології в роботі з педагогами та дітьми дошкільного віку. Зроблено акцент на важливості організації ефективної і злагодженої взаємодії усіх учасників освітнього процесу ЗДО, що сприяє формуванню здорового способу життя дитини та педагога, їх гарного самопочуття, профілактиці різноманітних захворювань, розвитку індивідуальних здібностей. Схарактеризовано методичні аспекти викладання освітнього компоненту «Педагогічна ортобіотика» у системі підготовки здобувачів вищої освіти (бакалаврського рівня) та експериментально перевірено рівень готовності майбутніх педагогів до здоров'язбережувальної діяльності у сучасних ЗДО.

4. Створено та апробовано навчально-методичний супровід до освітнього компоненту «Наукові школи у галузі дошкільної освіти». Охарактеризовано специфіку викладання цієї навчальної дисципліни у системі підготовки магістрів дошкільного профілю у педагогічних закладах вищої освіти. Теоретично обґрунтовано, розроблено, доведено ефективність авторської моделі професійної підготовки магістрів спеціальності 012 Дошкільна освіта до проведення самостійного наукового дослідження, яка містить такі структурні компоненти: цільовий, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольний-оцінний, результативний. Виявлено та експериментально перевірено педагогічні умови професійної підготовки майбутніх вихователів до проведення самостійного наукового дослідження, що забезпечують ефективну реалізацію авторської моделі: професіоналізація пізнавально-пошукової діяльності студентів; наявність

позитивної мотивації у майбутніх вихователів до здійснення студентом досліджень; індивідуальний підхід до вибору напряму, змісту, форм і методів студентських досліджень.

5. Розкрито актуальність впровадження вибіркової дисципліни «Рання профорієнтація дошкільників» у систему підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти, яка відображає сучасні тенденції у сфері освіти, спрямовані на розвиток компетентностей, необхідних для успішної адаптації дітей у сучасному глобалізованому світі. Представлено авторську технологію та календарно-тематичне планування збагачення уявлень у дітей про професії. Висвітлено загальний аналіз і структурно-змістовий огляд освітнього компоненту «Рання профорієнтація дошкільників», відображено зміст, завдання до практичних занять та самостійної роботи, запропоновані теми для наукових досліджень. Описано сучасні методи, традиційні та інноваційні форми організації навчального процесу зі студентами.

6. Педагогічно обумовлено використання сучасного мистецтва у професійній підготовці майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-ми років. Теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально доведено ефективність моделі професійної підготовки майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-річного віку засобами сучасного мистецтва, яка має такі структурні компоненти: цільовий, стимуляційно-мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контроль-регулятивний та оціночно-результативний. Експериментально доведено ефективність реалізації представленої моделі, яка дозволить інтегрувати психологічні, лінгвістичні, соціальні, педагогічні та мистецькі знання та уміння студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта та 013 Початкова освіта. Створено практико-орієнтоване забезпечення вибіркової навчальної дисципліни «Соціальна адаптація дітей 5-7-річного віку засобами сучасного мистецтва», враховуючи військово-політичну та соціально-економічну ситуацію, що склалась у країні після 2022 року.

7. Схарактеризовано особливості викладання освітніх компонентів «Основи природознавства з методикою ознайомлення дітей з природою» та «Організація

дослідно-експериментальної діяльності дітей в природі» у процесі підготовки бакалаврів спеціальності 012 Дошкільна освіта. Описано експериментальну модель підготовки майбутніх вихователів, що має значні потенційні можливості для формування еколого-природничої компетентності дошкільників. Доведено, що використання різноманітних форм, методів і технологій у процесі підготовки майбутнього вихователя до формування еколого-природничої компетентності дошкільників сприяє вирішенню професійних проблем, розвитку творчих здібностей здобувачів освіти, підвищенню комунікативної компетентності, формуванню інтересу і емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля, навчальної і професійної діяльності, а, отже, здатності до професійної самореалізації та самовдосконалення.

8. Представлено експериментальну структурно-функціональну модель підготовки майбутніх вихователів до формування ігрової компетентності у дітей дошкільного віку. Зазначено, що результатом навчання майбутніх фахівців дошкільної освіти є сформованість різних критеріїв готовності до формування ігрової компетентності у дітей. Спираючись на дослідження вітчизняних та зарубіжних учених, визначено, що ефективність процесу професійної підготовки майбутніх вихователів до формування ігрової компетентності дітей дошкільного віку буде залежати від забезпечення таких педагогічних умов: формування та розвиток мотивації щодо набуття знань та навичок роботи з дошкільниками; організація освітньо-розвивального середовища; сприяння творчій самостійності, набуття особистісного досвіду, рефлексії. Схарактеризовано теоретико-методичні аспекти викладання освітнього компоненту «Технології формування ігрової компетентності» у системі підготовки бакалаврів спеціальності 012 Дошкільна освіта.

9. Теоретично обґрунтовано та експериментально доведено необхідність здійснення підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до взаємодії з сучасною сім'єю, яка реалізується у процесі вивчення нормативних та вибіркових дисциплін, що дає можливість опанувати інтерактивними формами, методами, інноваційними технологіями налагодження партнерської взаємодії з батьками

дошкільників. Уточнено сутність поняття професійної готовності вихователів дітей дошкільного віку до взаємодії із сім'єю, створено науково-методичний супровід навчальних дисциплін «Педагогіка сімейного виховання», «Теорія і методика роботи домашнього вихователя та співпраця ЗДО з родинами», «Актуальні проблеми сімейного виховання дошкільників», удосконалено знаннєвий і процесуальний компоненти майбутніх вихователів до роботи з батьками через потенціал обов'язкових та вибіркового освітніх компонентів. Представлена динаміка рівнів готовності майбутніх вихователів до роботи з батьками дошкільників підтверджує ефективність обраної системи роботи з формування готовності майбутніх педагогів до співпраці із сім'єю.

10. Висвітлено результати вивчення психологічної компетентності, яка є важливим елементом у структурі професійної діяльності сучасного педагога. Встановлено, що формування психологічної компетентності у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти є важливим етапом у їхньому професійному становленні. Здійснене теоретико-експериментальне дослідження особливостей та результатів підготовки здобувачів освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта дозволило визначити педагогічні умови, що здатні забезпечити ефективність формування психологічної компетентності у майбутніх фахівців дошкільної освіти: формування у майбутніх вихователів позитивної мотивації, готовності до професійного саморозвитку; удосконалення змісту психологічних дисциплін та підсилення їх спрямованості на формування системи професійно значущих знань, умінь і навичок; забезпечення єдності її теоретичної і практичної складових, посилення практичної складової підготовки майбутніх фахівців; поєднання традиційних та інноваційних методів навчання. Реалізація цих умов у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців дозволяє підвищити рівень психологічної компетентності та успішно адаптуватися до вимог сучасного освітнього середовища.

11. Розкрито актуальність та необхідність вибіркової дисципліни «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» у професійній підготовці фахівців дошкільної освіти відповідно до нормативно-правових документів, оновленого

Державного стандарту дошкільної освіти, Професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти» та сучасного навчально-методичного забезпечення галузі дошкільної освіти. Представлено загальний опис освітнього компоненту «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» та його мету. Відображено структурно-змістове наповнення навчальної дисципліни. Описано основні форми аудиторної і дистанційної роботи зі студентами (лекційні та практичні заняття, самостійна робота студентів, консультації; особливості використання інтерактивних і дистанційних форм навчання) та наукові підходи (аксіологічний, особистісно-діяльнісний, компетентнісний, акмеологічний та студентоцентрований). Висвітлено методику оцінювання результатів навчальної діяльності. Наголошено на тому, що великою цінністю для кожного закладу дошкільної освіти є духовно-морально сформований педагог, який є прикладом для наслідування, як для вихованців, так і їхніх батьків, здатний до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, готовий до прийняття відповідальних професійних рішень.

У представленій колективній монографії акцентується увага на інноваційному потенціалі та новаторських підходах у викладанні навчальних дисциплін, спрямованих на підготовку суб'єктів інноваційної освітньої діяльності, здатних до використання педагогічних інновацій у системі дошкільної освіти. Проте, наукова колективна праця не вичерпує усіх аспектів, пов'язаних з проблемою підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до професійної діяльності. Подальшої розробки потребують узагальнення змісту і розкриття методики практичної підготовки бакалаврів і магістрів дошкільного профілю відповідно до затверджених професійних стандартів.

ПРО АВТОРІВ

БУРЦОВА СВІТЛАНА СЕРГІЇВНА

старший викладач кафедри дошкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Розділ 1. Теоретико-методичні та практичні основи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування здоров'язберезувальної компетентності дошкільників

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0063-3567>

e-mail: svetlanabursova83@gmail.com

ВАШАК ОКСАНА ОЛЕКСІЇВНА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Розділ 2. Теоретико-методичні аспекти вивчення освітнього компоненту «Професійний імідж у педагогічній освіті» у системі підготовки магістрів спеціальності 012 Дошкільна освіта

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-5079-6555>

e-mail: vashak1971.oa@gmail.com

ВІЛЬХОВА ОКСАНА ГРИГОРІВНА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти

Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Розділ 3. Підготовка майбутніх вихователів до здоров'язбережувальної діяльності у ЗДО

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9152-2511>

e-mail: oksana.vilhovadinec@gmail.com

ГНІЗДІЛОВА ОЛЕНА АНАТОЛІВНА

доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри дошкільної освіти

Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Розділ 4. Професійна підготовка майбутніх магістрів дошкільної освіти в процесі вивчення освітнього компоненту «Наукові школи у галузі дошкільної освіти»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7706-2427>

e-mail: gnizdilovae@gmail.com

ДУБОВИК ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

доктор філософії, старший викладач кафедри дошкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Розділ 5. Теоретико-методичні основи викладання дисципліни «Рання профорієнтація дошкільників» у системі професійної підготовки студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8540-9531>

e-mail: julia.lukashova95@gmail.com

ЗИМАКОВА ЛІЛІЯ ВАСИЛІВНА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Розділ 6. Професійна підготовка майбутніх педагогів до соціальної адаптації дітей 5-7-ми років засобами сучасного мистецтва

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8066-5181>

e-mail: liliyazimakova1976@gmail.com

КАРАПУЗОВА ІРИНА ВАЛЕРІЇВНА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти

Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Розділ 7. Підготовка майбутніх вихователів до формування еколого-природничої компетентності дітей дошкільного віку

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3552-080X>

e-mail: karapuzovaiv@gsuite.pnpu.edu.ua

КОВАЛЕВСЬКА НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти

Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Розділ 8. Підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до формування ігрової компетентності у дітей дошкільного віку

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1149-4109>

e-mail: natalikovalevska18@gmail.com

МАНЖЕЛІЙ НАТАЛІЯ МИХАЙЛІВНА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Розділ 9. Професійна підготовка майбутніх вихователів до взаємодії із сучасною сім'єю

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1030-764X>

e-mail: manzheliinata@gmail.com

ПАСІЧНІЧЕНКО АНЖЕЛА ВАСИЛІВНА

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Розділ 10. Психологічна компетентність у структурі професійної підготовки майбутніх вихователів ЗДО

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5500-0070>

email: pasichnichenkoan@gmail.com

ФАЗАН ТЕТЯНА ПАВЛІВНА

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної освіти
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Розділ 11. Теоретико-методичні основи викладання дисципліни «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку» у системі професійної підготовки студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9132-9394>

e-mail: fazantp7@gmail.com

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Колективна монографія

Підписано до друку 21.05.2024 р. Формат
60×84/16. Гарнітура Arial. Папір офсетний.
Друк цифровий. Ум.-друк. арк. 27,1. Зам.
No 2130 Наклад 100 прим.

Віддруковано в ПНПУ імені В. Г. Короленка,
вул. Остроградського 2, м. Полтава, 36 003
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
серія ДК No 3817 від 01.07.2010 р.